माधवां

[illegible]

[illegible]

२६

[illegible]

शा॰ भू॰ ग॰ ॥श्रीगणेशाय नमः॥ ॥अथ श्रीमद्देवासुरमुकुटमणिकनिकरस्रजावलिगद्दलावलवदनपादांबुज
१ युगं। अशेषभक्तहृत्पंकरशमनैकांतानिपुणं सदा भक्ताभीष्टप्रसरनवकल्पद्रुमदलं १ निजगुरुहरिराम
नामप्रभृतीसमुदितभास्वरवाक्प्रचयोगात्। स्फुरदमलाविदर्केकांतरत्नश्वरमाणिविवरीतुमुघतोस्मि
१ निर्वेधाः प्राचीनैश्चलु रुद्राधिपर्यंतविचरधरोहासैः सान्द्रैर्भुवि विरचिताः संत्यपि पद्दी। तथाप्येषा का
चिद्रचनपरिपाटी निजगुणैर्गंभीराधीराणां संपादिमुदमाधास्यति तरां २ प्रत्यक्षानुमानानोपमानान्यकं प्र
माणत्रयं क्रमेण निरूपितं तुरीयप्रमाणं निरूपयितुं शिष्यावधानाय प्रतिजानीते अथ शब्दो निरूप्यत इ
इहाथशब्दउपमाननिरूपणानंतर्यपरः तस्य प्रक्रांतक्रियानंतर्यवाचकत्वात् चैत्रेण पच्यते अथ भुज्यते इ राम १
त्यादौ पाकानंतर्यस्य भोजनोदौ प्रतीतेः प्रकृते च पूर्वग्रंथस्थे नोपमानं निरूप्यत इत्यनेनोपमानानिरूप

णस्यप्रक्रमेतत्वात् अन्योपमानानिरूपणाद्यात्मकअवधृपरत्वानंतर्यस्य यशब्दवाच्यत्वे शक्यानंत्यप्रसंगः तदनु
मरागेणानंतर्यमात्रस्य वाच्यत्वे उपमानानिरूपणाद्यपरत्वानंतर्यप्रतीत्यनुपपत्तिः न्योपमानानिरूप्यत्वस्यादिप्र
वेश्यं थादिस्थवाक्यानुषंगात् तदुपस्थापितोपमानानिरूपणादेः प्रकृतायशब्दार्थानंतर्यैकदेशे बाधितत्वेनान्वयात् अबाधि
विशेषोपरत्वानंतर्यलाभसंभव इति वा आरभ्मातार्थाविशेषणतया उपस्थितस्यानिरूपणादेरवधेरयशब्दा
र्थानंतर्ये विशेषणत्वेनान्वयासंभवात् एकत्र विशेषणतयोपस्थितस्यान्यत्राविशेषणत्वेनान्वये आकांक्षाविरहात्
उपमानंनिरूप्यत्व इत्यादितो निरूपणकर्मत्वादिनोपमानादिबोधेनोपमानकर्मकत्वादिविशेषितानिरूपणाभानेन
तादृशानिरूपणादेरानंतर्यावधित्वेन भानासंभवाच्चेति केन अवधिभूतोपमानानिरूपणांतर्भावेणैवायशब्द
शक्त्युपगमात् सर्वं वाक्यस्थधात्वर्थतात्पर्यविषयतावच्छेदकत्वेनोपलक्षणीभूतानुगतधर्मेण तत्तत्क्रियागतविशे
षरूपाणामनुगमाच्च नैकशक्यसंभवात् बुद्धिविशेषाविषयमतावच्छेदकत्वरूपेण तत्सत्वरूपतानुगतधर्मे

श॰प्र॰ग॰ २ णघटत्वपटत्वादिरूपसर्वनामबोध्यतावच्छेदकविशेषधर्माणां सर्वनामशक्यतावच्छेदकतया तदीयशक्तेः के
वलं सामान्यतः पर्वतत्वस्याव्यावर्तकतया स्वरूपत्वमेवानुगमकोऽनुगमको धर्मो निवेश्यमिति स्वपदार्थाननुगमापत्तेः क्वासं
म्भवदोषः सर्वनामशक्तिस्थलेऽपि सामान्यतो बुद्धिविषयतावच्छेदकत्वस्याव्यावर्तकतया स्वप्रयोगानुकूलबुद्धित्वेनैव
निवेशनीयतया स्वत्वाननुगमदोषवत्कथंचित्परिहरणीयः उपमानं निरूप्य तज्जत्वादितः उपमानानि रूपणत्वादिना
निरूपणादिक्रियायाः शाब्दबोधे अभानेऽपि शाब्दबोधानन्तरमर्थतस्तादृशरूपेण तत्तत्क्रियाबोधात्तादृशरूपस्यापि त
त्तत्क्रियापदस्थधात्वर्थतात्पर्यविषयतावच्छेदकतायाः अनुमानलभ्यतावच्छेदकवत्पर्वतास्तित्ववत्त्वादेर्धूमोऽस्तीत्यादिवाक्य
तात्पर्यविषयतावच्छेदकतावत्संभवो बोध्यः निरूपणयोः पौर्वापर्यकथनं तु सिद्धसाध्यसमभिव्याहारलभ्यस्य त
योर्हेतुहेतुमद्भावस्य लाभाय सिद्धसाध्यसमभिव्याहारस्थले पूर्वस्य सिद्धत्वं प्रतीयते साध्यत्वबाधकेन तस्य तद्धेतुत्वं प शप्र २
स्य परापेक्षयोत्तरकालोत्पत्तिकत्वरूपं यत्समानकालीनप्रागभावप्रतियोगित्वरूपं साध्यत्वं प्रतीयते तेन तस्य तद्धेतुकत्वं प्रती

[illegible]

नत इति व्युत्पत्तेः पक्वान्नकाले पाथसि पीतेन स्नानशून्यतीत्यादितः पाकभोजनपाथः पानस्नानशौचयोः
पौर्वापर्यवान्मिथोहेतुहेतुमद्भावस्यापिलाभात् [illegible]पाकशौचादि इदानीं फलेइत्यादौ पाकभोजनयोर्मिथः पौर्वाप
र्यस्य सां नाध्यवृत्तो यद्यपि न लाभः पाकहेतौ वर्त्तमानकालापेक्षयौ अतीतत्वस्य भोजनहेतौ वर्त्तमानकालह
त्तित्वस्यैव शाब्देन बोधना[illegible]पि यद्वर्त्तमानहेतिजन्यं तद्वर्त्तमानकालापेक्षया अतीताया हेतेः तज्जन्योत्तर
मिति स्यात् अर्थतो मिथः पौर्वापर्यलाभ इति मिथो हेतुहेतुमद्भावस्यापि लाभः [illegible]निरूप्यतरस्य वर्त्तमा
नार्थकलइप्रत्ययार्थत्वे न शाब्दनिरूपणस्य साध्यतयोपस्थितेरिति मिश्रैरुक्तं [illegible] सा[illegible] आनंतर्यमेवाच्चकाप्यश
ब्दे नैव उपमानशाब्दनिरूपणयोः पौर्वापर्यरूपसिद्धत्वसा ... ध्यत्वयो र्बोधना तयो र्हेतुहेतुमद्भावलाभ
संभवेन वर्त्तमानकालोत्तरकालीनत्वरूपसाध्यत्वबोधस्यानर्थकतया वर्त्तमानार्थकलइप्रत्ययान्ततायाम
नुपयोगात् वर्त्तमानार्थकलइप्रत्ययं विनापि पक्त्वा भुक्तवानित्यादौ पाकभोजनयोर्हेतुहेतुमद्भावबोधात् वर्त्तमान

बा

रा·म·ग कालघटितसाध्यतौऽस्यासार्वत्रिकतया मिथोहेतुहेतुमद्भाववोधे सर्वत्र तदपेक्षायाअसंभवाच्च॥ हेतु
२ हेतुमद्भावश्च[redacted]पि नो न्वेषुराब्दधीविषयः तदुपस्थापकपदाभावात्[redacted]पि सिद्धसा भिव्या
२८ हारेणाभिधानस्य हेतुमद्भावपरतायाऔत्सर्गिकत्वात्स्वरसानुमानलभ्य एवासाविसदोषः तद्वा च कार
पिपदाल्लक्षणयैवयात च्छाद्ववोधः [redacted]पि निरूपणयोः कार्यकारणभावेन संगतिः निरूप्ययोरेव तथाभा
वस्य तल्लक्षणाक्रान्तत्वात् मह्नतेलस्य वाधोपि उपमानमनिरूप्यापि शाब्दानिरूपणसंभवात् [redacted]नानिरूपणयो
ः कार्यकारणभावस्य संगतित्वाविरहेपि क्रमनियामकाकांक्षा पातस्य दर्शनाभिसापिप[redacted]निरूप्ययो रूपमान
शाब्दयोश्च सिद्धसाध्यभावेन मह्नतेनुपस्थिसानतयोर्हेतुहेतुमद्भावोस्तु मातिलभ्य[redacted]पानिरूपणयोस्त राम
दवधारणोसाविशेषणे हीतिस्यामेव निरूपणविशेषणयोरसत्वाभ रात्विपूर्वापरग्रन्थैकवाक्यता प्रतिपत्तये सं २
गत्यात्मकत्वस्य दर्शने ——नन्वकलहारारावद्भमाणस्यांशानक रकरणाकरणतापत्तेस्स्वरूपयोगिपदस्य शक्तिग्रहात्मको

तावत्

पमितित्वस्य शाब्दप्रमाकरणस्य शक्त्याह कोपमानोपजीवकं अन्यूनविषयकोऽपमानस्यापि फलद्वाराऽ
तिदेशवाक्यार्थज्ञानस्योपमितिकरणत्वे स्वरूपतोऽपि अतिदेशवाक्यज्ञानाधीनतया प्रमाणोपजीव्यो व्या
पजीवकभावो न तन्निरूपणयोर्व्याप्यनियतः [illegible] तन्नियमस्य संगतित्वम् प्रयोजकतया नक्षति । संगति
प्रदर्शने प्रयोजनान्तरसत्त्वेन क्रमनियमकाकांक्षाशान्तेः तत्प्रयोजनविरहेऽपि न दोषः । [illegible] अन्यूनविष ल
यकप्रमितिस्तूपजीवकतामाः प्रमित्यंतरनिष्ठायाः प्रमाणान्तराभिधानप्रयोजकत्वानिरपवादं गवयोगवय
पदवाच्य इत्युपमितेः लाघवशाब्दबोधान्यूनविषयकत्वात् तदुपजीव्यत्वाच्छाब्दप्रमितौ स्वान्यूनविष
यकोपमित्युपजीवकत्वसत्त्वात् तादृशोपमित्युपजीव्यातिदेशवाक्यार्थज्ञानस्य गवयपदविशिष्टविषयकत्वे
नन्यूनविषयकतयोपमितौ स्वान्यूनविषयकशाब्दप्रमित्युपजीवकत्वात् [illegible] तो मान [redacted] तावच्छेदकध
र्मावच्छिन्नोपजीव्यतानिरूपितस्वपजीवकत्वस्यानंतर्याभिधानप्रयोजकत्वात् इति । [illegible] वैरैवोपमानं प्रत्येऽनतुक्त्

[illegible]

शा॰ म॰ ग ॥ णतापरिच्छित्तिः ये तु पमानमात्रस्यैव शब्दोपजीव्यता अतिदेशवाक्यातिरिक्तशब्दस्य चोपमानोप
४ जीव्यत्वमिति न कश्चिद्दोषः [illegible]ः सजातीयविजातीयव्यावृत्ततया ज्ञापनानि हेतुभूतं यदर्थतत्त्वज्ञानं प्र
मारूपमर्थज्ञानं तज्जन्यः शब्दः प्रमाणशब्दस्यार्थः प्रमाणशब्दत्वं लक्ष्यतावच्छेदकं तादृशज्ञानजन्यश
ब्दत्वं लक्षणं लक्ष्यतावच्छेदके शब्दत्वानन्तर्भावे प्रत्यक्षादावतिव्याप्तेः लक्षणे तदनन्तर्भावे तादृशज्ञानजन्य
संस्कारादावतिव्याप्तेरुभयत्र तदन्तर्भावः स च शब्दपदान्तरप्रकरणेन निर्वाच्यः ननु काकाक्षिन्यायान्य
थ्यस्य शब्दपदस्योभयान्वयं संबध्नातु उद्देश्यविधेयोपस्थापकपदयोः पौर्वापर्यस्याकांक्षात्वेनोद्देश्यवि
धेयभावप्रयोजकत्वात् एकपदोपस्थाप्यस्य शब्दत्वस्योद्देश्यविधेयकोट्योः प्रवेशायोगात् नहि शाल
स्यैतावन्मात्रात्कौरसत्वावान्तरजातिविशेषस्योपस्थितावपि पदान्तराध्याहारं विना शाली राम
लोहस्य कुत्सन्वपधी [illegible] कीटकूशब्द प्रमाशब्दस्याकांक्षायां प्रयोगहेतुभूतार्थतत्त्वज्ञानजन्यत्वं तु न गमितिलक्षण

पा

दिशिशाब्दपदासत्वेपि तादृशज्ञानजन्यशाब्दत्वरूपलक्षणलाभः क्वोरस आम्रस्येति प्रश्ने मधुर इत्येता
वन्मात्रोत्तरत्वेपि मधु [illegible] रीत्यो धो स्यामृश्रोत्तरभाव स्थले प्रश्नस्य किं पदार्थान्वयितावच्छे
दक विशेष्येतर प्रतिपाद्यविशेषरूपान्वयस्य कुत्रापि सिद्धत्वादिति [illegible] पि न म [illegible] स्थले [illegible] स्था
न्नस्यैतत्तानुयोगे नैवोपदर्शित केय स्योत्तरेः । अत्र वक्तः शाब्दः प्रमाणमिति प्रश्नाश्रवणेन शाब्द प
दोत्तरपूरणस्यावश्यकत्वात् अन्यथा शाब्दः प्रमाणमित्यस्यापि वैयर्थ्यप्रसंगात् [illegible] शाब्दो गुण इत्या
दि प्रत्यक्षकरणस्य तादृशार्थबोधोपकाकांक्षाविरहितवाक्यस्य वारणाय प्रमासामान्यबोधकपदस्य शा
ब्दप्रमारूपविशेषपरताया अवश्यवाच्यतया शाब्दप्रमाकरणत्वरूपलक्षणतावच्छेदकलाभनिर्वाहात् तत्व
स्यादिशिशाब्दपदोत्तरपूरणादिकं विनैव प्रत्यक्षादिमात्रलक्षणतावच्छेदकलाभान्नाव्याप्तिरिति [illegible]
प्रयोगहेतुभूतत्वं प्रयोगसामग्रीसहकृतत्वं यथातो मात्र [illegible] कृत्यसहकार्यसहकारिभावसंबंधरूपमात्रैवात्रविव

श॰ मू॰ ग क्षितत्वात्प्रयोगसामग्रीसहकृतत्वस्य भूतां तेनन्त्वाभः स्वं च प्रयोगसामग्रीजन्यत्वे सत्यर्थतत्त्वज्ञानजन्यत्वे
५ पर्यवसितलक्षणं प्रयोगपदे शब्द परे प्रकृतवाक्यार्थविशिष्टवैशिष्ट्य घात्मकस्य शब्दप्रागभावप्रत्यक्षस्याव
शेषणतावच्छेदकप्रकारकज्ञानविषयवाक्यार्थज्ञानहेतुकस्य शब्दप्रागभावरूपविषयजन्यस्य वारणाय प्रा
गभावमुपेक्ष्य हेतुपदस्य सामग्रीपर्यन्तपरत्वे शब्दसामग्र्याः शब्दप्रागभावातिरिक्तो हेतुत्वात् वाक्यार्थपदस्य स्वप्रति
पाद्यपरतायाः आवश्यकत्वेन प्रागभावप्रत्यक्षे नातिव्याप्त्यवकाशः प्रत्युत करणकसेकारे रूपवाक्यार्थस्य तत्प्र
तिपाद्यत्वाभावादिति [illegible]तादृशवाक्यार्थविशिष्टवैशिष्ट्यबोधरूपस्य प्रागभावप्रत्यक्षस्य योग्यताज्ञानावि
४८ षयतादृशवाक्यार्थविषयकशाब्दबोधहेतुत्वात् तादृशवाक्यार्थेतरजन्यशाब्दबोधविषयत्वरूपतत्प्रतिपाद्य राम
त्वस्यासत्त्वादिति वे[illegible]नसाधीन शब्दत्वस्य लक्षणोक्तौ वैशेषिकोपपत्तौ शब्दसामग्रीजन्यत्वपर्यन्तानि ५
वेशस्यानतिप्रयोजनकत्वात् वक्तृवाक्यार्थज्ञानस्य वाक्यार्थज्ञानेनोपयोगिनः परकीयवाक्यार्थज्ञाननिवेशस्यानति

ज्ञानेच्छादिद्वारा वाक्यप्रयोगहेतुत्वं न प्रमया सिंचतीत्यादियोग्यवाक्ये वन्हिवाक्यार्थप्रमाजन्यत्वलक्षणस
मन्वयः अयोग्यवाक्यार्थज्ञानस्य प्रमात्वाभावान्न तत्रातिव्याप्तिः [redacted] सामान्यतो वाक्यप्रयोज्यवाक्यार्थज्ञानस्य हेतुता
न संभवति रुक्तादिवाक्ये व्यभिचारात् सत्तात्पर्यकवाक्यत्वस्य जन्यतावच्छेदकत्वोपगमेऽपि नाव्यभिचारनिर्वाहः विशि
ष्टवाक्यार्थज्ञानं विनापि विश[illegible]त्वतद्विशेष्यविशेषणयोर्ज्ञानात्तद्विशेष्यकतत्प्रकारकत्वेन ज्ञानेच्छादिविशिष्टबो
धकवाक्यप्रयोगसंभवात् [redacted] तोऽपि तात्पर्यकरुकादिवाक्यस्यैव वाक्यार्थबोधविषयाधीनवाक्यस्यापि वाक्या
र्थज्ञानाघटितसामग्रीत उत्पत्तिसंभवात् वाक्यार्थज्ञानमन्यथासिद्धमेव एवं क्रमोपनतवर्णसमुदायपर्याप्तवाक्यत्वा
वच्छिन्नस्य घटादिदृष्टिक्षणे नोत्पत्तिरिति वाक्यत्वस्य कार्यतावच्छेदकत्वमसंभवदुक्तिकं [redacted] ये गम्यस्थले सर्वत्र परमे
श्वरीयवाक्यार्थज्ञानमादाय व्यभिचारोपपादनेऽपि नानि [redacted] इति [redacted] दृष्टवाक्यार्थज्ञानं वाक्यकारणं तस्यापि तत्
स्यतत्प्रयोजकत्वमनपवादमेव तथा च लक्षणस्य जन्यपदस्य प्रयोज्यपरत्वोन्नानुपपत्तिः [redacted] तु तदुपादानमस्या विषयाहे
त्य

श्रा मू॰ ग॰ तेभूत्वं भगवद्वाक्यार्थज्ञानजन्यत्वमादायैव संवादिशब्दकादिवाक्यरवं संवादिवाक्यान्तरेपि लक्षणसमन्वयः [redacted] वेत
६ त्वं पदे मत्स्यैर्वह्निनासिंचतीत्यादि वाक्येवत्तद्वाक्यार्थज्ञानस्योक्तशुभ्यागकारणत्वाद्भगवतः प्रकृतवाक्यार्थज्ञानाभा
वादित्यव्याप्त्य अतः प्रकृते इति [redacted] जन्यत्वप्रवेशेपि कालोपाधिमुद्रया वाक्यार्थभ्रमहेतुके विसंवादिवाक्ये ऽतिव्याप्तेर्वारणा
पत्तेर्दस्यावश्यकत्वात् वह्निनासिंचतीत्यादिवाक्येपि मत्स्यैकपदार्थान्तरवाक्यार्थतत्त्वज्ञानजन्यत्वमादायातिव्या
प्तिवारणाय भ्रमोगहेतुभूतेति मत्स्यैकपदेषु मत्स्यैकान्तरवाक्येषु वत्तदर्थतत्त्वज्ञानजन्यतयातत्संमुदायात्मकावि
संवादिवाक्यस्यार्थतत्त्वज्ञानजन्यत्वेपि कस्यापि पदार्थज्ञानस्यावान्तरवाक्यार्थज्ञानस्य वा ऽलक्ष्यतावच्छेदकसमुदाया
हेतुतया नातिव्याप्तिः [redacted] पि तत्तत्पदार्थमवान्तरवाक्यार्थं वावगाहमानस्य भगवज्ज्ञानस्य समूहालंबनरूपजन्यप्र रम
मायास्तावत्पदसमुदायरूपविसंवादिवाक्यहेतुतयातिव्याप्तिवारणमशक्यमेव एवं प्रमास्वरूपयोग्यमात्रस्य ल ६
क्ष्यत्वे वह्निनासिंचतीत्यादिनिरविलवाक्यस्यैवाबाधितलक्ष्यार्थगोचरप्रमास्वरूपयोग्यत्वेन लक्ष्यतया प्रयोगहेतुभूतत्वादिवि

षणव्यावृत्त्यभावादेः पर्यवसिततद्धर्मिणि तद्धर्मावगाहि प्रमाज्ञानं शब्दस्तस्य धर्मिणास्तद्धर्मवत्त्वे प्रमाणमिति विषयवि॰
शेषानिवेशितप्रमाणलक्षणपरत्वेऽपि भ्रान्तं तद्विशेषणमनर्थकं पदार्थतत्त्वज्ञानजन्यत्वस्याविसंवादित्वाकासाधार
रायेपिसेकादिधर्मिकवह्निकरणकत्वादिप्रमायाअप्रसि [illegible] संवादिवाक्येतत्तद्धर्मिणो बोधितं तद्धर्मांशे प्रमाणत्वा
प्रसक्तेः [redacted] ष्येतादृशाविशेष्यविशेषणानिवेशितलक्षणलाभायभूतोते [redacted] तो घटः कर्मत्वमानयनेकृतिरित्यादि
स्वरूपयोग्यनिराकांक्षवाक्यस्यघटकर्मकानयनादिरूपविषये प्रामाण्यवारणाय फलोपहितमात्रलक्ष्यत्वे फलानु
धायकसाकांक्षयोग्यवाक्ये वाक्ये व्याप्तिवारणाय स्वेपन्न पत्त्यतिफले योग्यमुपधायकं वा तत्रतत्प्रमाजन्यत्वपर्यंतम २६
पर्यवकव्यंतल्लाभायैवचकृतं तमर्थविशेषणं प्रकृतप्रयोगरूपहेतोर्यभूत प्रामइतिसुप्रसार्थेस्वलक्ष्यत्वलाभाद
र्थपदस्याविशिष्यततदर्थपरतामात्रोपगमेन ततदुक्तार्थलाभात् — प्रयोगहेतुभूतत्वप्रयोगोहेतुर्यस्यात्तस्ते
वद्व्त्वेस्वजन्यज्ञानसमानविषयकत्वपर्यवसितं तादृशज्ञानेस्वविशेषणंतावत्तापि स्वंपन्नधर्मिणि पत्यतिपा

७ दकंतत्र तत्सप्रमासत्वं।नीराकांक्षादिव्याहतं लक्षणार्थः [redacted] वर्णत्वेन शाब्दप्रमासामान्यं प्रति स्वरूपयोग्य
तया प्रमास्वरूपयोग्यमात्रस्य लक्ष्यत्वे अर्थस्य प्रतिपाद्यत्वविशेषणदानमयुक्तं [redacted] ध्वन्यात्मकशब्दवारणाय तद्राव
श्य[redacted]शाब्दत्वस्थले वर्णत्वं।नीवेश्ये वत्तद्वारणो[redacted]चितात्वर्णत्वजातेः सारत्वादिजातिवदप्रामाणिकत्वात् शा
ब्दत्वेनैव शाब्दप्रमासामान्यहेतुतया ध्वनेरपि लक्ष्यत्वौचित्याच्चेति [redacted]। घटः कर्मत्वमित्यादिनिराकांक्षवाक्य
स्य शाब्दत्वरूपेण घटकर्मत्वादिविषयकप्रमास्वरूपयोग्यत्वेपि प्रमात्वनियतधर्मावच्छिन्नतत्तदर्थविषयकप्र
मानिमित्तकार्यतानिरूपितस्वरूपयोग्यताया एव तत्तदर्थ।निवेशितप्रमाणलक्षणलक्ष्यतावच्छेदकतया घटः
कर्मत्वमित्यादाववुक्तातिव्याप्तेरर्थस्य प्रतिपाद्यत्वविशेषणदानमन्तरेण दुर्वारत्वात् नहि घटः कर्मत्वमित्यादिवा राम
क्यस्य प्रमात्वनियतकर्मत्वादिविषयकघटादिप्रकारकशाब्दबुद्धित्वावच्छिन्नं प्रति स्वरूपयोग्यता तत्तदर्थ ७
बोधे परस्पराकांक्षतत्तदर्थोपस्थापकपदत्वेनैव स्वरूपयोग्यत्वादिति तादृशवाक्यस्यालक्ष्यतात् [redacted]

तत्र घटपदोत्तराम्पदत्वादिरूपाकांक्षाभ्रमाच्छाब्दबोधोत्पत्तेः तत्तदाकांक्षाज्ञानविषयत्वेनैव तत्तदर्थविषय
कशाब्दबोधयोग्यता न तु तादृशाकांक्षावत्त्वेनेति निराकांक्षोक्तवाक्य[illegible]पस्वरूपयोग्यत्वमप्याहतमेवेति वा
[illegible] तादृशरूपेण
हेतुत्वेपि आकांक्षाभ्रमादिविषयतादृशवाक्यप्रकीर्णास्वरूपयोग्यत्वस्य दुर्वारत्वात् [illegible] हेतुभूतोयस्यार्थ
त तत्वज्ञानस्येति समासाज्ज्ञानोत्तरशाब्दप्रमापदं वैजात्यपरस्येति वदन्ति ध्येत नावलंबनाच्छाब्दप्रमाकरणत्वं समुदि
तलक्षणवाक्यार्थः प्रत्यक्षादिप्रमाणातिव्याप्तिवारणाय शाब्दत्वं प्रमाविशेषणं तयोः पार्श्वशाब्दपदस्य लक्ष्यविशेष
वसंबंधः लक्ष्यतावच्छेदकं च शाब्दप्रमाणत्वं शाब्दप्रमाणव्यवहारविषयत्वं च न तु शाब्दप्रमाकरणत्वम् अतो न लक्षण
लक्ष्यतावच्छेदकयोरभेदः तथापि च [illegible] यथाश्रुते तादृशज्ञानजन्यशाब्दत्वरूपलक्षणे ज्ञायमानशब्दस्य करणता
भिप्रायेण अतीतानागतशब्दज्ञानादपि प्रमोत्पत्त्या शब्दज्ञानस्यैव करणत्वमित्[illegible] मतेन तु शाब्दज्ञानत्वं लक्षणम् एवं

८ प्रत्यक्षमात्रप्रामाण्यवादिनश्चार्वाकस्यानुमानखंडनेनैव निराकृतत्वात्ते प्रतीत्यक्षानुमानोभयप्रामाण्यवा
दिनं सौगतं निराकर्तुं तन्मते न शंकते [redacted] शब्दस्त उक्तौ नैयानप्रमाणेन प्रमाणव्यवहारविषयं इत्थं: प्रमिति
करणत्वाभावस्य साध्यत्वे तथाहि करणाविशेषः प्रमाणमित्यस्मिन्पक्षे प्रमाकरणत्वस्य प्रमाणव्यवहारविषयता
वच्छेदकत्वमभिधाय प्रमारूपफलायोगव्यवच्छिन्नत्वात्मकप्रमाकरणत्वाभावस्य हेतुत्वाभिधानाविरोधात् [redacted]
वप्रमायोगव्यवच्छिन्नत्वविशिष्टप्रमाकारणत्वाभावः साध्यः तादृशविशेषणमात्रस्याभावो हेतुरित्युच्यते [redacted] सा
ध्याविशेषाविरहेण प्रमास्तुलस्यापि संतीगः [redacted] विशिष्टप्रमाकरणत्वाभावस्यासाध्यत्वे साध्याविशेषस्योकरीत्या
परीहारेपि करणाविशेषइत्यादिना प्रमाकरणत्वविशिष्टस्य प्रमाणपदार्थत्वाभिधानस्यानुपयोगित्वं दुर्वारं प्रमाण राम
पदार्थत्वाभावस्य साध्यत्वे च प्रमारूपफलायोगव्यवच्छिन्नत्वरूपप्रमाकरणत्वस्य प्रमाणपदार्थतानवच्छेदकत्वेत ८
दभावस्य प्रमाणपदार्थत्वाभावसाधकता या अप्रयोजकत्वेनानिर्वाहात् तादृशप्रमाकरणत्वस्य प्रमाणपदार्थत्वावच्छेदक

त्वाभिधानसंगतेरिति [redacted] फलायोगव्यवच्छेदस्याभावरूपसाध्यप्रसिद्धियोगितावच्छेदकप्रवेश एव फलायो
गव्यवच्छेदाभावरूपहेतोस्तादृशसाध्याव्याप्यत्वापत्त्या प्रसक्त्यानामप्रयोजकत्वशंकेत्यादि ध्वंसेऽपि फलायोगव्यवच्छेदमे
तन्निष्ठकरणविशेष: प्रमाणमित्यादिना साध्यस्य प्रमाणपदार्थविवरणस्यौचित्येन लब्धत्वसंगते: । शब्दस्य वि
षयतया स्वप्रत्यक्षकरणत्वेऽपि नोशतो बाधादि: शब्दप्रत्यक्षातिरिक्तप्रमाणसाध्यादिघटकत्वात्स्यावहार घटित
साध्यपक्षेऽपि शब्दप्रत्यक्षातिरिक्तप्रमाणव्यवहारो विवक्षणीय: [redacted]णविशेष[redacted]प्रयोज्या या: करणमित्यर्थ: [redacted] मा
प्रमाणपदार्थ: अतो नोद्देश्यविधेययोरेकरूपेणोपस्थिता अनन्वय: [redacted]करणं पदार्थ: [redacted]सती[redacted]पदाधिक
रणलक्षणाव्यवहितोत्तरक्षणे स्वसमानाधिकरणफलायोगो नास्ति तत्करणमित्यर्थ: सामानाधिकरण्यं च कारण
तावच्छेदकसंबंधेन स्वाधिकरणे कार्यतावच्छेदकसंबंधेन द्रष्टव्यं । अयोगोऽनुत्पत्ति: [redacted]श[redacted]तज्ज्ञाने वा सत्तीतदप्रि
मक्षणे प्रमाभवत्येवानियमेनोत्पद्यते तत्त्वेऽपि सहकारिविलंबेन व्यापारविलंबेन ताद्विलंबादिति भाव: [redacted]वाक्य[redacted]ला

मा

शा॰मू॰ग रिभवदीयवाक्यस्य [redacted]प्रामाण्याप्रामाण्ययोर्व्यवस्थाल [redacted]प्रामाण्ये शब्दस्याप्रामाण्यसाधनानुपपत्तिः अप्रामाण्याभावेभव
९ त्तादृशशब्दप्रयोगानुपपत्तिः परस्य शब्दे स्वाप्रामाण्यविषयकप्रमोत्पत्त्यर्थमेव तादृशवाक्यप्रयोगात् तादृश
वाक्याप्रामाण्ये परकीयतादृशशब्दाप्रामाण्ये साधनतज्ज्ञानासंभवात् न हि शब्देन साक्षादप्रामाण्यप्रमायाः अजन
नेपि परं परयानुमित्यात्मकतत्प्रमाजननसंभवः न्यायस्य वै तद्घटकवाक्यस्य वा वाक्यार्थप्रमाद्वारैवानुमित्युपयो
गित्वादितिभावः न्यायस्य तद्घटकवाक्यस्य वा वाक्यार्थबोधाजनकत्वेपि प्रत्येकपदार्थोपस्थित्या संसर्गाग्रह सह
धी लितवाक्यतात्पर्यविषयविशिष्टागोचरमानसधीद्वारा हेतुस्यानुमितिनिर्वाहकत्वमक्षतमेवेत्ति नाविचारस्यापात
इति समाधत्ते [redacted]प्रामाण्येपि हि [redacted]शब्दो न प्रमाणमिति वाक्यस्य [redacted]प्रामाण्ये [redacted] साक्षात्प्रयोजनकत्वाभावेपि
[redacted] इत्याद्यनुमानाविसंवा[redacted]परंपरया तन्निर्वाह्यानुमितेर्यथार्थत्वात् ततइत्याद्यनुमानाविसंवादादित्ति क राम
पि वित्याह तत्रापि मानमिति पाठे तु अनुपपन्नमानमिति पुस्तकमानसज्ञानमेव तदर्थ इति वर्ण [redacted]अस्माभिः श ९

वृत्वावच्छेदेन[redacted]ज्ञानत्वावच्छेदेनवानप्रमाकरणत्वमुपेयते अपितुतत्सामानाधिकरण्यमात्रेणतत्तत्संयोगत्वेनत्वाव
च्छेदेनाप्रामाण्यंसाधनीयंतद्धनसंभवति सकलसहकारिसमवहितेव्यापारविशिष्टेपक्षेउक्तहेतोः अंशतोऽसिद्धि
रितिसमाधत्ते[redacted]कांक्षे[redacted]कांक्षादिमत्[redacted] आकांक्षाज्ञानादिरूपसहकारिसमवहितस्य[redacted]माणत्वे[redacted]प्रमोपधानप्र
योजकत्वेन[redacted]त्स[redacted]तादृशस्यशब्दस्यतज्ज्ञानस्यवासत्वे[redacted]सतेरावश्यकत्वादि[redacted]व्याकांक्षाज्ञानादिविशि
ष्टशब्दादिव्यापाराधिकरणक्षणानंतरक्षणेफलोत्पत्तेरावश्यकत्वेपिपक्षकेः करणत्वमभिमतंहिकार्यान्तरशून्यो २
त पत्तस्यतद्व्यापारस्यवाअधिकरणक्षणः तदुत्तरक्षणेफलानुत्पत्त्यास्वाधिकरणक्षणाव्यवहितोत्तरकालत्वव्यापक
फलोत्पत्तिकत्वरूपफलायोगव्यवच्छेदः तत्रदुर्घटएवेत्यतआह[redacted]तथे[redacted]पत्स्वक्षणेनसहकारिसमवधानंतदा
फलानुपधायकत्वस्यप्रत्यक्षाद्युपधायकचक्षुरादिव्यक्तिष्विदाद्युपधायकवास्यादिव्यक्तिसाधारणतयाकरणत्वा
विरोधादित्यर्थः[redacted]वायमा[redacted] निरुक्तरूपफलायोगव्यवच्छेदोनकारणताघटकः पितुयावत्सहकारिसमवहितस्वव्यापा

५ॐ१३४४ ०७३

क

म.ग १० ताधिकरणक्षणाव्यवहितोत्तरत्वव्यापकफलोत्पत्तिकत्वरूपएवअन्यथाइन्द्रियादेरपिअकरणत्वापत्तेः [illegible]वसौगत
मतेसन्मात्रस्यक्षणिकतयाफलोपधायकस्यैवस्फुरादेः तद्व्यापारस्यवाऽप्यदासत्वात फलोत्पत्तिनियतत्वाधिकरणक्ष
णाव्यवहितोत्तरकालत्व [illegible] कत्वमप्याहतें [illegible] तेषांशब्दादेरपितथात्वात्तत्कथंकरणत्वमिति [illegible]मः स [illegible] त
माधिः निरुक्तफलायोगव्यवच्छेदस्यकर्त्रादिकारकसाधारण्येपिनक्षतिः उपधेयसंकरेप्युपाधिभेदेनकरणा
दिकारकभेदात [illegible]वंकारणत्वंमस्तुकिंफलायोगव्यवछेदेनेतिवा [illegible] इन्द्रियत्वादिनाचक्षुरादेस्तादात्म्यस्वरूप
योग्यत्वेपिचक्षुषास्पर्शातीत्याघप्रयोगात [illegible]वमपिफलोपधायकत्वमेवकरणत्वमस्तु [illegible] फलायोगव्यवच्छे
दानुसरणेनफलोप[illegible]धायकमात्रएवफलायोगव्यवच्छेदसत्वादित्यति [illegible] तादृशापर्यवसितार्थेएवफलायोगव्यवच्छि
न्नेकारणमितिसमस्तार्थः [illegible]तु [illegible] कर्त्रादिव्यावृत्तं पदव्यापारः कारकांतरव्यापाराव्यवधानेनफलनिष्पादकः तत्वंफ [illegible]राम
लायोगव्यवच्छिन्नत्वंकरणत्वंअतएवपुरुषेणछिनत्तिकुठारइत्यादयोनप्रयोगाः हस्तव्यापारेकुठारादेपित्रकरण १०

त्वं तत्र । हस्तेनाच्छिन्नतीत्यादयः प्रयोगास्तु न मुख्या इत्यवधेयं । शब्दस्यानुमानान्तर्भाववादी वैशेषिकः प्रत्यव
तिष्ठते [illegible]पी[illegible] शब्दस्य प्रमाणत्वेऽपि नासौ स्वाविषयकप्रत्यक्षभिन्नाया अनुमित्यन्यप्रमितेः करणमित्यर्थः
न प्रमाणान्तरमित्यस्य नानुमानभिन्नमिति नार्थः ज्ञायमानलिंगस्य करणतामते अनुमानभेदाप्रसिद्धेः अ
नुमानतादात्म्यस्य साध्यत्वेऽपि सिद्धसाधनं स्यान्मतेऽपि शब्दस्य लिंगत्वादुक्तसाध्ये तत्त्वे साधकाभावादिति हेतु
रूपं [illegible] आकांक्षादिमत्पदस्मारितयोः पदार्थयोः पूर्वमप्रतीतपरस्परसंसर्गज्ञानस्यान्यथानुपपत्त्या
शब्दस्य प्रमाणान्तरत्वं सेत्स्यतीत्यत आह पदार्थसंसर्गस्येति [illegible] एतेन मूलोक्तसाध्ये अनुमानादेव सिद्धेरित्यस्य हे
तो वैयधिकरण्येऽपि न क्षतिः [illegible] नमानान्तरमित्यस्य उक्तप्रमाणान्तर्गतमित्यर्थः तत्त्वं चोभयवादिसि
द्धस्वकरणकप्रमासामान्यकत्वं अत्रैव साध्ये हेतुः पदार्थसंसर्गस्येत्यादि [illegible] तदर्थस्यानुमानमात्रसिद्धार्थकत्वादि
ति अनुमितिसामग्र्याधीनस्वकरणकप्रमितिसामान्यकत्वादिति यावत् [illegible] अनुमानत्वेनैव संसर्गसाधकत्वादित्य

२ स्फु° ५६ ढः त

म॰ग र्थः स्वानिष्ठप्रत्यक्षाप्रमायितिकरणत्वात्त्वव्याप्यकानुमितिकरणतावच्छेदकत्वादित्ययावत् अस्वेतभावघटकत्वानभ्यभि
११ चाराचारकप्रत्यक्षान्यत्वविशेषणवैयर्थ्यमिति वर्णयति ता दृशं हेत्वोर्व्याप्यत्वासिद्धत्वात् प्रमाणांतरत्वेसा
धकाभावोपि प्रमाणांतरत्वव्याप्यसिद्धेः [redacted] साधकमव्यवस्थाप्यतदभावासिद्धप्रमासेन वादिनिरोधोशंका इ ति
तदोषः [redacted]नुगामभ्याजेत्यादिवाक्यज्ञानेप्रवर्ततेकर्मत्वाभ्याजनादिपदार्थयोगोकर्मत्वादिपदार्थसंसर्गस्तत्रतत्संसर्ग
व्याप्यधर्मांतरवत्ताज्ञानमंतरेणनानुमातुंशक्यतेतादृशवाक्यज्ञानंविनापिसंसर्गसिद्धिः संभवतीतिवाक्यज्ञानमाकिं
चित्करमितिवाक्यार्थज्ञानस्यवाक्यज्ञानान्वयव्यतिरेकानुविधानमनुभवसिद्धंशब्दस्यप्रमाणांतरत्वमंतरेणनोप
पद्यते [redacted] साध्यपदस्यज्ञानसंपादकत्वेनासन्निकृष्टार्थवाक्यस्यानुमानोपयोगइति [redacted] आकांक्षादिरहितपदसमूह राम
ज्ञाना दपिसाध्याद्युपस्थितिसंभवेन आकांक्षादिमत्पदसमूहादिरूपवाक्यज्ञानान्वयव्यतिरेकानुविधानानुपपत्ते ११
रित्यारत्वात् इत्याशंक्यश्रोतुरेकपदार्थेऽपरपदार्थसंसर्गानुमापकस्यवाक्यज्ञानसापेक्षत्वहस्यलिंगस्यनियमतोन

संभव इति वाक्यविशेषे आकांक्षादिघटितेनैतद्विशेषत्वेन हेतुना वक्तृवाक्यार्थज्ञानपूर्वकतानुमानमेव वाक्या
र्थप्रतीत्यनुरोधेनोपगंतव्यं अत आकांक्षादिमत्वेन वाक्यज्ञानमनुमानोपयोगि वाक्यार्थज्ञानोपरकं ज्ञानं नासिद्धा वेदवचना ७८
क्यार्थसिद्धिरित्याह यथा हीति लौकिकवाक्यस्थले वक्तृवाक्यार्थज्ञानानुमानेन वाक्यार्थसिद्ध्यांगहीतया हि न मातदेवा
प्रमाणं वेदास्तु प्रमाणान्येवेति मीमांसका उपगच्छंति तन्मताद्वेतन्मतस्य विशेषं दर्शयति तु वेदवाक्यान्यपि पदस्त
मार्न्निर्द्दिशति हि केन्त्रि एवं च मीमांसकमते वेदस्यापौरुषेयत्वात तत्र वक्तृज्ञानानुमानासंभवेन वेदस्य प्रमाणा त
त तरत्वास्तमते तु ईश्वरस्य वक्तुः भगवतो वा वाक्यार्थज्ञानानुमानेन वाक्यार्थसिद्धिसंभवाद्वेदस्यापि न प्रमाणांतरत्वमिति विशे
षो लभ्यते सर्वे स्वतात्पर्यविषयो यः स्वघटकपरस्पराकांक्षादिमत्पदद्वयस्मारितार्थयोः परस्परसंसर्गस्त
त्ज्ञानपूर्वकाणीत्यर्थः गामभ्याजेत्यादिवाक्ये तद्घटकं यत्परस्पराकांक्षादिमत्पदद्वयं द्वितीयापदादिकं तत्तदर्थ
योः मिथः संसर्गस्याधाराधेयभावादेर्ज्ञानपूर्वकत्वासिद्ध्याभिमतासिद्धिः अतो तामपि विषयी तस्य गोकर्मत्वादेरेकका

म. लीनत्वादिसंसर्गस्य अभ्यासजनकत्वादेश्च कार्यकारणाविषयाविषयीभावादिसंबंधस्यैकवृत्तितात्पर्ये अपरस्यासि-
१२ द्धेर्वारणाय स्वतात्पर्यविषयत्वं संसर्गविशेषणं तात्पर्याविषयसंसर्गसिद्धावपि तात्पर्यविषयतत्त्वसिद्धेर्बाधका-
भावादभिमतसिद्धेः किं तात्पर्यविषयत्वविशेषणेनेति न्याय्यमते तात्पर्याविषयसंसर्गसिद्धेः शब्दादनुमता-
तत्साम्याय तादृशविशेषणोपादानात् स्वतात्पर्यविषयत्वं च तज्जन्यबोधविषयत्वेन प्रतिपादकेच्छाविषयत्वं न्याय्य-
मते तात्पर्यविषयस्याप्रकृतवाक्यस्थपदस्मारितार्थसंसर्गस्यासिद्ध्यप्रकृतानुमानादपि तादृशसंसर्गसिद्धिवारणा-
य स्वघटकपदस्मारितार्थप्रतियोगिकत्वं संसर्गविशेषणं प्रकृतवाक्यस्थयोरपि ययोः पदयोर्नाकांक्षा आस-
त्तिर्वा तत्पदद्वयार्थयोरपि तात्पर्यविषयसंसर्गस्यासिद्ध्या तत्सिद्धिवारणाय परस्पराकांक्षादिमत्त्वं पदविशेषणं
प्रकृतवाक्यघटकगवादिपदयोर्मिथः साकांक्षयोरपि वर्थोर्तयोराधाराधेयभावरूपाकांक्षानिरूपकसंबंध एव न्याय्यमे राम
ते भासते न तु तात्पर्याविषयोपि तत्तत्पदाकांक्षानिरूपकस्य कालीनत्वादिसंसर्ग इति वैशेषिकमतेऽप्यनुमानात्कथं त- १२

८ ज्ञानानिर्वाहः इति वा [redacted]स्वघटकपदद्वयाकाङ्क्षानिरूपकत्वस्य संसर्गविशेषणतयोपपत्तेः [redacted]तः पदसंसर्गनिरू ६
पितपरस्पराकाङ्क्षादिमघटितपदद्वयघटितं पदार्थं तत्पदद्वयार्थद्वयोः मिथः [redacted]संसर्गज्ञानपूर्वकमिति सामान्यव्या
कृं प्त्या दरात्साध्ये आकाङ्क्षादिमत्त्वे न प्रवेशः हेतुस्वपदीयपदार्थघटितहेतौ पक्षधर्मताज्ञानं साध्यस्य तस्य दीपत
दर्थघटितसाध्यस्यैव पक्षधर्मतावले न सामान्यमुखव्याप्तितः सिद्धिः तिमतयोः पदयोर्नाकाङ्क्षादिकं तयो
र्हेत्वघटकतयोक्तातिप्रसङ्गानवकाशात् एवं स्वघटकपदद्वयघटितत्वरूपहेतुत्वसत्त्वेन हेतुस्वपदेन तद्वयाद
नां संभवात् उक्तरीत्यातिप्रसङ्गशङ्कानवकाशात् एवं च सति [redacted]पि साध्ये तात्पर्यप्रवेशनमप्यफलं तेन तत्प्रवेशोऽपि हेतौ
तात्पर्यानिवेशस्यावश्यकतया पदसंसर्गपरपदद्वयघटितं पदार्थं तत्तत्संसर्गज्ञानपूर्वकमिति सामान्यव्याप्त्या पक्ष
धर्मताबलात्तात्पर्यविषयसंसर्गमात्रसिद्धिसंभवात् ॥ [redacted]पि पक्षधर्मताबलात्तात्पर्यविषयीयः संसर्गस्तज्ज्ञान
पूर्वकत्वमेवासिध्यतीति प्रदर्शनार्थमेव संसर्गमूलकतत्तात्पर्यविषयत्वोत्कीर्तनं ननु तस्य साध्यघटकत्वे तद्विशेषेणापि

(పదపదం) ౩౪[illegible]దం

शा॰मू॰ग तिनाविरोधः अर्थयो[illegible]र्इत्याप [illegible] दस्मादितिवत्ता

१३ भायाँतेन समवायादिनासंबंधेनपदस्मादितस्याकाशादेः संसर्गस्यतात्पर्यविषयत्वेपिनसिद्धिः तत्वदस्मा

दितार्थेतत्पदतात्पर्यमपिनिवेश्यं अन्यथागामभ्याजेत्यादोगोपदार्थसंसर्गत्वादिनायत्रगवादिपदस्मादित

पृथिव्यादिसंबंधस्यापिवाक्यतात्पर्यविषयत्वागवादिपदतात्पर्याविशेषतः पशुविशेषादावेवतत्रपृथिव्यादि

संसर्गसिद्धिप्रसंगात्धूमपदाद्धूमज्ञानेनुमानाद्वह्निधीर्भविष्यतीत्यभिसंधायपर्वतेधूमोस्तीतिवाक्यप्रयोगेपि

तत्रतद्धूमपदेनलक्षणयावह्निः स्मारितत्वेपिनप्रथमतोवह्निसंसर्गधीः स्वजन्यबोधविषयत्वप्रकारकेच्छा

रूपस्वतात्पर्यनिवेशात् उक्तंतात्पर्यंचवह्निबोधांशेधूमपदप्रयोज्यत्वस्यैवभानात्वह्नेस्तद्विषयत्वेप्यतिप्रसं राम

गविरहात् [illegible]पदार्थेसंसर्गेचतात्पर्याविषयत्वविशेषणमवश्यमपि नास्त्यातस्यमुख्यार्थकृतोअभ्याजनरू १३

पधात्वर्थस्यविषयितारूपसंसर्गेतस्यार्थेसंयोगादिरूपव्यापारेचतस्यानुकूलतारूपसंसर्गेता[illegible]त्पर्यंतत्रकृता

वच्छाज्ञानस्यानुकूलतासंबंधः कथं न सिध्यतीत्यभ्याज्ञानहस्तयोः पदार्थयोरनुकूलतासंसर्गस्य वक्ता तात्पर्याविवि
षयत्वात् तत्र कृतिनिष्ठानुकूलत्वस्य तात्पर्याविषयत्वात्तत्सिद्धिरिति वा अनुकूलतासंसर्गस्याप्यपारं ७
शे बोधोऽभवत्वित्यभिप्राये सामान्यतः कृतिनिष्ठानुकूलताया अपि भानात् एवं यत्रयोरानयनमित्यादौ गोपदार्थ
पश्वादिविशेषीयत्वेन षष्ठ्यर्थकर्मत्वांशे संसर्गप्रतीतिर्भवतु गोपदार्थेषु प्रतियोगिकत्वेन षष्ठ्यर्थसंबंधांशे संसर्गप्रती
तिर्भवत्वित्याकाराभिप्रायः तत्रैव चादिप्रतियोगिककर्मत्वानुयोगिकसंसर्गसिद्धिप्रसंगश्च इष्टापादेः कर्मत्वादेश्च प
दार्थस्य सामान्यतः संसर्गस्य वक्ता तात्पर्यविषयत्वादिति तत्पदार्थसंसर्गयोः एव कृतात्पर्यविषयत्वविशेष
णेनैतादृशातिप्रसंगवारणसंभव इति तत्पदस्मारितपदार्थप्रतियोग्यनुयोगिकत्वेन यत्संसर्गबोधोऽभिप्रेतः त
त्प्रतियोगिकतदनुयोगिकतत्संसर्गपूर्वकालीनत्वेव साध्यं विवक्षणीयं तथा सति वनोक्तातिप्रसंगः सामान्यव्या
प्त्यपक्षधर्मताबलेन वपूर्वानुपस्थिततत्पदार्थप्रतियोग्यनुयोगिकतत्संसर्गकवाक्यार्थघटितोक्तसाध्यसिद्धेरपि

श्री-ग संभवः एवं चाविशिष्टवाक्यार्थस्य सिध्या प्रवर्तकज्ञानानिर्वाहोप्युक्तानुमानाभ्यवातिरेवं च सिद्धांते स्मारितपदार्थसंस
१४ र्गज्ञानपूर्वकानीत्यनुमितेः स्यादित्यनेन प्रत्यवर्तकज्ञानानिर्वाहकथनं तत्सामान्यव्याप्त्यात्मासिद्धविशेषेणं भवतीत्या
शयेन प्रवर्तकज्ञानानिर्वाहकथनं च दर्शितातिप्रसंगवारणानिर्वाहस्याप्युपलक्षणं [redacted] स्वप्रतियोगित्वानुयो
गित्वाभ्यां तत्तत्पदबोध्यत्वेन यो ऽभिप्रायस्तद्विषयतत्तत्पदस्मारितार्थप्रतियोग्यनुयोगिकोयः संसर्गस्तज्ज्ञानपूर्वका
नीत्येव साधनीयामिति नोक्तातिप्रसंगइति [redacted] तत्रापि साध्यघटकसंसर्गेस्वत्वानिवेशेनाननुगमे न तादृशानुमाना
निर्वाहात् वाक्यांतरघटकपदद्वयतात्पर्यविषयस्य प्रकृतवाक्यघटकपरस्पराकांक्षारहितपदद्वयतात्पर्यविषय
स्य च संसर्गस्य चैं सिद्धिवारणाय पत्पदार्थयोः संसर्गसिद्धिरुद्देश्या तत्तत्पदयोर्विशेष्यसाध्यहेत्वोरवश्यंप्र
वेशनीयतया सामान्यव्याप्त्यासिद्धविशेषसिद्धिस्वीकारमंतरेणानिर्वाहाच [redacted] कांक्षादिमादि [redacted] परस्पराकांक्षा राम
सत्तियोग्यतावत्पदद्वयघटितत्वादित्यर्थः निराकांक्षायोग्यपदद्वयघटितवाक्ये योग्यताघटितहेत्वभावे ऽपि योग्यानि १४

राकांक्षवाक्यपूर्वोक्तरीत्या साध्ये आकांक्षाप्रवेशेनैकवाक्यत्ववत् परमेश्वरीयसंसर्गप्रमापूर्वकत्वसत्त्वेपि व्यभि
७० चारवारणाय हेतावाकांक्षाप्रवेशः ...वसाध्ये आकांक्षाप्रवेशस्य सामान्यव्याप्तौ क्रान्तिप्रसंगो वार्यते व्यभिचा
राभावेपि निराकांक्षपदयोर्हेतुघटकत्वे प्रकृतस्य लिंगवाद्यियदत्तीयादिपदार्थयोः संसर्गसिद्धिप्रसंग इति तद्वारणा
य मिथः साकांक्षपदघटितत्वपदवाक्यमिति हेतुनिवेशस्यावश्यकतया हेतावाकांक्षानिवेशस्य आवश्यकता॥ ७८
संसर्गतात्पर्यराहित्ये निराकांक्षे तात्पर्यघटितसाध्याभावेन व्यभिचारवारणाय हेतावाकांक्षाप्रवेशनमावश्यकं
सर्वत्र योग्यानिराकांक्षे भगवत एव तात्पर्ये संसर्गप्रमां चावाद्यसाध्यसत्त्वमुपपादयितुं शक अबोधके निराकां
क्षे तद्वाक्यजन्यत्वेन संसर्गबोधविषयकेच्छारूपतात्पर्यस्य भगवतो संभवात् तदिच्छायाम्यधिकरणाप्रकारकत्वात्
एकवाक्ये आकांक्षाद्यसत्त्वेपि तात्पर्यगर्भसाध्यासत्त्वेन व्यभिचारस्य दुर्वारतया हेतौ तात्पर्यप्रवेशस्यावश्यकतया नोक्त
व्यभिचारस्यावकाशः॥ एकवाक्ये व्यभिचारवारणाय सामान्यतः किंचिदर्थपरत्वमेवानिवे श्यमतः पदार्थस्वरूपपर॰

रा·म· मिथः संसर्गतात्पर्यस्य निराकांक्षे व्यभिचारवारणाय कांक्षानिवेशनाप्रति [redacted] पदार्थस्वरूपपरसंसर्गतात्पर्य
१५ रहितसाकांक्षवाक्यस्यापि संभवात् तद्व्यभिचारवारणाय संसर्गतात्पर्यस्यापि हेतौ निवेशनीयत्वात् आकांक्षा वा अनि
वेशेप्युक्तव्यभिचारानवकाशादिति संसर्गतात्पर्यस्यैवाकांक्षापदेन विवक्षितत्वादि[redacted]: [redacted]वमेतन्मते योग्यतास
त्तिमत्त्वे सति संसर्गार्थपरत्वादिति लीलावतीकारीयहेत्वविशे[redacted]: तत्रान्वयप्रयोजकरूपवत्त्वात्मकयोग्यतायानिवेशा
त् अत्र च बाधकप्रमाणाभावरूपयोग्यतायास्तस्या निवेशेनाविशेषात् [redacted]वं घटः कर्मत्वमानयनं कृतिरित्यादावप्युक्तहेतुनासंसर्ग
सिद्धिसंभवात्तद्व्याहतम् ये आकांक्षापा आनुभविकी वाक्यार्थबोधे सापेक्षता न स्यादिति [redacted] परस्परसाकांक्षपदद्वयोः प
रस्परस्वार्थसंसर्गतात्पर्येणावबोधयितृणामप्रयोगात् साकांक्षापाः संसर्गतात्पर्यग्राहकत्वेन प्रकृतानुमानोपयोगित्वे वा
हीत [redacted] त्राप [redacted] साध्ये तात्पर्यविशेषणप्रवेशेन व्यभिचारप्रसक्तिमभिसंधाय न्यायमिश्रस्य स्वार्थानुमानेपि व्यर्थवि राम
शेषणता [redacted] दोष इत्यभिप्रे[redacted]तं तथा च तन्मते यथाश्रुताकांक्षापा अपि परस्परसाकांक्षारहितपदद्वयार्थ[redacted] संसर्गासिद्धिवारणायता १५

सर्पवत्साध्यघटकतातथा चहेतुसाकांक्षाँपरमेवोतिल संसंसर्गपरत्वार्थकत्वमयुक्तं एतद्दीत्यैवसंसर्गतास
र्पेघ टैतेलीलावतीकारी पहेतौ निराकांक्षे मणिकारस्यव्यभिचारप्रदर्शने संगमपितुरा[redacted]पदार्थोतिर
संस[redacted]र्ग[redacted]सिद्धिवारणाय स्वप्रतिपाद्यत्वं साध्यस्व संसर्गविशेषणो एवं च निराकांक्षे स्वप्रतिपाद्यसंसर्गा प्रसि
౩౦౪ द्धासाध्यासत्वेन व्यभिचारं णापन्ने तावपि आकांक्षाविशेषणो[redacted]तथासतितात्पर्यविषयत्वादिविशेषणवैयर्थ्य
तात्पर्याविषयसंसर्गादे स्वप्रतिपाद्यत्वाभावेनैवानतिप्रसंगादिति[redacted]स्वप्रतिपाद्यत्वं स्वस्य यो[redacted]कप्रतिपत्तिवि ౯౭ ౯
षयत्वं तात्पर्याविषयसंसर्गस्यापि तथात्वमस्त्येव एवं च संसर्गप्रतिपत्तिस्वरूपायोग्यानिराकांक्षे व्यभिचारवारणा
यहेतावाकांक्षापदं -- -- -- कांक्षादिमत्त्वापि आकांक्षादिज्ञानविरहेणाप्रत्यायके व्यभिचारः [redacted]चाकांक्षादिज्ञा
नाविषयेतद्घटितहेतोर्व्यभिचारज्ञानासंभवात्स्वरूपसतो व्यभिचारस्य चस्वार्थानुमानेऽदोषत्वान्नदोषइत्यक्तं व्य
ते[redacted]कांक्षादिमत्त्वज्ञानविषये प्रतिबंधकासिद्धिः सामर्थ्यविशेषादिवशेनाप्रत्यायके वा के व्यभिचारज्ञानसंभवादेउ

शा॰ मू॰ मानानुपपत्तिरेवेति [redacted] पदार्थवाक्यविशेषेऽकांक्षादिमत्त्वेऽगृहीत्वा व्यभिचारो मास्त्वस्तदाप्रतिबंधकसमवधा
१६ नेवाक्यार्थबोधानुत्पत्त्याऽनुमित्यनुत्पत्तिर्नेष्टमित्यमावहति यदि च तदानीं प्रतिबंधकसमवधानं तदा तन्नाकां
क्षादिमत्त्वज्ञानात्तदावाक्यस्य प्रत्यायकत्वमावश्यकमिति व्यभिचारस्यैवानवकाश इति [redacted] पदा व्यभिचारश्च
हृविषवाक्यांतरार्थज्ञानस्यैव प्रतिबंधकसमवधानेन तु प्रकृतवाक्यार्थज्ञानस्य तदाप्रसूतवाक्यार्थासिद्ध
ध्यनुमानस्यावश्यं निर्वाह्यत्वात्तन्निर्वाहस्य च सामान्यव्याप्तिग्रहपरिपंथिव्यभिचारज्ञानेनाशक्यत्वा[redacted]दिति [redacted]
[redacted] प्रतिबंधकसमवहितआकांक्षाज्ञानविषयवाक्यस्यापि स्वरूपयोग्यत्वेन स्वप्रतिपाद्यत्वप्रसिद्ध्या व्यभिचारान
वकाशादिति [redacted] स्वरूपयोग्यकत्वस्य प्रतिपाद्यताघटकत्वे पदार्थान्तरसंसर्गस्यावर्तनासंभवात् पदार्थपदस्य राम
प्रकृतपदार्थपरतापुरस्कारेण तस्यावर्तनीयत्वात् [redacted] च हेतुविशेषणसार्थक्यायैव स्वरूपयोग्यकप्रतीतिविषयत्ववि १६
रूपप्रतिपाद्यत्वं साध्ये निवेश्य [redacted] संसर्गप्रतिपादकत्वं साध्यं एवं च यथावत्साध्यासिद्धिरिति पातितमिदं प्रसिद्धं तेन तादृशसाध्यघटनवि

त यी २२९६६

रोधरति[illegible] आदिपदेनासत्तियोग्यताः परिग्रहः आसत्तिस्त्वव्यवधानेनान्वयप्रतियोग्युपस्थापकत्वं तदुपादानात् ना
सन्नयोराकांक्षादिमत्पदयोरासत्तिगर्भसाध्याभावेनस्वातंत्र्येणासत्तेः साध्याघटकत्वेपि हेतुविशेषणसार्थक्यानुरोधेन
पृ ३०२ गिरिर्भुक्तम[illegible]तादेव्यवधानेनोपस्थितयोरपि पदयोरासत्तिमत्वात् विषयस्यापि संवेधस्यान्यापत्तेः शाब्दबोधाविषयस्यासि
द्ध्वारणाय [illegible]स्मारितत्वस्याव्यवधानेनस्मारितत्वरूपस्यविवक्षणीयतयातद्गर्भसाध्याभावेनप्रसक्तस्यव्य
भिचारस्यनावकाशः [illegible]स्मारितत्वमासत्तिरुक्तनिवेशोऽर्थाः स्मारकेष्टस्यास्मारितत्वगर्भसाध्याभावेनव्यभिचारः स्या
दितितन्निवेश इति [illegible]योग्यता च अनिवेशे योग्यस्थले एकपदार्थप्रतियोगिकापरपदार्थानुयोगिकसंसर्गासिद्धत
द्घटितसाध्यासत्त्वाद्व्यभिचार इति [illegible]तन्निवेशः योग्यता च विशेष्यपदे अपरपदस्य च पदार्थप्रतियोगिकत्वस्वार्थानुयो
गिकत्वबाधकप्रमाणाभावश्च संसर्गकत्वं एवंचस्वघटकीभूतगवामादिर्द्विपदाकांक्षानिरूपकगवा[illegible]मादि[illegible] पदः
स्मारितार्थप्रतियोग्यनुयोगिकत्वबाधकप्रमाणाभावश्च पदस्मारितार्थप्रतियोग्यनुयोगिकत्वबोधयिषाविषयसंस

दृ ३० ३०७

रा॰म॰ गकत्वं हेतुः फलितः निरूपकांतप्रामाणाभाववंतं संबंधसंसर्गविशेषणं तादृशाद्दिपदाकांक्षानिरूपकतत्तत्पदस्मारितता
१७ र्थप्रतियोग्यनुयोगिकत्वबुबोधयिषाविषयत्वतत्पदस्मारितार्थप्रतियोग्यनुयोगि [illegible] गशान पूर्वकत्वं पक्षधर्मता
वच्छेदकं तत्साध्यं न तत्पदं सर्वत्र पदत्वतत्वाभ्यां निवेश्य सामान्यव्याप्तिराद्दरणीया न तु विशिष्यं तेन घटमानयेत्या
४ दिवाक्ये स्यंदशेन तानिर्वाहः न वा साध्यप्रसिद्धिमात्रेण तत्तत्पदता[redacted] घटः कर्मत्वमित्यादिपदद्वयस्यापि अभेदान्व
ये साकांक्षतया भेदान्वये योग्यतया च हेतुसत्वात् तत्पदद्वयाकांक्षानिरूपकतत्तत्पदार्थप्रतियोग्यनुयोगिकसंसर्गाप्रसि
द्ध्या साध्यासत्वेन व्यभिचारः एवं वह्निना सिंचतीत्यादौ [redacted] सणादिना वह्न्यादिपदस्मारितजलादिनिरूपिततात्पर्याविषयसंसर्ग ॰
घटितयोग्यतासत्वात् वह्न्यादिसंसर्गतात्पर्यसत्वाच्च हेतुसत्वेन तात्पर्यविषयवह्निसेककरणत्वादिप्रतियोग्यनुयोगिकसं राम
सर्गाप्रसिद्ध्या साध्यासत्वेन व्यभिचारः एवं तत्रैवास्मारितार्थान्तरप्रतियोगिकतात्पर्याविषयसंसर्गघटितयोग्यतासत्वेन ता १७
त्पर्यविषयस्मारितार्थसंसर्गघटितसाध्यासत्वेन व्यभिचार इति [redacted] प्रथमे आकांक्षानिरूपकसंसर्गस्य योग्यत्वाघटकतया

न्यत्र तात्पर्यविषयसंसर्गस्य तथात्वेनास्मारितार्थप्रतियोगिकतात्पर्यविषयसंसर्गस्य च तथात्वेन दर्शितानिष्ट
हेत्वसत्वात् गवामानादिस्मारितगोकर्मत्वादिसंसर्गस्य च तत्र तदर्थप्रतियोग्यनुयोगिकत्वेन शब्दबोधविषयत्वं अपि तु
तादृशपदस्मारितार्थान्तरप्रतियोग्यनुयोगिकत्वेनैव तत्र गोकर्मत्वादिप्रतियोग्यनुयोगिकत्वेन तत्संसर्गासिद्धिवारणाय
साध्यघटकशब्दबोधविषयतात्तत्पदस्मारितार्थप्रतियोग्यनुयोगिकत्वावगाहित्वं [illegible] निवेशितं संसर्गे तत्पदार्थप्रतियो
गिकत्वाद्य[illegible]भाने प्रवर्तकस्य नाप्रिर्वाह इति तत्र तद्विशेषणप्रवेशः [illegible]मानयेति पदव[illegible]तादृशवाक्येऽपि संसर्गज्ञान
पूर्वकत्वं ईदृशानुमानान्तरेणाप्याघं[illegible]तदनुमानदृष्टान्तेऽप्यनुमानान्तरेणैवेत्यनवस्थेति [illegible]ईदृशानवस्थायाः इष्टत्वात् अवि
रलतदनुमानपरंपरायाः एवानिष्टत्वात् स्यास्तु स्कपुस्तकादिना विच्छेदे न बाधितत्वात् दृष्टान्ते कालान्तरानुमितसाध्यस्यैवे
वानुमानं निर्वाहेनाविरलानुमितिपरंपरायाः प्रकृते न पेक्षणात् ईदृशानुमानं विनापि स्ववाक्ये अनुभवसायोपास्थि
तत्वीयवाक्यार्थज्ञानपूर्वकत्वस्य सुग्रहत्वात्तस्य दृष्टान्ततयाप्युपपते" उक्तसाध्ये लीलावतीकारीयहेतुरूपं दूषयति[illegible]

त

श्र॰ मू॰ [illegible]ग्यतासत्ती[illegible] [illegible]संसृष्टे[illegible]संसृष्टार्थपरत्वे एकपदार्थे परपदार्थसंसर्गप्रतीतीच्छयोच्चरितत्वेन त्वेकपदार्थसं
१८ सर्गवत् परपदार्थप्रतीतीच्छयोच्चरितत्वमित्याशयेन योग्यतोपादानं अन्यथा एकपदार्थसंसर्गवत् परपदार्थस्यायोग्य
स्थलेऽप्रसिध्याविशेष्यदलासत्त्वेनैव व्यभिचारवारणेनैतद्वैयर्थ्यापातात् संसृष्टो योऽर्थ इत्यादि दूषणाभिधानं चाशयमस्फु
टतया। विज्ञाय योग्यत्वाघटितद्वितीयहेतौ वक्तृत्वपरत्वे संसृष्टो योऽर्थः तत्परत्वमेवातो योग्यतात्तत्र नोपात्तात् तत्र च तादृशदू ल
ब षणमाशयावबोधेनैवेत्यवधेयं स्यरे[illegible] संसृष्टार्थपरत्वे सत्यासत्तिमत्वादित्यर्थः [illegible]संसृष्टो हि[illegible] संसृष्टोऽर्थ इति अस्य ए
कपदार्थसंसृष्टः परपदार्थ इत्यर्थः [illegible]सिद्धे अनुमानात्पूर्वमनिश्चिते तथा च पक्षे हेतुतावच्छेदकविशिष्टहेतुमत्तानिश्च
याभावादसिद्धिरित्यनुपपत्तिरिति भावः [illegible] संसर्गस्ये[illegible]तादृशहेतुघटकस्य एकपदार्थपरपदार्थसंसर्गस्य[illegible]गप्रतीतेः अ
नुमानात्पूर्वमनिश्चयात् अपि स्वीकृते हेतुघटकबाधकप्रमाणाभावरूपयोग्यतायाः अपि वाक्यार्थबाधानिश्चयात्तुल्योऽ राम
योग[illegible]पि वाक्यार्थीभूतसंसर्गस्य पूर्वं निश्चयोपगमे तत एवानुमानकार्यनिर्वाहादनुमानवैयर्थ्यमिति तदुपगमा[illegible] १८

ऽ॰भवः बाधकमानाभावरूपयोग्यतायां निश्चयोपगमे तु न तथा विशेषः तन्निश्चयस्याप्यसंभवेनोपगमासंभव इतिस्वी
यहेतावपि दूषणं पुनरग्रे वक्ष्यते प्रथमहेतौ योग्यतोपादानवैयर्थ्यमपि बोध्यं नन्वेकपदार्थेऽपरपदार्थसंसर्गवत्त्वे
६ नहेतुघटकं येनोक्तदोषः स्यात् किं तु तात्पर्यघटकप्रतीतिविशेषणतयैव पदार्थसंसर्गस्य हेतुघटकत्वे पाशंक्याह ष
पा णांतरमाह सत्त्वं एकपदार्थेऽपरपदार्थप्रकारकसंसर्ग प्रतीतिस्तदिच्छयोच्चारितत्वमित्यर्थः परसंनिधिम
त्तांतादृशप्रतीतीच्छयोच्चारितत्वे सति आसत्तिमत्त्वे नातो अयोग्यवाक्ये तत्र योग्यताघटितप्रथमहेतोर्व्यभि त
चारप्रसक्तिः इति वा स्थिरजलाभिप्रायेण प्रयुक्ते पयसा सिंचतीत्याद्ययोग्यवाक्ये तन्मतसिद्धान्वयप्रयोजकरूपवत्त्वा
त्मकयोग्यतासत्त्वेन व्यभिचारात् तात्पर्यानिवेशनप्रयोजनं दर्शयति संसर्गस्येति प्रकृतवाक्यघटकपदोपस्थापिता
र्थसंसर्गस्य प्रकारत्वे तात्पर्यविषयाविषयभेदेन नानाविधत्वेऽपि नाभिमतसंसर्गसिद्धिः नतात्पर्याविषय
संसर्गसिद्धिः तात्पर्याविषयसंसर्गस्य तात्पर्याविषय तात्पर्यविषयतात्मकविशेषणाभावेन पयोक्तसाध्येऽप

शा॰मू॰ वेशात् [illegible] वस्तुमकृतपदार्थसंसर्ग [illegible] स्यप्रकृतशब्दजन्यबोधाविषयतयानैयायिकाभिमततदनाभिमतभेदेनानेकवि
१९ धत्वेपि न तादृशबोधाविषयतयानैयायिकानभिमतसंसर्गसिद्धिः तस्यतात्पर्याविषयत्वानिमतत्वादितिव्या [illegible]
तात्पर्यस्यसंसर्गाविशेषणत्वेतदुक्तानापेक्षा या आवश्यकत्वेतज्ज्ञान शब्दस्यदृशां संसर्गासिद्धिप्रसंगइत्यतआह [illegible] न्य
थे [illegible] न्य [illegible] तात्पर्याभानस्यसंसर्गाभानाप्रयोजकत्वे [illegible] व्दाद्पी [illegible] न्यायमतेपिशब्दादित्यर्थः [illegible] अभिमतान्वयबो
तात्पर्याविषयसंसर्गाविषयकसंसर्गबोधः [illegible] स्यादिति तथाचतात्पर्याभानस्यसंसर्गाभानप्रयोजकत्वमुभयमतएवप
रेतुन्यायमतेतात्पर्यज्ञानस्यस्वतंत्रहेतुतयावैशेषिकमतेसाध्यहेतुज्ञानसंपादकतयेतितज्ज्ञानविरहदशायांमनकस्या
पिमतेसंसर्गबोधइतिभावः [illegible] साध्यशरीरेसंसर्गसंसर्गविषयेवप्रवेशयेतितन्मतेसंसर्गतात्पर्यविशेषणप्रवेशेनस एम
भवतितेन रूपेणसंसर्गतायाअप्रामाणिकत्वादित्तितन्मतमनभिमतसंसर्गसिद्धिप्रसंगेनैवनिराकुरुते [illegible] तएवं [illegible] ता १९
त्पर्याविषयसंसर्गसिद्धिप्रसंगादेवेत्यर्थः [illegible] शेषणविशेष्यभाववदर्थकानी [illegible] अपरपदार्थविशेषितस्वार्थबोधकानीत्यर्थः

अपरपदार्थवत्स्वार्थबोधकानीति यावत् विषयताविशेषस्वरूपविशेषणविशेष्यभावः साध्यघटकरत्तितु भ्रमः वता
विषयताविशेषेणानिवेशस्यैव प्रवर्तकतयोद्देश्यत्वाद्विषयताविशेषस्य साध्यघटकत्वात् तदानीं वाहात् तौत द्विष
षकस्यैव बोधस्य संभवात् स्यश्यानुद्देश्यत्वात् [illegible]दोधपूर्वकानी[illegible]तादृशस्वार्थबोधपूर्वकानीत्यर्थः अत्र च विशेष्यबो
धकपदानामेव पक्षता तदर्थे च विशेषणवत्त्वसिद्धेरुद्देश्यत्वात् विशेषणवाचकपदनिरूपिताकांक्षादिमत्त्वं हेतुः सा
ध्यघटकसंसर्गे संसर्गविधया भासमाने आकांक्षानिरूपकत्वानिवेशासंभवेन हेतावाकांक्षानिवेशवैयर्थ्यम् आकांक्षा
या आनिरूपककालीनत्वादिसंसर्गस्यासिद्धिप्रसंगश्चेत्यधिकं वर्णआवापीयं साध्यं हृषपि नु मुपन्यस्यति [illegible]
[illegible]रिते [illegible] पदस्मारितार्थस्य तासमर्यविषयोमः संसर्ग इति तद्धेतीत्यर्थः [illegible]र्थधर्मस्य संसर्गवत्त्वस्य कथं पदपक्षकानुमा
नसाध्यतेत्यत आह [illegible]त्वर्थश्चे[illegible]शाब्दप्रामाण्यवादिनये संसर्गज्ञापकत्वं शब्दे बाधितमिति तस्यापि तत्र साधनासंभ
वशंकाशंकानिरासाय लिंगतये[illegible]त्लिंगविधयेत्यर्थः एतादृशं च ज्ञापकत्वमस्त्येव सर्वमतएवं शब्दनिष्ठधर्मस्येव तादात्म्य

श्री-मू-ग संबंधेनशब्दविशेषस्यापिस्वपक्षकानुमानेर्लिंगत्वात् लिंगत्वपेक्षितिच नसाध्यघटकं मपितुस्वरूपकीर्तनमेवतदनंतर्भावेपिसं
२० सर्गज्ञापकत्वमात्रसिद्धेरेवोद्देश्यप्रतीतिनिर्वाहात्तज्ज्ञापकत्वज्ञानस्यानुद्देश्यत्वेपिसाध्यस्यशब्दरूपपक्षसत्वान्निर्वाह
हं त कतयासाध्येतर्भावोपगमात्‌ कानुमानेज्ञानपूर्वकत्वांतुर्भावत् त्र दृष्टांतभूतघटमानयेत्यादिवाक्येसंसर्गज्ञापक
त्वमनुमानेनैवसाधनीयंसंसर्गज्ञापकत्वानुमितेरेवसंसर्गज्ञानरूपतयातन्मतेवाक्येनसंसर्गानुमितावजनितायांवा
क्येसंसर्गज्ञापकत्वस्यदुर्ग्रहत्वात् तदनुमानेपिदृष्टांतांतरापेक्षपातन्तत्रपूर्वपूर्ववाक्यांतरेसंसर्गज्ञापकत्वानुमानापेक्षा
म पांनवस्थेतिप्रकृतवाक्यस्यैवदृष्टांतत्वोपगंतव्याप्रकृतवाक्ये चतादृशसाध्यंप्रकृतानुमानादेवसिद्धेदृष्टांतता निर्वाहः॥ = ४१
भावान्योन्याश्रयः प्रकृतानुमाननिर्वाहकदृष्टांतपक्षकप्रकृतसाध्यकानुमानेप्रकृतानुमानस्यदृष्टांतानिर्वाहकत्वयाऽपेक्षि
तत्वादित्याशंकते वे प्रकृतवाक्येनतत्पक्षकानुमानानिर्वाहकदृष्टांतेसाध्यसाधनायदृष्टांतीकरणीयेयेनान्योन्याश्र एम
यः स्यात् अपितुतत्रपूर्वपूर्ववाक्यमेवतत्तद्वाक्यपक्षकानुमानपरम्परायाः पूर्वावधिराहित्यस्वरूपमनवस्थितत्वमिष्टमे २०

वअविरल ज्ञान परंपरायाः सार्वत्रिकत्वात् प्रकृते चाविरलपरम्परायाः अनपेक्षितत्वात् दृष्टांते साध्यासिद्धेश्चेत्यत
एतत्तदधीनस्मरणे नापि प्रकृतानुमानानिर्वाहात् तस्य लयाविरहे जन्मांतरीणसंस्कारस्यापि स्मारकतया तद्व्युत्तरीयप्र
४८ थमानुमानानिर्वाहादिति समाधत्ते पूर्वे [illegible] सर्वत्र पूर्वपूर्वसंसर्गज्ञापकत्वानुमितिरूपसंसर्गज्ञानहेतुत्वप्रसिद्ध्यपेक्षणे [illegible]
ना[illegible]दित्वा[illegible] पूर्वावधिराहित्यस्वरूपस्यानादित्वस्येष्टत्वात् तथा च प्रकृतानुमानस्य दृष्टांते साध्यासिध्यपेक्षणीयतानिबंध
नान्योन्याश्रयानवकाश इति भावः [illegible] तुल्येनेत्यंतं अन्योन्याश्रयाभावे हेतुः पूर्वपूर्वानुमिति हेतुत्वात्मकसाध्यप्रसि
द्धेरेवापेक्षणेनेत्यर्थः [illegible] एवमनवस्थे त्याशंक्याह [illegible] नादित्यादि [illegible] अनवस्थितस्येष्टत्वादित्येवतदर्थ इ [illegible] नादित्वादि ल
त्येव अन्योन्याश्रयाभावे हेतुः प्रकृतानुमिते दृष्टांते साध्यासिद्धेरादावनपेक्षितत्वादित्यर्थः अत्र हेतुर्हेतुत्वेनेत्यंतं पूर्वपूर्वानु
ने मितेरेव दृष्टांतत्व निर्वाहकत्वेतितदर्थ इत्य[illegible] ज्ञापकत्वमात्रे[illegible] संसर्गज्ञापकत्वमात्रसाधन[illegible]र्थासि[illegible] उद्देश्यासिद्धेः उद्देश्यपा
संसर्गाद्युपोपरक्तसंसर्गसिद्धेरानिर्वाहादिति भावः [illegible]देश्यस्य वाक्याधीनबोधविषयत्वाभिमतस्य दृश्य संसर्गरूपवाक्यार्थस्य

श्री·मू·ग असिद्धेः सिद्ध्यनिर्वाहादित्यर्थः [redacted]ापकत्वे[redacted]वास्तवैकपदार्थप्रतियोगिकापरपदार्थानुयोगिकसंसर्गज्ञापकत्वे एकपदार्थव
२१ दपरपदार्थज्ञापकत्वे वा साध्य इति शेषः [redacted] स्थिर[redacted]त्वाभिमापकपपसासिंचतीतिवाक्येनैव[redacted]भिचारादि[redacted]तत्रापि तन्मतासि
द्धान्वयप्रयोजकरूपवत्त्वात्मकयोग्यताघटितहेतुसत्त्वादिति भावः [illegible] अनुमानविधयैवार्थसाधकत्वरूपस्य मानान्तरत्वाभाव
१ साधकहेतोरसिद्धिवारणाय कासादिमत्त्वदत्त्वेन[redacted] हेतुनोक्तेताहशाहेतुसाधपत्तोसतेहषपितुमुपन्यस्यति[redacted]ति[redacted]साध्यमिस
स्यऊक्त्वार्थानुमानहेतुनेत्यादिः [redacted]गलघाज्ञापक[redacted] अनुमानविधयैवार्थसाधकत्वेन तच्चानुमितिकरणतावच्छेदकावच्छिन्नत्वह
त्तिस्मारितार्थसंसर्गज्ञानकरणतासामान्यकत्वं स्ववृत्तिपदार्थोपस्थितिकरणताया अनुमितिकरणतावच्छेदकानवच्छिन्नत्वा
दाधस्य साध्याप्रसिद्धेर्वारणाय संसर्गनिवेशनेतथा चेताहशस्ववृत्त्यनुभवकरणतासामान्यकत्वपर्यवसितार्थः [redacted]पकत्व राम
मात्रेणार्थासिद्धेरि[redacted] अनुमानविधयाभमजनकत्वपापिज्ञापकत्वपर्यसानसंभवात् अनुमितित्वव्याप्यस्वकरणकप्रमितित्वक २१
त्वरूपप्रमाणान्तरत्वाभावसाधकस्य अनुमानविधयैव प्रमापकत्वस्यासिद्ध्या हेत्वसिद्धेरित्यर्थः अनुमानविधयाज्ञापकत्वस्या

नुमानाभासे स्वकरणक[redacted]प्रमाघटितसाध्यव्यभिचारितपातत्सिद्धेरनुद्देश्यत्वादिति भावः इति[redacted]दस[redacted]अनुमितित्व
व्याप्यस्वकरणकानुभवत्वकत्वरूपप्रमाणांतरत्वाभावस्य साध्यतये वोपपत्तौ साध्ये प्रमापर्यंतानिवेशानवैयर्थ्यं नहि लिंगतप[redacted]
पकत्वस्यापि तत्र हेतुतासंभवेनार्थासिद्ध्यसंगतेः [redacted]नु संसर्गज्ञानपूर्वकत्वसिद्धावपि नोक्तानुमानात् संसर्गसिद्धिः तस्यासाध्यत्वा
दित्याशंकां निराकरोति[redacted]नावच्छेदकतये[redacted]ज्ञानावच्छेदकत्वं ज्ञानविशेषणतया साध्यघटकत्वे[redacted]सर्गसि[redacted]ः उक्तसाध्यकानु
२ मितौ संसर्गस्य भाने तावतापि समीहितसिद्धेर्विधेयतया संसर्गभानपर्यंतस्य महत्त्वावनपेक्षितत्वाद्विधेयतावच्छेदकत्वमात्र
न्द्रानेनापि मद्वृत्तिनिर्वाहादिति भावः [redacted]विषयविशिष्टज्ञानस्य साध्यघटकत्वेपि विषयरूपविशेषणस्यानुमितिविषयत्वो
निर्युक्तिकं साध्याविशेषणस्यानुमित्यविषयत्वेपि साध्याविषयत्वापामवच्छेदकतासंभवादवच्छेदकताया विषयतारूपत्वानु
पगमात्तावतापि साध्याविषयतावैलक्षण्यसंभवेन तद्घटितसाध्यकानुमितेस्तद्घटितसाध्यकानुमितिवैलक्षण्यसंभ
वात् अत एव संबंधतावच्छेदकसंयोगसमवायत्वादेर्न विशिष्टधीविषयत्वमिति सिद्धांतोपि संगच्छते अविषयस्यापि तस्याविषयता

श्री·म·ग वच्छेदकतयासंसर्गविषयतावैलक्षण्यसंभवात् अन्यथा संयोगसमवायादिसंबंधावच्छिन्नाभावानामिव संयोगसामा
२२ न्यसंबंधावच्छिन्नाभावप्रतियोगितावच्छेदकतायामनवच्छेदकत्वे अवच्छेदसंबंधाननुगमेन संयोगसमवायादिसंबंधा क
वच्छिन्नाभावानामिव संयोगसामान्यसंबंधावच्छिन्नाभाव [redacted] स्यापि भेदप्रसंगइति संयोगत्वादेस्तादृशाभावप्रतियो
गितावच्छेदकतावच्छेदकत्वस्यावश्यकत्वेन तदनवच्छिन्नसंसर्गविषयताशालिज्ञानस्य तादृशाभावज्ञानप्रतिवध्यता
नुपपत्त्यातस्य संसर्गविषयतावच्छेदकताघ्रोव्यादिविषयतावच्छेदकत्वपाविषयताप्रसंगात् अत एव कार्यज्ञानज्ञानस्य त
द्विषयकत्वात् कारणानुमाने अकारणस्य साध्यतावच्छेदकप्राविष्टस्यापि नभानमिति मीमांसकसिद्धांतोपि संगच्छ
त इत्याशंक्य साध्यतावच्छेदकप्राविष्टसंसर्गस्यानुमितिविषयत्वे युक्तिमाह [redacted] नज्ञानस्ये [redacted] विषयोपरक्तज्ञानज्ञानस्य
३४।७८ त्वर्थ [redacted] द्विषयकत्वा [redacted] त तज्ज्ञानविषयाविषयकत्वनियमात् ज्ञानवानित्यनुमित्यादौ व्यभिचारवारणाय विषयोपराग एभ
निवेशः तद्विशिष्टविषयकज्ञानं तद्विषयकमिति सामान्यनियम एवाभिमतः विशिष्टज्ञानत्व निवेशावैफल्यात् संसर्गतया २२

२भा१ १२५०७०४०

संयोगत्वादिविशिष्टविषयकज्ञानस्य संयोगत्वाद्यविषयकत्वे संसर्गताभेदो विशिष्टविषयता यां निवेश्यः घटइत्या
कारक घटत्वादिविशिष्टबुद्धिरेव दृष्टान्तः तादृशज्ञानस्य घटत्वाद्यविषयकत्वे तस्याविशेषणज्ञानविधया तथाविध
विशिष्टबुध्यादिजनकत्वानुपपत्त्यात्तत्र तात्सिद्धिरिति बोध्यं तद्विषयकज्ञाने तद्विषयक भिन्नत्वेव नियमः ज्ञान
२०४ वानित्याद्यनुमित्यादौ व्यभिचारेणाय असन्ती बाधकरति हेतौ निवेशनीयं उक्तानुमित्यादौ विषयभासकसामग्र्या समेव
धानकालीनत्वरूपविषयभानबाधकसत्त्वात् हेतुत्वसत्त्वेन न व्यभिचारः [redacted] बाधकाभावस्य हेतौ निवेशे इतरविशेष
२ णवैयर्थ्यात् तद्विषयकज्ञानादेर्नियमेन तद्विषयताप्रयोजक सामग्रीजन्यत्वरूपतद्विषयकत्वबाधकसत्त्वेन व्यभिचारानव
काशात् प्रकृतानुमितिसामग्र्याः संसर्गभासकताया अपि तत्र संसर्गभाने विवादमाने रनभ्युपगमात् संसर्गावगाहित्वाप्रयोज
कविरहरूपबाधकस्य तत्र संदिग्धत्वमा बाधकाभावघटितहेतौ संदिग्धासिद्धेश्च॥ नन्वस्तु ज्ञानविशेषणतया संसर्गभानप
रे तु तत्र वकृत्वस्त्वत्पदार्थीत्वभाने तदभाने च प्रवर्तकज्ञानानिर्वाह इत्याशंक्याह [redacted] संसर्गेति [redacted] धिनएव विशेषत्वा

श्री-मू द्वि[redacted]संबंधिनस्तत्तत्पदार्थस्य संबंधांशो विशेषणतया व्यापकतावच्छेदकघटकत्वेन तद्विषयतावच्छेदकत्वादित्यर्थः संबंधां
२३ शेतत्तत्पदार्थोपस्थानमितिशेषः [redacted]दृशान्ते घटमानयेत्यादौ पदार्थान्तरघटादिसंसर्गज्ञानपूर्वकत्वस्यैव प्रसिद्धत
याऽप्रसिद्ध[redacted]गोक[redacted]र्मत्वादि[redacted]पदार्थसंसर्गज्ञानपूर्वकत्वस्य कथं गामभ्याजेत्यादौ सिद्धिः जनकीभूतव्यापकताज्ञा
४ नविष[redacted]स्यैव साध्यस्यानुमितौ भानादित्यत आह [redacted]धर्मतावत्वा[redacted]गवादिपदघटितहेतौ पक्षधर्मताधीवलाद्व्या
पकताज्ञानाविषयस्यापि गवादिपदार्थसंसर्गस्य दर्शितसामान्यव्याप्तिवलप्रसूतानुमानात्सिद्धिरित्यर्थः सामान्यव्याप्ति त
रूप लेपतत्पदार्थवत्त्वेतरघटितसाध्यसाधनयोर्व्याप्तिग्रहात्पितादृशवस्त्वेतरघटितहेतौ पक्षधर्मताज्ञानात्तादृशवस्त्वेतर
घटितसाध्यसिद्धिर्भवतीत्यत्र दृष्टत्वादितिभावः [illegible] [redacted]थैव[redacted]विषयतावच्छेदकस्य विषयत्वनियमे
[redacted]तिज्ञानमपीति[redacted]इदं रजतमिति भ्रमविषयकानुव्यवसायोपि नियमतो भ्रमस्य रजतत्वादिविशिष्टपुरोवर्तिविषयकत्वे तदनु राम
व्यवसायस्यैव मानत्वाद्विषयतयाविशिष्टघटकासद्विशेष्यस्यापि विषयत्वादितिभावः [redacted]पत्तिरि [redacted]रजतत्वादिविशिष्टस्य २३

[illegible]

पुरोवर्त्तिनो भ्रमज्ञानविषयतावच्छेदकत्वे ज्ञानस्य भ्रमत्वमिष्टमेवेत्यर्थः [illegible]रस्य भ्रान्तत्वापत्तेरीश्वरज्ञानस्य सर्वविष
यकस्य बोधर्मोपनवर्त्तते भ्रमे विशिष्टतद्विषयकत्वनियमात् विशिष्टविषयकत्वे न भ्रमाविषयकत्वाद्विषयतावच्छेदकस्याविषय
त्वनियमेन तस्य भ्रान्तत्वापत्तेरीश्वरत्वादित्यर्थः विशिष्टविषयकत्वादिविषयकतया विशिष्टविषयकत्वे तत्तत् स्फोरजतार्थिप्रवृत्ते
रव्याप्तेर्नियमेन स्यादित्याह [illegible]भि[illegible]त्वापत्तेरि[illegible]भवन्मतेऽपि दृष्टतावच्छेदक विशिष्टपुरोवर्त्तिविषयकत्वरूपप्रवर्त्तकतावच्छे
दकरूपवत्त्वादितिभावः [illegible]भ्रमत्वस्यासद्वैशिष्ट्यावगाहित्वात्मकस्य ज्ञाने अवगाहित्वाद्विशेषणतया वा भ्रान्त्युरोवर्त्तिनि रज
भानान्नततः प्रवृत्त्यापत्तिरितिवा[illegible]कारुतासंसर्गतया वा सद्वैशिष्ट्यस्याभ्युपगमात्तन्मतेऽसत्संबंधेन रजतत्वादि विशि
४८ ष्टपुरोवर्त्ति[illegible] विषयकज्ञानस्यैव भ्रमत्वरूपतया तन्मते पुरोवर्त्तिनि रजतत्वादिवैशिष्ट्यावगाहित्वापादकत्वात् [illegible]भ्रमविषय
त्वाद्विषयकत्वेन भ्रमत्वापादकेऽप्यत्वेपि सद्विषयकत्वमेव तत्त्वासद्घटितत्वात्सदित्यापादकासिद्ध्यानापत्तिसंभवस्तस्यैषामसद्वि
षयकत्वस्य भ्रमत्वपदार्थत्वमभ्युपगच्छतां भ्रमत्वापादनसमाधानमुपपन्नस्वति[illegible]मविषयो[illegible]आपादकप्रविष्टत्वादि[illegible]घ्य

ग॰मू॰ २४ सिद्धि[redacted]सत्त्वासत्त्वाभ्यो[redacted]ज्ञानस्येत्यादिग्रन्थस्याविषयभानाविरोधसमर्थनार्थत्वानघटनमायथाश्रुतनियमपरत्वादिन
त्यभ्रांतमनुव्यवसायादौ यागुपस्थितस्यासद्वैशिष्ट्यविषयकत्वं अपारमार्थिकवैशिष्ट्यविषयकत्वं अपारमार्थिकवैशिष्ट्यवि
षयकत्वरूपं यदि न भ्रमत्वस्वरूपं अपि तु विशेष्याविषयकत्वे सति विशेष्याविद्यमानविषयकत्वमेव तदा ईश्वरज्ञाने शुक्त्यादीनां
तदंशे रजतत्वादिवैशिष्ट्यस्य चाविषयत्वमात्रं तादृशासद्विषयकत्वमिष्टमेव तदंशे न दृतीवैशिष्ट्याविषयकत्वस्य चाप्रसादृका
भावः उक्तनियमस्य तदापत्त्यनुपयोगित्वात् नियमान्तरस्य चानभ्युपगमादित्यनुशमेन भ्रान्तिज्ञप्तत्यापत्तिमवार्यगुरोर्वर्ति वि ता
षयकत्वे सतीष्टतावच्छेदकवैशिष्ट्यावगाहित्वमेव भ्रमत्वं तत्तावच्छेदकमित्यभिमानमूलकत्वात्तदापत्तिं गमयन्ति विशेष्यांशे
तत्रासद्वैशिष्ट्यावगाहित्वरूपव्यधिकरणप्रकारकत्वं यथा भ्रमत्वं तथा प्रसक्तिविशेष्यांशे इष्टतावच्छेदकवैशिष्ट्यावगाहि रा॰म॰
त्वरूपं तदंशे तत्प्रकारकत्वमेव भ्रमत्वलक्षणतावच्छेदकमतो न दर्शितप्रसक्त्यापत्तिरिति च सिद्धान्ताभिप्रायं वर्णयं[redacted]समा २५
धाधानं वक्ष्याम[redacted]अस्याद्विषयकत्वस्य भ्रमत्वरूपताखण्डनेनाप्रसक्त्यापादकस्व[redacted]सद्घटितत्वाआपादकत्वव्याघाता

१३९५७ ...

तुधावृनानौचित्यं सूचयति व्यामरस्त्यर्थः अथैवमिति पूर्वपक्षे स्वयं समाधत्ते [redacted] द्विषयकत्वेन न भ्रमत्व[redacted]
भ्रमत्वे नासद्विषयकत्वाभिन्नमित्यर्थः भ्रमाविषयाणां सर्वेषामेव सत्त्वात् पारमार्थिकत्वात् संसर्गस्यापि अन्यत्र प्रसिद्ध
स्यैव भ्रमे भानं असतो भाने मानाभावादिति भावः [redacted]धिकरणप्रकारकत्वेन [redacted] भ्रमत्वमित्यनुषंगे नान्वयः [redacted]नुभवतु व्यधिक
रणप्रकारकत्वं भ्रमव्यवहारविषयतावच्छेदकं तत एव भ्रमानुव्यवसायादौ भ्रमत्वोपपत्तिर्भवेदित्याशंकां निरस्यति [redacted]न
व हीत्यर्थः व्यधिकरणमिति विशेष्यपदं विशेषणपदसमानलिंगत्वानियमात् अनियततल्लिंगत्वेन पुंसकत्वं भो संसर्गकमिति
न तस्य विशेषणवाचकपदेन समानलिंगता प्रकारपदस्य वा जहल्लिंगमानेन नपुंसकत्वं भ्रमानुव्यवसायेऽनुव्यवसायादौ रजतत्वा
दिप्रकारकत्वसाधकोऽपि प्रकारिताविशेषतापत्ये वरजतत्वाद्यवगाहितानवुरुद्ध्यादि विशेषणतयेति तदंशातिधर्मीत्य
ंशेन प्रकारस्त्यर्थः भ्रमज्ञानस्य शुक्त्यादौ रजतत्वाद्यप्रकारकत्वेऽपि तद्विषयभ्रमनिष्ठप्रकारितापारजतत्वीयतावि
रहे ताहशप्रकारितापारजतत्वप्रकारकस्य तस्य व्यधिकरणप्रकारकत्वं दुर्वारमेवेत्याशंकां निराकर्तुं भ्रमनिष्ठप्रकारिता

त

श्री॰म॰ यां रजतेत्वीयत्वमस्त्येवोत्तेन रजतत्वस्याविशेष्यासंबद्धत्वरूपवैयधिकरण्यमिति दर्शयति [illegible]नत्वे [illegible]न्य[illegible]रजतत्वी

२५ यप्रकारितायाभ्रमेसत्त्वे [illegible]त्फ्वच्छे[illegible] भ्रमेप्रमत्वासिद्धिप्रसंगः [illegible]माणाभावा[illegible]तद्ग्राहकस्य बाधितविषयकत्वेनप्र

ला॰ माणाभावादित्यर्थः [illegible]त्फ्वच्छे[illegible] भ्रमत्वस्य धर्मत्वोच्छेद प्रसंगः प्रमाणाभावत्प्रमाणेभ्रमभिन्नत्वस्यासत्वादिति [illegible] त

[illegible]न्वेतु असद्देपिष्वरस्यभ्रमाविषय[illegible]त्वेबाधकं पूर्वमनुक्तमतस्त्वद्बाधकमाह [illegible]न्यथे[illegible] असद्देशीष्यावगाहित्वस्यभ्रमत्व ४

रूपत्वेइत्यर्थः [illegible]त[illegible]च्छे[illegible] भ्रमत्वासिद्धिप्रसंगः [illegible]माणाभावा[illegible]तद्ग्राहकस्यतद्घटकासद्विषयकत्वेनप्रमाणत्वा

भावात्भ्रमत्वशरीरे असतो विशेषणतयाप्रवेशात्संसर्गविधयैवासतोज्ञानमभ्युपगच्छतां टीकाकृन्नां उक्तभ्रमत्व[illegible]स्य १०

८ ज्ञानमात्रेनैवग्रहासंभवाच्चेतिव्या[illegible]कुः [illegible]ताकेरंवावि[illegible]र[illegible]भूतलादौघटाभावादिसत्वेज्ञातत्वा भ्रमस्थकेभूतलंघटवदित्या

दिवाक्य इत्यर्थः [illegible]भिचार इ[illegible] तत्रवक्तुः प्रकृतसंसर्गज्ञानाविरहेण तद्घटितसाध्याभावादित्यर्थः तत्रवक्तुः संसर्गज्ञान राम

मेवनकुतइत्यत आह [illegible]शेषे[illegible]विशेषदर्शनं प्रकृतबाधार्थज्ञानविरोधिनिश्चयः तत्सत्वेन[illegible]भूतलादौ[illegible]टादिसंसर्गज्ञा २५

नस्य वक्तुरनुद्भावादित्यर्थः [illegible] कारवनानसंभवती [illegible] वाक्यार्थज्ञानस्य वाक्यहेतुत्वादिति भावः व्यभिचारादिना वाक्यार्थज्ञा
नस्य हेतुत्वेनास्तीत्याह [illegible] वादि [illegible] तावस्यदरूपवाक्यज्ञानेष्टसाधनताज्ञानादित्यर्थः [illegible] अन्यत्रा [illegible] वुबोधयिषुकाके पि
त [illegible] स्यैवं पदज्ञानादेरेवं एवकारेण वाक्यार्थज्ञानव्यवच्छेदः कार्यतावच्छेदकसंकोचेन व्यभिचारवारणेपि अन्यथा
सिद्धा वाक्यार्थज्ञानस्य हेतुत्वादिति भावः वक्तृवाक्यार्थज्ञानस्यान्यथासिद्धत्वेपि तस्य वाक्यार्थवुबोधयिषापूर्ववाक्योन्नेम क
तापेक्षा ऽ स्येव वाक्यार्थवुबोधयिषाहेतुभूत वाक्यार्थज्ञानज्ञानस्य वाक्यार्थज्ञानत्वादित्याहार्यवाक्यार्थज्ञाने प्रतारकस्या
स्त्येवेति तद्वाक्येतत्पूर्वेकत्वरूपेसाध्यमस्तीति न व्यभिचार इति संभाव्यते [illegible] दाक्यमि [illegible] स्य संसर्गबोधयिष्यतो [illegible]
एतत्पदार्थसंसृष्टे तत्पदार्थज्ञानं जनयिष्यतीत्यर्थः [illegible] स्या [illegible] ताहरणाशयवतः प्रतारकस्यापि ननु विशिष्टवाक्यार्थज्ञानाविना
गी. पि एतस्मिन्नर्थे एतदर्थसंसर्गज्ञानं भवत्विती च्छया प्रतारकस्य प्रयोगः संभवतीति नत्रव्यभिचारो दुर्वार इत्यत आह [illegible] प्यते [illegible] त
या च तत्र हेतुरेव नास्ति हेतुस्थादिपदेन योग्यतापरिग्रहादिति कुतो व्यभिचार इति भावः [illegible] तस्या योग्यताविरहादेव [illegible] सेवा

शा. मू. २६ दिवा[illegible]वाधितार्थवाक्ये[illegible]कत्वदुष्टरि[illegible]वाक्याद विषां विनैवतत्पदमात्रं ज्ञात्वा मम्युक्तेस्तेन तत्र चक्रुः संसर्गज्ञाना
भावेन साध्यं नास्तीति स्मृत्वैतं [illegible]न त्वभास मेवविरह हेत्वभावात् योग्यताविरहादेवेत्तु पदं भासंगतिरित्ति वा[illegible]तत्र
भ्रमात्मकसंसर्गमस्य मो स्तीतद्विषयकभगवत्तात्पर्यसं- ...त्व[illegible]वं भगवत्संसर्गज्ञानमात्रस्यैव साध्यमावेकत्वमिति वा[illegible]
एकपदार्थप्रतियोगिकापरानुयोगिकसंसर्गस्य वास्तवस्य साध्यघटकत्वेनायोग्यस्थले तत्र प्रसिद्ध्या भगवतोपि ताहृशसं
सर्गज्ञानासत्वेन तज्ज्ञानपूर्वकत्वरूपसाध्यसत्वस्य चानिर्वाहात् अतएव विसंवादिपर्यंतानुसरणं [illegible]योग्यतापाहेतो
निवेशोपि संवादिवाक्ये हेत्वभावेन संसर्गज्ञानपूर्वकत्वानुमानासंभवात् तत्र भ्रमात्मकोपि संसर्गमत्ययः कदापि न स्या
दित्यत आह [illegible]द्यादि[illegible]ताहृशादीदित्यादिः [illegible]ग्यताभ्रमादि[illegible]योग्यताघटितहेतोस्तत्राभावेपि ताहृशहेतुभ्रमादित्ति अर्थ
वाक्यज्ञानमेव साध्यघटकमित्यभिमानेन योग्यतावत्वेन वाक्ये व्यभिचारमाशंकते[illegible]थे[illegible]शंकस्येत्तु संसर्गज्ञानाभाववदं राभ त
त्यर्थ[illegible]मस्येती तावत्पदज्ञानादेव वाक्यप्रयोक्तुरित्तिशेषः वस्तुतासर्थस्य हेतुघटकत्वे व्यभिचारेन संभवतीत्तिस्थलांतरमा २६

ह[redacted]ल प्रतारकवाक्य[redacted]विशिष्टवाक्यार्थमज्ञात्वैव अस्मिन्नर्थे एतदर्थसंसर्गप्रतीर्भवत्विँ प्रतिसंधाय प्रयुक्ते वाक्यइस्य
र्थः [redacted]भिचारइ[redacted] एकपदार्थे पदार्थसंसर्गावगाहि भ्रमज्ञानघटितसाध्याभावादितिभावः भ्रमज्ञातवाक्यार्थाबाधरूप
योग्यतापाहेतुप्रवेशे वाक्यार्थानभिज्ञवाक्येताहशायोग्यताविरहेण व्यभिचारासंभवाद्दोषान्तरमाह[redacted]थं वे[redacted] [redacted] वाक्या
र्थानभिज्ञप्रयुक्तवाक्यश्रवणस्थले [redacted]संसर्गप्र[redacted] एकपदार्थे परपदार्थसंसर्गज्ञानं [redacted]ज्ञानानुमानासंभवादि[redacted]व[redacted]म
ज्ञातवार्थाबाधघटितहेतोरसत्वात्साध्यस्य च बाधादितिभावः [redacted]स्वरूपसल्लिंगेनानुमितिहेतुः न वा स्वरूपसत्त्वा
धोनुमितिविरोधीति बाधाज्ञानदशायां पदार्थयोग्यताघटितहेतुभ्रमात् संसर्गप्रत्ययः संभवति — फलीभूतज्ञा
(७९४०५) नाभावाच्च भ्रमस्थले बाधानिश्चयसत्वे न हेतुभ्रमस्य चासंभवेन भ्रमज्ञानानुमाना[redacted]संभवात् संसर्गज्ञानानुपपत्तिरे
त तन्मते इत्यत्रेत्यपरतयैव तद्ग्रंथसंगतिः [redacted]तोकत्वस्य [illegible] यथार्थवाक्यार्थज्ञानवद्रुक्तत्वरूपस्य
शब्दप्रामाण्यप्रयोजकत्वेऽप्याप्तप्रयुक्तस्थले संसर्गप्रमानसंभवति ताहशप्रामाण्यप्रयोजकरूपाज्ञानात्तथा सति एत

र.म. मतेऽपि संसर्गप्रमानुपपत्तिर्न दोषा मनवात त्र व्यभिचारः योग्यताशरीरे वक्तृज्ञातत्वाविशेषणस्य प्रवेशपत्वात् पर्यन्तो
१७ क्तज्ञानेनन्यायमते शाब्दज्ञानेनापेक्ष्यते तदा परमेश्वरीयज्ञानमादाय साध्यसत्वाद्देदृश्वप्रतारकवाक्येऽपि न
व्यभिचारः संसर्गज्ञानवद्वक्तृकत्वपर्यन्तस्य साध्यतानुपगमात् न वा वक्तृसंसर्गज्ञानानुमानासंभवः हेतुघटकयोग्य
तापामुक्तविशेष्यषणस्याप्रवेश्यत्वादिति ज्ञानावच्छेदकतया प्रकृतानुमानात् संसर्गसिद्धेरप्युपपत्तेरिति समाध
नं [illegible] दीनी[illegible] मुपत्तिवादे आकांक्षायोग्यतासत्तीनां न्यायमते स्वरूपसतीनां शा
ब्दधीहेतुत्वे तदज्ञानदशायामपि तन्मते संसर्गप्रत्यमालत्तदा च वैशेषिकमते उक्तहेतुज्ञानासंभवेन तदानिर्वाहात् शा
[illegible] ब्दप्रामाण्यापरवं डपि तु मशक्यमित्यतो न्यायमतेऽपि आकांक्षादीनां ज्ञानं [illegible] शाब्दधीहेतुरिति व्यवस्थापयति [illegible] राम
कांक्षा [illegible] तोपपद्यतेऽस्य न्यायमतेपीत्यादिः [illegible] न्य [illegible] स्वरूपसतीनां तासां शाब्दबोधहेतुत्वे [illegible] ब्दप्रमानुप १७
प[illegible] आकांक्षादिभ्रमजन्यशाब्दबोधानुपपत्तिरित्यर्थः वह्निना सिंचतीत्यादावयोग्यस्थले स्वरूपसदाकांक्षासत्योः

सत्वेन योग्यतायाः श्रोतोपयोगितामात्रेणैव शाब्दभ्रमोपपत्तेराकांक्षासत्त्वोः स्वरूपसत्त्वोर्हेतुतायाः शाब्दभ्रमानुप
पत्त्यप्रयोजकतया पथ्यास्तुतासंगतेः [redacted] कांक्षादिराहित्ययोग्यस्थलेस्वरूपसदाकांक्षादिहेतुतायाअपिआकांक्षादि
भ्रमाधीनशाब्दभ्रमानुपपत्तिप्रयोजकतयाप्यथास्तुतमपिसंगच्छत इति [redacted] तथा सत्यपि स्वरूपसदाकांक्षासत्तिहेतु
त्वे योग्य निराकांक्षादिस्थले आकांक्षादिभ्रमाधीनशाब्दभ्रमापाअप्यनुपपत्त्यातदप्रदर्शनेनन्यूनतायायथास्तुतेनुधोग
रात्संसर्गसाध्यकाद्यनुमानमुपेक्ष्यसंसर्ग [redacted] ज्ञानपूर्वकत्वपर्यंतसाध्यकानुमानेनग्रन्थकृतः महत्त्वादिकमुपपादयतो वै
शेषिकस्य अभेदादिसंबंधेन रजतादिप्रकारकेदमादिविषयप्रवृत्तौरद [redacted] माद्येरजतादेरभेदादिसंबंधज्ञानज्ञानत्वे
नहेतुत्वेत्याशयमन्यमानः सिद्धांती प्रथमतस्तेन रूपेण प्रवर्तकतामेवखंडयति [redacted] र्थे [redacted] र्थज्ञा [redacted] प्रवृत्तिविषयीभूतोयो
र्थस्तत्ज्ञानत्वावच्छिन्नं [redacted] ज्ञानज्ञा [redacted] तज्ज्ञानज्ञानत्वावच्छिन्नं [redacted] रवा [redacted] । अर्थज्ञानत्वापेक्षया तज्ज्ञानत्वरूपस्यावच्छेद
कस्य गुरुशरीरत्वात् [redacted] भिचारादि [redacted] ज्ञानाविषये . केदं रजतमित्यादिज्ञानजन्यप्रवृत्त्याविसंवादिः [redacted] तज्ज्ञानवानयमि [redacted] पुः

न वान

श्र. मू. ग. वार्त्तीति रजतसंसर्गज्ञानं यमित्यर्थः । । अर्थज्ञानत्वेनैव प्रवर्त्तकता आकांक्षादिमद्वाक्यत्वेन पदधर्मेणार्थध
१८ र्मसंसर्गानुमानं संभवतीति वैय्यधिकरण्यादित्यतो ज्ञानपूर्वकत्वपर्यंतं साध्यमनुमानादपि महत्त्वादिकार्यं निर्वहतीति ज्ञा
पिसाध्यतावच्छेदकघटकतया प्रवृत्तिविषयीभूततत्तत्पदार्थतत्संसर्गानाभानादित्याशयं प्रकाशयन् वैशेषिकशंक ८०
ते मपीति । प्रवृत्तानुमानाधीने तविषय रजतादिविषयकं रजतत्वादिप्रकारकमिति अभेदसंबंधेन र कं
दमंशे रजतप्रकारकं नेत्यर्थः भावार्थाविवक्षणात् अन्यथा रदं रजतमिति वाक्यजन्यशाब्दबोधेनापि इदमंशे पदार्थ
तावच्छेदकरजतत्वावच्छिन्नप्रकारकतया संगतेः वर्तकं बोधे अभेदसंबंधेन रजतादिविशेषितेदमादिविषयकप्रवृत्ति
जनकमपीत्यर्थः बोधे प्रवृत्तिविषयीभूतं यादृशं तादृशाविशिष्टावगाहीत्यर्थः विशिष्टं विशेषणसंबंधविशेष्ये राम
भ्यो नार्थान्तरमिति तावविषयकत्वमेवाविशिष्टविषयकत्वं तथा चोक्तानुमानाधीनतावादिप्रवर्तकज्ञानेकथनाविशिष्टज्ञा १०
नेकथेवान विषयकत्वरूपत्वेत्यर्थः ति ज्ञस्य पुरोवर्त्तिनं अभेदसंबंधेन रजतप्रकारेण जानासपाभीति ज्ञानं वतर

त्यर्थः [redacted]येति भ्रमतद्विषयकज्ञानयोरविशेषापत्तेश्चेत्यर्थः भ्रांतिविरोधदर्शनस्यापि भ्रमत्वापत्तेरितिभावः न
याथविशिष्टस्यानतिरेकेपि विशिष्टखलनयाभासमानतत्पदार्थविषयतातो विशिष्टानिरूपितावृत्तिपितावित्तलक्षणेवा
गत्यास्वीकरणीयासेवप्रवर्तकतावच्छेदिकाभ्रमत्वमप्यो[redacted]काचतादृशी चाविषयता नोक्तानुमितावितिकथं तस्याः
प्रवर्तक[redacted]तेत्तिभावः [redacted]ज्ञानाविशेषण[redacted]तयासंसर्गज्ञानस्याप्रवर्तकत्वेनेत्ययास्तामित्याशयेनाह यः [redacted]णा
९ [redacted]नुरोधा[redacted]यष्ठीः प्रवेशयेत्यादिलाक्षणिकपदघटितवाक्यान्तु मुख्यार्थबोधस्यनानार्थस्थलेअतात्पर्याविं
षयमोग्यार्थान्तराविषयक बोधस्यसर्वेत्रातात्पर्याविषयसंसर्गान्तरबोधस्यचानिर्वाहानुरोधादित्यर्थः र्थसंसर्गावि
शे[redacted]रजतपुरोवर्त्यभेदादीत्यर्थः [redacted]स्तुद्देश्यक[redacted]प्रतीतीच्छयोश्चरितत्वे[redacted]सर्पज्ञानावच्छेदकत[redacted]तासर्पघटक प्रतीतिवि
शेषणतया[redacted]द्वि[redacted]शाब्दबोधात्पूर्वेन्यायमते प्यावश्यकीतिशेषः तथाचततएवप्रवृत्तिनिर्वाहे किंशाब्दस्यप्रक्स्य
माणत्वेनेतिभावः [redacted]तुसंसर्गाविशेषणेकपदार्थविशिष्टा[redacted]परपदार्थज्ञानपूर्वकत्वमेवोक्तहेतुनानुमेयंइत्याशंकातोरज्ञ

त रि मेन

श॰ नू॰ तामिदमित्यादिनोवाक्याद्रजतत्वादिविशिष्टविषयकमहत्त्वानिर्वाहमाह [redacted] वे [redacted] पकतावच्छेदकमकारके [redacted] सामा

२९ न्यव्याप्तिस्थलेव्यापकतायहेपत्पदार्थातिकपदार्थानांपेनमकारेणभानेसाध्यशरीरेतत्स्थलेतदन्यमकारानवच्छिन्नावि

षयिणीत्यर्थः सामान्यव्याप्तिस्थलेपक्षधर्मताबलेनाप्रसिद्धविशेषभानात्पथाश्रुतनियमासंभवात्तज्ञानपूर्वकाणीत्यनेनतरं

रजतादिपदार्थविशिष्टेदमादिपदार्थज्ञानपूर्वकाणीतिवेतिपरणीयं [redacted] त्वित्या [redacted] नतुरजताद्यभिन्नेदमादिज्ञानेत्यर्थः उका

नुमा [illegible] कानुने

प नेपदार्थत्वेनैवंतः पदार्थानांव्यापकतावच्छेदकघटकतानतुविशिष्यतिभावः [redacted] पदार्था अपिपहृभ्योपादिपूर्वोक्तरीत्यासा त

मान्यव्याप्तौनिवर्तं लेतदापक्षधर्मताबलादमनादिपदार्थत्वेनैवरजतत्वादिनापिरजतादिविषयिकानुमितिः संभवतीति राम

[redacted] न नम्यो [illegible] पदार्थविवेशेपदार्थपक्षकसंसर्ग कानुमानस्यैवसंभवेनज्ञानानुमानमपास्तानोचित्यात्प २९

दार्थ [redacted] पक्षकानुमानेवस्यमाणस्ययोग्यतारूपहेतुविशेषणानिरूपासंभवादनुमानानिर्वाहरूपहषणज्ञानानुमा

७०८६ ८६

न पक्षेपि संभवात् [illegible] उक्तानैयममत्वात् सामान्यव्याप्तेः पक्षधर्मताबलादपि नाप्रसिद्धविशेषानुमितेः संभवात् आ
घे व्युत्पत्तिस्थले गवानयनादावेव प्रवृत्तिविषयत्वेनाभिगेनाप्रसिद्धज्ञानविषयत्वानुमित्यैव गवानयनादिविषयकज्ञानस्ये
४८ द्धिरूपगतव्येत्यभिप्रायको पंग्रथः अथिमा [illegible] पक्षेकानुमाने पि इदं मादिपक्षे रजतादिसंसर्गसाधने पक्षभिन्नस्यापि र
जतादिसंसर्गिणः सत्वाद्दृष्टांतसौलभ्येनाविशिष्टेव्याप्तिग्रहः संभवतीति सामान्यव्याप्तेरनादरणीयत्वाद् ग्रेताद्दृशानुमाना
शंकासंगतिः येन पुंसा क्वचिदपि रजताभेदादिर्नावधारितस्तस्य विशेषव्याप्त्याप्रसी[illegible]तेदमादिपदार्थे तदनुमानासंभवस्याधि ५०
कं दूषणं बोध्यं पदपक्षकानुमाने च एकपदार्थसंसृष्टापरपदार्थरूपा एवं वाक्यार्थस्य साध्यघटकतया विशिष्यव्याप्त्य[illegible]धार्वे ४१००
[illegible]क्वापि न संभवतीति विशेषद[illegible] [illegible]दादि[illegible] तत्र प्रमाणतयाश्रीकृतादितिशेषः एवकारेणोक्तानुमानस्य व्यवच्छेदः अत
पु [illegible]उ [illegible] नुमानत शाब्दबोधप्रकार रजतादि
विषयकतत्संसर्गकज्ञानसंभवादेव अपास्तमित्यनेनान्वयः [illegible]नुवादकृते [illegible]उक्तानुपावगृहीतपदार्थसंसर्गविषयकेऽपि विशिष्य रजतत्वादिप

म

श॰ पू॰ ग दार्थतावच्छेदकप्रकारेण रजतादिगोचरानुभवांतरे हेतुतेत्यर्थः [redacted]द्रस्ये[redacted]स्वीक्रियत इति शेषः तथा च नतस्य प्रमाणता

३० अगृहीतग्राहिण एवानुभवस्य प्रमात्वादिति भावः इति मीमांसकमतं परास्तं अत एवेत्यस्यार्थं स्वयमेव विवृणोति [redacted]व्दानु

भित्योरिति [redacted] प्रकारकत्वा[redacted]त न सदार्थत्वरजतत्वादिप्रकारकत्वात् [redacted]कविषयकत्वाभावा[redacted] एकविधाविशिष्टार्थक २५०८

त्वाभावात् [redacted]ननुवादकत्वा[redacted] रजतत्वाद्यवच्छिन्नरजतादिघटितोविशिष्टार्थे गुवादकत्वासंभवात [redacted]शब्दस्य ताद्दशावि

शिष्टार्थ एव प्रमाणत्वात् यादृशो विशिष्टोऽर्थः पूर्वमगृहीतस्तादृशाविष्टार्थविषयकानुभवस्ता‍द्दशार्थप्रमेति अ[illegible]गृही

तग्राह्यनुभवः प्रमेत्येतदर्थत्वादिति भावः ॥ [redacted]पदार्थे[redacted]इदं रजतमित्यादौ येन रजतत्वेदंत्वादिना अर्थानां पदाद्युप

स्थितिस्तत्तद्रूपावच्छिन्नपरस्परैवेतत्वेच्छ [redacted]द इति स्वापितेपदार्था इत्यत्रैकेन तु पदार्थत्वेनाभिप्रेतत्वेनापितेषां निवेशगौरवेन सामान्यरूपेण रा॰ म

निवेशे प्रयोजनाभावाच्च वाच्यावृत्तुद्दोने पापिकानां तद्रूपाभावात्तद्रूपपदार्थघटितवाक्यार्थस्य लाभिप्रायेण तथा च रजतेदमा ३०

द पदस्यार्थः [redacted]त पर्यविषये[redacted]तजत्पदघटितवाक्यतात्पर्यविषय[redacted] संसर्गस्य प्रकृतत्वा मज्ञानान्नसिद्धिः [redacted]तात्पर्यविषयत्वं साध्य

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

घटकसंसर्गविशेषणां संसर्गत्वेन संसर्गनिवेशनस्यैव संभवात् विशेषरूपेण संसर्गनिवेशे तात्पर्यविषयत्वस्या
व्यावर्तकत्वात्तथा चोक्तानुमाने [illegible] विशिष्यपदार्थावगाहिन्या अभिलेः संभवेऽपि विशिष्यसंसर्गावगाहिन्यास्तस्या असं
भवेन प्रवर्तकज्ञा[illegible]नानिर्वाहः तात्पर्यविषयत्वं परिसंस्य विशेषरूपे[illegible] संसर्गप्रवेशने द्वितीयहेतौ संसर्गपरेति पदं वि
शेषणवैयर्थ्य अग्रे च विमलं जलमित्यादौ नदीनं कछमीः संसर्गस्य तात्पर्याविषयात् व्यभिचारप्रदर्शनस्यासंगतिरिति
[illegible]पया श्रुतेतदनुमाने विशिष्यसंसर्गसाधकत्वानुपपत्तिरूपदूषणं अग्रिमग्रन्थाभिप्रेतमेव नात्मर्ममनंतर्भाव्याविशी
ष्यसंसर्गानुमानमेव यद्दीनिष्कर्षानुसारेणा परेषां मतेन तदा तत्र [illegible] चव पंक्तित्यादिना वक्ष्यमाणमेव दूष
णं [illegible] ने याधिकानामिव परेषां मतेऽपि संसर्गज्ञाने तात्पर्यज्ञानापेक्षानिर्वाहाय तात्पर्य[illegible] हेतुप्रवेशआवश्यकः ए
वं च तत्साध्यं व्याप्ताविशेषरूपेण प्रवेशितोऽपि संसर्गतात्पर्यविषयानिवेश्यते [illegible] एकपदार्थेऽपरपदार्थोपरक्तसंसर्गांसि
द्धौ रेवोहस्याततपातद्वि[illegible]र्वाहामामिय इति तेन परस्परसंसर्गः साध्यइतित्वप्रवेश एवं च साध्ये तात्पर्यस्य संसर्गांशेनिवेशन

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

शा. प्र. एवं हेतौ तद्देशे तात्पर्यविषयत्वानिवेशात् तात्पर्यविषयसंसर्गा...टितहेतुमतस्तात्पर्यविषयतत्संसर्गघटित

३१ साध्यवत्त्वानिर्वाहेण पक्षे व्यभिचारवारकतया सार्थकाभिमतेः साध्ये तात्पर्यविषयत्वं संसर्गविशेषणमावश्यकं।

एवं च तात्पर्यविषयपदार्थप्रतियोगिकतात्पर्यविषयसंसर्गस्य द्विवारणाय संसर्गप्रतियोगिमत्तहेतुघटकार्थे तात्पर्य

विषयत्वस्यावश्यं निवेशनीयतया साध्यघटकसंसर्गप्रतियोगिन्यर्थे न विशेषणं देयं अन्यथा हेतौ तद्विशेषणस्य व्यभिचा

रावारकतया वैयर्थ्यापत्तेः ...दर्थोपरागेण संसर्गविशेषणतीतिर्भवति साकारकेच्छाघटितसंसर्गतात्पर्यस्य तदर्थ

घटितस्यानिवेशेनैवोपपत्तेः तदर्थतात्पर्यविषय...विशेषणान्तरं न प्रवेश्यं हेतौ तात्पर्यविषयसंसर्गघटितत्वे चावि

मलं जलेन घाः कच्छे माहिषश्चरतीत्यत्रापि संसर्गतात्पर्यघटितसाध्याभावे व्यभिचारस्य प्रदर्शनं हेतौ तात्पर्यप्रवेशो ना राम

न्वीत्यभिमानेनैव ...रजातादिपदार्थप्रतियोगिकाभेदसंसर्गस्य पक्षभिन्नार्थान्तरेपि सत्त्वेन रक्षितत्सौलभ्यात् विशेषणा ३१

भिरेव शक्यग्रहेति किं दर्शितसामान्यव्याप्त्यादरेणेति ...तादृशसंसर्गस्यार्थान्तरे सत्वेपि तादृशार्थतादृशसंसर्गतद्घटित

[illegible]

हेतुत्वं भयपक्षत्वायहदृशायां तमोव्याप्तिग्रहासंभवेनतादृशाविशेषव्याप्तितः पक्षेसंसर्गासिध्यनुपपत्तेः तदानीमपि
वन्यायमतेतत्रतत्संसर्गबोधात् [redacted] वमपितत्संसर्गयोरेकस्यैवयत्वतत्वेनानिवेशोस्त्काङ्क्षमर्थनुभयोस्त्याप्तिवे
शाशांते [redacted] मदाहेतुमत्तपागत्वेपोग्योतरेऽन्यार्थस्यापिमहतसंसर्गं महतार्थस्यान्योपिसंसर्गोनगृहीतः [redacted] तंदान्यप
(दार्थप्रतियोगिकप्रकृतसंसर्गस्यप्रकृतपदार्थप्रतियोगिकान्यसंसर्गस्यैहघटितहेतोतादृशव्याप्तिग्रहादेवासिध्याप [redacted]
उभयोरेवपत्वतत्वेनोपादानस्यावश्यकत्वात [redacted] कांक्षाद … दर्थैतत्संसर्गतात्पर्यघटितेतत्पदाकांक्षादिमत्पदस्मारि
तत्वादित्यर्थः उक्तसामान्यव्याप्तोघटादिरूपार्थाधेयत्वादिरूपसंसर्गता [redacted] र्यघटितघटादिपदाकांक्षादिमद्‌मादिपदस्मारि
तोघटादिप्रतियोगिकाधेयत्वादिसंसर्गवाँकर्मत्वादिरेवस्कलेभोदृष्टांतः एतदर्थैतत्संसर्गतात्पर्यघटितोक्ताकांक्षावएतद
र्थप्रतियोगिकत्वस्यानुयोगिक … त्वाभ्यांवक्तारातत्पदेनप्रतिपिपादयिषितोपएतत्संसर्ग … स्त
थाप्रतिपिपादयिषयोच्चारितत्वेसतितैतत्पदोभयव्यतिरेकमयुक्तस्यानुयोगिकत्वेतदर्थप्रतियोगित्वोपर … केवलसं
नत

रा॰ भ॰ सर्गानुभवाभावकत्वं सत्येतद्दलप्रवेशात्स्वत्रो राज्ञः पुरुषोपसर्पतामित्यादौ पुरुषादौ तात्पर्यविषयराजसंबंधसंसर्गा
३२ भावेन व्यभिचारप्रसंगस्यानवकाशः तत्र स्वपदे हेतुमत्वे पत्रसंपाद्येलाहे शार्थपरं — घटः कर्मत्वं आनयनकाले
त्याद्यवाक्यासाप्रसंगवारकविशेष्यदलसहेनावप्रवेशोपि न तत्र व्यभिचारप्रसक्तिः घट कर्मत्वादिसंसर्गतात्पर्यास
त्वे सत्यनस्वेवाभावात् तत्सत्वे साध्यस्यापि सत्वात् — तदप्रवेशे घटः कर्मत्वमित्यादौ घटकर्मत्वादिपदतदर्थ
घटितहेतुमताज्ञानात्तत्पदार्थसंसर्गसिद्धेर्वा वेत्तितद्वारणाय हेतौ न दलप्रवेश आवश्यकः [redacted] व्यभिचारवा ४७
रकतया न दलं वैयर्थ्यं दुर्वारमिति [redacted] तत्सार्थक्याय साध्ये पि न तत्पदव्यतिरेकप्रयुक्तस्वानुयोगिकतत्पदार्थप्र
ति [redacted] योगिकतत्संसर्गानुभवाभावकत्वे सतीत्यस्य निवेशनीयत्वात् साध्ये एतद्दलानिवेशे घटः कर्मत्वमित्यादौ कर्म राम
त्वरूपार्थे एतद्दलाघटितहेतोस्तादृशसाध्यवत्वासंभवात् व्यभिचारप्रसक्त्या तद्वारकतया हेतौ एतद्दलसार्थक्यात् ३२
तद्दले च प्रथमस्वपदमाकांक्षावत्वेनोपादेयं याद्विशेष्यवाचकं — तत्सरंचरमे च स्वपदे पूर्वोक्तार्थपरं —

[illegible]

[redacted] घटः कर्मत्वमित्यादौ एतादृशोप्यद्गलभमादन्वयबोधवारणाय सङ्गतिसत्त्वपार्थान्वयबोधेपृष्ठातिप्रत्यमानु
पूर्वीविशेषणज्ञानस्य हेतुतायाआवश्यकत्वात् न्यायमते चेत्तद्गल [illegible] ज्ञानेन शाब्दबोधे हेतुः
तथा च कथमस्य हेतुप्रवेशः एवं वैशेषिकमतेऽन्वयानुभवस्यानुमितिरूपतया तत्र पदस्याहेतुतया तद्व्यतिरिक्तो
नान्वयानुभवाभावप्रयोजकं [redacted] तदभावप्रयोजक एव तस्याः वरति [redacted] तथा सति कर्मत्वं घटः संसर्ग एतत्कार्म
त्वपदस्मारितत्वादित्यत्र सतोऽसतो वा अनुमानात्कर्मत्वादौ घटादिसंसर्गसिध्या वैशेषिकमतेऽपि घटः कर्म
त्वमित्यादावप्याकांक्षायादुर्वारत्वात् तस्माद्धटः मानयतीत्यादौ कर्मत्वहतत्वादिरूपविभक्त्यर्थे नामधात्वर्थप
टीनयनादेः संसर्गविशेषसाधने तत्तन्नामधात्वादिपदसमभिव्याहृतिकृतनस्कातिज्ञादिपदस्मारितत्वे हेतूकरणीये सा
मान्यमासौ च यत्वतत्वेन पदानां निवेशे नामत्वधातुत्वादिना निवेशः कार्यः अन्यत्सर्वं पूर्ववत् [redacted] नामधा
त्वादिपदानां नामत्वधातुत्वादिना ज्ञाने विनापि न्यायमतेपि संसर्गधीः तदा अपमापीमकोरोनसाधीयान् घटपदत्वाएपदत्व

९(२३४पुटे)

शा०म०

३२ ङ्गानामपदस्मृपदादीनां निवेशोव घटपदमहिम्ना लिकअम्पदान्तरस्मारितार्थातिरेके[illegible]न तादृशपदस्मारितत्वरूप
साधनं घटपदतात्पर्यविषयसंसर्गरूपसाध्यं वानगृहीतं तस्य घटमित्यत्र कर्मत्वे घटसंसर्गासिध्यनुपपत्तिः इष्टा
ताभावादिति दूषणं आदिपदात्तदर्थनिरूपितयोग्यतासत्त्वोः परिग्रहः पदानिष्ठयोग्यतायास्स्वाबाधिमत्वद
र्थप्रतियोगिकतत्संसर्गकोपस्थितिवदुपस्थापकत्वं स्वपदं पूर्वोक्तार्थपरस्याबाधितत्वेन स्वनिष्ठाभावप्रतियोगित्वप्रमा
विषयत्वाभावः स्वनिष्ठाभावाप्रतियोगित्वमेव वा योग्यतानिवेशात् तदर्थप्रतियोगिकतत्पदतात्पर्यविषयतत्संसर्गरूप
साध्यशून्ये तत्पदाकांक्षासत्तिमत्पदस्मारितार्थेन व्यभिचारः पदनिष्ठासत्तेः तत्पदार्थोपस्थित्यव्यवहितत्वोपस्थिति
जनकत्वं एतच्च योग्यतातः पृथक्त्वनिवेश्यं निरुक्तयोग्यता घट कार्थोपस्थितावव्यवहितोत्तरविशेषणप्रवेशादेवोपप
तेः अन्यथा उपस्थापकत्वस्य द्विधा निवेशेन गौरवात् हेतावेतन्निवेशात् नीलो घटः इत्यंपदद्वस्यादौ व्यवहितोपस्थिति रामु
विषयनीलघटयोः संसर्गस्य तात्पर्यविषयत्वे बाधितत्वे चाकांक्षायोग्यतामात्रघटितहेतुज्ञानात्संसिद्धिः संसर्गस्यानवकाशः ३२

तादृश [blank] विशेषणस्य व्यभिचारवारकत्वानुरोधेन यत्तदर्थोपस्थितस्य व्यवहितोपस्थितिविषयत्वे सतीति साध्ये
निवेशनीयं साध्ये तन्निवेशे आसत्तिघटितसाध्यस्य तादृशार्थे ऽसत्त्वेन व्यभिचारमसत्त्वात तद्वारकत्वेन हेतुस्थतद्विशेष
णसार्थक्यात् उक्तस्थले व्यवहितोच्चरितप्रथमांतनीलपदसाकांक्षप्रथमांतपदजन्यपटोपस्थिते मैत्रतत्पदनिराकां
क्षाभिलापविभागीकृतदव्यवहितपदोत्तरजन्यनीलोपस्थितस्य व्यवधानेन तत्र नीलघटयोरभेदसंसर्गसिद्धिवारणाय यस्य
दसाकांक्षत्वं पदविशेषणं तत्पदजन्यत्वमव्यवधानं प्रतियोगिन्या हेतुस्यासत्तिघटकोपस्थितौ निवेश्यं तत्सार्थक्याम
साध्यस्यासत्तिघटकतादृशोपस्थितावपि तन्निवेश्यमिति [blank] [redacted] मिराकांक्षस्थले अनासन्नस्थले च केवलयोग्यता
घटितालिंगे व्याप्तिपक्षधर्मताज्ञानसत्त्वे शाब्दबोधानंगीकर्तृभिर्नैयायिकैरपि आनुमानिकसंसर्गधीस्वरूपमुपेयत एव त
था च तत्र तत्र संसर्गसिद्धिवारणाय हेतावाकांक्षासत्तिप्रवेशानं तत्सार्थक्याय साध्ये तन्निवेशनं चायुक्तमित्यपेयेस्तदर्थप्रतियो
गिकूटनत्संसर्गबाने तत्संसर्गघटितरूपतत्पदार्थयोग्यतावत्पदस्मारितत्वादित्येवानुमानमुक्तमिति [redacted] राकांक्षादिस्थले

३१४०

रा० म० आकांक्षाघटितलिंगकानुमानाद्वाक्यार्थज्ञानस्यानुभवसिद्धत्वेप्याकांक्षादिमुद्राप्यज्ञानादवगते वाक्यार्थेऽप्रतोषमर्थ इति व्य
३२ वहारः ननु तदन्यशब्दज्ञानादवगतेरस्तिनियमनिर्वाहाय हेतावाकांक्षाप्रवेशनमुक्तं तथा च याद्दशशब्दज्ञानाद्वाक्यार्थबोधः परेषां ता
दृशशब्दलिंगकानुमितिसामग्र्या अनुमितिरिति नानियमः एवं च ताद्दशसामग्रीजन्यत्वानुसंधानं विनापि तथा व्यव [illegible] हारसाम ता
ग्रीणामननुगमाद्वाक्यानुमितित्वाकृतानुगतशाब्द[illegible]ज्ञाते रेवाताद्दशव्यवहारनियामकत्वमावश्यकमिति तु सिद्धांतः [illegible] अथ यद्धेतुघ
विशिष्टनिरूपकपदविशेषणासत्तियोग्यताशरीरघटकाव्यवहितोपस्थितिविषयत्वरूपस्वावाधितत्तदर्थसंसर्गकत्वरूपाघनिष्ठआ
सत्तियोग्यतारूपतदुभयसहितसाकांक्षपदस्मारितत्वस्य हेतुतायां लाघवमित्याशयेनतथैव हेतुता माह [illegible]पते[illegible] अत्रापिसंस
[illegible] संसर्गकपदस्मारितत्वप्रविष्टतावे राम
वाक्यवहितोत्तरविशेषणोदेयं ननु तद्विशेषणविशेषितोपा[illegible] नुपलस्य पृथक् निवेशा[illegible] स्मृतिविषयत्वस्य हि घानिवेशो ३२
न गौरवान्नसंसर्गपरत्वं च पूर्वहेतुस्थे संसर्गघटिताकांक्षावत्त्वमेव [illegible] घटकविशेष्यदलाप्रवेशे पूर्वोक्तदोषस्यादुर्वारत्वात्

अन्वयप्रयोजकरूपवत्त्वं योग्यतेत्यभिमानमलीकाहशयोग्यतावत्त्वबाधितत्वरूपयोग्यतायामन्येव्यभिचाराशंकोनि
रस्यति [illegible] सदोषपुरुषेण तत्संसर्गवत्तयावबोधयिषिते संसर्गेऽप्येतदन्वयप्रयोजकरूपवत्त्वस्यैव सत्त्वे [illegible] प
ताविरहादि [illegible] हेतुघटकेत्याद्य तत्र सैव कुतो नास्तीत्याकांक्षायामाह [illegible] तथा च बाधकप्रमाविरहरूपयोग्यतैव हेतु
प्रविष्टेति भावः ॥ [illegible] न्वयप्रयोजकरूपात्मकयोग्यताधीरेव शाब्दधीहेतुर्न तु स्वपरसाधारणबाधकप्रमाविरहधीः त
४० स्य वाक्यार्थधीपूर्वं [illegible] व धारणात् तथा च परैरपि अन्वयप्रयोजकरूपस्यैव हेतुघटकता वाच्या त
स्य चोक्तस्थलेऽपि सत्त्वे न व्यभिचारो दुर्वार इत्याशंक्याह [illegible] ज्ञानस्येति तथा च यद्यन्वयप्रयोजकरूपात्मकयोग्यताज्ञा
नस्य शाब्दधीहेतुता तदा तत्र शाब्दप्रमानुपपत्तिः शाब्दभ्रमे योग्यताभ्रमरूपदोषस्य हेतुता तादृशयोग्यतायाश्चोक्तस्थले
सत्त्वेन तद्भ्रमासंभवात् इति बाधकप्रमाविरहरूपयोग्यतैव शाब्दधीप्रयोजिका तस्याः संशयसाधारण्याधियस्तु हेतुता
याचकत्वतया प्रथमं तदानिश्चयतायां अकिंचित्करत्वादिति परमतेऽपि सैव लिंगविशेषणमिति न व्यभिचार इति भावः [illegible] ११

[illegible]

शा.भू.ग सासिंचतीत्यादिवाक्यं स्थिरजलपरं पयोग्यं स्यात्तदा जलांतरपरमापि योग्येन स्यादेककानुपूर्वीकवाक्येऽभप्यवहा
३५ रादिरहादित्याशंकां बाधिताबाधितरूपार्थभेदेनैकानुपूर्वीकवाक्येपियो[redacted]वहारस्येश्वतपानिराकरोति[redacted]के[redacted]धकस
त्वा[redacted]विभिन्नार्थयोर्बोधोभ्यां आकांक्षादीनोप्रवीनुमानेज्ञातेपयोगितापाव्यवस्थापितत्वेपितुनस्तो[redacted]पा असंभवात्प्रमात्वेप
लुशितिमस्यंपुसः शाब्दबोधोजननीयन्नस्येत्यर्थः एततत्वस्यक मतेश्रोतरीतिआकांक्षापाआत्मनिष्ठतमाहेतुत्वलाभापरा
वृनिश्चतपाहेतुत्वेएकपुरुषातिरशाब्दबोधानुसारंमादापान्यस्यशाब्दबोधेनातेपितन्मसंगात[redacted]दुत्पाधे[redacted]तत्तदविषयक
तदनुसंधानजन्यमन्नतसंसर्गबोधप्रागभावरूपेत्यर्थः [redacted]कांक्षे[redacted]तदनुसंधानावच्छिन्नततत्पदयोराकांक्षेत्यर्थः अस्याश्च
विषयसिद्धिरूपत्तिज्ञासाविरोध्यभावरूपतयाज्जीज्ञासामौग्यतारूपत्वेसंशयविरोधिसाधकबाधकमानाभावस्यसंशयपयो ग्यम
ग्यतात्ववत [redacted]धके[redacted]प्रकृतसंसर्गबाधकेत्यर्थः [redacted]व्यवाहिते[redacted]प्रकृतसंसर्गानिरूपकैकार्थोपस्थित्यव्यवाहितापरार्थोपस्थिति ३५
रित्यर्थः [redacted]रूपसत्पोहेतवर[redacted]त्पापमतेज्ञानाविषयतामपुरस्कृत्येवशाब्दधीहेतवरत्यर्थः कार्यांतरेप्रागभावस्यानुमित्यादौवप्रति

घंधकवाधनिरूपणाभावस्य विशिष्टबुध्यंतरेऽविशेषणस्य स्वरूपसत एव हेतुतापात्त्वादिति भावः केनमस्या
दृशस्य हेतुता अन्यत्रापि तस्यतादृशस्यैव हेतुतेति नानियमइत्यत आह ...रचादि...नाद्विषयकज्ञानेज्ञानविषयतत्वेनवाहे
तुतापेक्षयातत्वमात्रेण हेतुत्वे लाघवादित्यर्थः ज्ञानव्यतिरेकेण कार्यानुत्पादे ज्ञानहेतुता कथं गोरवोणाविराक्रियतइत्य
तस्तदसिद्धिमेवाह ...द्रोथांविने... उक्ता कांक्षादिज्ञानव्यतिरेकेणेत्यर्थः ...त्वंवाभा...दनुमतेरसिद्धेः ...सर्गनिरूपते...वाक्या
र्थीभूतनभ्यहृतसंसर्गघटितत्वेनेत्यर्थः आकांक्षायोग्यतास...लप... विशेषणानी...भवंतीतिविशेषः तथासतिलत
...त्तानशत्यकालेसंसर्गानुमित्यसंभवेनशाब्दप्रमित्यंतरस्यावश्यकतापातादितिभावः स्वीपवाधग्रहाभाव एव स्वरूपस
हेतुः योग्यताच स्वंपरसाधारणनाधप्रमाभाव एवनत्वेसोऽ [redacted] तथासत्य योग्यस्यापिहशणविशेषे [illegible] नापतेः इत्या
शयेन प्रथमं योग्यताज्ञानस्य हेतुत्वं व्यवस्थापयति योग्यताश...ज्ञेपी...वाहैनाभिवतीत्याशादितिशेषः ...भिमाने...योग्य
ताभ्रमेण ...संसर्गप्रत्ययात् न्यायमतेशाब्दसंसर्गभ्रमात्तथाचशाब्दज्ञानसामान्यस्वरूपसत्त्वायोग्यताज्ञानहेतुत्वं संभवत्यपि

शा.प्र. तुभ्रम॥ भ्रमासाधारणतज्ज्ञानस्येति भावः ॥ योग्यताभ्रमस्थले संसर्गशाब्दधीर्नोपपद्यत एवेत्यत आह ॥ अन्यथेति ॥ तत्र संसर्गेशा
३६ ब्दबोधानंगीकारे इत्यर्थः ॥ शाब्दाभासोच्छेद इति संसर्ग॥ शाब्दभ्रमोच्छेदापत्तिरित्यर्थः योग्यस्थलीयशाब्दबोधस्य प्रमात्वनि
यमाद्योग्यस्थले शाब्दबोधानुपगमे शाब्दभ्रमस्थलाभावा योग्यतायां मीहशीयुक्तिः तत्र योग्यताया उपयोगित्वमुभयसिद्धं ज्ञा ज्ञातोपयोगिताया
तायाः स्वरूपसत्या वा तथात्वमित्यत्र वादिवादइत्याशयेनाभिहितां योग्यतास्थलीयो ... ज्ञाधानिश्चयाभावः स्वातिष्ठः शाब्द
हेतुरितिचेदुच्यते तदानेन घुंस्पदवोकाशइतिध्येयं अन्वयानुभवप्रागभावएवान्वयानुभवे स्वरूपसन्हेतुः तद्रूपाकांक्षानात्तिं शाब्दे रो
षणो अपितु समभिव्याहाररूपैवाशयेनाकांक्षानिश्चयहेतुतामंसुक्तिमाह ॥ जे॥ राजपदस्यपुत्रपदसाकांक्षत्वैवानन्तसाकांक्षं अपितु
पुरुषपदसाकांक्षमितिसंशये सतीत्यर्थः ॥ पर्य्यवे॥ राजपदं नपुत्रपदसाकांक्षमितिविपरीतनिश्चये इत्यर्थः ॥ कार्य्यधीमात्तेवधा ४७७
॥ राजपुत्रान्वयबोधानुदयात्तथा च पसे राजव्यतिरेकान्निश्चयादिसाधारण्याद्रिवलादाकांक्षानिश्चय पदहेतुत्वसिद्धिरिति भावः ॥ शाप्र ३६
मुपलक्ष॥ अन्वयप्रतियोग्युपस्थिते स्वरूपसत्या हेतुत्वेपि आसत्तिस्थले पिकामिकोपस्थितिनाशाब्दबोधप्राक्काले सत्वे सर्वत्र समूहालंबेव

न तावत्पदार्थोपस्थितेः शाब्दबोधप्राक्काले वश्योपेयतमागिरिभुक्तमग्निमान्देवदत्तेनेत्यत्रासत्त्वस्थलेपि समूहालंबनरूपी का
रे शाब्दबोधः स्युघटइति आसत्त्यासत्त्वस्थलयोरवि[illegible]शेषः अतः क्रमिकोपस्थितीनां अव्यवधानरूपा या आसत्तेर्ज्ञानम व
श्यं कारणं उपेयं अत [illegible] स्याहेतुप्रवेशेपि न दोषः शाब्दबुद्धौ पदार्थस्मृतेरुक्तपूर्वत्याज्ञानापेक्षाव्यवस्थितोस्मारितत्वस्य चहे
तुप्रवेशोपि नाविरुध्यते इत्यापि बोध्यं [illegible] समभिव्याहाररूपाकांक्षा शरीरे [illegible] तत्पदार्थत्वेनैवान्वयप्रतियोगित्वा
सत्ती शरीरेपि प्रकृतसंसर्गोनिवेशोपि विशेषणस्य प्रकृतसंसर्गेण विशेष्यबाधितत्वरूपयोग्यता संसर्गघटितत्वेन शा
८४८ ब्दबोधात्पूर्वं दुरुणी [illegible] संसर्गघटितत्वेपि निरुक्तयोग्यता नैकपदार्थसंसृष्टापरपदार्थरूपा विशिष्टवाक्यार्थघटितेति
प्रथमे [illegible] तदवधारणं संभवतीति [illegible] विशेष्ये विशेषणसंसर्गसंदेहदशायां तत्संसर्गेपि [illegible] निश्चाभावप्रतियोगित्वे
[illegible] स्यो वेत्या वर्जितेस्या तादृशाभावाप्रतियोगित्वरूपाबाधितत्वस्य दुर्नि
श्चयतया [illegible] तन्निश्चयस्य शाब्दबुद्धावपेक्षितत्वे उक्ततेशयानंतरं शाब्दबोधानुपपत्तेर्दुर्वारत्वादिति युक्त्याचारयति [illegible] पनापाश्चे

१त

रा मू ३७ ४८० १८७०८

संशयसाधारणमिति संशयसाधारणरूपावच्छिन्नमित्यर्थः ज्ञानमात्रमिति मात्रपदं हेत्वन्तरार्थकं तथा च यत्र त्र्यसंशयस्तत्रायो
ग्यताया दुर्निश्चेयत्वेपि योग्यतासंशयाच्छाब्दबोधोपपत्त्या शाब्दबोधे तस्या ज्ञातोपयोगित्वं निराबाधमिति भावः शाब्दबो
धे नैयायिकैः संशयसाधारणतज्ज्ञानहेतुतास्वीकारेपि वैशेषिकमते संशयानुमितौ तन्निश्च... दुर्वारैव हेतुमत्तानि
श्चयस्यानुमितिहेतुत्वादिति योग्यतासंशयकाले तेषां मते संसर्गज्ञानानिर्वाह इतीतन्मते दूषणं स्वयमेवाग्रे वक्ष्यते संशा
...भवे स्वीयबाधकप्रमाविरहस्य स्वास्मिन्बाधकप्रमायामसत्त्वाबाधकप्रमाज्ञानसत्त्वे निश्चयसंभवेपि परकीय
बाधकप्रमासंशयस्य दुरुच्छेदत्वया बाधकप्रमाविषयत्वसामान्याभावरूपयोग्यताविषयेनानिश्चयेनुशक्यत्वे तत्कथमुक्ते
संशयसाधारणज्ञानमात्रं हेतुरित्याशंकामपनेतुं कांचित्कं तादृशयोग्यतानिश्चयसंभवमुपपादयति परेत्यादि स्व
परबाधकप्रमाविरहः विशेष्यविशेषसंसर्गाभावप्रमाविषयत्वसामान्याभावः विशेषणसंसर्गविशेष्यांशाभावप्रतियो
गित्वप्रमाविषयत्वसामान्याभावो वा चिदित्विषयेकदाचिदितिशेषः इह घटो नास्तीत्यत्र एतादृशशाब्दबोधपूर्व

राम ३७

कालेइत्यर्थः [illegible]योग्यानुपलब्धे[illegible]स्वस्य प्रतियोगिनः प्रतियोगिसत्त्वप्रसंजितप्रतियोगिकत्वरूपयोग्यतावत्वाभूतले
घटानुपलब्ध्या कदाचित्स्वस्य घटाभावरूपलिंगानिश्चयेनान्यस्यापि घटप्रमाविरह इति स्वपरसाधारणघटप्रमाविष
यत्वाभावरूपयोग्यतेत्यर्थः [illegible]श्रीप[illegible] अनुमीयते घटाभावस्य घटप्रमाविषयत्वसामान्याभावव्याप्यत्वादिभावः घटा
भावस्येव तत्संसर्गस्याप्यभावो घटस्वरूपेणेति घटप्रमाविषयत्वाभावस्य घटाभावशाब्दबोधौपयिकयोग्यतात्वं विशे
ष्यो विशेषणाभावप्रमाविषयत्वाभावो योग्यतेति निष्कर्षः मतानुसारेण वा इदमुक्तं प्रत्यक्षादिसिद्धेः शाब्दबोधाविरोधितया
प्रात्यक्षिकघटाभावानिश्चयानंतरमपि इह घटो नास्तीति शाब्दबोधसंभवो बोध्यः [illegible]नु बाधकप्रमाविषयत्वाभावरूपयोग्य
तासंशयस्य बाधकप्रमाविषयत्वरूप बाधविषयकतया विशिष्टज्ञानविरोधितया योग्यतासंशयात्कथं शाब्द इति चेत् यद्यपि इत्थं तत्र आ
ह[illegible]न्विदि[illegible]मामात्र विरहसंशा[illegible]यार्थे भावप्रमाविषयत्वसामान्याभावसंशये[illegible]प्रबोध[illegible] शाब्दसंसर्गनिश्चयः [illegible]धसंशय
स्ये[illegible]यार्थसंशयपर्यवसिततस्यनिरोष [illegible]हृष्टकला[illegible] परोक्षानिश्चयाविरोधित्वात् तथार्थसंशयकाले शाब्दानुमित्योः सर्वानुभवसिद्ध

रा॰म॰ त्वादित्यर्थः [redacted] योग्यतायाः शाब्दबोधं प्रति स्वरूपसत्त्वाः आप्तिहेतुत्वानोपपत्तेरसत्तो न शाब्दप्रमानुपपत्तिरिति तज्ज्ञा

३८ नहेतुत्वं निर्युक्तिकं अयोग्यतानिश्चयदशायां लौकिकसंनिकर्षाघटितयाविशिष्टबुद्धिसामान्यहेतुबाधनिश्चयाभाववि

रहादेव शाब्दबोधानुत्पत्त्युपपत्तेरित्याशंक्य योग्यताज्ञानादीनां शब्दानिष्ठप्रामाण्यप्र[redacted]योजकत्वमेव स्थाप्यते नालिंगे

न तज्ज्ञानहेतुतां व्यवस्थापयन्ति [redacted] वापीत्यादि [redacted] ग्यतादिकमि[redacted] आदिपदादाकांक्षासत्तिपरिग्रहः [redacted] मा[redacted] शब्द

रूपकरणानिष्ठप्रमाकरणत्वे [redacted] योज्ञ [redacted] मवच्छेदकं योग्यतादिमच्छब्दत्वेनैव शाब्दप्रमाकरणत्वमिति पर्यवसितं [redacted] अ

नाप्तोक्तशब्दवारणायैव योग्यताप्रमाणतावच्छेदककोटौ निवेशितात् तस्यानेआप्तोक्तत्वमेवास्किं नाविदेश्य. तदृत्याशंको

निरस्यति [redacted] प्तोक्तत्वेत्यादि [redacted] था [redacted] प्रामाण्यप्रयोजकत्वे [redacted] र वादि [redacted] अप्रमादावीप्रामाण्यापत्त्याकरणापा[redacted]स्वरूपदोषच रा॰म॰ ६७

तुष्टयशून्यत्वरूपाप्तत्वस्याप्तिगुरुभूतत्वेन तन्मात्रावच्छेदकगौरवादित्यर्थः [redacted] प्रकृतवाक्यार्थयथार्थज्ञानवत्त्वमेवाप्तत्वं न ३८

तु दोषचतुष्टयशून्यत्वमिति न गौरवमित्यत आह [redacted] नाप्तोक्तेपी [redacted] वाक्यार्थज्ञानशून्यपुरुषोक्तेपीत्यर्थः [redacted] वादे [redacted] वाक्यार्थज्ञान

[illegible]

स्याबाधोनेत्यर्थः तथा च तत्साधारण्यपाविरहेण नास्तोकत्वस्य तथात्वमिति भावः [illegible] मित्वीतस्य योग्यताको[illegible]द
ः प्रामाण्यप्रयोजकत्वस्थितौ चं नामंज्ञाने हेतुरित्यभिमेणास्य संबंधः कुतरस्याकोक्षापामाह [illegible] पमानकरणे [illegible]
ज्ञायमानत्वेन [illegible] पत्करणतान्वेषु यत्प्रामाण्यं तत्प्रयोजकपदे ज्ञायमानत्वावच्छिन्ने प्रमाकरणत्वे वच्छेदकामिति यावत्
तदनपाज्ञानंतद्रूपप्रकारकज्ञानं आवश्यकं तत्प्रमापास्वरूपकारणं अतः ज्ञायमानत्वादिरूपाविशेषणाविशेष्यतावच्छेदक
तापन्नं सत् [illegible] यत्प्रमाकरणतावच्छेदकं पततत्प्रमाकरणतायां प्रकारितासंबंधेनावच्छेदकमित्ति मसुन्दितार्थः प्रत्य
क्षप्रमाकरणतावच्छेदकं ज्ञायमानत्वस्य च ज्ञानं न तत्प्रमाहेतुरिति तत्र व्यभिचारवारणाय ज्ञायमानत्वरूपावच्छेदकविशेष्य
तावच्छेदकत्वानिवेशः ज्ञायमानत्वस्य तद्विशेष्यतावच्छेदकतापन्नस्य न करणतावच्छेदकत्वमिति न तत्र व्यभिचारः योग्यतादे
श्च ज्ञायमानत्वविशेष्यतावच्छेदकतयैव शाब्दबोधकरणतावच्छेदकत्वाभावासिद्धिः अनुमितौ चालिंगस्य ज्ञायमानत्वविशेष्यता
वच्छेदकतापन्नेन व्याप्यादिमत्वरूपालिंगत्वेन करणतया व्याप्यादे [illegible] तद्दृष्टांतताबोध्याकांक्षान्वितयोग्यतादिविषयकसमूहालंबनस्य

शा.मू. १दार्थोपस्थितिविषयतयासिद्धसाधनवारणाय जनकज्ञानप्रकारत्वमुपेक्ष्य प्रकारतया जनकतावच्छेदकत्वरूपसाध्याद
३९ रं साध्यसाधनशरीरे पक्षतत्वेन प्रमामानिवेश्य प्रमात्वे नैव निवेशो योग्यतादेर्योग्यतादिहेतुकानुमितिजनकज्ञानाविष
यतयासिद्धसाधनं स्यादिति सामान्यमुखव्याप्त्या शाब्दप्रमायां तज्ज्ञानस्य हेतुतासिद्ध्यर्थं पक्षतत्वाप्यांतन्निवेशः [redacted]शाब्द
बोधप्राक्कालेनियमतआकांक्षादिज्ञानं च। [redacted]भिव्याहारादिने[redacted]। तद्घटकसमभिव्याहारादिग्राहकप्रकरणादिनेत्यर्थः
७ [redacted]नाकांक्षादिकमस्ती[redacted]जलमित्यंताश्रवणे नजलेन सह नघान्वयबोधानुत्पत्ते आनदीकच्छपदयोरनन्वयबोधकत्वरू
पाकांक्षादिकमस्तीत्यर्थः जलमित्यंताश्रवणेन दीजलान्वयबोधकारणातदभावस्यानुपलक्षणं [redacted]चे[redacted]नास्तीत्यर्थः [redacted]दीक
४०७०००३) च्छयोरि[redacted] आकांक्षादिमत्पदस्मारि[redacted]दिः [redacted]संसर्ग[redacted]मिथस्त्यादिः तात्पर्यविषयस्तिशेषः अन्यथानदीकच्छयोः संसर्गभावप्रम ७०
४६०७ [redacted]भावेन व्यभिचारासंगते [redacted]भिचारः [redacted] तात्पर्यविषयसंसर्गघटितसाध्याभावादिति भावः [redacted]वमाकांक्षादिमत्वस्य संसर्ग ३९
तात्पर्यविरहे न प्रमानुत्पादकतादृशपदद्यसाधारण्येनातिप्रसक्तेन यामागाराप्रयोजकत्वमपिनस्यादित्यनेषापत्तासमाधत्ते

अत एव [illegible] संसर्गतात्पर्यविरहेणान्वयासा[illegible]रेवेत्यर्थः [illegible] वन्सा[illegible]तात्पर्यासहिताकांक्षादित्रयं नदीपदसमभिव्याहृत
पदाश्रवणस्थले प्रदर्शितं व्यभिचारमुद्धर्तुं हेतुघटकपदे विशेषणांतरप्रवेशमाशंकते [illegible] वत्समभिव्याहृते [illegible] श्रूयमा
णस्य समभिव्याहृतपावत्पदकत्वे [illegible] गविशेष [illegible] पदविशेषणतयाल्लिंगघटके तथा च तत्र नदीपदसमभिव्याहृतजलपदस्या
श्रूयमाणतया नोक्तविशेषणघटितहेतुः नदीपदार्थेऽरतीन व्यभिचार इतीभावः [illegible] तद्विशेषणप्रवेशेऽशोभनं घटमानये
त्यादौ घटादिपदसमभिव्याहृतशोभनादिपदाश्रवणेपि ज्ञाप[illegible]मानस्य घटे कर्मत्वादिसंसर्गस्या[illegible]भवन्मतेऽनुपपत्तिः घटादि
पदस्य उक्तविशेषणानाक्रांततया तस्मारित घटाद्यर्थेऽउक्तलिंगाभावादित्यत आ [illegible]
ह [illegible]ति पर्ये [illegible] गाभिमानादि [illegible] उपदर्शितहेतोस्तत्रासत्वेपि तद्भ्रमादित्यर्थः यत्राश्रूयमाणपदसमभिव्याहारस्य प्र
हृतपदे संदेहादिः तत्र उक्तलिंगस्य भ्रमसंभव इति तत्रापि श्रूयमाणपदस्मारितार्थान्वयसंसर्गबोधोत्पत्त्या उक्तविशे
षणप्रवेशासंभव इति दूषयति [illegible] हि [illegible] समभिव्याहृतपदांतरसंदेह [illegible] ले संसर्गानुमानासंभवेन शाब्दस्य संसर्गबोधकत्वो

रा॰मृ॰ग पगमेपि तत्र बाधितसंसर्गस्यैव बोधोऽभ्युपगम्यत इति प्रमारूपसंसर्गबोधजनकत्वं शब्दस्य न सिद्धमिति कुतः तस्य प्रामा
४० [illegible]ण्यमिति शंकते [illegible]कारणाभावे इ[illegible]उक्तस्थले इत्यादि सतीति शेषः संसर्गभ्रमस्य कारणांतरासत्त्वेनेत्यर्थः
[illegible]तिजन[illegible]भ्रांतिकरणं स्वीकरणीयं [illegible] संसर्गबाधरूपदोषासंभव इति [illegible] स्वरूपकरणमेव [illegible] संसर्गप्रमा
[illegible]तु उक्तस्थले संसर्गबोधस्वीकार एव उक्तयुक्त्या शब्दस्य प्रामाण्यसिद्धिः स एव न स्वीक्रियते अपि तु असंसर्गाग्रहमात्रमित्या
शंकते [illegible] संसर्गाग्रह इ[illegible] यत्र संसर्गबोध आनुभाविकः तत्र बाधकसत्त्वेन तदनुपपत्तेः अनुभवा … पलापायोगात् नेत्युक्
र्थाऽवितदुपपत्तौ प्रकृते च शब्दप्रामाण्यबाधकाविरहेण तदुपपत्त्या नानुभवापलापसंभव इति हृदयात् [illegible]वीमत्ते जलमित्या
२ दौ व्यभिचारस्याहेतौ परस्य समभिव्याहारेण उभयपदार्थयोर्मिथः संसर्गतात्पर्येण वा घटिताया आकांक्षायां निवेशेन वार राम ४०
णसंभवात् एव पदत्वेत्यादिना योग्यताघटितहेतौ सर्वत्र निश्चयासंभवरूपदूषकदूरदोषेण वैशेषिकमतं स्वयं निराकरिष्यते प्र
कारांतरेणोक्तव्यभिचारोद्धारमाशंकते [illegible] सोक्तत्वाभि[illegible] यत्पदार्थे यत्पदार्थसंसर्गवत्त्वं साध्यं तत्पदार्थरूपसंसर्गविषय

कयथार्थज्ञानवत्स्वरूपोपस्थितित्वमित्यर्थः तादृशज्ञानजन्यत्वमितिपावत् [illegible] विशेषण [illegible] लिंगघटकपरस्पराकांक्षादिम
त्पदविशेषणमित्यर्थः [illegible] देक [illegible] आकांक्षादिकं परित्यज्य तादृशयोग्यत्ववत्पदस्मारितत्वमेव [illegible] गमि [illegible] तथा च [illegible] से०७
र्थानुयोगिकपदस्य पदार्थमात्रे योगिकसंसर्गविषयकयथार्थज्ञानजन्यपदस्मारितो योर्थः स तात्पर्यविषयतत्पदार्थसं
सर्गवानित्येव सामान्यव्याप्तिरूपं गतम् अत्र घटः कर्मत्वमित्यादिनिराकांक्षस्थले आसत्तिस्थले च तात्पर्यसत्त्वे
सा ध्वंससत्त्वात्तसंबंधतात्पर्यसत्त्वे स तात्पर्यमेवावयव एवं संसर्गज्ञानस्य जनकत्वम् असंसर्गज्ञानाजन्यत्वेन अयोग्य
स्थले यथार्थसंसर्गज्ञानाभावेन [illegible] हेतुत्वसत्त्वाद्व्यभिचारासत्त्वात् आकांक्षाद्युपादानमनर्थकमिति भावः यत्र तु
व्यभिचारमुद्धरति [illegible] वे [illegible] नहीत्यर्थः [illegible] रीकस्थयोः सं [illegible] नदीकच्छसंसर्गघटित [illegible] योग्य [illegible] नदीकच्छपदयोरस्ती
तिशेषः तथा च उक्तहेतुत्वभावान्न व्यभिचार इति भावः शाब्दप्रामाण्यमते आसत्तियोग्यत्वज्ञानस्य शाब्दसंसर्गज्ञानाहेतु
त्वे तदज्ञानदशायां संसर्गज्ञानानुरोधेन शाब्दप्रामाण्यमावश्यकं स्यादिति तन्मते ऽपि तज्ज्ञानहेतुताव्यवस्थापपत्ति [illegible] योग्यत्वं च [illegible]
ति

शम॰ग [redacted]मा[redacted]शाब्दप्रामाण्ये[redacted]प्रयोजकमि[redacted]अतः[redacted]द्गत[redacted]आप्तोक्तत्वप्रकारेण[redacted]पमान[redacted]शाब्दस्य[redacted]हेतुत्वे[redacted]शाब्द
४१ बोधजनकत्वेन[redacted]वरूपकं शाब्दज्ञाने पेक्षितं[redacted]गस्य[redacted]हेतुत्वेनेत्यादिकमनुपपन्नं अत्र हेतुत्वेनेत्यस्यानुमितिहेतु
त्वेनेत्यर्थः[redacted]वाक्यार्थगोचरयथार्थज्ञानवद्वक्तृकत्वरूपमाप्तोक्तत्वं वाक्यार्थज्ञानात्पूर्वं दुर्ग्रहं तज्ज्ञानमाप्यार्थ्यग्राह
कतज्ज्ञानजन्यप्रवृत्तिसंवादादेः पूर्वमग्रहादिति कथमुपपन्नमतस्तदपेक्षेत्यत ततस्याह कमाह[redacted]द्वगमस्त्वे[redacted]नलि
३ [redacted]पर्यंत्यर्थः[redacted]लौकिकवाक्ये[redacted]मापमूलकत्वे[redacted]प्रमादि[redacted]पवतः शेषाप्रयोज्यत्वे सति वाक्यार्थज्ञानं देशकत्वेनेते ४० व
नगुकादिवाक्यव्युदासः[redacted]हाजनपरिग्रहे[redacted]शिष्टानां कर्तव्यं तथा वेदबोधितयागाद्याचरणे नाशिष्टाचारविषयमर्थप्रवृत्ति
७ पादकत्वेनेतिपावतरण तच्चाऽऽप्तपाद्य[redacted]कत्वस्याप्युपलक्षणं तस्यापि वेदादौ सत्त्वान्नयथासंभवं आ तेत्वं ..... वि राम
कल्प्यदर्पयति[redacted]कुत्रादि[redacted]वाक्यार्थरतिशेषः पौरुं वि हाक्यार्थगोचरयथार्थज्ञानवत्त्वमित्यर्थः[redacted]नातस्या[redacted]वाधिना ४२
धवाक्यप्रयोक्तुरपि[redacted]र्वज्ञासत्त्वमि[redacted]स्वज्ञानया वद्वाक्यार्थगोचरयथार्थज्ञानवत्त्वमित्यर्थः[redacted]प्रसिद्धमि[redacted]ईश्वरयोगिभिन्ने कुत्रापि

नमसि द्वमिंसर्थः [redacted] किंचिदर्थभ्रांतत्वस्य [redacted] रूपधर्मत्वात् [redacted] असर्वज्ञसमस्तपुरुषसाधारणत्वात् लघु गुरुदमिति
ग्राहकाभावे मे साद्वितथावचाक्ये आसोक्त समपि ग्राहकाभावे नद्दुर्ग्रहमिति भावः [redacted] क्रमेव भ्रमाघमूलकत्वाद्धि कं न द्रा
हकमस्ती त्यत आह [redacted] मे [redacted] प्रवृत्तिसंवादे [redacted] संवादिप्रवृत्तिप्रयोजकत्वेऽर्थ- [redacted] ज्ञा [redacted] दाक्यार्थज्ञानात् पूर्वं निश्चेतुमशक्य
उज्जू त्वात् वक्तुः प्रवृत्तवाक्यार्थज्ञाने कथं वि [redacted] ते पि तत्र प्रथमतो भ्रमत्वशंका संभवेन तत्र यथार्थस्य दुरवधारणत्वात् प्रवृत्तेः पूर्वं
४ प्रवृत्तौ संवा [redacted] स्य च तत्त्वात्वादिति भावः [redacted] वेशब्दप्रामाण्यपक्षेपि तदधीनवाक्यार्थज्ञानात् प्रवृत्त्यनुपपत्तिः तादृशज्ञाने ज्ञाने ४॥
पि करूज्ञानर इव तत्रापि प्रामाण्यसंशयसंभवात् निश्चितप्रामाण्यकज्ञानस्येव तत्त्वात् प्रवृत्तिपूर्वं प्रामाण्यनिश्चायकस्य संवा
दिप्रवृत्तिजनकत्वरूपलिंगस्यानिश्चेतुमशक्यत्वादित्याशंक्य संदिग्धप्रामाण्यकतया संशया [illegible] दृष्यार्थज्ञानात् सकंपा प्रवृत्ति
र्भविष्यति तस्याश्च संवादित्वं गृहीत्वा तज्ज्ञानकज्ञाने प्रामाण्यं निश्चित्य तदुत्तरकाल एव वनिः कंप प्रवर्तत इति समाधत्ते [redacted]
वृत्तिश्चे [redacted] आसत्वस्य अपूर्वे प्रवृत्तवाक्यार्थघटितत्वात् तस्य तद्दुरूहत्वस्य वसाध्यापासिध्यापि अनुमानेन दुर्ग्रहत्वमित्याह [redacted] वे

२ ७७७

मू॰ ग [illegible] वचार्थ इ अत इ

४२ [illegible] समत्वाभाववदेक पदार्थसंसर्गप्रकारकपदार्थज्ञानवानित्यर्थः [illegible] यथार्थज्ञानवानि [illegible] त्रापि प्रकृतवाक्यार्थ इत्यर्थः [illegible] स्थले त २८

पाचैकपदार्थसंसर्गप्रकारपदार्थविषयकतत्संसर्गज्ञानवानित्यर्थः उक्तरीत्या दर्शितहेतो व्यभिचारवारणसंभवात् [illegible] स्वप ६

दूषणांतरमाह [illegible] बाधकप्रमाभाववद् [illegible] विशेष्ये विशेषणसंसर्गाभावप्रमाया विशेषणसंसर्गे विशेष्यवृत्त्यभावप्र

तियोगित्वप्रमाया वा विशेष्यतासंबंधावच्छिन्नप्रतियोगिताकोऽभाववदित्यर्थः [illegible] लिंगाविशेषणमि [illegible] लिंगं वेति शेषः प

त्र शाब्दात्पदार्थसंसर्गप्रत्यय [illegible] त्र सर्वत्र लिंगतावच्छेदकं [illegible] पालिंगतया वा न अनुमितिनिर्वाहकमित्यर्थः [illegible] मात्र विरह

स्ये [illegible] बाधकप्रमासामान्यविरहस्येत्यर्थः [illegible] शाब्दसंसर्गप्रत्यया [illegible] तिशेषः उक्तरीत्या [illegible] विनिश्चयसंभवेन सर्वत्रे

त्यकं [illegible] श्चेतु मशक्यत्वादिति लिंगतावच्छेदकांशे लिंगांशे वा संशयरूपपरामर्शस्य चानुमित्यजनकत्वादिति शेषः [illegible] ग्राह्य राम

संशयस्यानुमित्यनुगुणतया तदन्यसंशयभेदस्यैवानुमित्यौपयिकानिश्चयत्वघटकत्वोपगमायोग्यतांशे संशयादपि परामर्शाद् [illegible] ४२

२० १७३३४

नुमितेर्निष्प्रत्यूहत्वे [redacted] ग्राह्याभावाकोटिकसंशयान्यत्वेन ग्राह्याभावातिरिक्तपरस्परविरोधिधर्मकान्यत्वेन वा अनुमितिहे
तुत्वोपगमे निश्चितस्य मासिकसंदिग्धसाध्यरूपालिंगात्सर्वत्र साध्यानिश्चयापत्तेः [redacted] साध्याभाववद्वृत्तित्वरूपव्याप्तिज्ञान
स्यालिंगतावच्छेदकाविषयस्याप्यनुमितिहेतुतया लिंगतावच्छेदकांशे संशयत्वमावश्यकं तथा च संदिग्धयोग्यताघटितधर्म
वाच्छिन्नोक्तलिंगादप्यनुमितेर्निराबाधाय बाधाभावरूपयोग्यतायां बाधसंशयस्थले बा[redacted]भाववत्त्वेन दुर्निश्चयत्वेपि व्याप्यत्वेन नि धा
श्चयसंभवाद्योग्यताहेतुकापि संसर्गानुमितिः संभवतीति [redacted] हेतुतावच्छेदकस्य पक्षे इतोसंदेहे पक्षेपि हेतुतावच्छेदकविशिष्टसंदे
हस्येवित्साववर्जिततया व्याप्यतावच्छेदकविशिष्टवत्तानिश्चयं विना पक्षे केवलव्याप्यत्वपुरस्कारेणापि पक्षे[redacted] व्याप्यवत्त्वानिश्चया
संभवाद्विरोधिनिश्चयासत्त्वेन व्याप्यत्वस्य भाने बाधकाभावात् अत एव पर्वतीयहेतौ अयं धूमो धूलीपटलं वेति संदेहे हेत्वंतरस्या
लोकादेरानिश्चयेन पर्वते वह्न्यनुमितिः अयमालोको धूमो वेति संशयस्थले व्याप्यतावच्छेदकतया गृहीतान्यतरत्वादिना
पक्षे धूमादिनिश्चयानंतरं [illegible]

[illegible]

तो॰ प॰ पो

मू॰ ग मेवानुमितिः [redacted]मा भूत्सर्वत्र योग्यतापास्तद्घटितहेतोर्वा निश्चयस्तथापि तदा निश्चयस्थले निश्चि[redacted]गितयास्वीकृतात् नास
४३ पिरूपाल्लिंगादेव संसर्गानुमितिः संभवति अ[redacted]नुमानेन्व कर्मत्वादिके घटादिसंसर्गि घटादिसंसर्गितया बुबोधयिषितत्वादि
त्याकारे[redacted]घटादिसंसर्गशून्यस्याप्यर्थस्य तत्संसर्गितया भ्रान्तस्य प्रतारकस्य वा या बुबोधयिषा तद्विषयत्वादुक्तलिंगं व्यभि
चारीति कुतस्ततः संसर्गानुमितिसंभवः इति[redacted]तादृशव्यभिचारास्फूर्तिदशायां भ्रमात्मकतल्लिंगधर्मिकव्याप्तिज्ञानात्तत्
त्स्फूर्तिदशायां च भ्रमाधीनत्वादिरूपविशेषणावच्छिन्न बुबोधयिषाविषयकव्याप्तिप्रमातोऽनुमितिसंभवात् तदानीं
बुबोधयिषोन्नीतत्वादिसंशये तादृशविशेषणनिश्चयासंभवेऽपि न क्षतिः तदानीं नैयायिकाभिमतसंसर्गभङ्गप्रसङ्गस्योत्यादि
पित्वत्रभ्रमाधीनवाक्यजन्यत्वसंशयेनाप्रामाण्यसंशयात् ततः प्रवृत्त्याद्यनिर्वाहात्तत्र संसर्गबोधस्याननुपगमसंभवात् [redacted]एवं च ग्रम ४३
।चिदेकपदार्थेऽपरपदार्थसंसर्गानुमितिसंभवेऽपि नैयायिकप्रसिद्धस्यैकपदार्थेऽसासक्त्यार्थान्तरप्रकारकस्य बोधस्य समाना
कारानुमितिर्न संभवति एकत्वे पदार्थस्यैव साध्यत्वोपगमेन तदुपपादनेऽपि पत्राभावकर्मत्वादेन संविभक्त्यर्थघटादेर्हेतुत्वग्नि

पामकानुयोगित्वाधेयत्वादिसंसर्गभानं तत्र तादृशसंबंधस्यव्यापकत्वाघटकत्वेन तेन संबंधेन घटादिप्रकारे भावा
दिभानं दुर्धरमेवेति [redacted] स्यानियामकसंसर्गस्य संसर्गाभावप्रतियोगितानवच्छेदकत्वेपि व्यापकताघटकसंबंधेन प्रति
योगित्वेप्यधिकरणप्र २ इति तत्प्रातीतसंबंधावच्छिन्नप्रतियोगिताप्रर्यंतानिवेशात् स्यानियामकसंबंधस्यापि व्यापकताघ
टकत्वसंभवात् [redacted] वमाकांक्षा या वाक्यार्थबोधानुपयोगित्वपासाकांक्षानिराकांक्षवाक्ययोर्विशेषेण घटकर्मकानयना
दिप्रत्यायनेच्छया घटमानयेत्यादिवत् घटः कर्मत्वमानयनमित्यादिकमपि व्युत्पन्नैः प्रयुज्येत इति [redacted] पायिकमतेपि निरा
कांक्षपदेभ्यः पदार्थोपस्थितावेकपदार्थेपरपदार्थानुमितिसंभवेन दर्शितप्रयोगस्य दुर्वारत्वात् तात्पर्यरूपहेतुः साकां
८५ क्षत्वस्थानाभिषिक्त [redacted] टितिगत्यपत इति साकांक्षमेव वाक्यं प्रयुज्यते इति समाधानस्य च तुल्यत्वादिति चे व्याप्तिज्ञान
विरहदशायां अपि न्यायमते परेभ्यः तत्तदर्थसंसर्गबोधात्तदानीमनुमित्यसंभवेन शाब्दस्य पृथक्प्रमाणताया आवश्यकत्वे
[redacted]त्रैवाकांक्षायाहेतुः कल्प्यते साम्ययत्नेतरकल्पनापेक्षया क्लृप्तसामग्रीकल्पने लाघवमिति [redacted] व्यापि घटकर्मकानयनादिप्रतीतिर्भवत्येवा

मतेकर

दिरूपविशेषणपरंपरावहितवाक्यार्थस्थलेपत्र्यापमलेअवान्तरवाक्यार्थबोधमन्तरेणैवविशेष्येविशेषणमितिरी
मू. ग. त्यामहावाक्यार्थबोधः तत्रवैशेषिकेमत्वानपनादौक्रमेणघटकमित्याद्यनुमित्यस्यैवाविशिष्टसाध्यप्रसिद्धिर्नीहा
४४ द्विरेणैवतादृशवाक्यार्थबोध इत्यवैषम्यं नहि विशिष्टसाध्य द्विमन्तरेणापिविशेष्येविशेषणस्यतत्रचाविशेषणान्तर
स्यव्याप्यवत्ताज्ञानात्समूहालम्बनरूपात्विशेष्येविशेषणमित्यादिरीत्याविशिष्टवैशेषणकसमूहालम्बनानुमिति
संभवः तादृशव्याप्यवत्ताज्ञानसमुदायस्यचविशिष्टबोधाद्यभावसहकृतस्यविशिष्टविशेषणकानुमितिसामग्रीत्वे
पर्वतोवह्निव्याप्यवानभाववान्व्याप्यवांश्चाभाववांश्च वह्नित्वावच्छिन्नप्रतियोगिकत्वव्याप्यवानितिसमूहालम्बनात्स
र्वतोवह्निमान्वेतिसंशयानुमित्यापत्तेः ज्ञानव्याप्यवानीश्वरः ज्ञानेच्छाजन्यत्वव्याप्यवदितिप्रमापरामर्शादीश्वरादौ
बाधाभाववदशायांजन्यज्ञानादिसिद्धिप्रसंगात् अभाववत्त्वसामानाधिकरण्येनसाध्योपस्थितिप्रमासकालिंगज्ञानसाहिता राम
सत्वे अभावसाध्यकालिंगज्ञानाद्यातिरेकिसाध्यकेसर्वत्रसत्प्रतिपक्षसंभवेनानुमानतस्मात्तादृशसाध्यसिद्ध्युच्छेदा ४४

पाता तत्साम न्यव्याप्त्याऽप्रसिद्धविशेषासिद्धिरित्यपि न संभवति घटकर्मका नयनकृत्यादिरूपविशिष्टवाक्यार्था
प्रसिद्धौ तत्तात्पर्यघटितलिंगे पक्षधर्मताज्ञानासंभवात् किंच शाब्दस्य विलक्षणानुभवस्यानभ्युपगमेऽप - - -
मर्थः श्रुत इति व्यवहारविषयस्याशक्यनिर्वचनतास्यात्तच्छ्रुधातो ज्ञान[illegible]नुमित्यर्थकत्वे धूमादिलिंगकानुमितिमादा
७ यपर्व[illegible]पर्वते वन्हिरनुमित इतिवद् वन्हिः पर्वते तत्रापि श्रुत इति व्यवहारापत्तेः [illegible]शब्दलिंगकानुमितेश्च धात्वर्थतया ७
नायमतिप्रसंग इति - - - - - लिंगकाकारादिपदवाच्यत्वाद्यनुमितिमादायतादृशसाध्यादौ श्रुत इति व्यवहारा
पत्तेः स्मारितत्वसंबंधेन शाब्दस्य लिंगतायां तत्तदर्थघटकत्वेपि आकांक्षादिज्ञानशब्दैककालीनोतादृशसंबंधेन प
दालिंगका - नुमितिमादाय तद्विषये श्रुतत्वव्यवहारापत्तेः नैयायिकसिद्धशाब्दसामग्रीसमवधाना व्यवहितोत्तरानुमि
तेश्चार्थत्वे तादृशसामग्रीप्रतिसंधानासत्वे त - - बंध व्यवहारानुपपत्तिः शाब्दार्थादिभेदभिन्नानां सामग्रीणामनंता
नामननुगमेन च सुसत्यननुपपत्तिश्च - - - - धातोः श्रावप्रत्ययसमेवार्थः कर्मप्रत्यय[illegible]स्य च त्वरूपनेशाब्द इत्यादौ प्रतिपक्षानुबंधि

ब२ ८०

मू॰ ७ विषयताविशेषार्थकत्वेपि असमर्थः श्रुत इत्यादौ व्यापारानुबंधिविषयतेवार्थः उच्यते उक्त इत्यादौ लाहशाविषयताया अपि
४५ कर्मप्रत्ययार्थतायाः कृतत्वात् श्रावणप्रत्यक्षीयानुमित्यात्मकव्यापारविषयताश्चार्थत्वसत्वाच्छ्रुत इत्यादिव्यवहारस्तत्रो
पपद्यते इति [illegible] दर्शितानुमितिमादायातिप्रसंगस्य दुर्वारत्वात् घटादृष्टो घट इत्यादिप्रयोगेन विषयमुद्देपाहेतुतालो
विलक्षणायाश्च हेतुतायाः पंचम्यर्थतया चैत्राच्छ्रुतो समर्थ इत्यादौ श्रुतः श्रावणप्रत्यक्षार्थकत्वे श्रावणप्रत्यक्षे वाक्य
स्याविषयत्वेपि तद्विलक्षणहेतुताविरहेणं पंचम्यनुपपत्तेश्च [redacted] कर्मप्रत्ययार्थघटकज्ञातेवाक्याधीनत्वान्वयबोधेनपपत्तु
पपत्तिरिति [redacted] ताहशज्ञाने हेतुपंचम्यर्थस्यान्वयेताहशज्ञानस्यानुमितिरूपस्य वाक्याद्यधीनतया व्याप्तेः श्रुत इत्यादिव्यवहा
पृ॰ ७० रापत्तेः तस्माच्छाब्दोविलक्षणानुभव एवार्थः श्रुत इत्यत्र श्रुरर्थ इति तत्स्वीकार आवश्यकः [redacted] तत्स्वीकारेपि श्रावणप्रत्यक्ष
मेव श्रुणोत्यर्थः तज्जन्यशाब्दानुभवाविषयत्वरूपं व्यापारानुबंधिविषयत्वमेव कर्मप्रत्ययार्थोस्त्विति [illegible] तिशा
ब्दत्वैराधिकाविषयकतयागुरुशरीरस्यताहशशाब्दानुभवाविषत्वाविषयत्वविषयकोशाद्दत्वस्यतनस्यशाकांक्षादिज्ञान राम ४५

७७ इ

कार्यतावच्छेदकलमागौरवप्रसंगान् शाब्दबुद्धावेव [redacted] ततः शाब्दांतरकल्पनौचित्यात् । लक्षशाब्दोविलक्षणानुभवः
सोप्यनुमितिविशेषएवेसत्नुमाने शब्दांतर्भावः [redacted] लाद्दशानुभवेअनुमितित्वेनप्रत्यक्षासिद्धं प्रत्यक्षान्यानुभवत्वात्लिंगक
लदनुमानेवाप्रयोतकमितिवा [redacted] शाब्दानुभवेनुमितित्वोपगमेसमानविषयकप्रत्यक्षसामग्र्या अनुमिति [redacted] प्रतिव
न्धप्रतिबंधकत्वादेवनाद्दशसामग्रीकालेशाब्दबोधवारणेशाब्दबुद्धित्वावच्छिन्नप्रतितादशसामग्र्याः प्रतिबंधकत्वाकल्प
त् नेलाघवोपष्टब्धानुमानादेवशाब्दबोधेनुमितित्वसंभवात [redacted] शाब्दत्वानुमितित्वप्रकारकैकधर्मयोः पृथगुतेजकत्वानुरोधेनप्रतिबं
प धकताभेदआवश्यकः एकत्रद्विविधेछोत्तेजकत्वोगमेशाब्दत्वप्रकारकेछावत्वादसत्याशाब्दसामग्र्याशाब्दा [redacted] मानुमित्यापत्ते
ल रितिवा [redacted] यत्राविषयेप्रत्यक्षसामग्रीकालेशाब्दप्रकारकेछाविलान्नशाब्दबोधस्तादशानंतविषयेशाब्दबोधेलसमानविषयक
प्रत्यक्षसामग्र्याः प्रतिबंधकत्वांतराकल्पनेलाघवस्यानपवादात् एवंवैशेषिकमतेसमानविषयकशाब्दसामग्र्याः प्रतिबं
धकत्वाकल्पनेलाघवमिति [redacted] शाब्दत्वस्यानुमितित्वव्याप्यत्वेशाब्दसामग्र्याव्याप्यादिज्ञानघटितत्वाद्गुरुशरीरत्वेनभिन्नविषयकप्रत्य

मु॰प क्षादौ तत्प्रतीतं प्रकारतायामवच्छेदकगौरवात् लिंगादिभेदेनैकैकार्विषय एवन्याप्रमतायेऽस्याः शाब्दसामग्री वाऽन्यत्र प्रत्य
४६ वेधकतावाकूत्याश्च [redacted] प्रयान्वयिव्यतिरेकाल्लिंगकानुमित्योः सामग्रीभेदेप्येकजातीयत्वेतथाव्याप्तिज्ञाननिरपेक्षपदज्ञाना
सं॰कुः दिघटितसा — — शाब्दानुभवजनकत्वेऽपि तस्यानुमितिजातीयत्वमविरुद्धमितिवैशेषिकैरपिव्याप्त्यादिज्ञानस्य शाब्दसा
मग्रीघटकत्वेनोपगंतव्यं अन्वयव्यतिरेक — — ज्ञाप्तिज्ञानयोः परस्परजन्यानुमितादिविशाब्दबोधेऽनुमितित्वस्वी
कारेपितत्रव्याप्तिवृद्धेर्व्यभिचारस्थलेव्यवहितोत्तरत्वस्यतत्कार्यतावच्छेदकत्वेनैववारणात् अनुमि[redacted]तितावच्छिन्नंप्र
तिअभावज्ञानत्वेनव्याप्तिज्ञानस्यकरणत्वादाकांक्षाज्ञानादिजन्यतावच्छेदकगर्भेनुमितित्वाप्रवेशोपिशाब्दसामग्र्याअ
४०० भावज्ञाने[redacted]पानुमितित्वावच्छिन्नकरणघटितत्वेनतज्जात्यबोधस्यानुमितित्वोपपत्तेः [redacted] पक्षतायाः शाब्दबोधेव्यभिचारे॰
णापपक्षताजन्यतावच्छेदककोटौ शाब्दान्यत्वंवैशेषिकैः प्रवेशनीयमितितन्मतेगौरवं अनुमितिवा — — लिंगकेषाविरहवि राम
शिष्टसिद्ध्यभावरूपायाः पक्षतायाअन्यलिंगकानुमितौ लिंगानुपधानमतेव्यभिचारवारणायजन्यतावच्छेदककोटौअव्यवहितोत्तरत्व ४६

न॰४

संबंधेन तादृशाभाववविशिष्टसिध्यवच्छिन्नभेदस्यावश्यं निवेशनीयतया शाब्दबोधेपि तत एव व्यभिचारवारणा[redacted]राम
र्शजन्यज्ञानेनुमितित्वम् उपासिद्धांतमध्येनाभ्युपगमानर्हमिति[redacted] पक्षतायाश्च अन्येनुमितित्ववादिनां परामर्शाजन्या २९
नुमितित्वमपि नापसिद्धांतः [redacted]नयादृशसंसर्गेण यादृशपदार्थस्य शाब्दबोधे दीपेनानिश्चयः एवं तत्संबंधावच्छिन्नतद्भा
वस्यापि निश्चये तादृशपदार्थस्य तत्संसर्गविषयकबोधो नानुमानान्निर्वहति अन्वयव्यतिरेकदृष्टान्तविरहेण
व्याप्त्यवधारणासम्भवात् सामान्यव्याप्त्याश्च प्रसिद्धस्यापि सिद्धेः शक्यत्वात् तस्य वगतिरितिवा[redacted]प्रकृतसाध्यव्याप्तेः प्रकृत
हेतावग्रहे विशिष्टपरामर्शासंभवेनानुमितेरनिर्वाहादिति परा— व्याप्तिज्ञाननिरपेक्षानुमितिस्वीकारे पदज्ञाननिरपेक्षस्य शा
वे॰५ ब्दजातीयबोधस्वीकारेपि बाधकाभावात् अनुमितेरेव तादृशविशेषत्वांगीकारे न स्वीकृतमते इत्यत्राविनिगमकस्यापि दुर्लभत्वात्
तथा सत्यपि समानविषयकप्रत्यक्षसामग्र्या एकैकप्रतिबंधकतानिर्वाहेण दर्शितलाघवासत्वे पदज्ञान... शाब्दबो
धे पदार्थविषयकत्वमनिवेश्य ज्ञानत्वादिना करणतासम्भवात् एकैकविधशाब्दबोधप्रयोजकानुपूर्वीविशेषरूपाकांक्षादीनामनु

रा.सू.ग गतत्वयानुमानज्ञानजन्यतावच्छेदकेत्वव्याप्यवह्निमत्त्वरत्वस्यावश्यं निवेशनीयतयानुमितौ तद्व्यभिचारानवकाशात् न चैकपदा
४७ र्थेपरपदार्थरूपयोग्यताया एकैकविषयतया एकैकविधशाब्दधीप्रयोजकत्वमात्रज्ञानजन्यतावच्छेदके तज्ज्ञानाव्य
वहितोत्तरत्वानिवेशनेनोभयोरावश्यकत्वमिति वाच्यं बाधनिश्चयाभावस्य क्लृप्तहेतुतयैव निर्वाहे योग्यताज्ञानहेतुताया एव शा
ब्दबुद्धावसिद्धेः प्राचीनैरनुमितावपि संशयसाधारणविशेषणसंसर्गज्ञानहेतुतास्वीकाराद्योग्यताज्ञानस्यानुमितौ व्य
भिचारानवकाशाच्च। अनुमितेः शाब्दधीविशेषत्वमते ऽनुमिनोमीत्यनुव्यवसायस्यानेन शृणोमीत्यनुव्यवसायवारणमपि
शाब्दबुद्धेरनुमितिविशेषत्वे शृणोमीत्यनुव्यवसायस्यानेनुमिनो [illegible] मीत्यानुव्यवसायवारीत्येव संभवति [illegible]
नुमितित्वस्य शाब्दत्वव्याप्यत्वे पदज्ञानघटितसमानविषयक [illegible] विशेषसामग्रीकाले नुमितिवारणाय तत्र साध्यशसा राम
मग्र्यां प्रतिबंधकत्वकल्पनाधिक्यमिति [illegible] शाब्दत्वस्यानुमितित्वव्याप्यतामतेपि समानविषयेनुमित्सादिशिष्टपराम ४७
र्शादि सत्वे शाब्दबोधवारणाय तत्र परामर्शादिघटितसामग्र्याः प्रतिबंधकत्वाधिक्यं तत्र शाब्दबोधात्मकानुमितेरेतन्मतेभ्युपगमेवि

४०७४)

परीतमतेपि उक्तस्थलेनुमित्यात्मकशाब्दबोधस्वीकारः सम्भवतीति मसाधीमते वंधकताधिक्यं रत्नमतेतत्रानुमित्यात्म
कशाब्दबोधस्वीकारेनुमिनोमीत्यनुव्यवसायापत्तेस्तु नेशाब्दत्वस्यानुमितित्वव्याप्यतामतेपि अनुमित्याविशिष्टानुमिति
सामग्रीरशायांशाब्दात्मकानुमितिस्वीकारेनुमिनोमीत्यनुव्यवसायापत्तिसम्भवादित्यलमतिवि [redacted]कमतेऽकयुक्तिभिः
शाब्दानुभवोनुमितितोविजातीय एव तत्सामग्र्याकांक्षाज्ञानघटितत्वाविलक्षणत्वात् लौकिकशब्दोनप्रमाणंतज्जन्यशाब्दबो
धएवमनुमानेनतद्गतविषयवाक्यार्थग्रहातारशाब्दबोधस्यगृहीतग्राहित्वेनानुवादरूपत्वात्गृहीतग्राहिण एवज्ञानस्य
प्रमात्वात [redacted]वमनुमितेः परामर्शगृहीतसाध्यपक्षादिमात्रग्राहित्वात् प्रमात्वानुपपत्तिरिति [redacted] स्वानुभूताकारस्वरू
र्ववन्निस्वसमानाधिकरणविशिष्टवमकंयत्तदन्यत्वमगृहीतग्राहित्वमेव प्रमात्वलक्षणमिति परामर्शस्यानुमितौविषयसाध्य
तावच्छेदकावच्छिन्नविशिष्टपक्षतावच्छेदकावच्छिन्नाविषयकत्वेनानुमितिविषयसकलवस्तुविषयकत्वेपितदन्यूनाकारत्वावि
रहेणानुमितेःप्रमात्वो [redacted] पपत्तेः प्रमाणंतुवेदरूपशब्द एवतत्प्रामाण्यंबोधमादाशाविशिष्टार्थतत्त्वस्यशाब्दशाब्दोपजीविप्रमाण्यभिन्न

मू॰ ग प्रमाणागम्यत्वेन वेदजन्यशाब्दबोधात्स्वं प्रमाणांतरेणाग्रहणादिति लोके नु अनुमानाधीनवाक्यार्थज्ञानस्य शाब्दबोधसा
५८ मग्रीसमवधानेऽनपेक्षितत्वेऽपि स्वसामग्रीवशादेवानियमतो वाक्यार्थगोचरानुमितिः शाब्दबोधात्पूर्वं जायत इति प्राचो मी
मांसकावदंती॥ वस्तुविशिष्य वाक्यार्थज्ञाने विनाशाब्दबोधसामग्र्येव दुर्घटेति यथार्थतात्पर्यज्ञानस्य शाब्दबोधकार
णत्वाव्यवस्थापनेनैवोपपादयति तत्राप्यनाभ्यासेन अरुणीमीमांसकमतानिराकरणसंभवात्तदेव मतमादावुपन्यस्यति दिशी
(वल्कसानेति) लौकिकवाक्यश्रवणस्थले ज्ञानानुमाना अपेवमप्रकृतवाक्यार्थगोचरयथार्थज्ञानवान्न
माप्तजन्येन वाक्यममोक्त्यादित्येतादृशानुमा नादित्यर्थः वाक्यार्थसिद्धावित्यनेन संसर्गापाधार्थघटकतमाएकपदार्थेऽपर ७०दृः
कृ॰ पदार्थसंसर्गासिद्धावित्यं तद्विशेष्यकतद्व्यावगाहित्वरूपयाथार्थ्यशरीरे एकपदार्थधर्मितावच्छेदकतापापदार्थतावच्छेदकांत राम
ता रामवैशाद्येकपदार्थावच्छेदकावच्छिन्नसंसर्गपरपदार्थतावच्छेदकावच्छिन्नरूपवाक्यार्थस्य याथार्थ्याभानेऽनियमतो भानात्तन्निर्वाहस्य ५८
तआह उपजीविसंसर्गानुमानादे नाद्दशवक्तृज्ञानानुमानोपजीविनएतत्पदार्थस्तत्पदार्थसंसर्गीत्यप्रकारकयथार्थज्ञानविशेष्य

त्वादित्यत: पदार्थपरस्परं पदार्थान्तरसंसर्गसाधकानुमानान्तरादित्यर्थः [illegible]वाक्यार्थसि[illegible]विशिष्टानुभवयात्यघवा वाक्यार्थस्य
निश्चये [illegible]लौकिकवाक्यस्या[illegible]वादकत्वं प्रमाणान्तरगृहीतयाहि जनकत्वं नत्वगृहीतयाहि जनकत्वरूपं प्रामाण्य
मिति शेषः [illegible]दभा[illegible]द्योरुभये[illegible]पत्तयावत्कुरभावात्‌ वस्तुवाक्यार्थज्ञानानुमानाय धीनवाक्यार्थसिद्ध्यभावात् [illegible]
गृहीतयात्यनुभवजनकत्वेन [illegible]तत्त्वसामग्रीत्वरं[illegible]वेदजन्यशाब्दबोधे यादृशी आकांक्षादिज्ञानघटिता सामग्रीत्वं सा तादृश
सामग्रीत इत्यर्थः [illegible]संसर्गमत्र[illegible]पदार्थद्वयसंसर्गविषयकवेदजन्यबोधाद्विजातीयसंसर्गबोधस्यानुमानिकवाक्यार्थनिश्चये
विनैवोपपत्तेरित्यर्थः वेदवत्प्रामाण्यस्यावश्यकत्वादितिशेषः [illegible]नु लोकवेदयोर्नैकाशाब्दानुभवसामग्री वाक्यानुभवभेदेनाकां
क्षाभेदात्‌ तथाच लौकिकवाक्यस्थलीयाकांक्षाज्ञानादेः संसर्गबोधसामग्रीत्वमेव न कल्प्यते इति कथं लौकिकवाक्यस्य प्रामाण्यमि क
त्यत आह [illegible]न्ये[illegible]लौकि[illegible]कवाक्ये आकांक्षाज्ञानादिघटिताया: सामग्र्या अकल्पन इत्यर्थः [illegible]नुवादक[illegible]गृहीतयात्यनुभवज
नकता[illegible]नोपपद्यते तथाच लौकिकवाक्यादपि शाब्दानुभवस्यानुभवानुरोधेन परैरपि स्वीकरणीयतया तेषामपि लोकस्य

लेशादनुभवसामग्रीकल्पनमावश्यकमिति भाव[redacted]नुशाब्दानुभवानुरोधेन पदे आकांक्षादिमत्त्वज्ञानस्यावश्यकतया पदा
र्थसंसर्गानुमापकताहशपद[redacted]रितत्वरूपलिंगस्य पदार्थे ज्ञानमावश्यकमित्यनुमितिसामग्रीसत्त्वेन तत्संसर्गानुमितिः शा
[redacted]बोधात्पूर्वं नियमतो भविष्यती[redacted]तो[redacted]लिंगज्ञानघटितानुमितिसामग्रीदे आकांक्षादिमत्त्वज्ञानसत्त्वे न शाब्दसामग्र्या अपि स
त्त्वेन तस्याः समानविषये नुमितिसामग्र्यपेक्षया बलवत्त्वेनानुमितेरेव न भवितुमर्हतीति[redacted]शाब्दबोधे आकांक्षादिमत्पद
ज्ञानजन्यपदार्थोपस्थितेर्हेतुनपातविलंबेन ताहशज्ञानसत्त्वेपि शाब्दसामग्र्या समवधानाच्छाब्दस्योत्पादकत्वं दुर्वारमित्यत आ
ह[redacted]गस्य पूर्वत्वेपी[redacted]पक्षे लिंगतावच्छेदकप्रकारेण लिंगस्यानिश्चितत्वेपीत्यर्थः[redacted]सिस्मृति विलंबेने[redacted]शब्दबोधक समवधा
नानियमेन तादृशरहस्य लेप्यासिस्मरणाभावेनेत्यर्थः[redacted]दिलं[redacted]नुमानविलंबानु शाब्दबोधपूर्वकाले नुमित्यानियमादित्यपा
वत् शंकनेन[redacted]गाप्तो ज्ञाविनि अतो मोक्षवाक्यस्यार्थः[redacted]भिचा[redacted]दिमामारायदर्शना[redacted]निश्चापिके[redacted] नानिश्चयं जनयतु सम राम
र्थेत्यर्थः सर्वत्रैव लौकिकवाक्येष्वप्रमाजनकत्वसहचरिताकांक्षादिमहावाक्यत्वरूपधर्मदर्शनेन तत्संशयसंभवात्तस्य च फली ४९

भूतानिश्चयप्रतिबंधकत्वादिति भावः एवं च लौकिकवाक्यश्रवणजन्यसंशयनिरासार्थं आलोकत्वानिश्चयः स्वीकरणी
यः न तस्य च वाक्यार्थनिश्चयरूपत्वात् एवं कस्य शाब्दबोधस्य लौकिकस्य लेग्रहीतयाहितत्वानियमरात्रिशांकितुराशयः निश्चय
सामान्ये [illegible]दि अप्रामाण्यसंशयस्याविरोधित्वोपेयत्वे न दोषमाह [illegible]दुरादेरि[illegible] [illegible]प्यास्त्व[illegible]दोषसमवधानदशायां श्रवणजन
कत्वेन [illegible]काया[illegible]वस्तुत्वादिरूपसाधर्म्यदर्शनेनाप्रामाण्यशंकायामपि [illegible]मापक[illegible]पक्षानिश्चयजनकत्वान्यथाव्यभि
चारेणाकारणोः प्रामाण्यसंशयाभावस्य निश्चयसामान्ये हेतुत्वासंभवः अप्रामाण्यसंशयस्य प्रतिबंधकत्वासंभवोपि ज्ञायमानकरण
कनिश्चये अप्रामाण्यसंशयस्य प्रतिबंधकत्वं संभवतीति शाब्दो न तत्संशयदशायां निश्चायकः ज्ञायमानकरणत्वात् व्यभिचारादिसंश
यदशायां लिंग[illegible]पि वेत्याशंकते [illegible]यमानं[illegible]यत्र निश्चये ज्ञायमानत्वेनोपस्थितकरणं तत्संदेहदशायां न तन्निश्चयजनकमित्यर्थः
[illegible]गवदि[illegible] यथानुमित्यात्मकसाध्यनिश्चये करणभूतलिंगव्याप्त्यादिसंदेहदशायां साध्यानिश्चायकमित्यर्थः। एतन्निय
मे संशयसामान्यानिवेशो न संभवति घटादिसंदेहदशायां धर्मादेर्व्याप्त्यादिबोधकशाब्दस्य च वाच्यमकेलादतः करणधर्मिकसंशय

६०

[illegible]

विशेषोनिवेश्यस्तत्रचकरणतावच्छेदकस्य ज्ञायमानत्वस्य धर्मितावच्छेदकतयामन्तयालत्संशयानिवेशः संभवति व्याप्या
देस्तथानुमितिकरणतावच्छेदकत्वात् लिंगेतत्संशयदशायां तस्यानुमापकत्वात् अतः शब्दस्यतादृशरूपाकां
क्षादिमत्त्विशयो हि नवाक्येतस्य निश्चयात्तेच्छद्त्वरूपवाक्यत्वस्य संशयदशायामनिश्चायकत्वमिष्टमेवेति आलोकत्वं
गौरवान्न करणतच्छेदकमितितादृशसंशयानभावेनानियमपक्षे दूषयति [redacted] शयो ही [redacted] प्रकृतसाध्यघटकरत्वादिः [redacted] क्य
[redacted] वाक्यपदं वाक्यत्वपरं तथा च शब्दरूपे धर्मिणि आकांक्षादिमच्छद्त्वरूपवाक्यत्वकोटिक इत्यर्थः [redacted] तादृशवाक्यत्वस्य [redacted]
श्चयात् शाब्दनिश्चयपूर्वं वाक्ये निश्चितत्वादित्यर्थः तथा च संशयावाक्यत्वेन संशयकालेऽनिश्चायकत्वसाधने सिद्धसाधनमिति
भावः [redacted] भोक्तत्वनिश्चयस्याभावात्संशयानिवृत्त्यर्थमपेक्षायाएवशंकितुरभिप्रेतत्वाद्वाक्यत्वसंशयघटितनियमानिरा राम
करणमफलं यत्तु अभिप्रेतार्थमादाय नापि सामान्यशब्दार्थविलक्षणतत्पुरुषणसंगच्छते फलीभूतज्ञानधर्मिकज्ञानाभावापसंदे ५०
हस्यकर [redacted] णोपमाकरणत्वसंशयपर्यावसायिकनिश्चयाविरोधित्वे आलोके निश्चयापेक्षाया आवश्यकत्वात् तादृशसंशयाप्रभावेन

८६४ ५६०

ममपसंहृमार्तिं [redacted] ज्ञन्यज्ञानप्रामाण्य इति स्वजन्यज्ञानधर्मिकप्रामाण्यकोटिक इत्यर्थः प्रकृतसाध्यघटकसंशय इत्यनुषज्य
तेल [redacted] ज्ञानप्रामाण्यसंशयस्य [redacted] तरकालीनत्व [redacted] ज्ञाने रूपधर्मिज्ञाने सत्त्वे च तदुत्पत्तेरौत्सर्गिकत्वान्न याचन्न संशयस्यानिश्च
याविरोधित्वेपि शाब्दनिश्चयपूर्वकाले तस्मामप्रामाण्यनियमेन तदनावश्य [redacted] त्वात् सर्वत्र तन्निवर्त्तकाप्तोक्तत्वनिश्चयानपेक्षया न
लोके शाब्दानिश्चयस्य गृहीतयाहित्वमिति भावः प्रामाण्यसंशयस्य ज्ञायमानकरणजन्यानिश्चयमात्रे वैयर्थ्यकत्वाभ्युपगमेनैतदुक्तं
[redacted] कृतस्तादृशसंशयस्याप्यसंशयपूर्ववासितस्यात्व संशयवत्त्वरोक्षनिश्चयाविरोधित्वमेवे [redacted] याप्तनिश्चयः स्वकरणक [redacted]
नश्चमाङ्गः ततसंदेहघटितानियमबलादाप्तोक्तत्वसंदेहस्य शाब्द [redacted] निश्चयहेतुत्वस्यैवानुपगमादित्यर्थः तन्निश्चयस्य हेतुलो
पगमेतन एव शाब्दस्यानुवादकतासिद्धेः धर्मासवैफल्यं तदनुपगमे च याप्तनिश्चयरत्वारोपत्सदेनाप्तोक्तत्वोपादनासंभवात्
त्संशयस्य शाब्दबोधाविरोधित्वान्नोक्तनियमात्तिसतीति भावः [redacted] ज्ञानियम [redacted] बलादाप्तोक्तत्वसंशयाविरोधिमानत्वात्तन्निश्चय
हेतुनाथमासेत्सीतथाप्याप्तोक्तत्वसंशयकाले शाब्दबोधानुसारस्यानुभविकत्वात्तन्निर्वाहायाप्तोक्तत्वनिश्चयस्य शाब्दबोधेपि हेतुत्वे ड

ग . धीरमेवेति तत्पूर्वं वाक्यार्थनिश्चयस्यावश्यकत्वेन निशंकने [redacted]न्वित· [redacted]लौकिकवाक्ये [redacted] संदेहदशायां [redacted]निश्च[redacted] आ
लोकत्वनिश्चयः [redacted]तु शाब्दबोधकरणं वाच्यमिति शेषः तथापि कथमनुवादकता शब्दस्येत्याकांक्षायां शाब्दबोधात्पूर्वं वाक्यार्थ
ज्ञानस्य नियमेन सत्त्वमुपपादयितुं आलोकत्वस्य महत्त्वं वाक्यार्थघटितत्वं प्रदर्शयन् आलोकत्वग्रहस्यैव वाक्यार्थज्ञान
त्वमाह [redacted]यावे[redacted] आलोकत्वग्रहस्य शाब्दधीहेतुत्वेनेत्यर्थः [redacted]क्यार्थज्ञानेगोचरयथार्थज्ञाने [redacted]व स्तुगत्या एकपदार्थसंस
र्गोभयी परपदार्थः तद्गोचरज्ञानेत्यर्थः [redacted]हेकादि[redacted]तज्ज्ञानजनकादित्यर्थः [redacted]क्यार्थस्त्यनेनान्वयः शाब्दबोधात्पूर्वं नियमत ऋ
[redacted] इति पूर्वेण पूरणीयं वाक्यार्थ[redacted] घटितानिरुक्तालोकत्वस्य दुर्ग्रहत्वया आलोकत्वग्रहात्पूर्वमनुमानांतरादेकपदार्थे परपदार्थ
संसर्गज्ञानमावश्यकं तदा तदापि शाब्दबोधगृहीतग्राहित्वमक्षतमित्याह [redacted] इ पंजीविनश[redacted] वकुंठीत्हिणा तदुपजीव्यादनुमा
नांतराद् इत्यर्थः आलोकत्वग्रहे वाक्यार्थज्ञानानुमानांतरमनपेक्ष्यैव शाब्दबोधसंभवात् तदुपजीवकानुमानांतराद् इति स्वयाशुनार्थी राम
संगतेः [redacted]नुनीयथार्थज्ञानवक्त्वरूपालोकत्वानुमानानेनरंतरधीनत्ते स्तस्मानुमाने नियमतो भवतीत्यभिमानेन तारशानु [redacted] मा ५१

[illegible] १२६

नपरे च तद्रुपजीवि नरस्तान्वित्क्ति कां [illegible] तरएवचेदस्थलेअनामोकत्वशंकाविरोध्यपौरुषेपत्वानिश्चपाधीनसंसर्गानुमा
नमाराधानुवादकत्वमतिवेदिपदर्शनमयेतनसंगच्छते उभयत्र संसर्गानुमानस्यैवावश्यकतयानुल्यत्वात् [illegible] लो अत
एतरीरे घटकयाथार्थ्यग्रहस्याविशेषणांशेसधर्मितावच्छेदकत्वानियमाद्विशेषणसंसर्गांशेसधर्मितावच्छेदकस्पशाद्वा
यथार्थबोधस्यानियमेनगृहीतयाग्रहत्वानिर्वाहः तदुपजीवकसंसर्गानुमानंचशाब्दबोधानुपयोगितया अनवश्यकमेव ए
१०३ वं विशेषनिर्धर्मितावच्छेदकमोकत्वग्रहेपि नानियमतस्तदंशे सधर्मितावच्छेदककावयार्थ्यग्रहापेक्षेत्यामोकत्वग्रहोपजी
व्यानुमानोत्तरमादायापि न शब्दप्रामाण्यभंगः [illegible] आप्तोक्तत्वग्रहापेक्षणीयानुमानस्याविशेषणसंसर्गांशेनिर्धर्मितावच्छे
दकसंसर्गज्ञानजनकत्वमंभवि अनुमितेः साध्यांशेपसतावच्छेदकधर्मितावच्छेदकत्वानियमादितिवा [illegible] तथापि विशि
ष्टघटोषस्याप्यतावच्छेदकावाच्छिन्नपक्षकानुमानं विनाप्ये [illegible] पदार्थसंसर्गतयावकज्ञानविशेष्यत्वस्य दार्थसंसर्गवान
भोनपुरुषी [illegible]

तत्र क

मू. ग. ५२ पत्तस्य हार्थसंसर्गज्ञानविशेष्यतो दित्यनुमानतोपि वाक्येदर्शितामोक्षत्वज्ञानसंभवादिति [illegible] मोक्षत्वज्ञानहेतुनामेवा
सहमानस्तामेव रवगड्यपितु प्रथमतो वेदजन्यबोधसाधारणशाब्दत्वावच्छिन्नं प्रतिहेतुतां व्यभिचारेणानिरस्याति [illegible] वे
दांतर्गतस्य वाक्यस्य मोक्षत्वप्रकारविषयतारहितस्यापि मीमांसकमते शाब्दबोधजनकत्वदर्शनादित्यर्थः लौकिकवाक्यजन्य
शाब्दत्वावच्छिन्नहेतुतायां नास्य व्यभिचारस्य विरोधितेत्याशयेनाह लौकिकमन्वादिवाक्यजन्येबोधे व्यभिचारमाह [illegible] दनिश्चये
पी [illegible] आमोक्षत्वानिश्चयेपीत्यर्थः गौडमीमांसकस्यार्थानिश्चयादित्यग्रिमेणान्वयः मन्वादिवाक्यजे गौडमीमांसकस्यशा [illegible] वा
क्यार्थानिश्चयादित्यर्थः वाक्यार्थानिश्चयमेवसूचयति आमोक्षत्वनिश्चयात् भावसाध्यात्मक [illegible] मपौरुषेयत्वाभिमानिनः स्वविशेषणं
अपौरुषेयत्वमवच्छेदकत्वेन तन्निश्चयोविपरीतनिश्चय [illegible] यामोक्षत्वरूपसवच्छेदकत्वविशेषग्रहविरोधित्वान्तरग्रहसम्भात्मक अपौ राम
८८ रुषेयत्वभ्रमनिर्वाहकं मघादिवाक्येषु वेदानुकारेण पठ्यमानत्वविशेषणं वेदस्येव स्वरविशेषेण मन्वादिवाक्येपठ्यमानेने वेद ५२
त्वभ्रमाहत्यग्रिमग्रासात्पौरुषेयत्वाभिमानि [illegible] निर्वाहः दाक्षिणात्यमीमांसकस्याधीनेवेदत्वे दानभिज्ञानप्रयोजकं गौडेनेतु मीमां

१२ ७४१२२३०:४ ७४२३४६ ४ १०८०

सकाविशेषणं मीमांसकत्वं च वेदस्यापौरुषेयत्वनिश्चयोपयोगीत्युपात्तं [illegible]तु मन्वादिवाक्येष्वपौरुषेयत्वभ्रमवतस्तदधीनार्थनि
श्चयोपि भ्रमरूप एवातो नोक्तव्यभिचारावकाशः प्रमात्वस्यैवाप्तोक्तत्वनिश्चयजन्यतावच्छेदकतायाः स्वीकरणीयत्वादित्याशंकां नि
रस्यति [illegible] उक्तार्थनिश्चय [illegible] थकाभावादि [illegible] विषयबाधविरहादित्यर्थः [illegible]व्यभिचारवारणाय तादृशनिश्चये बाधि
तजातीयबाधितव्यक्तिविषयकत्वमेवोपगंतव्यमिति शंकां निरस्यति [illegible] रूपेत्यत्वनिश्चये [illegible] आप्तोक्तत्वनिश्चये इत्यर्थः [illegible] भ्रमा
रूपतत्तद्वाक्यार्थधीनार्थनिश्चयस्य [illegible] त्वा [illegible] अपौरुषेयत्वाभिमानकालीनतद्वाक्यजन्यार्थनिश्चयस्य समानविषयकत्वेनानुभवात्
तथा च प्रमासंवादेन तस्य बाधितविषयकत्वोपगमासंभव इति भावः [illegible] संसर्गाग्रहमात्र [illegible] अगृहीतासंसर्गकधर्मधर्मिविषय
कस्मरणरूपं नत्वनुपदार्थद्वयसंसर्गानुभवरूप[illegible]मित्यर्थः [illegible] दशागोऽ मीमांसकज्ञानं तथा च न तत्र व्यभिचार इति भावः [illegible] वाक्या
घ र्थस्य [illegible]भावे [illegible] अबाधितत्वेपि [illegible] संसर्गाग्रहे [illegible]उक्तासंसर्गाग्रहत्वमात्रोपगमे [illegible]संसर्गाग्रहोच्छेदप्रसंगे [illegible] शब्दस्य संसर्गानुभावक
त्वोच्छेदापत्तेरित्यर्थः संसर्गानुभावकत्वमंतरेणापि असंसर्गाग्रहस्याप्युपपत्तेरिति भावः अनुवादकत्वमपि शब्दस्य न स्या[illegible]दिति शेषः

मि३ तुं

मुक्ता. ॥ [illegible]क्तकारणबाधेन मदुक्तसंसर्गग्रहासंभवेनात्रासंसर्गाग्रहमात्रमुपेयत्वे संसर्गग्रहसंभवेऽपि न तस्य ग्रहस्यापाशंकानिर

५३ स्यतिरि[illegible]वे[illegible]संसर्गज्ञानवा[illegible]संसर्गग्रहासंभवः [illegible]भिचारेणो[illegible]दुक्तस्थले संसर्ग[illegible]नस्य सविवादत्वेऽपि व्यभिचारसंदेहेन स्वार्थ

:[illegible]तायामेवबाधादि[illegible]शाद्बोधे आप्तोक्तत्वनिश्चयपरहेतुतायास्त्वासिद्धेरित्यर्थः तथा च नस्य हेतुतासिद्धेरुक्तस्थलेतरभावेन

संसर्गग्रहरूपकार्याभावसिद्धिः तत्सिद्धौ च तत्र व्यभिचारशंकानिरासेन तद्धेतुतासिद्धिरिति अन्योन्याश्रय इति भावः लौकिकवाक्य

७ जन्यशाब्दस्वरूपकार्यतावच्छेदकगर्भे लौकिकस्थलेतरत्वेन सामानाधिकरण्यनिवेशान्न व्यभिचारः उक्तमन्वादिवाक्यस्यापौरुषेयत्वे

भ्रमविषयत्वमापोहेपत्वरूपलौकिकत्वाज्ञानात् विषयत्वादित्याशंकते [illegible]किकत्वेने[illegible]वाक्ये[illegible]सोक्तत्वं[illegible]सह को

विज्ञानाविषयं ती[illegible]न व्यभिचार इति शेषः [illegible]नाभावा[illegible]उक्तमेण व्यभिचारवारणासंभवेऽप्याप्तोक्तत्वनिश्चयपहेतुताया अभिमा

४ पिकत्वादिति भावः [illegible]न्वयव्यतिरेका[illegible]विधानमेव न हेतुतायां मानमित्याशंक्य तदेव स्वण्डयति [illegible]कार्यस्य[illegible]आप्तोक्तत्वे[illegible] राम

स्य महाजनवाक्यार्थस्येत्यर्थः [illegible]प्रर्वत्वे [illegible]नियततदर्थप्रतीतिकत्वाभावेन [illegible]गाभावा[illegible] साध्याप्रसिद्ध्या लिंगत्वाग्रहात् भाति[illegible]ग्रहा ५३

क

౧ సంఖ్య ౨౭౦ ... [illegible] ...
౫౩౪౧

संभवादित्यर्थः तथाचानियतान्वयव्यतिरेकानुविधानग्रह एवासंभवीत्यर्थः [illegible]मामूहालोकत्वनिश्चयः शाब्दबोधे कारणं तथा
प्यनालोकत्वाशंकायां न शाब्दबोधः स्युक्तत्वात्तन्निवर्तनार्थमालोकत्वनिश्चयोऽभवतापि लौकिकस्य लेखवरूपोपगंतव्यः तत्रैतच्छं
कायानिवर्तकान्तराभावादित्याशंकते [illegible]न्वि[illegible]वे[illegible]नच्छंदसुदासश्चेत्यर्थः [illegible]लोकत्वाबधारणादि[illegible]अपौरुषेयत्वाभि
मानाविषयलौकिकवाक्येनादृशाभिमानादेवानालोकत्वशंकानिरासंभवात्तज्जन्यबोधे आलोकत्वग्रहानपेक्षत्वात्तस्याप्रामाण्य म
क मनपवादमेव ——— लौकिकत्वेन ज्ञायमानवाक्यस्याप्रामाण्यसंभवान्नैयायिकानामभिमतसिद्धिः तादृशवाक्यस्यानुवाद
कतयैव च परेषामभिमतसिद्धिरिति भावः [illegible]स्या[illegible]शाक्यत्वादि[illegible] आलोकत्वानिश्चयस्य शाब्दबोधपूर्वमशक्यतानापाकत्वादि
~~[illegible]~~ लौकिकत्वेन ज्ञातस्यापि वाक्यस्याप्रामाण्यानिश्चयहमेवेति [illegible] भावः पादेवानालोकत्वशंका
स्युदासार्थं लौकिकवाक्ये तन्निवर्तकस्यालोकत्वनिश्चयस्यानियतापेक्षात्वदा वेदस्थलेऽपि तच्छंकानिवर्तकापौरुषेयत्वनि
श्चयस्यानियतापेक्षतया तत्राप्यनुमानिकपदार्थसंसर्गधीसंभवेन वेदोऽप्यनुवादकः स्यादित्याह [illegible]दवे[illegible]षवादि[illegible]दोषवत्पु

[illegible]

मू.ग. रुषाप्रणीतत्वे सति आकांक्षादिमघटपदतत्स्मारितत्वेन हेतुनेत्यर्थः बाधकप्रमानाभावरूपयोग्यतायाः सर्वत्र दुर्निश्चेयत्वा

५८ त्[illegible] हेतौ प्रवेशासंभवेन तदगर्भहेतोरयोग्ये व्यभिचारवारणाय सत्यन्तं दोषवदनुक्तत्वे सतीत्यर्थकं —— वेदस्थले पुरुषाप्र

प णीतत्वस्य पदविशेषणत्वेनैवोपात्तिः —— रूपे दोषवत्त्वविशेषणं लोकवेदसाधारणे केहेत्वभिप्रायेण [illegible] क्रमि

४६ भाचार्यैरितिशेषः [illegible]क्तोति लक्षणाशंकावकाशे नाशंकादोषवत्कत्वशंकोत्तेयावत्साध्यत्वानिरस्तायेतादृशे स्तादृशा ॐ

शंकास्पदैः पदैरिति यावत् पदानां तादृशाशंकास्पदत्वकल्पनेन तेषु तच्छंकानिवर्तकतादृशापुरुषानुक्तत्वेश्चयाविषयत्वं नि

सचितेनावतात[illegible]द प्रणीतत्वविशेषणावच्छिन्नपरस्य हेतुघटकतालाभः तथा च तादृशपदस्मारितत्वाद्धेतो [illegible]

पदार्थाः [illegible]न्वि[illegible] संसर्गा[illegible]तिनिर्णी[illegible]शाद्बोधात्पूर्वं एतादृशानुमित्यात्मकनिश्चये संभवति [illegible]दस्ये —— अनुवादकत्वेन गम

कृत इत्यर्थः तथा चानाप्तोक्तत्वशंकापापत्त्रकारणांतराभावेनासंभवत्तत्रापौरुषेयत्वानिश्चयात्किंत्वेनैव संसर्गधी वे ५४

दादाविति तत्साम्याप्यवत्तुल्यन्यायेन लौकस्थलेप्याप्तोक्तनिश्चयापेक्षाया अमेयत्वेन प्रामाण्यनिश्चयत्वहमित्याशयः वेदस्थले सर्वत्रा

यो रूपेयत्वनिश्चयापेक्षायां शाब्दानुभवमंतरेणोपपन्नत्वादिनिर्वाहात्तादृशाविलक्षणानुभवोपि न सिध्येदित्याह [illegible]पे
वामि[illegible] माणत्वम[illegible] स्वालंबनानुभवकरणत्वमपि निर्वहेदिति शेषः अनुमानादित्यनेनैतत्सर्वत्रेति परणीयं लोके वेदे
चेति तदर्थः [illegible]स्यार्थप्रतीतेरि[illegible]भवतां शाब्दबोधात्सर्वमुपगमादिति शेषः। सामग्र्यन्तरकल्पकाभावादिति भावं [illegible]
ब्दबोधे वाक्यार्थज्ञानाधीनयथार्थतात्पर्यज्ञानापेक्षाव्यवस्थाप्यप्रमाभाक्करैर्लौकिकशब्दस्यानुवादकत्वमुपपाद्य शाब्दबु
द्धौ यथार्थतात्पर्यस्य ज्ञातोपयोगित्वे च शाब्दनिष्ठप्रयोजकत्वस्यैव साधकता वक्ष्यते तन्निरूपयन्नेति प्रसक्तस्य शब्दप्रामाण्य
७१ प्रयोजकस्यावश्यपेक्षितत्वात्तादृशरूपस्यावच्छेदप्रयोजकरूपान्तरस्य खण्डनेन परिशेषाद्यथार्थतात्पर्यस्य तत्प्रयोजकत्वं सेत्स्यतीति
त्याशयेनाह [illegible]व्यभिचारिव्याहतं[illegible]· व्यभिचारिव्याहतत्वं च यत्तद्धर्मप्रकारकप्रमोपधानप्रयोजकस्य तद्धर्मप्रकारकप्रमास्वरूपायो ७५० ८९ २
ग्यत्वाहतत्वं [illegible] रे वह्निमानित्यादिमुख्यार्थपरवाक्यमपि ह्रदादिपदलक्ष्यार्थे पर्वतादौ वह्न्यादिप्रमास्वरूपयोग्यं तद्व्यभिचा
हतत्वेनादृशवाक्यत्वादिसा[illegible]धारणं [illegible] नद्धर्मप्रकारकयथार्थतात्पर्यप्रयुक्तरूपायोग्यत्वविवक्षणे दोषसम्भवजनकत्वादि

मू.ग. तत्वेनुनार्थः पर्वतोवन्हिमानित्यादिवाक्येनापि लक्षणाक्षुपस्थापितकद्दाद्दौवन्त्याहिअमजननात्तद्वाक्यानिष्ठयथार्थतास
५५ र्यस्यैवासंग्रहात् अप्रमाणवाक्यासाधारणरूपस्य प्रमाप्रयोजकत्वं नसंभवति [illegible] अप्रमाणवाक्येतदभावासत्वेपि
प्रमोपधानविरहेण तदभावस्य प्रमानुपधानाप्रयोजकत्वादिति प्रामाण्यप्रयोजकतानिर्वाहप्रयोजकत्वेनव्यभिचारित्वाद्दत
त्वविशेषणोपादाने [illegible] व्यभिचारेनुगताभि[illegible]ततद्धर्मप्रकारकप्रमाकरणतावच्छेदकसाधारणमित्यर्थः अन्यथा भूतत्वे
व्यभिचारेणप्रामाण्यप्र[illegible]जकत्वानिर्वाहादेतस्याभिविशेषणस्यतन्निर्वाहकत्वेनोपादानं व्यभिचारिव्याप्तत्वेतदभाव
स्यप्रामाण्याभावप्रयोजकतयातस्यप्रामाण्यप्रयोजकतानिर्वाहकत्वं स्वयमेवप्रकाशयति [illegible]भावादि[illegible]नासत्वा[illegible]
दप्रमाणवाक्यात् [illegible] प्रमायाअनुत्पादे [illegible]नासत्वाक्यादितिपंचम्यर्थनहेतुकत्वस्यप्रमायामन्वयोपगमेप्रतियो एमु
ग्यप्रसिद्धिः अभावन्वयि[illegible]योग्यत्व[illegible]नयाप्यभावान्वयिन आनंतर्यस्यपंचम्यर्थतोपगमाद्दोषः अनंतरमित्यपदंवाक्षरणी ५५
मे [illegible] यथार्थतात्पर्यस्यप्रमाहेतुत्वेगुरूणांप्रामाण्याणुणजन्यतास्वीकारप्रसंगइति प्रमात्वस्ययथार्थतात्पर्यस्यज्ञायमानवच्छेदकत्वे

नतस्य गुणत्वाभासत्वे नद्धर्मप्रकारकशाब्दत्वस्यैव तस्य तद्विशिष्टशाब्दस्य वाक्यार्थतावच्छेदकत्वात् [redacted] अतात्पर्याविषयी
भूतार्थस्य शाब्दबोधवारणाय तात्पर्यस्यैव शाब्दबोधहेतुत्वमास्तां किं यथार्थतात्पर्यपर्यन्तहेतुतयेति [redacted] ह्रदो वह्निमानित्यादि
[redacted] सतात्पर्यवाक्याद् एव वह्निविशेष्यकवह्निप्रकारकबोधवारणाय वन्ध्यादिप्रकारकबोधे यथार्थवन्ध्यादिप्रतीतिगर्भतात्पर्यहेतुताया आ
वश्यकत्वात् [redacted] तादृशबोधस्य तन्मतेऽसिद्ध्या यथार्थतात्पर्यस्य हेतुत्वकल्पनाया असंभवेन तद्वारणासंभवात् प्रसिद्धेरेव प्रकारकबोधविशेष्यतायां वन्ध्यादिमन्येतदापत्तिसंभवात् [redacted] वाक्यार्थभासकयोग्यताज्ञानादीनां पर्वतादिविशेष्यकवन्ध्यादिप्रकारकशा
ब्दबुद्धित्वावच्छिन्नं प्रति पर्वतादिविशेष्यकवन्ध्यादिप्रकारकयोग्यताज्ञानत्वादिनैव हेतुताकल्पनात् वन्ध्यादिप्रकारताविरूपितवन्ध्यादि
मत्पर्वतविशेष्यताप्रयोजकैवं द्घटितसामग्रीत्ववन्ध्यादिशून्यह्रदादौ वन्ध्यादिविशेष्यताया नापत्तिसंभवः ... ग्यताज्ञानस्य
समानविशेष्यत्वसत्त्वे वा विशेष्याविशेषणसंबन्धे भावेन हेतुतास्वीकृते लाघवात् तथा सति विशेषणसंसर्गशून्यसाधारणा
साधारणप्रयोजकरूपपर्वतस्य योग्यतात्वात् ज्ञानादिशेष्यविशेषणासंसर्गधर्मिणि तद्धर्मविशेष्यतापत्तिर्दुर्वारैवेति [redacted] समानकौ

प्र॰ गा॰ रकज्ञानस्यैव गुरुमतेहेतुतया योग्यताज्ञानशाब्दबोधयोः समानविषयकत्वानियमेन समानविशेष्यताप्रत्यासत्त्या तयोर्हेतुहेतुम
५६ द्भावासंभवाद् इति [redacted] समानविशेष्यत्वप्रत्यासत्त्यैव संभवेपि समानधर्मितावच्छेदकत्वप्रत्यासत्त्या धर्मितावच्छेदकविशेषमनंत
र्भाव्यैव शाब्दबुद्धौ योग्यताज्ञानहेतुत्वकल्पनात् इदं लाघववधिन्न धर्मिकत्वव्याप्यत्वपर्यंजकधर्मज्ञानात् इमौ वच्छि[illegible] धर्मिकतदन्व
यबोधापत्तेर्दुर्वारत्वात् अ[redacted] धर्मितावच्छेदकविशेषनियंत्रित एव शाब्दबोधयोग्यताधियोः कार्यकारणभावः [illegible]
[illegible] तथापि द्रव्यत्वाद्यवच्छिन्नधर्मिक
योग्यताज्ञानाज्ज्ञायमानवस्त्वाद्यन्वयबोधेन द्रव्यच्छिन्नस्य वस्त्वादिमत एव धर्मिणोर्विशेष्यतानतादृशस्य वस्त्वादिमत्यस्येत्यत्रानि
यामकाभावः अतो यथार्थतात्पर्यस्य शाब्दबोधेतत्तत्धर्मप्रकारतानिरूपितविशेष्यतानियामकत्वमावश्यकं तत्वस्यविषयप्रत्ती राम
तिनिषयाथार्थ्यघटकविशेष्यतासंबंधेन यथार्थतात्पर्यस्य हेतुतयानिर्वहणीति[redacted] [redacted] मायात[redacted] अनुमितौ व्याप्त्यादीयस्य ५६
प्रमात्मकहेतुमताज्ञानधर्मितावच्छेदकाश्रयस्यतद्विशेष्यतायासमानप्रकारकत्वेनैव पक्षधर्मताधियोहेतुतयानदवार्य्यमावारणापक

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ऽनीयपात द्धर्मप्रकारतानिरूपितविशेष्यतासंबंधेन ज्ञाने प्रत्तिलङ्गत्वादिस्तिथावैशिष्ट्यत्वेन हेतुतयैव रागवदात्मप्रयासस्यानिवारणा
संभावात् तद्धर्मस्यासत्वदशायामपि तद्धर्मावैशिष्ट्वधमुमतान्व्यभिचारेण तत्वेन हेतुत्वासंभवात् तदुपेक्षितंनिरूक्तरूपाभा
वस्यप्रमात्वेरह प्रयोजकत्वानुपगमेकिम[illegible]निष्टमित्यत आह [illegible] स्यर्थे[illegible] [illegible]पी वेवि[illegible] प्रमारूपकार्यस्य शाब्दभासस्थलेउ
त्पादरूपे[illegible]स्यादि[illegible] आकांक्षादिसत्वेमतत्र तदनुत्पादप्रयोजकोतरस्य दुर्घटत्वादितिभावः इदानीं प्रयोग्यर्थतात्पर्यस्य तत्वेन
प्रमाप्रयोजकतायाऽनिर्धारितत्वात् विशेषरूपावछिन्नेतन्ने ज्ञानोपयोगितासाधकज्ञानोपयोगित्वहेतोर्दुरवधारणतया संदि
ग्धासिद्धतेति सामान्यतएवतत् ज्ञानोपयोगितासाधकानुमाने पक्षपति [illegible] शाब्दप्रतिशाब्दप्रमाकरण[illegible]वछेदकं सामा
नाधिकरण्येनैव साध्यमनुमीयमानं तत्र च अंशतो बाधस्यादोषत्वमार्थिकशाब्दज्ञानवारणेनेति[illegible] आकांद [illegible]शान सिद्ध
साधनस्यादोषत्वापपत्तावच्छेदकावछेदेनैव साध्यस्यसाधनीयत्वात् शाब्दज्ञानीशाब्दवोधानुपयोगिनैमा[illegible]नित्वादिघ
र्मे वाधवारणायावैशिष्ट्यदलं [illegible] वसाध्यकरावदरूपलिंगइतिमाह्यादावनुमितिकरणाभाव छेदके शाब्दप्रमोपयोगिज्ञानवै

[illegible]

श॰म षयत्वाभावेन साध्यशून्ये बाधवारणाय शाब्दत्वं समानविशेषणं गुरुत्वात् अभावस्याधिकरणस्वरूपतया शाब्दहेतौ बाधाभा
५७ वत्वान्वयानुभवाभावत्वादौ शाब्दबोधकारणतावच्छेदके [redacted] बाधवारणाय करणतामर्यतानिवेशः साध्य … हेः [redacted] त [redacted] मु
पयुक्ततश [redacted] शाब्दज्ञानोपयोगि … ज्ञानविषयत्वमर्थः शाब्दज्ञानकारणतावच्छेदकविषयता … दिपावत्व अ
तः शाब्दबोधजनकाकांक्षादिविषयेकसमूहालंबनस्य परमेश्वरज्ञानस्य च विषयतया न सिद्धसाधनसंभवः [redacted] यथार्थतात्प
र्यस्य तादृशसाध्यासिद्धेस्तद्विषयकज्ञानत्वेन शाब्दधीकारणत्वसिद्धिपर्यवसानात् यथा [redacted] तात्पर्यज्ञानस्य शाब्दबोधे नि ६८
यतापेक्षया शाब्दस्यानुवादकतासिद्धिरिति भावः [redacted] गुरुमते तादृशतात्पर्यज्ञानेन शाब्दबोधे कारणतेन द्विशिष्टशब्दे विशेष
णविधया विष [redacted] यापि तदवच्छिन्नशब्दानिष्ठविषयताकज्ञानस्य शाब्दबोधे पेक्षया देश्यसिद्धेः स्वतंत्रकारणतया [redacted] निर्यु
क्तिकत्वात् [redacted] ज्ञायमानस्यात्पर्यादिविशिष्टशब्दस्य तद्विशिष्टशाब्दज्ञानं वा हेतुरित्यत्र विनिगमनाविरहादुभयहेतुतासिद्धिरिति राम
वा [redacted] शब्देन जानातीति व्यवहारानुरोधेन शब्दस्य कारणताया आवश्यकत्वात् अन्यथा ज्ञायमानशब्दकरणतापक्षे तान्ने ५७

[illegible]

न तु रूपीयत्वस्य निवेशनीयतया गौरवेण शाब्दज्ञानस्यैव सामानाधिकरण्यप्रसारस्याहेतुतायाः सिद्धिप्रसंगात् । अ
नुमितिस्थले तु व्याप्यादिविशिष्टलिंगज्ञानस्य व्यापारतानिर्वाहाय कारणताया आवश्यकत्वात् । शाब्दस्थले च पदार्थोप
स्थितेरेव व्यापारतेत्या विशेषादिति [redacted] अस्तु तर्हि स्वावच्छिन्नविषयतासंबंधावच्छिन्नज्ञाननिष्ठतिशाब्दज्ञानकरणताव
तौ क च्छेदकत्वमेव ज्ञानोपयोगित्वं विशिष्य शाब्दज्ञानस्य साध्यानिवेशनात्पर्यावच्छिन्नलिंगकानुमितौ तस्य ज्ञातोपयोगित्व
[redacted] मादाय न सिद्धसाधनं व्याप्तिवदिति चेत् तस्यावश्यमाशासामान्यव्याप्यभिप्रायेण संगतिः [redacted] वमपि तात्पर्यज्ञा
७८७ नापेक्षानसिध्यापत्ति [redacted] तो यथार्थतात्पर्यत्वेन ज्ञानोपयोगिता ... विरहेण तेन रूपेण ज्ञातोपयोगितापर्यन्तस्य साध्यत्वा
संभवात् । इदानीं तात्पर्यस्य यथार्थतात्पर्यत्वेनाऽसत्तया पक्षतावच्छेदकावच्छेदेन साध्यासिध्या उद्देश्यासिद्धेः प्रमाप्रयोजकत्व
रूपपक्षतावच्छेदकावच्छेदेन ज्ञानोपयोगितासाधनस्य बाधाद्यसंभवात् । तेन रूपेण ज्ञानस्य हेतुतामागुरुत्वाद्यनुपगमा
दिति [redacted] स्वानिष्ठशाब्दज्ञानोपयोगितावच्छेदकरूपेण शाब्दज्ञाने ज्ञानोपयोगितासाधने नैव समीहितनिर्वाहात् । परिशेषेण प

न्यूले:४

म.ग. यार्थतात्पर्यत्वावच्छिन्नस्यैव शाब्दज्ञानोपयोगिता यः व्यवस्थापनीयतया उक्तसाध्यसिद्ध्यैव यथार्थतात्पर्यत्वेन तात्पर्य-
शानहेतुतासिद्धिपर्यवसानात् व्याप्तेरपि स्वानिघानुमितिरूपज्ञानोपयोगितौ [illegible] च्छेदव्याप्तित्वेनतादृशज्ञाने ज्ञानो
५८ पयोगितया दृष्टांतसंगते [illegible] शाब्दप्रमाकरणतावच्छेदकत्वेन [illegible]
[illegible] पक्षताअपितु शाब्दप्रमाकरणतावच्छेदक [illegible] त्वोपलक्षितरूपविशिष्टस्यैव तादृशरूपस्य यथार्थतात्पर्यत्वरूपतयाग
द्विशिष्टपक्षेज्ञानोपयोगित्वसिद्ध्यैव तत्समीहितसिद्धिः कारणतावच्छेदकतावच्छेदकत्वस्योपलक्षणतयातद्विशिष्टयथार्थता
त्पर्यत्वावच्छिन्नविषयकज्ञानस्याहेतुत्वेपिनबाधः हेतुमाह [illegible] यमानरत्व [illegible] ज्ञानोपयोगोज्ञानरूपकार्यघटितंसहकारित्वंतत्र ज्ञा
क पमानेरज्ञानिरूपितत्वस्य सम्बन्धतार्थस्यान्वयः उपयोगस्यहस्यैकदेशत्वेपितस्यान्वयित्वेननिरूपकस्याप्याधारभेदस्तयाका राम
रकत्वेनतदन्वितादिभक्त्यर्थनिरूपितत्वस्योपयोगे अन्वयः तत्सहका [illegible] त्वंज्ञानरूपकार्यघटितं तज्ज्ञाप्यज्ञानकरणतावच्छेदकत्वं ५८
ज्ञानंच प्रकृतेः शाब्दंज्ञापमानकरणजन्यत्वंवज्ञायमानत्वावच्छिन्नकरणताकत्वेनर्थाद्वज्ञाप्यमानत्वावच्छिन्नकरणताकज्ञाप्यज्ञानक

मा ०

रणतावच्छेदकत्वं उपयोग्यं तार्थः ज्ञायमानत्वावच्छिन्नशाब्दज्ञानकारणतावच्छेदकत्वं पर्यवसितं ज्ञायमानत्वावच्छि
न्नामाः ज्ञानकरणतायाएव ज्ञायमानत्वावच्छिन्नकरणताकज्ञानकरणतात्वेनाभिधानं ज्ञायमानत्वव्याप्यतामात्रमा प
नत्वरूपावच्छेदकाविशेष्यतावच्छेदकतयाकारणतावच्छेदकतामात्मलाभापत्तेन ज्ञायमानत्वरूपकरणतावच्छेदके ज्ञातो
पयोगिताविरहेऽपि नसत्तिः व्यभिचारिवैलक्षण्यत्वं व्यभिचारिव्याहततत्वंतथैवविसंवादिप्रतीतिजनकज्ञानकरणतावच्छेद न
कत्वं एवंच ज्ञायमानत्वरूपावच्छेदकाविशेष्यतावच्छेदकाविधयाशाब्दज्ञानकरणतानवच्छेदकत्वं प्रकृतहेतुः [illegible]
[illegible]
[illegible] मनुपमज्ञानकरणतामां ज्ञायमानत्वाविशेष्यतावच्छेदकतापावच्छेदकत्वेसतिभ्रमकरणता[illegible]च्छेदकंतत्तं ज्ञा न
ने[illegible]ज्ञायमानमुपमुज्यतइतिसामान्यमुखीव्याप्तिः ज्ञायमानत्वविशेष्यतावच्छेदकतयेत्यनुक्तौ प्रत्यक्षकरणतावच्छेदके ७
[illegible]पत्वासंप्रत्यक्षसंपत्तिज्ञातोपयोगित्वस्यन्तेऽनुमित्यादिकरणतावच्छेदकज्ञायमानत्वे [illegible]

१७
म॰ग [redacted] यज्ञानोपयोगिताऽस्त्येव व्यभिचारः स्यादिति तदुपादानं मनोयोगबाधाभावादेरनुमित्यादिज्ञानोपयोगिनोपि
५२ मत्करणतानवच्छेदकत्वात् परामर्शत्वादेरनुमितिकरणतावच्छेदकस्यापि अतथात्वान्न व्यभिचारः । व्याप्तिभ्रमजन्यानुमित्या
दिस्थलीयागृहीतासंसर्गकधर्मधर्मिविषयकज्ञानत्वमेज्ञायमानत्वाविशेषितज्ञायमानव्याप्त्याद्यसंसर्गग्रहत्वेनत्वावच्छिन्नस्य
त्वात्यादिभ्रमाविषयालिंगस्य करणमानाहार्यज्ञानत्वमकरणतावच्छेदकासंसर्गग्रहे व्यभिचारवारणाय विशेष्यदलं [redacted] कू [redacted] ६७ (ग्रन्थ)
लिंगकपर्वतादेपक्षकानुमितिस्थलाभिषिक्तागृहीतासंसर्गकधर्मविषयकज्ञानत्वमस्यापि संवादिप्रवृत्तिजनकज्ञानोपायत्वकरण
७९ तावच्छेदकस्या[redacted]संसर्गाग्रहे व्यभिचारोऽवारइति[redacted]ः धूलीपटलादौ धूमाद्यावस्य संसर्गाग्रहस्य वह्न्याप्य धूलीपटलवा
न्देरत्वादिभ्रमजन्यपूर्वसंवह्न्यादिभ्रमोपि प्रयोजकत्वात् [redacted] विसंवादिप्रवृत्तिजनकत्वेन ज्ञानत्वमस्य भ्रमउपादेयः किं
तु ज्ञानत्वमपत्वेन स्मृतित्वेन वेति संवादिप्रवृत्तिजनकज्ञानत्वमजनकासंसर्गाग्रहस्यापि नाहार्यज्ञानकरणतावच्छेदकत्वान्न व्यभिचार
[redacted]क्तौ विशिष्टिंगानिष्ठस्य व्याप्तेः पक्षधर्मतायावाऽसंसर्गाग्रहस्य भ्रमानुपयोगिनः संवादिप्रवृत्तिजनकज्ञानोपयोगीनः सत्वेपि न तत्र व्य
क
धृ ७८

ताव

भि[illegible]ः [illegible]यापिनस्त[illegible]मानकरणे[illegible]यज्ज्ञानं प्रतिज्ञातोपयोगित्वं साध्यं ज्ञानावच्छिन्नज्ञानकरणत्वमित्यर्थः
[illegible] ससम्पर्थस्याधेयत्वस्य ज्ञानोपयोगित्वमन्वयः क्रियायोगाभावेन ज्ञायमानकरणस्याधारस्याप्यकारकत्वापाता[illegible]काधिकारीयेना
धारोऽधिकरणमिति सूत्रेण अधिकरणसंज्ञाविरहेणाधिकरणे सप्तमीति सूत्रेण सप्तमीविधानानिर्वाहेऽपि उरसि लोमेत्यादिवत्र कथं
चिदाधारसप्तम्युपपत्तेः तथा च ज्ञानावच्छिन्नतज्ज्ञानेऽनावहृत्तितज्ज्ञानोपयोगित्वविशेषणदलार्थः उपयोगित्वं कारणकारणता
वच्छेदक[illegible]सा धारणं प्रयोजकत्वं लिंगपरामर्शादेरनुमित्याद्युपयोगिनोऽपि लिंगादिरूपकरणशक्तताविरहान्न तत्र व्यभिचा
रः आत्मान्यत्वेन ज्ञायमानकरणस्य विशेषणीयतया आत्मलिंगकानुमितिकारणतादृशपरा[illegible]मर्शस्य तादृशाकरणत्वात्मानि
ष्टत्वेऽपि न व्यभिचारः इंद्रियमात्रेषु प्रत्यक्षज्ञानोपयोगिनि विशेषाभावे [illegible]इंद्रियमनोयोगादौ व्यभिचारवारणाय ज्ञायमानकरणोपादानं
इंद्रियस्यापि स्वलिंगकानुमितौ ज्ञायमानतया करणत्वात्तज्ज्ञाननिरूपितज्ञानावच्छिन्नकरणतानिवेशः अनुमित्यनुपयोगिनि ज्ञा
ममानत[illegible]करणात्लिंगनिष्ठरूपादौ व्यभिचारवारणाय तज्ज्ञानोपयोगितानिवेशः लिंगतयाधूमतदीयरूपाद्यभय[illegible]लिंगकानुमितेस्तु

म स्८७ ३० ४७

स॰ग॰ पयोगिनिताहृशानुमितिकरणानिष्टेनदीपरूपासेतदनुमितिज्ञानोपयोगिनयासाध्यसत्वेनव्यभिचारावकाशः गुरुमनेस्ति
६० ध्यभावस्यानुमितावहेतुतयोनतत्रव्यभिचारप्रसक्तिः बाधाद्यभावस्यविशेष्यनिष्टस्यप्रमसामग्रीनयाव्यभिचारिव्याप्तत्व
विरहेणानतत्रव्यभिचारः तदलाभावेनैवआत्ममनोयोगादेर्मनोलिंगका [illegible]

[illegible]

नुमितेर्शामग्रानकरणेमनसिवर्तमानेताहृशानुमित्युपयोगिनिनव्यभिचारः व्यभिचारिव्याप्तत्वेचप्रमसामग्र्यविष्टत्वेवा प्र
प्र तत्सामग्र्यविष्टत्वेचनतदनुपधायकत्वंयेनात्ममनोयोगेनतांल्लिंगकानुमितिरेवजनितानतुस्मृतिस्तत्रव्यभिचारस्यदुर्वारत्वा २
त्‌ किंतुतन्निष्ठकार्मतानिरूपितकारणतावच्छेदकरूपशून्यत्वंआत्ममनोयोगत्वादेस्ताहृशरूपत्वपातदृत्तिनव्यभिचारः
व्याप्तेस्तात्पर्यस्यचवक्तृविवक्षाहृश्यरूपतयासदृशारूप्यावाउद्बोधकत्वेनस्मृतिहेतुत्वमाहृष्टांतासिद्धिस्वरूपासि रामा
६२७ वा तन्ज्ञानस्यैवउद्बोधकविधयाहेतुत्वोपगमान्नानुज्ञायमानस्यतस्य [illegible] स्मृत्सेनुभवसाधारणधर्मावच्छिन्नकार्यता ६०

निरूपितप्रकारताश्रून्यत्वमेव निवेश्यं उद्बोधकजन्यतावच्छेदकस्मृतिनिष्ठधर्मश्चानुभवसाधारण इति नोक्तासिद्धे
रवकाशः अत एव लिंगपरामर्शादेः स्मृतिजनकत्वेपि स्मृत्यनुभवसाधारणधर्मस्य तज्जन्यतानवच्छेदकतयैव हेत्वेनावारणा
त्तेकरणे आत्मान्यत्वं निवेश्यं एवं तत्र व्यभिचारो इति उपेक्षात्मकपरामर्शस्यैव स्मृत्यजनकतया तत्र व्यभिचारस्य स्मृत्वज
नकत्वनिवेशनेन दुर्वारतया पूर्वकल्पेपि आत्मान्यत्वनिवेशनानुसरणमिति [redacted]हि त्वेतरमाह [redacted]हेतुत्वादि [redacted]ज्ञानाव [redacted] ९६
क त्वेस्मृतित्वाप्रमात्वावच्छिन्नं करणं प्रमित्यसाधारणहेतुत्वादित्यर्थः अत्रापि मनोपि [redacted]त्वनत्वे नोपादायसामान्यव्याप्तिरा
दरणीया सा लिंगपरामर्शादौ व्यभिचारवारणाय संत्यंतं अत्र तु हि [redacted]लौकवत् त्वेदिति तात्पर्यं स्यो ध्यांकारीछायादिल प
त्वेकेनचित्तु साक्षात्त्वेन कपिंजलत्ववत्तुष्ट्यालंभनतात्पर्येण कपिंजलानालेभेतेत्यादिवाक्यप्रयोगेन यत्र तुष्ट्यालंभनादिकं त
थतायास्त्वगो बोधसंभवात्तादृशोप्यर्थो वेदार्थः तस्याबाधितस्यान वेदार्थस्याबाधितत्वनियमादित्याशंकायां यस्मिन्नर्थे वेदस्या
नादितात्पर्यं स एव वेदार्थ इत्युच्यते तादृशस्यार्थस्याबाधितत्वनियमः अ[redacted]दितात्पर्यं च वेदस्यानापावधार्यतात्पर्यके [redacted]रं तिस

मू॰ग माधिरत्नो वेदत्वात्पर्यस्य प्रामाण्यावधार्यत्वमाह [illegible] यग [illegible]न्यायावधार्यन्यापश्वाध्वरमीमांसापांजैमिनिप्रकाशित
६१ तात्पर्यनिश्चायकयुक्तिं सूत्रितश्चानुमानं अनुमानानुग्राहकं तर्कोपिवाक्यपिंजलानालभेतेत्यत्र बहुवचनार्थचतुष्ट्वाद्यपेक्ष
यात्रित्वस्य प्रथमोपस्थितत्वमेव तत्र बहुवचनतात्पर्यानुमापकमिति —— संख्यापरिगणनेबलुहत्वादिरूपबहुत्वाप
पेक्षयात्रित्वस्य प्रथमोपस्थितत्वेपि सर्वत्र चतुष्ट्वाद्युपस्थितौ त्रित्वोपस्थित्यपेक्षयात्रित्वस्य न प्रथमोपस्थितत्वं कान्दाचित्कं
यत चतुष्ट्वादावप्यस्ते —— त्रित्वादिसहितत्वव्यधिकरणोक्तत्वापेक्षबुद्धिरेव चतुष्ट्वादिव्यंजिकेति मते चतुष्ट्वाद्यपेक्षयात्रित्व
स्य प्राथमिकप्रत्ययस्य विषयत्वरूपं प्रथमोपस्थितत्वं तात्पर्यग्राहकमिति तेषामाशयः तद्धेतुकं तात्पर्यानुमानं च [illegible] त्रित्वं वैदिकरूपतद ౪౦
౪౧ द्यवचनपदं तात्पर्यविषयः तदर्थत्वे सति तदीयार्थान्तरापेक्षया प्रथमोपस्थितोर्थः सततात्पर्यविषय इति सामान्यतो व्याप्तिः मद
इदं बहुवचनपदं त्रित्वपरं स्वार्थान्तरापेक्षया प्रथमोपस्थितत्वार्थकबहुवचनत्वादित्यत्र सर्वत्र सामान्यतो व्याप्तिरूप [illegible] एवं राम ౪౨
परमोपस्थितिकत्वाच [illegible]तुष्ट्वादेरनादिनातात्पर्याभावमवधार्यपरिशेषेणापिनाहशात्रित्वेतादशतात्पर्यावधारणसंभवः [illegible] ६१

[illegible]

न को

पालंभनादौ तात्पर्यं॥ पूर्वं च नुष्टुयो पगमे [illegible] गौरव मन्य[illegible] लाघवमित्यातस्त्रित्वे नात्पर्यावधारणमि[illegible] त
थावेत्यादि॥ लोके वेदे तो विशेषं दर्शयति [illegible] केचे [illegible] लौकिकवाक्ये चेत्यर्थः [illegible] कवलं न्यायमात्रानुसारी [illegible] न्यायाविषये प्यनादिला
त्पर्यातरतात्पर्यं न्यायस्य विषय एवेति न नियम इत्यर्थः [illegible] न्यायगम्यमि [illegible] न्यायाविलमेव तात्पर्यविषयो न च मनुष्ठादि कामित्यवधा
व रणास्यविषय इत्यर्थः॥ नियमाभावेन तदवधारणासंभवादित्याभाः॥ नियमाभावे दर्शयति [illegible] त्वे [illegible] मि [illegible] मियोगः पुरुषार्थप्रति
पिपादयिषाधीनमित्यर्थः॥ [illegible] या विषयेपी [illegible] न्यायाविषयमात्रे पीत्यर्थः॥ चनुष्ठादावितिशेषः॥ [illegible] षे [illegible]॥ [illegible] पुरुषस्येछा
क विषयो या प्रतीतिस्तज्जनकत्वाने त्वादित्यर्थः [illegible] वच सामि [illegible] घटानानयेत्यादिवाक्यप्रयोगपरंपर्या इत्यर्थः तथा च तत्रापि तेषा रा
मनादि [illegible] तात्पर्यमिति भावः॥ [illegible] वेदे तु न्यशाब्दबोधे न्या[illegible]धी नतात्पर्यावधारणमेवं हेतुरतो यत्र न्यायाधीनतात्पर्यमवधार्यते स
एव वेदजन्यबोधविषयः लौकिकस्थले तन्यायाविषयोप्यर्थः शाब्दबोधे भासते तत्र शाब्दबोधे तात्पर्यज्ञाने हेतुतायां न्यायाधीन
त्वाप्रवेशः रीतिप्रयेदकार्यं इ [illegible] र [illegible] वेदस्थले तात्पर्यज्ञानादिसत्वे पि शाब्दबोधापत्यापत्तेन्तत्राना तात्पर्यज्ञाने हेतुतायां एव नि

नृ ४ या ३

म॰ग पुंक्तिकृत्वापत्तेः वेदस्यानियतार्थबोधकत्वेतत्तदर्थविषयकशाब्दत्वस्यतत्तद्वाक्यज्ञानजन्यतावच्छेदक[redacted]नैवानार्थबोधकता
६२ प्रसंगानवकाशात्। [redacted]ता सर्वज्ञानस्य शाब्दसामान्यकारणतया वेदजन्यबोधस्यापितात्पर्यधीजन्यत्वमनपवादमि
तिवा [redacted] तथापि न्यायाधीनतात्पर्यज्ञानस्यविशेषरूपेण हेतुतामास्तत्राप्रामाणिकत्वात् अर्थभेदेनवाक्यभेदेन च तात्पर्य मा
ज्ञानहेतुताभेदात् लौकिकवेदसाधारणतात्पर्यज्ञानस्य शाब्द[redacted]मान्ये अनुगतकारणतासंभवाच[redacted]न्यपदार्थतात्पर्य
ज्ञानस्य शाब्दबोधहेतुत्वेपि पयसा सिंचतीत्यादिलौकिकवाक्यार्थस्य पयःकरणकत्वाविशिष्टसेकत्वादिरूपमहत्वनवाक्य
प्रतिपाद्यतावच्छेदकविशेषधर्मप्रविषयीकृत्य पयःपदार्थकरणत्वाविशिष्टसिंचधात्वर्थत्वादिनैवावगाहमानतादृशविषयक क
त्वेन पयःकरणकत्वप्रकारकत्वेसति सेकविशेष्यकत्वेन वा प्रतीतिविषयकतात्पर्यज्ञानाच्छाब्दबोधोपगमे [redacted]लौकिकस्या
पिवाक्यस्यानुवादकतानिर्वाह[redacted]ति समानाकारवाक्यार्थज्ञानस्यशाब्दबोधपूर्वमज्ञातत्वात् आवश्यकत्वेन तादृशस्येव राम
ज्ञानस्य शाब्दानुभवहेतुत्वं विशिष्य ग्रहनवाक्यार्थस्यानियमनः शाब्दबोधपूर्वं प्रमाणान्तरेण दुरवधारणत्वात् अन्यथावेद ६२

स्याप्यनुवादकतापत्तेरित्याशङ्कां निराकर्तुं लोकस्थत्वेन विशिष्य वाक्यार्थनिश्चयस्यापेक्षां न संभवं वदर्शयति [illegible]वेत्यादि
[illegible] परकीयवाक्यार्थज्ञानोत्पादनेच्छ[illegible] प्रमाणान्तरेण स्वयं वाक्यार्थज्ञातः ———— न द्वाक्यार्थज्ञानत्वेन स्वीयवाक्या ९(
(९८) र्थधीविषयवाक्यार्थज्ञानमप्यवगाहमानया समानप्रकारकत्वं मा[illegible]दृशन्नया परोप्येताहशवाक्यार्थज्ञानवानिति तदपेत्यर्थः [illegible]
१०८ वे[illegible]च्छावक्तुर्यथार्थज्ञानपूर्विका भवे[illegible]नदिच्छाजनकं वक्तुर्वाक्यार्थज्ञानं यदि यथार्थं भवतीत्यर्थः [illegible]च्चारण[illegible]न द्वाक्योच्चारण
स्य [illegible]भिप्रेतेन यथार्थज्ञानपरत्व[illegible]वक्तुरिच्छाविषयीभूतेपरकीययथार्थवाक्यार्थज्ञाने तत्परत्वं तदुद्देश्यकत्वमित्यर्थः त
द्वाक्यस्य यथार्थवाक्यार्थप्रतीतीच्छयोच्चरितत्वरूपं यथार्थतात्पर्यमिति यावत् निर्वहतीत्यनेनान्वयः कुत इत्यर्थे सा यामाह [illegible]र्थ
ज्ञापनेच्छाव्याप्य[illegible]हेतुगर्भेच्छाविषयो मतिप्रयोजकत्वाथार्थाधीनमित्यर्थः वक्तुर्ज्ञानयाथार्थ्येन तत्समानविषयकस्य तात्पर्यय
थकश्रोतृज्ञानस्य याथार्थ्यसंभवाद्यथार्थतात्पर्यनिर्वाहकतेति समुदितार्थः [illegible]इति हेतौ तथा च यथार्थतात्पर्यनिर्वाहकत्वेन यथार्थ
तात्पर्येण वाक्यप्रयोक्तुः यथार्थवाक्यार्थज्ञानस्यावश्यकत्वादित्यर्थः एतच्च ज्ञातुं नराकाङ्क्षेत्यनेन हेतुः निर्वा[illegible]विषयकज्ञाने निर्वाहक

विषयकज्ञानापेक्षणात् नानिर्वाहकज्ञानस्यैवानिर्वाच्यज्ञानस्यैहेतुत्वापातवैपरीत्यात [redacted] व्यापकानुपलब्धेः तदभा
मूगं वेन व्याप्त्यसिद्धिसंभवान्नचैतत्सर्वं यथार्थतानर्थज्ञानेन व्यापकस्य वक्तृयथार्थज्ञानस्य ज्ञानमपेक्षितमिति [redacted] तावतासर्व
६३ त्र तदपेक्षानुपपत्तेः शाब्दप्रमाप्रमारत्वंडनासंभवात् श्रोत्रा वक्तृयथार्थज्ञानानुपलम्भेपि तदभावस्य तैस्तैर्नैश्चयेपतपास ४०१८
ताः र्वत्र यथार्थतात्पर्याभावसिद्धप्रसंगः अ[redacted]ह्यर्थमित्यादिनावश्यमाणस्यार्थतयातानुमानपूर्वकालीनस्य वक्तृयथार्थ
ज्ञानानुमानस्य संभवप्रयोजकतयावक्तृयथार्थवाक्यार्थज्ञानावश्यकत्वमदर्शनं तदनावश्यकत्वे घ विरोधेनानुमा
नासंभवान्नावक्तृज्ञानानुमानमेवाद्यमर्थमित्याकांक्षायामाह [redacted]कृयथार्थज्ञानवत्तामि[redacted]तुं न शक्यते [redacted]वक्तृयथार्थज्ञा
नस्याज्ञाने सेर्वदोषयः करणकत्वादिसंसर्गानुमापकत्वपः करणकत्वादिप्रकारकयथार्थज्ञानविषयत्वरूपहेतोरज्ञा
नेनार्थतयात्वानुमानस्य वक्तृयथार्थज्ञानसमानविषयत्वेनैवनासर्वघटकस्वकीयज्ञानस्यश्रोत्रामाथार्थानुमानाद्यक राम
यथार्थज्ञानमज्ञात्वा यथार्थमतीत्वहेश्यकत्वग्रहस्य चासंभवादिति भावः मवाक्याद [redacted] प्रमाघजन्यवाक्यमपोक्त ६३

५०

स्वरूपवस्यप्रमापाहेतोरित्यर्थः [redacted] तथात्वमनुमापे [redacted] विशेष्यपदार्थविशेषणपदार्थसंसर्गवस्य मानुरीत्यानुमापेत्व
र्थः [redacted] र्थतथात्वानुमाने किमर्थं तद्विनापि यथार्थज्ञानानुमानमात्रेण यथार्थज्ञाने छयोश्च रितत्वरूपयथार्थत्वात्प्रस्य ५
स्य यहत्वात् [redacted] यथार्थज्ञानानुमानेपि प्रयः करराकांक्षेकूरत्ति विशेषणतावच्छेदकप्रकारकनिश्चयं विनापि तद्विशिष्ट
वैशिष्ट्यबोधरूपप्रयः करणत्ववत्त्वेक प्रतीति छयोश्चरितत्वामिति तासर्थज्ञानं न संभवतीत्यर्थः तथात्वानुमानेमुपेक्षित
मिति [redacted] यथार्थत्वेनवक्तृज्ञानानुमानएववास्तवप्रयः करणकत्वादिरूपविशेषणवत्त्वेकादिविषयकत्वभानात्तस्यैवोक्तवि
क शेषणतावच्छेदकप्रकारनिश्चयरूपत्वादिति [redacted] यथार्थज्ञाना ——— नुमानेयत्रविशेषणवद्विशेष्यविषयकत्वरूपयाथा
र्थ्यसाध्यतावच्छेदकघटकं तत्र तत्र एव प्रयःकरणकत्ववत्त्वेक प्रतीत्युद्देश्यकमिति तासर्थग्रहसंभवात् अर्थतथात्वसाधकमनु
मानांतरमनपेक्षितमेव छ च वक्तृज्ञानयथार्थत्वपदेन धर्मप्रकारेण नानुमानावतारः आप्तत्वानुमानम्प्रहाति तद्विशेषणीयप्रका
रत्वानिरूपितमत्तद्विशेष्यताकज्ञानत्वरूपयाथार्थ्यप्रकारेण स्वविषयतत्तद्विशेष्यसाकांक्षतत्तद्विशेषणविषयकज्ञानत्वरूपविशि

१२६७३५४

४नी ७४४२

भ-ग. ष्ज्ञानत्वप्रकारेणैव वा तत्र च कृज्ञानानुमितेर्विशेषणविशिष्टविशेष्यानवगाहितया तादृशाविशेष्यावगाहिनोऽनुमितित्वं
६४ तरमाँनैस्यापेक्षेति तत्स्वलाभिप्रायेणार्थनयात्वमानुमायेत्यभिधानात् अत एवाथैवक्रज्ञा[redacted]नावच्छेदकतयानुपजीवि
संसर्गानुमानाद्वावाक्यार्थस्यप्रतीतेरनुवादकः शब्दः स्वरूपसंहारस्याप्यविरोधः[redacted]व मपीदं वाक्यं। पः करणाकत्ववत्सि
९०७१ द्धर्थविषयकप्रतीत्युद्देश्यकमितिसामान्यतः पपः करणकत्वप्रकारकसेकविशेष्यकप्रतीत्युद्देश्यकमिति प्रकारितावि शेषणतये
व विशेषणविषयकत्वानां तत्पर्यज्ञानेशाब्दानुभवहेतुरूपेणेनेतथा च नानुवादकः शब्दः अ[redacted]न्यथावेदस्याप्यनुवादकतापत्ते
५८ रितिपूर्वपक्षोऽरूद्धरएव[redacted]मि[redacted]नासर्पघटकप्रतीतेर्बाधितार्थकत्वसंशयेशाब्दबोधानुदयात् अबाधितार्थकत्वेन प्रतीति
क विषयकं तदुद्देश्यं [redacted] त्वतोनमे। क्कारणं वाच्यं [redacted] अबाधितार्थकत्वं च न विशेषणवद्विशेष्यविषयकत्वं वेदस्थलेन तद्र्थस्य राम
प्रमाणांतरायात्संघकपाप्रथमेऽर्थदृत्वानवकिंतु विशेष्यनिष्ठाभावाप्रतियोगिविशेषणकत्वं पपः करणाकत्वादि[redacted]विशेषणे ६४
सेकादिनिष्ठाभावाप्रतियोगित्वं वा तत्र च नादशाभावप्रतियोगित्वसंशयसंभवेनद्र्थेहमितितत्र हेविशिष्यसेकूरणाकत्वादिज्ञान

२०५०७५ ५:५००:०

२ ऊ०जुऊ ५०

अपेक्षितेतादृशज्ञानेसति पपः करणकत्वादौसेकादिवृत्तित्वेनहेतुनोक्ताबाधितत्वग्रहसंभवात् [redacted] नादृशबाधितत्व
ग्रहेतद्ग्राहकहेत्वसिद्धावर्थत्वेनैवसेकादिज्ञानमुपगंतव्यंनतुसेकत्वादिनेतिनसमान प्रकारकवाक्यार्थज्ञाना
क पेक्षेति [redacted] लक्षणप्रसिद्ध्याखेर्थेदाहादौपपःकरणत्वादेर्बोधानादरश्याततत्पर्थत्वावच्छेदेनववह्निकरणकत्वादेर
पिबाधस्याभावाद्विशिष्यविशेष्यतावच्छेदकसेकत्वाद्यवच्छेदेनबाधितत्वस्याभावएवप्रयोजकोंवाच्यइतिनद्ग्राहककल्पना व
बाधविशिष्यसेकत्वादिनासेकादेर्निवेशनीयत्वात् अन्यथाव्यभिचारादिदस्थलेपववाक्यार्थस्यप्रमाणांतरागम्यतयोक्त(प्रती)
४ स्याप्रतीतौनाबाधितार्थकत्वग्रहसंभवः अपितुवेदजन्यज्ञानत्वादिनैवतिगानुवादकताः पेनपुंसावेदजन्यज्ञानेत्वादीना
बाधितार्थकत्वप्रसिद्धिर्हीनातस्यवेदाप्रभव शाब्दधीरितिच [redacted] नो [redacted] विनापिवाक्यार्थस्यविशिष्यग्रहेकथंचिद
८४ हीनं [redacted] माप्रजन्यवाक्यजन्यत्वेंनानुमितवत्कपयार्थज्ञानसमानाविषयकत्वादिनावेहेतुनातात्पर्यघटकलौकिकवाक्या
र्थोविषयकप्रतीतेरप्यबाधितार्थावगाहित्वसंभवात् नत्रलौकिकस्याप्रमाणतादुर्वारत्वान् [redacted] नातत्पर्यघटकप्रतीतो

शुद्ध० ३३ऽ८ ७ ००

मू.ग विशिष्यविशेषणावच्छिन्नविषयकत्वाभावशंकायां शाब्दबोधानुत्पत्तिप्रसङ्गविरोधाविशिष्यविशेषणावच्छिन्नविषयक
६५ त्वेन प्रतीतिविषयकं तद्देश्यकत्वज्ञानमेव शाब्दबोधहेतुरूपेयल्लेताल्लैव च नान्यर्थग्रहेवाक्यार्थज्ञानापेक्षा विशेषणता
वच्छेदकप्रकारकधीविधयाद्रूपवैदेव [illegible] पपः करणत्ववच्छिशेष्यकतत्प्रकारकसेक्रमतीतीच्छेपोर्वरितामित्येवविशेष
४ णांशेनिधर्मितावच्छेदकत्वात्पर्यधीरेव शाब्दबोधहेतुस्तुनत्वचविशिष्यतावच्छेदकसेकत्वाघवच्छिन्नेनोक्तविशेषणज्ञानप्रयोजकी
तभितिनानुवादकताशब्दस्येति [illegible] प्रतीत्यंशेष्यवपपः करणकत्वादिमच्छिशेष्यकत्वसेकादिविशेष्यकत्वयोरुभयोर्ग्रहस्य
हेतुत्वापेक्षयापपः करणकत्वादिविशिष्टसेकत्वाघवच्छिन्नविषयकत्वेन प्रतीत्यवगाहिनो ज्ञानस्य हेतुत्वे लाघवान्नाहशाज्ञा
नस्यापि वक्ष्यमाणमणाल्पावाक्यार्थज्ञानसंभवेन निर्वाहान्नगौरवसहिस्तुतापाअयुक्तत्वान्वेदस्थले च तदर्थस्याप्रमाणान्त
रागम्यतयास्वर्ग [illegible] धर्मेण कारणेन यागादिविष——कस्य स्वर्गसाधनत्वादिमच्छिशेष्यकत्वयागादिविषयकत्वा राम
भ्यां स्वर्गसाधनत्वादिप्रकारक प्रतीतिविषयकस्य तात्पर्यज्ञानस्य गुरोरपि अगत्या हेतुत्वमुपपद्यते अतो नानुवादको वेद इति ६५

[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]षतो वाक्यार्थस्य तात्पर्यज्ञानाविषयत्वे तात्पर्यग्रहमादायापि लौकिकवाक्य[illegible]जन्यानुभ[illegible]वस्यागृहीत
गृहीतत्वसंभवात्वक्तृज्ञानानुमानमुपजीवि संसर्गानुमानाधीनो वाक्यार्थानुमितिमादायानुवादकत्वोपपादनं तात्पर्यज्ञा
नस्याप्युपलक्षणं [illegible] बोधयिषाधीनवाक्यप्रयोक्तृत्वप्रयार्थत्वेन विशेषितं वाक्यार्थज्ञानमनुमेयं तादृशवाक्ये चानाप्त
ज्ञानहेतुकत्वेन तदनुमानस्य वाक्यार्थसंसर्गानुमानमूलत्वात् न तदनुमाने च वाक्यस्य प्रमापजन्यत्वे सति भ्रमप्रमासाधारण
वाक्यार्थज्ञानजन्यत्वं हेतुघटकं अतः प्रथमेन तादृशवाक्यार्थज्ञानजन्यत्वसिद्धिरपेक्षिते ति तदनुमानं दर्शयति [illegible]वाद [illegible]था
ग० ३९ धितार्थकं ज्ञानद्वयात्मकभ्रमजन्ये विशिष्टवाक्यार्थज्ञानजन्यत्वाभावाद्व्यभिचारो माभूदिति भ्रमादिरूपदोषस्य साध्येऽनर्भावे
[illegible]थि मपरिशेषानुमानसौकर्यापभ्रमनिरासआवश्यकः पुरुषस्य च कस्मिंश्चिदर्थे भ्रांतत्वानियमेन भ्रमसामान्यानिरा
सो वाधेनासंभवी अतः प्रकृतवाक्यार्थगोचरभ्रमस्यैव निवेशनीयत्वप्राप्तं प्रकृतवाक्यार्थगोचरभ्रमस्यैवातिरसनीयत्वप्राप्तं प्रकृ
तवाक्यार्थभ्रमरूपत्वसाध्यांतर्भाव्य तथा चाबाधितवाक्यार्थगोचरभ्रमाप्रसिद्ध्यासाध्याप्रसिद्धिः [illegible]प्रकृतविशेष्ये प्रकृतविशेषणभ्र

४

म. ग मेन विवक्षितः अपितु प्रकृतविशेषणभ्रमस्यैव पयः करणत्वादिरूपव्यतिरेकि विशेषणस्य च दोहादौ भ्रमप्रसिद्ध्या न सा
६६ ध्यप्रसिद्धिरिति [illegible] पयसा सिंचतीत्यादिवाक्यप्रयोक्तरि दोहादौ पयः करणकत्वादिभ्रमवत्वेन ज्ञानतः प्रकृत विशेषण
गोचरभ्रमसामान्यनिरासासंभवेन परिशेषानुमानानिर्वाहात् प्रकृतवाक्ये यथार्थतात्पर्यावधारणासंभवात् परं त्वावि
षयविशेष्यताकांस प्रकृतविशेषणविषयकज्ञानपरंतादृशज्ञाने वक्तृत्वलिंगकानुमितिस्थलीयपक्षधर्मताज्ञानकालीनत
त्वाकोसतद्बाधितधर्मविषयकत्वानांतररूपं अवाक्यार्थस्थले पि प्रसिद्ध्यत्येवेति [illegible] वक्तरि तादृशज्ञानद पवत्व ४
रशापीतन्निरासासंभवेन विशिष्टज्ञानासिद्ध्यानामर्थानां संभवात् तदानीमपि शाब्दबोधस्यानुभाविकत्वात् तज्ज्ञानस्या
वश्यकत्वादिति [illegible] सामान्यतएव भ्रमो [illegible] निवेश्यः प्रकृतवाक्यार्थभ्रमानिरासे वक्तरि अन्याविषयकभ्रमवत्वं ज्ञानतो
५ धितज्ञानत्वस्य बाधितत्वेन [illegible] भ्रमसामान्याजन्यत्वं प्रकृतवाक्ये यथार्थ [illegible] न्यतो भ्रमत्वं च स्वानिरूपितत्वस्वहत्सभा रण
वमस्ति योगिनिष्ठत्वोभयसंबंधेन धर्मिविशिष्टाकां [illegible] वत्त्वानत्वं [illegible] ६६

ज्ञानेप्याकांक्षाभावविशेषणतारूपायाः [redacted] संबंधोपगमात्तस्य तद्धेतोर्निर्वाहः मपि प्रकृतवाक्यार्थभ्र
माभावनिश्चायकरहितान्निरासोऽदुर्घटः इति प्रकृतवाक्यार्थज्ञाने भ्रमत्वशंकासंभवेन प्रकृतवाक्ये भ्रमाजन्यत्वानिश्चयासंभ
वइति [redacted] वकरहितान्निरासासंभवेपि प्रकृतवाक्यप्रयोजकवाक्यार्थज्ञानेऽक्रभ्रमत्वस्यान्यत्रप्रसिद्धस्यानिरासासंभ
वेन प्रकृतवाक्ये भ्रमाजन्यत्वस्य सुग्रहत्वेन परिशेषसौकर्यात् [redacted] प्रकृतवाक्यप्रयोजकवाक्यार्थज्ञानस्य पत्र प्र
ल्५१९ कृतधर्मि [redacted] विशेषणांशे अन्यधर्मिणि प्रकृतविशेषणांशे वा भ्रमत्वग्रहः तत्र [redacted] प्रकृतवाक्ये भ्रमाजन्यत्वासिद्धिः ३
नकशंने भ्रमत्वानिरासासंभवात् परिशेषहेतुघटकं भ्रमाजन्यत्वं भ्रमत्वघटकविषयत्वाप्रयोज्यत्वेनैव प्रकृ
तवाक्यप्रयोजकविषयतासामान्ये भ्रमत्वघटकत्वानिरासात्सुग्रहमित्युच्यते [redacted] प्रकृतवाक्यार्थे भ्रांतत्वानिरासानुप
योगेन अतएवास्मिन्वाक्यार्थेऽयं अभ्रांत आप्तो वेति संशयानुमशक्यमित्युक्तिमयं येन वाक्यार्थाप्रसिद्ध्या भ्रमानिरासानुपप
त्तेः शंकायां असंगतिः [redacted] वाक्यप्रयोगकारणीभूतवाक्येष्टसाधनताज्ञानीयविशिष्टविषयतायां [redacted] भ्रमत्वग्रहः तत्र पारिशेषासंभवेः

१०७

मृ॰ गु॰ ६७ [redacted]ं प्रथमानुमानेऽन्यतरघटकविशिष्टज्ञानं यादृशं किंचिद्धर्मिणि यत्किंचिद्धर्मविशिष्टज्ञानमात्रं विवक्षितं [redacted] परिशेषा
नुमानहेतावपि प्रमा[redacted]न्यत्वे सति तादृशज्ञानप्रमाघटितजन्यत्वमेव निवेश्यं तथा सति वाक्यार्थान्तरज्ञानजन्यवा
क्यान्तरप्रयोक्तरि प्रसक्तत्वात् वाक्यार्थयथार्थज्ञानरूपसाध्यस्य व्यभिचारः [redacted] प्रकृतविशेष्यसांकर्यस प्रकृतविशेषणज्ञान
मेव व्यभिचारवारणाय परिशेषानुमानहेतौ निवेश्यते[redacted] नादृशज्ञानत्वेन प्रमत्वमपि परित्यहास्यक्रमप्रमत्वभो व्या
प्यतरनिवेशो व्यर्थः प्रमाघजन्यत्वे सति तादृशज्ञानजन्यत्वनिवेशेनैव सामंजस्यात् एवं सति तादृशज्ञानत्वेनैव वाक्या
र्थज्ञाने[redacted]वेश्यतज्जन्यत्वसाधनं परिशेषानुमानहेतुसिद्ध्यर्थमुचितमिति प्रमात्मकवाक्यार्थज्ञानं पृथगेतद्भोक्ताऽन्यतर
जन्यत्वसाधनाविरोधः [redacted] विशिष्टज्ञानपरं प्रकृतविशेष्यविशेषणोभयज्ञानपरमेवेति वा[redacted]ं तथा सति परिशेषानुमानेनादृ
शज्ञानस्यैव प्रवेशनीयतया पपप्रकरणकत्वसमानकालीनः सेकस्यादिवाक्यस्यापि प्रमाघजन्यतया सेकपप्रकरणक राम ६७
त्वोभयविषयकतादृशवाक्यार्थज्ञानजन्यत्वाच्च तत्प्रयोक्तरि पुंसि हेतुसत्त्वेन पपप्रकरकणकत्वविशिष्टसेकज्ञानरूपसा

[illegible] [illegible]

ध्यस्य वासत्त्वेन व्यभिचारात् ● प्रकृतविशेषणकुम्भमत्त्वघटकत्वप्रकृतविशेषणविशिष्टज्ञानत्वघटकत्वान्यतररू
पवत्त्वप्रकृतविशेष्यनिरूपितविषयिताप्रयोज्यत्वमेवभ्रमविशिष्टज्ञानान्यतरप्रत्यक्षत्वं(भ्रमाद्यजन्यत्वं भ्रमत्वघटकाविषयि
त्वाप्रयोज्यत्वं वा स्वार्थज्ञानजन्यत्वं च) प्रथमानुमाने साध्यं प्रकृतविशेष्यकभ्रमत्वघटकत्वं च स्वबाधितप्रकृतविशेष
ण ● साकांक्षधर्मिनिरूपितत्वं स्वधर्मिकप्रकृतविशेषणाविषयकत्वानाविष्यपनत्साकांक्षधर्मिनिरूपितत्वं वानाव नापि पयसा
सिंचतीत्यादिवाक्यजनकस्य कूटलिंगकानुमित्यादिस्थलीयसेकादिरूपधर्मितद्धर्मपयः करणकत्वादिविषयकज्ञाने ● प
स्यापि संग्रहः तदसंग्रहे तज्जन्यबाधप्रमोक्तरिपयः करणकत्वविशिष्टसेकज्ञानरूपसाध्यासत्त्वेन व्यभिचारात् संग्रहआ
०४०४४ वश्यकः। प्रकृतविशेषणाविशिष्टज्ञानत्वघटकत्वं च स्वविषयकज्ञानविषयप्रकृताविशेषणसाकांक्षधर्मिनिरूपितत्वे अग्रा
पिस्वधर्मिणतच्छरीरे सेकादिरूपधर्मिणः सेकत्वास्यान्नप्रवेशः अपि तु सामान्यरूपेणैव तीस्य तत्संसर्ग ततपासेकत्वाघ
वच्छिन्नेपयः करणकत्वादिविशिष्टज्ञानविषयत्वरूपाविशेषणसंसर्गसाधा ● कहेत्वसिद्ध्यानपरिशेषानुमानवैयर्थ्यम् अप्रविष

मा० ५१ ... ७० (top margin notes)

म॰ग॰ पिता विशिष्ट ... षयिता पोर्शान भेदाभेदावानिवेश्य प्रकृतविशेषणसाकांक्षप्रकृतविशेष्यविषयितात्वेन निवेशसंभवोपि भ्र
६८ माविषयित्वाप्रयोज्यत्वाविशिष्टं तादृशविषयितात्वविशिष्टज्ञानविषयितात्वान्यतरवद्विषयिताप्रयोज्यत्वघटितहेतौ विशिष्टावि
षयिताघटितसाध्यसमूहव्याप्तिकतयान्यतरत्वत्वेन विषयिताद्वयप्रवेशः तादृशव्याप्तेः समूहत्वं च एकतरकूपशून्य
५४ स्यान्यतररूपवत्वे परविशेषवत्वमावश्यकमिति ग्रहस्य संघटितसंभवात् वा कृ प्रयोजकज्ञाने ... विशेष्ये विशेषणः प्रकृत
विशेषणसाकांक्षत्वाग्रहदशायामनुमाननिर्वाहार्थमप्यन्यतरवत्वेन विषयितायाः निवेशः [redacted] रूकादिवाक्ये प्रकृतविशे ७०॥ ॐ ५१
७ ष्यातेर्भावे ... ण विशेषणस्य प्रकृतविशेष्यान्वतर्भावे प्रकृतविशेषणस्याप्रसापने ष्टं पामसुके च वाक्ये व्यभिचारवा
रणा [illegible] राम
षवाक्यत्वादित्वहेतौ वाक्यपदे प्रकृतविशेषणासाकांक्षप्रकृतविशेष्यप्रसापनेष्टपोद्धरितवाक्यपरं तथा च हेतुमसिद्धयनुरोधे ६८
न प्रकृतविशेष्ये प्रकृतविशेषणसाकांक्षतापादिविशेषं तो ग्रहः प्रकृत [redacted] साध्यकानुमानेप्यपेक्षित इति [redacted] प्रकृतविशेषणसाकांक्षत्वे

न महत्त्वविशेष्यकप्रतीतिविशेषणतयावगाहमानेच्छापाहेतुघटकतया तादृशेच्छात्वेनेच्छाभानेऽवगाहनांशे एव साकाङ्क्षत्वे
नेऽपेक्षितार्थभावात् महत्त्वविशेष्यसाकाङ्क्षतापाहेतुघटकेच्छाविषयीकरणात् विशेषणसाकाङ्क्षपदविशेष्यत्वप्रतीतेः । त्वेने
च्छापाहेतुघटकत्वेऽपि पयः करणकत्वानुपरक्तपयः करणकसेकादिविषयिण्याः सेकप्रतीतेर्भवत्वितीच्छापाअपि संग्रहेण तादृ
शेच्छापाः सिंचतीत्यादिवाक्यजन्यतावच्छेदकपयःकरणकत्वविशिष्टसेकज्ञानशून्ये व्यभिचारस्य दुर्वारत्वात् [illegible] भ्र
वो मा विशिष्टज्ञानपो महत्त्वविशेषणसाकाङ्क्षविशेष्यज्ञाने लेनोपादाने विशिष्टज्ञानपदमपि तादृशज्ञानपरमेव भ्रमादिपर
मनङ्गुणसंविज्ञानबहुव्रीहिणा भ्रमादित्रयपरमेवेति अभ[illegible]क्य प्रयोजकसेकादिविषयतापाय करणकत्वा
रो दिभ्रमात्वाघटकत्वनिश्चयप्रमेत्वाप्यसासिंचतीत्यादिवाक्ये तन्मात्रस्य घटकविषयित्वाप्रयोज्यत्वस्य दुर्वहत्वात् विशेषा
नुमानहेतुग्रहो न संभवतीति दर्शितानुगतरूपेण सेकादिरूपविशेष्यविषयितायां भ्रमत्वाघटकत्वनिश्चयोपेक्षितोऽन्भ्रम
निरासोपितान्निश्चयप्रयत्न तथा चोपरिशेषानुमानं विनापि भ्रमत्वाघटकविरुद्धसाध्यघटकानुगतरूपवद्विषयिताकत्वस्य

ग.ग सेकादीयग्रहेण तेनैव हेतुनापयः करणकत्वादिसंसर्गसाधनं संभवतीति चे [redacted] तथापि प्रत्नानिरुक्तविषयिताभ्रमत्वाघ
६९ टकत्वमगृहीत्वैव प्रकृतवाक्ये शब्दादिनाभ्रमत्वघटकविषयित्वाप्रयोज्यत्वग्रहः तत्र परिशेषानुमानस्योक्तविषयिता
याभ्रमत्वाघटकत्वज्ञानानपेक्षितयातत्स्थलाभिप्रायेण तदादरः प्रकृतवाक्यार्थप्रमात्वापि प्रकृतवाक्यप्रयोजकविष
यितात्वादिना वाक्यार्थविषयिताया भ्रमत्वाघटकत्वनिश्चये न वाक्ये भ्रमत्वघटकविषयित्वाप्रयोज्यत्वनिश्चयसंभवेऽपि
०३० प्रकृतवाक्यार्थविषयितात्वेनै [redacted] व भ्रमत्वाघटकत्वानिश्चयेक्षितत्वाभिमानेनापातेतोऽस्मिन्वाक्यार्थे स्यादिशंकनमि
२ तितादृशोधोऽकिंकरः (अथवा [redacted] दे बाधितधर्मसाकांक्षधर्मिज्ञानं भ्रमपदार्थः [redacted] पत्रकूटलिंगकप्रमानुमितत्वाद
स्यानाभिषिक्तावाधितधर्मधर्मिविषयकज्ञानत्वमाहेति स्यार्थकवाक्यप्रयोगः तत्र वाक्येऽकाम्यनरजन्यत्वाभावाद्व्यभिचारः राम
ति [redacted] नत्वामिथः साकांक्षधर्मधर्मिविषयकज्ञानजनकत्वाद्व्यादिश्रमप्रयोज्यतयैव निरुक्तसाध्यसत्वात् विशिष्टज्ञानपरं वा ६९
स्वावाधितधर्मसाकांक्षसाधर्मिविषयकज्ञानपरं तथात्वं च ज्ञानानां विषयधर्मसाकांक्षधर्मिज्ञानसाधारणमपीति सामंजस्यात् तन्म

ते वर्णा। नानित्यत्वपाजन्यपदे जन्यानुपूर्वीकार्थकं वाक्यं [redacted] रणास्थलेपि विपरीतविशिष्टार्थप्र[redacted]तीत्यापि भावत
स्खलत्यात् तत्र प्रकृतका वाक्यार्थज्ञानाजन्यत्वाद्व्यभिचार इति प्रतारणा पाआदि पदेन परिग्रह [redacted] प्रतारणस्थले आहार्यधा
वाक्यार्थज्ञान [redacted] स्यावश्यकतया न व्यभिचारावकाश इति [redacted] स्वप्रतीतविपरीतप्रत्यायने छूनो वा वाक्यार्थज्ञानं विनापीति हि
उ६४ शेष्यकतत्प्रकारकज्ञानं वा वाक्यार्थज्ञानं शाब्दात्मकं तीच्छया वाक्यरचनं संभवात् [redacted] एवं प्रतारक[redacted] स्यापि ताहृशा
रीत्या वा वाक्यार्थज्ञानं विना वाक्यप्रयोगसंभवात् प्रतारणा आदि पदेन ग्रह[redacted]णोपि व्यभिचारो दुर्वार एवेति
प्रत्त स्वप्रतीतविपरीतार्थप्रत्यायनेच्छा नाम प्रतारणा पदेन विवक्षिता अपि तु स्वाप्रत्यायनेच्छैव एवं च वाक्यार्थज्ञानान
धीन वाक्यार्थप्रत्यायनेच्छामात्रस्यैव साध्यघटकतया नोक्तस्थले व्यभिचारः [redacted] प्रमादोक्त्यादि पदेन याश्च प्रमादस्थानव
धानताकृतं व्यासकृत्ते ततश्चाविवक्षितवाक्यांतर्गतस्यैकस्यापि वर्णस्यानुच्चारणं ततश्चानुपूर्व्यंतरानिर्वाहः यत्र घटो नास्ति
तत्र प्रत्यायनेच्छया घटो नास्तीति वक्तव्ये नकारमनुच्चार्य घटोस्तीति प्रयोगः प्रमादस्यादृशसाध्याघटकत्वे तत्राप्रामाण्यतवरूप ५०

वाक्यार्थप्रतिपादनेच्छाधीनवाक्यत्वरूपं लिंगमस्ति ननु तादृशवाक्यार्थज्ञानजन्यत्वं भिन्नविषयकत्वादिना व्यभिचारः
७० स्यात् तस्य च साध्यसत्त्वापनं दुपादानां करणापाटवमप्यादिपदग्राह्यं चैतन्न करणस्य कंठताल्वादिरूपवर्णस्थानस्यापाटवे स्फुटवर्णो
च्चारणस्यापरवर्णस्थानत्वभ्रमविषयत्वे पत्र पदास्तित्वप्रतिपादनेच्छापापटोऽस्तीति वर्णानामुच्चारणे कर्णे क्वचित् ओ
ष्ठादिप्रकारस्थानत्वभ्रमे सति तदुपादानकप्रयत्नात् त्र वैशेष्ये [redacted] न संयोगेन घकारोत्पत्तौ घटोऽस्तीति वाक्यमुच्चारितं भवति तस्य
भिन्नविषयकत्वेन न तत्र वाक्यार्थज्ञानजन्यत्वमिति करणापाटवोपादानादेव तत्र साध्यसत्त्वनिर्वाहः साध्ये हेतौ च प्रकृतवि
शेष्यविशेषणयोर्यजन्यदेनोपादाय सामान्यव्याप्यारतानुमत्रवाक्यवदिति दृष्टान्तसंगतिः [redacted] नादिनिरासे सती [redacted] वकारिअ
नुमानादिना भ्रमादिरूपदोषचतुष्टयाभावनिर्णये सतीत्यर्थः प्रकृतवाक्यार्थगोचरभ्रमाभावसिद्धिः प्रकृतवाक्यार्थविषयप्रम
मायां बाधितधर्मसाकांक्षधर्मिविषयकत्वरूपभ्रमत्वस्य तादृशधर्मिनिरूपितत्वस्य वा अभावसिद्धिः पर्यवसितेति प्राचु ७०
क्तत्वात् सिद्धिप्रयोजकं च अपंचकाभ्रमत्वशून्यप्रकृतवाक्यार्थज्ञानकं भ्रमत्वाघटकस्वज्ञानीयप्रकृतवाक्यार्थविषयिताकोटिनिर्दे

[illegible] [illegible]

॥ लिंगादिना [illegible] गृहीतप्रकृतवाक्यार्थत्वादित्यनुमानं रूपमप्रत्तारकत्वं बलवदानिष्टां त्ववक्ष्यमाणप्रमाप्रज
न्यत्वं यदि तर्हि तेनोत्ति॥ र्थः रूपकाविशेषाभावसहकृतसामान्याघटितापरविशेषसाधकहेतुरेव परिशेषपदार्थः तादृश
स्वार्थं च कृते त्विवक्षपरः कानुमानहेतुरपि तस्यप्रमादिजन्यत्वाभावसहितप्रमाधन्यतरजन्यत्वरूपं मामानात्सकत्वेपित
द्वैतत्वाद्वाक्यार्थयथार्थज्ञानजन्यत्वरूपापरविशेषसाधकत्वविरहेपि वाक्यजनकत्वस्य साध्यतावच्छेदककोटिप्रवेशेन
तादृशाविशेषसाधकत्वात् वाक्यार्थज्ञानेत्यस्य यथार्थेत्यादिः परिशेषानुमानप्रयोगारूढमाह [illegible] सि [illegible] प्रयुक्तवाक्यार्थ
यथार्थज्ञानेत्या [illegible] स्वप्रयुक्तं पक्षान्तरर्थगोचर [illegible] यथार्थज्ञानवानित्यर्थः यथार्थज्ञानं च तन्मतेविशिष्टज्ञा
नमेव तत्र निवेशे यथार्थज्ञानाविषयत्वरूपपदार्थपक्षकानुमाने हेतुः पदैर्नास्ति घ्यतीतित्व्विवेशः अत्र सेव्यः पपः करण
कत्यादिज्ञानस्य तत्स्वरूपप्रयुक्तवाक्यार्थविषयकत्वेन पदसार्थं चनीत्यादिवाक्यार्थविषयकात्वेन [illegible] सिद्धावपि सेकत्वा
प्रवच्छिन्नेपपः कररणकत्वादि संसर्गसाधकनदिशिष्टज्ञानविषयत्वज्ञाने तत्र तत्संसर्गसाधकवक्ष्यमाणानुमानानिर्वाहइति

[illegible]

न्या॰ ग॰ ७१ सेकादिविषयकपदः करणत्वेविशिष्टज्ञानत्वस्वेन साध्यत्वं विवक्षितं तेन रूपेण ज्ञानसिद्धौ च सेकत्वावच्छिन्नेनाहशावि
शिष्टज्ञानविषयत्वे ज्ञाने तद्विषयकत्वनिष्ठज्ञानविषयं योग्यत्वं विनिवेशनपासिद्धि [illegible] साधकत्वविशेषि ४
तनिरुक्तसेकादिविषयितासमासाधकतरप्रयोज्यवाक्यप्रयोक्तृत्वं अतो न पदं करणत्वविशिष्टसेकज्ञानशब्देऽप्रमाद
मन्यान्यार्थकवाक्यप्रयोक्तरि व्यभिचारः योऽप्रमादजन्यपदविशेषणाविशेष्यघटितो यान्यतरप्रयोज्यवाक्यप्रयोक्तावसन्न मावि
शिष्टतद्धर्मिविषयकज्ञानवत्त्वानीति सामान्यतो व्याप्तिः तेनोक्तप्रहृतसाध्यस्य भागासिद्धावपि न क्षतिः नवान्यार्थकवाक्यार्थ
प्रयोक्तृत्वान्यवाक्यार्थज्ञानवत्त्वमित्रग्रहविषयानुमातुर्दृष्टांततया अहमिवेत्युपन्यासासंगतिः [illegible] वाक्यार्थप्रमाजन्य
वह्निनासिंचतीत्यादिवाक्यप्रयोक्तरि ताहशावा[illegible]ायगोचरपदार्थज्ञानाप्रसिद्धानद्घटितसाध्यवत्वानिर्वाहेण प्रसक्तंव्य
भिचारं वारयितुं अप्रमादज ~~[illegible]~~ अप्रमादजन्यत्वं पूर्वनिरुक्तार्थकं आदिपदात्मनीरणा प्रमादिकरणापाटवानां परिग्रहः प्रतारणा गम
जन्यान्यत्वोपादानात् स्वीकारीत्या वाक्यार्थज्ञानं ज्ञात्वा तदिच्छोरूपप्रतारणापापद्वाक्यं प्रयुञ्जानेन ज्ञानस्य तज्ज्ञापयार्थज्ञानजन्यत्वे ७१

[illegible]

पिनद्वाक्यार्थज्ञानप्रतारणा [redacted] रजन्यत्वसत्वाद्धेतुघटकविशेष्यदलं [illegible] लस्यपोक्तारितद्वाक्यार्थस्यानाभावेपिनव्यभिचा
रः एवंप्रमादकरणापाटवपोरूपादानात्तदन्यतरजन्यत्वावच्छिन्नमेववाक्येसिद्धंनतुतद्धर्मिसाकांक्षतत्तद्धर्मज्ञानरूपवाक्या
र्थ [redacted] न्यत्वत्वावच्छिन्नेतादृशज्ञानजन्यतात्वस्यसाध्यतानवच्छेदकत्वादतोयथार्थज्ञानजन्यत्वं [redacted] पेक्ष्यवाक्यार्थज्ञानान्यतमजन्य
त्वेनैववाक्यविशेषिते [redacted] सिद्धिमात्रपारकत्वेनप्रतारणादिविशेषणवै [redacted] यथासंनिवेशोऽवैयर्थ्यात्। [redacted] मिवे [redacted] जमाघ
जन्यघटमित्यादिवाक्यप्रयोक्तृवाक्यार्थगोचरयथार्थज्ञानवांस्त्वाहमिवेत्यनेनतरमितिपदं॰ परणीवंतेनसहानुमानेचेति पू
र्वोक्तसंबध्यते [redacted] सत्वादि [redacted] हेतुकार्यमितिशेषं [redacted] ध्याविशेषादि [redacted] प्रकृतवाक्यार्थगोचरयथार्थज्ञानवत्तं [redacted] आप्तपदार्थ
त्वादितिभावः भ्रमादिरूपदोषशून्यत्वंयाप्तत्वस्यहेतुत्वेचरुकादौव्यभिचारः तच्छून्यत्वेसतिप्रकृतवाक्यार्थज्ञानवत्वंचासिद्धं पू
र्वानुमानस्यविशिष्यविशेष्यासाधकत्वात् एवंसामान्यतोभ्रमभावः पुरुषेऽसिद्धः प्रकृतवाक्यार्थभ्रमस्याप्यसिद्धइतितच्छून्य त
त्वस्यहेतुप्रवेशसंभवः। भ्रमत्वाभाववत्प्रकृतवाक्यार्थज्ञानवत्वंचसाध्यपर्यवसितमेवेतिभावः [redacted] पदार्था [redacted] सेकादयपरत्व [redacted] र्थः

म्‌ग [illegible]च्छिन्नसंसर्गत्वं त[illegible]पयः करणकत्वादि प्रतियोगिकतासर्गविषयसंसर्गत्वेनरत्यर्थः नासर्गविषयसंसर्गस्यापि ननत्वे
७२ नान्निवेशः येन रूपेणान्तस्य वाक्यार्थघटकत्वात् अपि तु तासर्गविषयतावच्छेदका[illegible]धाराधेयभावत्वादिरूपेणैव [illegible] संसर्ग व
स्य संसर्गविधया वाक्यार्थघटकत्वात् तेन संबंधेन प्रकृतविशेष्ये प्रकृतविशेषणमेव साध्यं पाविवक्षिते[illegible]र्थज्ञानविषय त
तै त्वा[illegible]तसंबंधेन तत्तद्विशेषणकविशिष्टबुद्धिविषयत्वा[illegible]त्यर्थः तत्तत्संबंधेन तत्तद्विशेषणकज्ञानत्वं च तत्तत्संबधाव[illegible] ७८
च्छिन्नस्वनिरूपिताकांक्षावत्त्वधर्मविषयकत्वे आकांक्षा च विशेषणनिष्ठा विशेष्यनिरूपिता विशेषणतारूपा[illegible]विषयतानि
८८ रूपितेज्ञानविषयत्वे यत्र तत्र तेन संबंधेन [illegible]त्वमिति सामान्यतो व्याप्तिः तेन पदार्थस्य यादृशसंबंधः क्वचिदपि तेन एप्र
पुंसा न गृहीतस्तेन संबंधेन तद्धर्मविशिष्टा[illegible]न विषयत्वं वा तस्यापि प्रकृतविशेष्ये तदीयतादृशसंबंधरूपवाक्यार्थसिद्धि ७२
संबंधविशेषावच्छिन्नत्वस्याकांक्षायां निवेशात्त्सा ध्यर[illegible]त्वोरेकसंबंधानिवेशात् कालिकादिसंबंधेन पयः करणकत्वादि
विशिष्टबुद्धिविषयत्वाहादौ दैशिकस्वरूपादिसंबंधेन पयः करणकत्वादिविरहेऽपि न व्यभिचारः विशेषणतारूपाकांक्षायां

[illegible]
[illegible]

[illegible]

त[illegible]नीयत्वनिवेशात्तद्धर्मभ्रमविषयेतत्संसर्गविरहेऽपि न व्यभिचारः विशेषणतारूपाकांक्षानिवेशाद्विशेष्यत्वं या
नन्वयोगिनि विशेषणे विशेष्यत्वविरहेऽपि विशेष्यतारूपाकांक्षानिरूपितविशेषणतारूपविषयत्वसत्त्वेऽपि न व्यभिचा
रः [illegible]पक्षकानुमानात्सैकादिविशेष्यकपयःकरणकत्वादिप्रकारकपयार्थज्ञानसिद्धावपि सैकादौ तादृशज्ञानवि
शेष्यत्वरूपहेतुर्न सिद्धः अनुमाने तु ल्यवृत्तिवेद्यतापर्यामानाभावात् मोहेत्वंतरं आह [illegible]ोक्ते[illegible]वा विशेषकतत्संबंधकतद्विशे
षणकज्ञानविशेष्यत्वासिद्धावपि सैकादिविशेष्यकविशिष्टज्ञानसिद्धेर्वतत्र सत्यहत्वाबासिद्धइति भावः [illegible]क्तपदार्थवे
४ [illegible]स्वाविशेष्यकघटादिविषयज्ञानवत्तामपाप्ययुक्तपदेन स्मारितं घटादिसंसर्गवत्कर्मत्वादिकमिवेत्यर्थः महुक्तत्वकथने आ
२ सोक्त त्वगर्भहेत्वभिप्रायेण इत्तिस्त नंतरमनुमेयामितिप्रूरणीयं तेनैव समंतदनंतरमित्यर्थकं ततश्चेतिपूर्वोक्तसंबध्यते[illegible]
[illegible]चक्तज्ञानानुमाने प्रकृतवाक्यार्थज्ञानमेव साध्यमुपगंतव्यं तस्य च वाक्यांतरार्थज्ञानसाधारणरूपेण साध्यत्वे तेनैव रू
पेणातस्य प्रकृतवाक्यार्थसाधकहेतौ प्रवेशनीयत्वपादाह्यादावपि हेतुसत्वेनतत्र पयःकरणकत्वादिसंसर्गवत्त्व सत्वेन

[illegible]

म॰ग व्यभिचारः स्यादित्यर्थोन्तरज्ञानव्यावृत्तरूपेणानस्य साध्यता स्वीकार्या नत्वनुरूपेणानन्तवाक्यार्थविषयकत्वमेवल — —
७३ स्यवधतत्वज्ञानानुमितेः सर्वेऽपि तत्पानव्याप्तिग्रहसंभवः [illegible] विशेष्यमनेन भाव्यं ततश्च शेषतया विशिष्टज्ञानत्वे
नैव साध्यतास्वीकरणीया तथा च न साध्यस्य वाक्यार्थघटितत्वमिति [illegible] तथा सति वाक्यार्थसाधकानुमानपक्षे सेका
दि रूपविशेष्यपदार्थप्रकारकत्वादिविशिष्टज्ञानविषयत्वादिरूपहेत्वासिद्ध्या वाक्यार्थसाधकानुमानावतारादि १
सेतत्सामान्यव्याप्त्या न सिद्धसाध्यसिद्धिर्विवादसहायकव्यासेः साध्यान्तरसाधकत्वे [illegible] लिंगसंगतिलाशयेन शंक
ते [illegible] — — ज्ञानविशेष [illegible] वाक्यान्तरार्थज्ञानव्यावृत्तरूपावच्छिन्नमुक्तं ज्ञानमित्यर्थः — — अर्थविशेषविषयकत्वमे ७६६
व [illegible] अर्थान्तरज्ञानव्यावर्तकरूपं — ॥ धीनो [illegible] अर्था [illegible] धीन पदार्थान्तरमानाभावादिति शेषः — — नमर्थेनैव राम
विशेषो हि भिन्नप्रकारत्वपाधियां रत्नावार्थकारिकायां विशेषस्य व्यावर्तकरूपस्य हेतुत्वतीषयाऽर्थाधीतरज्ञानव्यावर्त ७३
क [illegible] रूपं अर्थेनैवार्थादर्थविषयकत्वाद्यहाऽभिन्नत्वमनुलापिन — — स्वादिमते विषयविषयिभावानिपामकतयाश्रम

— [illegible]
[illegible]

ज्ञानस्य स्वात्मकघटादिविषयकत्वपात्विषमभेदकं [redacted] घटस्वपटत्वादिरेव भेदकः ननु ज्ञानातिरिक्तः विषय-
५६ तद्भेदकः बाह्यार्थस्यालीकत्वादिति तन्मते ऽर्थस्यैव भेदकत्वं अनुपपन्नमतस्तन्मतमत्तिष्टिपाति [redacted] कारलये [redacted] बाह्या
र्थभंगे कदाचिद्घटाकारं कदाचित्पटाकारं ज्ञानमित्यत्र विषयेन्द्रियसंनिकर्षादेर्नियामकत्वासंभवाद्बाह्यार्थस्य प्रामाणिकत्वे
४ मानाभावे [redacted] ज्ञानस्य घटपटादिस्वरूपतात्मकतत्तदाकारताविरहेणेत्यर्थः । [redacted] नुसुविभक्तेरनुशानि ९
कातिरिक्तेप्यर्थे लक्षणया साधुत्वे कर्तृत्वाद्यर्थे षष्ठ्यादिविभक्तेरनुशासनमफलं अनुशासनं विनापि तृतीयाया अभेदार्थ
[redacted] रवकर्तृत्वाद्यर्थे षष्ठ्यादेः लक्षणया साधुत्वसंभवात् संकर्षास्त्का(?)लिंगादि सत्वेऽपि तस्यानुशासनमप्यफलं तत्फलं हि आदेशो १०५
४ न स्वादिना आदेशिनो ऽभादेरूपस्थापनेऽकर्मत्वादिबोधोपपादनं स्वादिविभक्तौ लक्षणास्वीकारे अभाद्यनुपस्थापनेऽस्वादिना ल
क्षणया कर्मत्वादिबोधनसंभव इति एवमनुशासनं विनापि विभक्तेः स्थाने रसाधुत्वे घोकयोर्द्विवचने इति अनुशासनमप्य
फलं एकं एकत्वं वक्तीत्यस्य त्वर्थे एकवचनसंज्ञासामर्थ्यादिव एकवचनादेरेकत्वाद्यर्थतालाभात् [redacted] के [redacted] उकानुशासन सार्थका

कान ७३[redacted]न १४४२

पुत्र्य

मू॰ग पैकार्विभक्तेरपराविभक्त्यर्थे लक्षणानुपगमात्[illegible]भेदस्य वाच्यभन्तंतरार्थत्वाविरहेन अ[illegible]त्रीपालक्षणापांस्त्वाद्यभकीन अद्यखंड
७४ लेक्षणोक्ती प्रवादाविराध इत्[illegible] भि[illegible]ास्तु विशेषपदस्य विशेषज्ञानेलक्षणाविशेषस्वेनरव्या इति अर्थस्येतभे ४
दानुमानेलिंगत्वेपिलिंगज्ञानस्येवानुमितिजनकतया अर्थपदमप्यर्थज्ञानला क्षणिकमितोपचारिकपदप्रयोगा
५ त्तीयायाऔपचारित्वमितिव्या[illegible] [illegible]न्यार्थज्ञानाविशेष[illegible]मह्लतवावयाविशेषितेज्ञानमित्यर्थः [illegible]लाद ४५
२०७१० शज्ञा[illegible] प्रासि[illegible]वाक्यार्थाग्रहेण वाक्यज्ञानानुत्तरमज्ञानेन [illegible]त[illegible]वाक्यार्थस्यपूर्वमग्रहादेव [illegible]स्तइ[illegible]मतार
४० णारूपदोषराहित्यमित्यर्थः [illegible]ज्ञातुंशक्यमि[illegible]सर्वत्रार्थेऽभांलक्ष्यासंलक्ष्यवाकुत्रापिपुंस्यसत्वेनमहत्वनवाक्या ५
र्थमंतर्भाव्य स्वीकरणीयमीहशज्ञानमशक्यमित्यर्थः [illegible]एवे[illegible]गवकारेण वाक्यज्ञानानुमितिमत्[illegible]पापाभावेन प्र॰एम
२ हलवाक्यार्थसिद्धौतात्पर्यस्य दुरवधारणतयातज्ज्ञानेहेतुतायावाधकयत्नत्वेन युक्तिसहस्त्रेणापितत्साधनमशक्या॰ ७४
२ मितीनदहेतुत्वेदर्शनानुपपत्तयो अन्यथैवसमाधेयाः इत्यारापेनदृष्टाति[illegible]नी[illegible] [illegible]पापी[illegible]नातत्पर्यज्ञानेनान्नियमतोवा

([illegible])
([illegible])

ध्यार्थज्ञानापेक्षणेपीत्यर्थः [redacted] विरोषासि[redacted] । विशिष्य प्रकृतवा [redacted] ध्यार्थसिद्धिः [redacted] शेषेण व्याप्त्यग्रहादि [redacted] प्रकृ
तवाक्यार्थज्ञानस्य प्रामाण्यसिद्ध्या विशेषरूपेण तद्धर्मास्यग्रहात्परिशेषानुमानाप्रवृत्त्या संसर्गसाधकहेत्वसिद्धेः [redacted] कृत
विशेषणसंसर्गतत्प्रामाण्यविषयत्वयोः सहचाराग्रहेणतदीयपक्षेतरग्रहेणापि संसर्गानुमानाप्रवृत्तेरित्यर्थः [redacted] हेत्वो
[redacted] रेकपदार्थघटितत्वे प्रकृतहेतुसाध्यसजातीयहेत्वेन रसाध्यान्तरयोर्व्याप्तिग्रहादपि प्रकृतहेतौ पक्षधर्मताज्ञानात्
पक्षे प्रकृतसाध्यस्याप्रसिद्धस्यापि सिद्धिः अन्यथा पाकादिविषयककार्यताज्ञानादेर्विशेषतोऽज्ञानेऽपि स्तनपानादिका
र्यताज्ञानतद्गोचरप्रवृत्त्यादौ व्याप्तिग्रहावश्यम्भावे हारीतकादिकार्यताज्ञानादेः सिद्ध्यनुपपत्तेः इत्युक्तस्याद्यानिर्वाहा
दित्ति समाधत्ते [redacted] थापर [redacted] जाती [redacted] कार्यत्वे साध्ये [redacted] मात्मनो व्याप्तिग्रहापेक्षा च प्रकृतहेतुजातीये प्रकृतसाध्य
जातीय व्यभिचाराग्रहे सामान्यव्याप्त्यानुमितसमुद्रपात [redacted] पाकरूपपक्षे प्रकृतानि विषयत्वरूपहेतुना कार्यताज्ञानवि
षयत्वसाधनेनैव पाकविषयककार्यताज्ञानसिद्ध्या अन्यदीयव्याहारस्यासिद्धौ पपिकत्वप्रामाणिकमित्ति [redacted] नावना

[illegible] [illegible]

गृ·ग· प्रत्तत्पुरुषीयपाकं कार्यतानां सिद्धानिर्वाच्यतत्पुरुषे कार्यताज्ञानसंशयानिवृत्तेः तत्पुरुषीयतत्कालीनकार्यताज्ञा

७५ नस्यैव प्रयोजकत्वं द्रष्टव्यान्वयव्यतिरेकानुविधानग्रहेण शब्दस्यानुभावकतासिद्धेस्तादृशकार्यता [redacted] ज्ञानसिद्धेरा

वश्यकत्वाच्च [redacted] नास्मरानंदबुशपस्येवस्यत्वांतरानुसरणबीजत्व [redacted] विशे [redacted] पदीयसंख्याविशेषप्रत्यायने

४ च्छाधीनपदशंगुल्युत्क्षेपणत्तदीयसंख्याविशेषाभिप्रायपूर्वकमित्ति [redacted] सहचारदर्शनं घटादिकं मंतर्भाव्यपञ्चा

तेतत्रकालिघटः सेनी तिप्रश्नानंतरं दशांगुल्युत्क्षेपणं दृष्ट्वा घटविषयकघटीयदशत्वसंख्याभिप्रायं ज्ञात्वा घटे तादृशा

० भिप्रायं विषयत्वेन दशत्वसंख्यामनुमिनोतीति तत्र घटीयदशत्वं [illegible] भिप्रायपूर्वकमिति ॥ मान्यव्याख्यानादृशावेशादर्शनाद

८० शसंख्याभिप्रायस्य सामान्यतस्त्वग्रहसंभवोपि सामान्यतो ज्ञासे व घटे दशसंख्याभिप्रायविषयत्वं ज्ञानमित्यर्थः [redacted]

तेन घटं पक्षीकृत्य दशांगुल्युत्क्षेपणप्रयोजकसंख्याविशेषप्रत्यायनेच्छाविषयत्वेन हेतुना दशसंख्याभिप्रायविषयत्व रा

[illegible] स्यतानुमानेन व्याप्त्यैव संभवादुद्देश्यसिद्धिः अत एवाभिप्रा [redacted] मुखानुशयेन यथा वेत्यादिफक्किकावतारणसंगच्छ मिति [redacted] ओ [illegible]

[illegible]

[illegible] [illegible] [illegible]

कहेनानुक्तसाध्यस्यतादृप्येण सहचारज्ञानंनासीत्‌एककयादिसंख्याभिप्रायविषय[illegible]दावै[illegible]
[illegible]कयायंगुल्युत्क्षेपणदृष्टापदीपंप्रतीतौबाधीनेयत्संख्यागुल्युत्क्षेपणं[illegible]तत्तद्विषय[illegible]
[illegible]तत्तत्संख्याभिप्रायपूर्वकमितिसामान्यतोव्याप्तिर्गृहीतातन्नापिघटेदशांगुल्युत्क्षेपरादर्शनात्तदीयदशत्वज्ञानस्या
नुभाविकतया अप्रदीपव्याप्त्या अन्यसाध्यसिद्धुपगमस्यावश्यकत्वात्‌[illegible]ारिवाक्यार्थज्ञानस्यपि तत्संसर्गानुमानेऽपोक्षि
तंतत्तद्विशेष्यतत्तद्विशेषणाविशिष्टज्ञानाविषय[illegible]त्वासिद्धेर्वनिर्वाहात्‌ अतोभ्रमाप्रजन्यान्यतर[illegible]जन्यवाक्यप्र
योक्तृत्वरूपगुरुहेतुकंवक्तृपक्षकानु[illegible]मयुक्तमित्याशयेनवाक्यपक्षकवाक्यार्थज्ञानसाधक[illegible]
मनुमानमाह[illegible]कोऽसौ[illegible]सेकादिविषयकं पत्सेकादिसाकांक्षपयःकरणकत्वादिविषयकज्ञानंतद्धेतुक
मित्यर्थः[illegible]सोकेसती[illegible]भ्रमादिरूपत्वमेवात्राप्तत्वंतथाचभ्रमाद्यजन्यत्वेसतीत्यर्थः एतच्चभ्रमा[illegible]जन्यवाक्ये राम
विशिष्टवाक्यार्थज्ञानजन्यत्वरूपसाध्यशून्येव्यभिचारवा[illegible]रणायविशेष्यदलं एतदर्थमप्तिपादकत्वंचसेकादि

म॰गा॰ विशेष्यं साकांक्षपद॰करणकत्वादि विशेषणप्रतीतौ छ्प्योग्यतित्वं नं मानपूर्वकं संसर्गानुमानव्यवच्छेदः भ्रमादि
७६ निरासासंभवेन परिशेषानुमानानिर्वाहेण हेत्वासिद्धिरिति भावः एवं च शब्दस्यानानुवादकत्वमित्याशयः [illegible]सर्पा
वधारणार्थमि[illegible]उक्तयुक्तिभिस्तात्पर्यज्ञानस्य हेतुतापास्तत्वाप्यावश्यकत्वादिति भावः [illegible]र्गविशेषप्र[illegible]: प्रकृ
तवाक्यार्थप्रतीतेः [illegible]नुपेयत्वादि[illegible]तथा च तदर्थं वाक्यार्थज्ञानानुमानस्य भवतापि स्वीकरणीयतया तदुपा
पानुसरणं द्वयोरेवावश्यकमिति भावः [illegible]शाब्दबोधात्पूर्वं अशाब्दवाक्यार्थप्रतीत्यनभ्युपगमे तात्पर्यनि
रूपणामि[illegible]वाक्यार्थविशेषोपरक्ततात्पर्यज्ञानासंभव इत्यर्थः [illegible]शाब्दवाक्यार्थज्ञानस्य प्रागभ्युपेयत्वादेव
[illegible] लोकत्वे[illegible]वाक्य इत्यादि [illegible]रूपं[illegible]निर्णयः [illegible]कारमि[illegible]वकारिमकृतवाक्यार्थभ्रमादि । [illegible]सेवादिति भा
७ वः [illegible]पं वाभ्युपगम [illegible] वाक्यार्थप्रज्ञातापि स्वपदंभ्रमत्वाभाववत्प्रकृतविशेष्यसाकांक्षप[illegible]तावैशिष्ट्यज्ञान
करत्वादिरीत्या वकारिमकृतवाक्यार्थभ्रमादि निरासासंभवेन परिशेषानुमानानिर्वाहात् अन्यथा परिशेषानुमा

नांतरमेव संसर्गानुमानात्परिशेषानुमाननिर्वाहकभ्रमादिनिरासे संसर्गानुमानापेक्षा पामरस्योन्मादभ्रमापातात्
[illegible]नुवा वाक्यार्थज्ञाने तात्पर्यधियो हेतुत्वपाता तात्पर्यज्ञानमपेक्षणीयं वाक्यार्थज्ञाने च प्रथमतः कथं भवेदित्याशंक्य निराक
रोति [illegible]द्विती[illegible]पक्षं तात्पर्यज्ञानात्पूर्वं [illegible]व[illegible]लेनैव तात्पर्यज्ञानस्य हेतुत्वादिति भावः [illegible]नां[illegible]मानुमानिकसं
सर्गज्ञान[illegible]त्ये वे[illegible]तत्र तात्पर्यज्ञानाहेतुत्वादितिशेषः [illegible]वेवामि[illegible]शाब्दोपूर्वं तात्पर्यज्ञानानुरोधेनाशाब्द वा
क्यार्थसंसर्गाभावप्रमाणमि[illegible]नानुभावकमित्यर्थः भवेदितिशेषः [illegible]गेवास्ति हे[illegible]प्रागेवानुमानतः प्रकृत्यादिक्षमज्ञा
नानिष्यतेरित्यर्थः [illegible]वापी[illegible]तात्पर्यज्ञानहेतुतापाअनपवादादिति भावः वेदस्थले वाक्यार्थस्य प्रमाणान्तरानव
धार्यत्वपावि लक्षणसामग्र्या आवश्यकत्वाल्लौकिकवाक्यजविलक्षणानुभवोपि सामग्रीबलसिद्ध इत्येव समाधा
नमनु त्वं देशप्रतीतिजनकत्वं शब्दादिवाक्यस्यापि तादृशप्रतीतिं दीदृशानुमाने च भ्रमादिनिरासस्य वापेक्षितः ननु
प्राथमिकमन्यतरजन्यत्वसाध्यकानुमानमपि तत्साध्यस्यात्र हेत्वघटकत्वात्तत्प्रतीतीच्छयोपि त्वं वाविशिष्टवाक्या

१८ १५०७४७५ ५०८०

मू॰ग॰ र्थागर्भमिति वाक्यार्थमज्ञात्वापि प्रकरणादिना सुग्रहं प्रथमानुमानेपि शकादिवाक्ये व्यभिचारवारणाय नत्ववेशो
७१ नेहेतुथास्या नातत्स्यापेक्षितत्वात्तस्यावश्योपेयत्वात् [redacted] न्यव्यास्या [redacted] कवाक्यवशितिदृष्टांत [redacted] संगतिः तदर्थ
७ स्याश्रमाघटेन्य कर्मत्वादिसाकांक्षपदादिमती तीघमोघारितं कर्मत्वादिपदादिविशिष्टज्ञानजनकमदीयं घट ८६
मित्यादिवाक्यमिवेत्ति एतदनंतरं दस्येवानुमेयमितिपूरणीयं ततदस्यस्यैव मित्यस्य पूर्वपूरणीयैअनुमेयम् इत्यनेन १२७
संबंधः एतेपदार्था इत्यादिकं पूर्ववद्याख्येयं [redacted] परजतज्ञानं [redacted] रजतत्वाविशिष्टज्ञानविषयरजतत्वसंसर्गिधर्मि
वादित्यर्थः शाब्दस्यानुवादकत्वमुपसंहरति [redacted] मि [redacted] तुल्यतये [redacted] वेदवक्तत्स्यत्वे कूसमाग्रीसमवहितत्वेपेत्यर्थ
[redacted] ज्ञानावच्छेदकतये [redacted] वक्तृज्ञानानुमानेसाध्यतावच्छेदकतयेत्यर्थः तदनुमानादितिशेषः सिद्धेरित्यग्रिमेणान्वयः
एतद्याप्यार्थ्यघटितसाध्याभिप्रायेणोक्तं पायार्थ्यस्य प्रकृतविशेषणवाद्दिशेष्यकृतरूपतयावाक्यार्थस्य प्रवेशात्तदनुमा एम
नेविशिष्टज्ञानत्वेनसाध्यत्वेतुतत्र सत्त्वात्सिद्धिरित्याशयेनाह [redacted] पञ्जी [redacted] त्यादिनाअभिहितादित्यादि [redacted] मया ११

१२७४ १०८०८५० १७५२ ११५०८ १८७९

र्थतां ज्ञानानुरोधेन निष्प्रमतः स्वीकार्यत्वादितिशेषः [redacted] घभावानुमानानंतरं वक्ष्यज्ञानानुत्तरं अभ्युपगम्यैवानिर्वा-
हपतो मतमुपन्यस्यति [redacted] लि [redacted] यत्तु सं सर्गाग्रहो भ्रम इति पाठः संसर्गाग्रहाभावो भ्रम इत्यर्थः भ्रमस्य विशिष्टज्ञाना-
त्मकतया भ्रमस्थले संसर्गाग्रहस्यावश्यकतया स एव भ्रम इत्यभिमानः यत्तु संसर्गाग्रहो भ्रम इति क्वाचित्कः पाठः त-
त्र यथाश्रुते असंसर्गा[redacted]हाभावस्य संसर्गाग्रहात्मकतया तदभावः संसर्गाग्रह एवेत्यसंगतेः अतो भ्रमपदपूर्वमका-
रप्रश्लेषेण असंसर्गा[redacted] ग्रहाभावः अभ्रमः भ्रमाभावः तदभावः तदात्मकोऽभावः संसर्गाग्रह एवेत्यर्थः [redacted] स्तत्वानु-
मानांतर्गतमेवे[redacted] अभ्रांतत्वानुमानात्मकमेवेत्यर्थः [redacted] ज्ञानानुमा[redacted] वक्ष्य संसर्गज्ञानानुमानं [redacted] त्वे [redacted] भ्रमाभावेन लि-
गे च वक्ष्यज्ञानमनुमेयमि[redacted] असंसर्गाग्र[illegible]
ह विशिष्टधर्मधर्मिविषयकज्ञानद्वयमित्यर्थः [redacted] भावश्चे[redacted] विरोध्यभूतज्ञानद्वयकालीनस्तादृशविशिष्टाभाव इ-
त्यर्थः [redacted] तभेदं ज्ञान[redacted] धर्मिणि धर्माभावविषयकज्ञानरूपज्ञाने विशेषणाभाव इत्यर्थः ननु तयोः संसर्गाग्रह इ

स्ग त्विशेषः संसर्गाग्रह एव कथं न भ्रमस्याकांक्षायामाह [redacted] पत्तं सुषुप्तौ ज्ञानसामान्याभावसत्त्वेन संसर्गज्ञानाभावसत्त्वे शब्दसं
७८ पि न पुंसि भ्रान्तत्वव्यवहार इत्यर्थः [redacted] ज्ञानानुमानाभि[redacted] आवश्यकमिति शेषः आप्तत्वानुमानस्य वक्तृसंसर्गज्ञानानु
मानत्वोपगमे प्रथमानुमानं वक्तृज्ञानानुमानाधीनपदार्थसंसर्गानुमानं च व्यर्थं इत्याह [redacted] लिंगज्ञानेप २५७
यार्थज्ञानानुमापकमित्ति शेषः [redacted] द शा [redacted] तज्ज्ञानमेवेत्यर्थः [redacted] कं [redacted] शाब्दप्रमाजनकमस्तु तन्मते यथार्थज्ञानता ४७
८० त्पर्यस्यैव वक्तृयथार्थज्ञानानुमापकत्वादिति भावः अस्मन्मते भ्रमाद्यभावसहितभ्रमादिविशिष्टस्य ज्ञानान्यतरजन्यस्य २०५७
२५७ प्रयोक्तृत्वरूपहेतुज्ञानस्य यथार्थज्ञानानुमापकतया गौरवे शाब्दस्य प्रत्यहेतुया याथार्थ्यतात्पर्यज्ञानस्यैव वेन ३५० राम
हेतुतया प्रामाण्यवृत्तित्वेन तन्निर्वाहाय संसर्गानुमानस्य वक्तृज्ञानानुमानस्यावश्यकता उक्तहेतुघटकविशेष्यभाग ७८
४ सिद्ध्यर्थं प्रथमानुमानस्य तथात्वमिति भावः [redacted] अभ्युपेत्य प्रमा[redacted]नुमानस्य वक्तृज्ञानानुमानत्वं प्रमाभा
वानुमाना[redacted]तरं वक्तृज्ञानानुमा[redacted]नं कर्तव्यमेवेतीष्टापत्तिमाह [redacted] वेत्या [redacted] दशां लिंगाभि[redacted] वक्तृय[redacted]र्थज्ञानानुमा

२० ४ २३४ १५०४ ८०

१ क्रलिंगघटकं पश्य मशन्यत्वमित्यर्थः [redacted] दरा[redacted]लदेव[redacted]मसंसर्गानुमापक[redacted]कँ[redacted]थवाक्यार्थधीप[redacted]पथार्थ
पाक्यार्थप्रतीतीच्छ पोच्चरितत्वं पथार्थतामर्य … ं प्रपो[redacted]न शाब्दप्रमाजनकज्ञानविषयः एतज्ज्ञानत्वेन नहेतुत्वा
तिपावत[redacted]रवादि[redacted] ॥*॥ … ॥*॥ तस्याकांक्षादिकं सहकारीति पूर्वमुक्तं तस्मादिताया आकांक्षायाः प्र
संगतो निरूपणमारभते[redacted] इच्छारूपाया आकांक्षाः प्रसिद्धत्वादियमिति शाब्दबोधोपयोगीत्यर्थः [redacted]विनाभावर
[redacted]विशेष्यतावच्छेदके विशेषणशून्यावृत्तित्वं विशेष्ये विशेषणशून्यतादात्म्यविरहो वा अ … नाभावपदेनाभिवसि
तः स चार्थधर्मोपि परंपरासंबंधेन शब्दस्याकांक्षत्वव्यवहारहेतुः तत्रा … मा[redacted]ह[redacted]ल[redacted]भावा[redacted]सरोजत्वा
दिरूपाविशेष्यतावच्छेदके विशेषणनीलाद्यविनाभावादिति भावः तथा च तत्राकांक्षानुपपत्तिरिति भावः तत्र नीलाविशे
ष्ये सरोजादिव्यक्तौ विशेषे तदविनाभावसत्त्वेन द्वितीयपक्षेन दोषः अतस्तत्र[redacted]दोषांतरमाह[redacted]मल[redacted]नघा[redacted]जला
न्वापितया तात्पर्यविषयतत्संबंधस्येत्यर्थः [redacted]विनाभूत कण्ठ[redacted]आविनाभूतेवाक्यांतरस्थक[redacted]दार्थव्यक्तिविशेषरित्यर्थः

केवलान्वयिविशेषणस्थलेऽव्याप्तिरशुभमपसेरु षृष्या [illegible]भिव्याहृतेति समभिव्याहृततत्पदस्मारितजिज्ञासितस्वार्था
मू.ग न्वयकत्वं स्वस्य तत्सदाकांक्षेत्यर्थः उक्तस्थले कथपदस्य न द्वारत्वमनेन साकांक्षतावारणाय समभिव्याहारनिवेशः पद
७९ यो समभिव्याहाररूपाकांक्षाभागं शाब्दबोधे ज्ञात एवोपयुज्यते तन्मते ज्ञाता शाब्दप्रमा तत्तत्पदस्मारितार्थयोरन्वयबो
धे ज्ञातेन योग्यसाकांक्षतावारणाय एकपदार्थे परपदार्थान्वयजिज्ञासानिवेशः स्वविषयज्ञानसिद्धौ जिज्ञासा
नुदयात् हारणं जिज्ञासारूपाकांक्षा च शाब्दबोधे स्वरूपसत्युपयुज्यते सा च स्वविषयानुपहितत्वेन विशेषणीया अतो जिज्ञा
६ साविरहितीयक्षणे शाब्दबोधोत्पत्तिस्थले न दोषः जिज्ञासात्वेपि नाकांक्षा बोधद्वये व्यास्थलेषु एकबोधोत्पत्तिदशायामाकांक्षाभ्नि वा
ह्यपविषयतावच्छेदकावच्छिन्नानुपधानं वाच्यं [illegible]जिज्ञासीर[illegible]न संसर्गबोधेनि[illegible]त्वेऽप्यकत्वं वा पदार्थेन गृहीतं तदा राम
नत्यत्वस्य तादृशाविरहेपि नाकांक्षावर्णोपि वाक्यार्थबोधस्यानुभविकत्वात् तत्राकांक्षाया अवश्यं स्वीकार्यायां अनुपपत्तेरि ७९
त्यर्थः नतु तत्र मानस एव संसर्गबोधो न तु शाब्दः आकांक्षाविरहादिति [illegible]ोऽर्थो ध्याहारपक्षे पदस्मारितत्वस्य विशेषणस्य न दर्पः

भावोऽव्याप्तिरित्याह [illegible]व्याप्ति[illegible]विव्वाजिनापत्तेनेत्यत्रश्रुतौअध्याहृतस्यस्वर्गकामपदस्याधिकारिणोद्धारमित्तिलौकिक
वाक्येष्वाध्याहृतस्यापिधानरूपस्यार्थस्यपदस्यारितस्याकांक्षितत्वात्कार्यत्वपिधानकर्मत्वान्वयबोधविषयतयाकांक्षा स ४
तायाआवश्यकत्वादित्यर्थः नदभावापत्तेरिति शेषः [illegible]कल्पन[illegible]शब्दाध्याहारवादिनेयायिकमते[illegible]मुपलक्षणं समभि
व्याहृतैपदत्वमनिवेश्यस्यानिस्यतेसानसामान्याभिवेशि : गुरुमतेचेत्यपिवोध्यं [illegible]मीत्यस्यएवंतत्राकांक्षोपपन्नाविनिर्गमणी
यंगुरुमतेअध्याहृतार्थस्यश्रुतपदसमभिव्याहृतानुमानोपस्थापितत्वेनताइशानुमानेनशब्दस्यसाकांक्षतोपपत्तिरिष्टव्या[illegible]
र्गसि[illegible]आ[illegible]जिज्ञासितस्वार्थकानयनपदादेः। [illegible]कांक्षापत्ति[illegible] स्वार्थेनकर्मत्वादेर्भेदान्वयइतिआदिः अजि
ज्ञासेऽपितत्रशाब्दबोधः तादृशस्थलसाधारणंस्वरूपयोग्यजन्नितान्वयबोधव्याप्तत्वेजिज्ञासायोग्यताघटितलक्षणमाशंकते
अ[illegible]यते[illegible]आकांक्षाजिज्ञासितसंसर्गयोग्यतासंसर्गावगमप्रागभावरूपाव्याप्तत्वोद्धरणावारणायाह[illegible]तासा चे
[illegible]तेषाज्ञानेस्वविषयसंसर्गावगमात्प्रागेव [illegible]भावितुमर्हतीतितथाचतद्वैपक्षत्वेतद्रूपेणयोग्यतेतिभावः [illegible]योग्यता[illegible]ता

मू·ग दशीत्वमीप्यत्तेस्यर्थः [redacted]तरं[redacted]तग॰॰दानुसंधानवत्तिपुंसीत्यर्थः [redacted]द्वारणे[redacted]ततत्पदार्थविषयकतत्तदनुसंधानेत्यर्थः तथाव
८० ततत्पद्वि[redacted]षयकत तदनुसंधानव्यक्तिजन्यप्रकृतसंसर्गावगमप्रागभावः तदनुसंधानविशिष्टात्मनिष्ठः तयोः पदयो॰रा
कांक्षेत्यर्थः प्रागभावस्यपदेसाकांक्षव्यवहारनिमित्तस्वप्राप्तियोग्यजनकत्वरूपः संबंधः जनितान्वयबोधदशायांभना
गतानुसंधानजनितशाब्दबोधोत्तरप्रागभावमादायातिप्रसंगवारणायतत्तदनुसंधानविशिष्टात्मनिष्ठत्वं एकक्षणाव
च्छिन्नैकात्मवृत्तित्वसंबंधेनतत्तदनुसंधानविशिष्टत्वपर्यवसितं प्रागभावेशितंततत्तदनुसंधानजन्यत्वविशेषणप्रयोजनंत्व २३
यमाहा[redacted]मत्व[redacted]: [redacted]पर्यवशा[redacted] नघाइत्यस्यकष्ठे॰ यान्वयतासर्पवशादित्यर्थः [redacted]: नदीसंबंधस्य[redacted]सं
सर्गावगम[redacted]कष्ठेनसंसर्गावगमस्योत्पत्स्यमानत्वात [redacted]भावसत्वे[redacted]तद्वगमप्रागभावसत्वेपि [redacted]वारणे[redacted]त्ले एम
स्वार्थान्वयबोधजनकेनन घाइत्यस्यानुसंधानेनेत्यर्थः कष्ठेसंसर्गावगमोनेत्यत्र मेण संबंधः [redacted]सर्पवशाद[redacted]जत्वा ८०
न्वयतासर्पवशादित्यर्थः एतज्जत्वान्वितत्वेहेतुः [redacted]ान्वितनघा[redacted]जत्वान्वितमपाभासमानस्यनदीसंबंधस्येत्यर्थः [redacted]सं स

गीवगमो [redacted]कत्वेन सह संसर्गबोधो न जन्यत इत्यर्थः [redacted] नत दनुसंधानजन्य नदीकत्वसंसर्गबोधाभावः प्र
२७ सिद्ध्यतीति शेषः तथा च न तदनुसंधानकालेन घो[redacted] इत्यस्य कत्वस्ताकांक्षत्वेतिभावः [redacted]न कर्मत्वादिपदानुसंधा
नजन्यस्य कर्मत्वादौ घटादेर्भेदसंसर्गावगमस्य प्रागभावसंभव इत्यर्थः प्रतियोग्यप्रसिद्धेरिति भावः [redacted]पत्पदार्थसं
सर्गावगमोऽप्रसिद्धः तदनुसंधानमंतर्भाव्याकांक्षाया हेतुत्वकल्पनासंभवात् सामान्यसामग्रीनः तदनुसंधानदशायां
कारणाबाधेन शाब्दबोधापत्तिर्दुर्वारैवेति [redacted]यपदानुसंधानव्यक्तिभिः शाब्दबोधो जन्यते न तदनुसंधानजन्यशाब्दबो
१४८ धप्रागभावादिघटितसामग्रीविशेषकूटस्यैव तत्र शाब्दसामान्यानुत्पादप्रयोजकत्वात् प्रागभावस्याप्रसिद्ध्यसिद्धिपरा
हतत्वादित्यप्रागभावप्रसिद्धेरप्रसिद्धेश्चोपगमे निराकांक्षव्यवहारस्य व्याघातादित्यर्थः प्रतियोगिसत्त्वेऽभावव्य
वहाराविषयवाधात् असत्त्वे व्यवहारविषयस्य तदभावस्याप्रसिद्धत्वादिति भावः [redacted]तदानीं निराकांक्षव्यवहार
स्य तदानींतनप्रागभावप्रतियोगिसंसर्गव गमसामान्येतदानींतनानुसंधानजन्यत्वाभावो

विषयः संसर्गावगमसामान्येनदानीतंनप्रागभावप्रतियोगित्वतस्तानानुसंधानजन्यत्वो

[illegible] भावोवानथाचनसिद्ध्यासिद्धिव्याघातः [illegible]

[illegible] पद्विषयकत्वेनयदनुसंधानव्यक्तेः यंप्रकृतसंसर्गावगमेहेतुत्वात्संसर्गावमप्रागभावविशिष्टतद्दनुसंधानव्य

क्तीनांविषतासंबंधावाच्छिन्नाभावकूटस्यतत्पदनिष्ठस्यनिराकांक्षव्यवहारविषयत्वोप[illegible]गमान्नानुपपत्तिरित्यतोसे

षांतरमाह[illegible] श्रोताविमलेजलभित्यस्यश्रवणेनदीसंबंधस्यजलान्वयत्वात्पर्यमेवावगाहेनेतिअश्रुतेवे

त्येतं[illegible]मे्यभ्रमा[illegible]तश्रवणेपिकदान्वयपरत्वाभ्रमवशेनेत्यर्थः [illegible] नदीसंबंधस्यएवमद्येपि[illegible]मस्त्वा[illegible]भि

मशुरूपयोः ज[illegible]लेकच्छेचनघारत्तिपदानुसंधानंदीसंबधानुसंधानजन्यनदीसंबंधावगमो[illegible]दपान्वधारत्तिपदंज

लकद्योभयसाकांक्षंस्यादित्यर्थः तदनुसंधानजन्योभयान्वयबोधप्रागभावयोः पुरुषभेदेनसत्वादितिभावः [illegible]ल

तश्रोतौरूभयसंसर्गावगमाद्भयरूपंप्रतिनघाइत्येकपदस्यनदीकच्छोभयसाकांक्षत्वमिष्टमेवेति[illegible]अंसमभिव्याहृत

:श्रीकृ०२

पदाभ्यां आकांक्षाभ्रमेणैव शाब्दबोधजननात्तत्रासमभिव्याहृतनदीकच्छपदयोर्निराकांक्षत्वापाअवश्यमुपेयत्वा
५६ त्[redacted]वमुंभयत्र साकांक्षत्वापत्तिर्नसंगच्छतेनघारत्यस्यजलसाकांक्षतायाःरच्छत्वादिति[redacted]रभयसाकांक्षास्यादि
त्यस्यथाजलसाकांक्षत्वथाकच्छसाकांक्षस्यादित्यर्थकत्वपा[redacted]तत्संगतंसाघटितलक्षणेइवाअपिपदयोःसमभि
व्याहारस्यानिवेशनीयत्वान्नायंदोषः तस्यज्ञातस्यैवशाब्दबोधोपयोगिनयाकच्छेनदीसंबंधान्वयबोधस्यलभ्रमा
देवोपपत्तेरित्यतः प्रागभावरूपामाः आकांक्षायाः शाब्दबोधहेतुत्वामेवस्वीकृपत्ति[redacted]भावस्यै[redacted]नतत्पदानुसंधान
विशिष्टतत्तदनुसंधानजन्यशाब्दबोधप्रागभावस्यतत्राभावः घटः कर्मत्वेनबाः कृत्यर्थस्यादौतत्रप्रथमेकारणांतरसम
०० स्तीतिविभाव्योवाऽनुपूर्वीज्ञानरूपस्योतरत्रेचसमभिव्याहारज्ञानस्याबाअभावस्यआवश्यकत्वादित्यर्थः यथाश्रुतंतुनसं
गच्छतेघटः कर्मत्वमित्यादिपदानुसंधानजन्यशाब्दबोधाप्रसिध्यातत्प्रागभावाभावस्यतदीयकारणात[redacted]राभावनि
यतत्वाभिधानविरोधात् कुत्रचिदुत्पन्नयकौ पुनरुत्पा [redacted] प्रागभाववद्विरहेणैवकारणाकुत्रनियमायोगाच्च[redacted]के

५६

मू॰ग॰ रूपाकांक्षाहेतुत्वादिना प्रसक्तातिप्रसक्तमानुपूर्वीविशेषज्ञानत्वे गुरुत्वमा अननुगमात् अतः तेन प्रागभावरूपापाआकां

द्र॰ ८१ क्षापाअन्य[redacted]सिद्धिरित्युपदर्शितन्यायस्यावमपि न स्यादिति[redacted]तत्तदनुसंधानव्यक्तिभेदेनानेतकारणताकल्पन प्र

पेक्ष्यानुपूर्वीविशेषज्ञानहेतुत्वकल्पनमेवोचितमित्याशयेन कारणतावच्छेदकसंभवावश्यकत्वाभिधानसंगतेः [redacted]त

तथा च व्यक्तिपूर्वे तत्समानविषयकशाब्दबोधस्येन रूपमानेनतत घटत्वादेर्वारणाय तत्तद्घटोन रंगुंव्यक्तीनां गमक

नुमानादक्षणेनउपधायकपदानुसंधानव्यक्तिव्यापारत्वेन तत्तदनंतरक्षणे तत्तद्[redacted]त्पादवारणात प्रागभावस्य

चहेतुत्वकल्पनमावश्यकमिति [redacted]पश्चाद्बोधव्यानुमानादकालेतज्ज्ञानकुर्याद्यो गपताशानादिरनियम तदनंतरक्षणे

ताहशसामान्यकारणाभावादेव तद्युक्तनुमानादापत्त्यसंभवात्सर्वत्र प्रागभावरूपाकांक्षाहेतुत्वासिद्धेः [redacted]स्वप्रतियोगि राम

जनकानुसंधानविशिष्टत्वेन प्रकृतसंसर्गवगम प्रागभावारूपायाआकांक्षायाः अनुगमरूपावच्छिन्नप्रकृतसंसर्गा ८१

वगमेककारणत्वमेव संभवतीति किमर्थमानुपूर्वीविशेषज्ञानत्वादिना हेतुत्वांतरकल्पनमिति[redacted]ः घटः कर्मत्वमि

स्यादिपदानुसंधानस्यापि पदत्वस्य सामान्यधर्मपुरस्कारेण कर्मत्वं घटीयमित्यादिशाब्दबोधे हेतुतया तद्विशाष्टसंसर्गा
वगमं प्रागभावत्वलाताद्दशाशाब्दोपतिवारणाय फलीयधनाँ [redacted] कजनकज्ञापाएवकारणत्वांवछेदके निवेश्यत्वपामाह
रापदानुसंधा [redacted] नेवशाब्दबोधानुपधानेशाब्दबोधानुपधानमयोग्यस्यानिर्जकारणविरहस्यामयोजकतयाआनुपूर्वी
विरोषज्ञानविरहस्येवतत्प्रयोजकतायाउपगंतव्यतयातज्ज्ञानहेतुतायाः ताद्दशप्रागभावहेतुत्वेप्या [redacted] वश्यकत्वान्
२० ननुपँआनुमित्यनंतरंसमानविषयकानुमित्यंतरवारणायसिद्धेरनुमितिप्रतिबंधकत्वमुपेयते। तथाशाब्दबोधानंतरमपि
समानविषयकशाब्दधीवारणायताद्दशाशाब्दबोधेताद्दशशाब्दबोधस्यप्रतिबंधकत्वमावश्यकं ध्वंसप्रागभावयोरस्तत्वा
१०४४०२ भावाविरोधितामतेचशाब्दबोधसामान्यंप्रतितदभावस्यहेतुतानसंभवंतीतितत्तच्छाब्दबोधव्यक्तीनांतत्तद्व्यक्तित्वावछिन्ना
भावंकूटस्येवसमानविषयकाशाब्दत्वावछिन्नहेतुतावाच्याः तथाचतत्तद्व्यक्तित्वावछिन्नाभावत्वेभतत्तद्व्यक्तिव्यधिकरणशा
ब्दबोधेव्यक्त्यंतराभावस्येवतत्तद्व्यक्तिसमानाधिकरणशाब्दबोधे [redacted] नद्व्यक्तिध्वंसप्रागभावयोरपिहेतुत्वमापातेनयाव

भा॰ ग ८३ संसर्गाभावहेतुतान्तर्गतावच्छिन्नप्रागभावहेतुतैकाकाङ्क्षाहेतुतेत्युच्यतामिति ... इतरथावत्कारणसत्वेशब्दानुभवानन्त
रं तत्समानविषयक ... शाब्दबोधानन्तरानुत्पादस्यैवासिद्ध्या शाब्दबोधे प्रतिबन्धकताया एवासिद्धेः अत एवाग्रिमक्ष
णे अयमेतीत्यादौ राजपुत्राशब्दयबोधोत्पत्तिकालेपुरो राज[illegible]रूपान्वयबोधानुत्पादप्रयोजकाकारणान्तराभावात् [illegible] पि राज
पुरुषान्वयबोधानुत्पादः संभवतीत्यभिप्रायः ज्ञानेनान्वयबोधस्वरूपविशेष्यदलवैयर्थ्याभिधानमविषयकशाब्दबोधान
न्तरं शाब्दबोधानन्तरानुत्पादेनान्वयाहापलदलप्रवेशस्यावश्यकतया तद्विरूप्ये [illegible] नुपूर्वीविशेषज्ञानादिनान प्रागभावरू -
पायाः आकाङ्क्षायाः अन्यथासिद्धिः एकविधशाब्दबोधे नानाविधानुपूर्वीज्ञानानां हेतुत्वकल्पनमपेक्ष्य घटः कर्मत्व
मित्यादौ कर्मत्वं घटीयमित्याद्यन्वयबोधवारणाय शाब्दबोध
प्रागभावस्यैव स्वप्रतियोगिकारणानुसंधानवत्त्वसंबन्धेन हेतुताकल्पनौचित्यात् [illegible] घटः कर्मत्वमित्यादिपदज्ञानत्वे राम
नोक्तादृशान्वयबोधयोग्यतायाः फलोपधानरूपकारणतायाः निवेशप्रयोजनाभावात् घटितसंबन्धेन प्रागभावरूपकारणस्योक्तस्थलेऽस ८३

४६७० त्वेफलानुमादप्रयोर्वारणाय कारणांतराविरहस्य प्रयोजकत्वाभ्युपगमआवश्यक [redacted] इति प्रागेवोक्तमिति [redacted] उभयाद
लिकारणतायाः संबंधत्वघटकतया पदज्ञानत्वादिना सामान्यकारणताया व्याहतिसंभवेन फलोपधानानिवेशादनुसंधा
नव्यक्तीनांतत्तद्व्यक्तित्वावच्छिन्नायाः तत्तद्व्यक्तिकारणतायाः संबंधसिद्धतयाघटमित्यादिपदानुसंधानस्थले उभयाहृत्ते
ताहृशकारणताघटितसंबंधेन शाब्दबोधप्रागभावसत्वस्यावश्यकतया तत्र तत्र शाब्दबोधोपपत्तेः [redacted] वेनाक्षरावृशे
षकारणतासंबंधेन शाब्दबोधोत्पत्तिसित्तंपदज्ञानमेव शाब्दबोधकारणमस्तु सामान्यविशेषकारणतयोरवच्छेद्यावच्छेदक
[redacted] भावाभावेन आत्माश्रयानवकाशादिति किं प्रागभावहेतुत [redacted] येति [redacted] शाब्दबोधोत्तरं क्वचित्समानविषयेशाब्दबो ४
धोपगमेपि उत्सन्नतद्योक्तेः पुनरुत्पादवारणायोक्तसंबंधेन प्रागभावस्यानुगतकारणतोक्तिरित्यादिरित्याशंक्य प्रतिबंदिमा
ह [redacted] उक्तप्रागभावहेतुतयापि प्रसंगं निराकृत्यानुपूर्वीविशेषज्ञानानांहेतुतास्वीकारे [redacted] त्यर्थः [redacted] स्यातामि ७
८ तिशेषः नयाचैवं योः शाब्दबोधहेतुतासिद्धांतोभज्येतेनिति भावः [redacted] बाधकमानाभावः शाब्दस्थलेयोग्यतेत्युक्तानेनस्य चानुपपत्त्यादिरस्य

मू०ग लेशाब्दसाधारणधर्मावच्छिन्नहेतुतापर्याप्तत्वात्कथं तस्य हेतुत्वमापद्यतां इत्याशंक्यानुमित्यादावपि बाधाभावस्य हे शब्द
८५ तुतां स्वेच्छयति [redacted] नस्त्येवाभिप्रायः [redacted] मुक्तप्रागभावहेतुतयानातिप्रसंगो [redacted] गभावाभावे नैव [redacted] अनुमित्यादा
वपि नानाविधबाधादिप्रतिबन्धकाभावहेतुतापेक्षया लाघवेन स्वातिमोगिजनकपरामर्शादिसंबन्धेनानुमित्यादिप्रागभा
वस्य हेतुतासंभवात् बाधादिकालीनपरामर्शादीनां तत्तद्व्याप्तिकत्वेन अनुमित्यजनकत्वात्ताहशकारणबाधेनैव बा
धादिकालेऽनुमित्याद्यभावनिर्वाहात् इत्यर्थः [illegible] जबाधादिवध्वंनंतरक्षणे सत्परामर्शेणाबाधनाशेऽनुमितिज
दे ननाइकसंबन्धेनानुमितिप्रागभावस्य ताहशपरामर्शोत्तरक्षणेपि सत्वाद्विनष्टप्रागभावे बाधादिदशावनुमित्याप
त्तिस्तोबाधाद्यभावस्यानुमितिहेतुत्वमुक्तदिशाव शाब्दबोधहेतुत्वमावश्यकमित्याशंक्य दूषणांतरमा [illegible] भाव
स्य [illegible] नासाधारण्य [redacted] नशब्दप्रमाणासाधारणस्य हेतुताव्यधिकरणहेतुतापर्यासाधारणहेतुतारूपत्वा राम
दिविशेषः तथाचैतन्मते आकांक्षायाः शब्दासाधारणसहकारिताभङ्ग इति भाव [redacted] शाब्दानुभवमात्रवृत्तिधर्माव ८४

[illegible]

च्छिन्नानिरूपितोक्तप्रागभाववद्वेत्तुलपैवतद्रूपा [illegible]दः शब्दासाधारणसहकारिताप्रवादइत्यतआह [illegible]स्थिते [illegible]
उपस्थितोथाप्यव्यवहारविषययोः ससंबाधिकानिः संबंधिकपदाकांक्षयोः तद्व्यवहारनिमित्तभूतोज्ञातिविशेषरूपो
त्केपिपर्यो नस्यात्तभित्यर्थः [illegible]भा [illegible]ज्ञातिमत्तासंभवात् [illegible]पिहृषणमाप [illegible]: सिद्धांते प्यभावरूपाकांक्षोपगम
४७७०७ त्तताहृशार्थकपदानिष्टतोयाख्याकांसायाः उपस्थित्यादिव्यवहाराविष [illegible] निपामकतानुपगंतव्यान तुजातिविशेषपी
रितिप्रागभावरूपाकांक्षापक्षेप्युपपत्तेः सोदत्तस्मलक्षणमाशंकते — [illegible] — [illegible]ताप्यः प्रकृतशाब्दबोधवि
षयोयस्तत्तदर्थतदितरपदार्थस्तयोः प्रकृतविशेष्यविशेषणयोस्त्वयः संसर्गः ज्ञानांशेविषयितासंबंधेनतत्प्रकारि
कायाजिज्ञासा प्रकृतविशेष्यतावच्छेदकावच्छिन्ने प्रकृतविशेषणतावच्छेदकावच्छिन्नस्य संबंधविधयाप्रकृतसंस
गविषयकत्वंतदुत्तरक्तज्ञानगोचरेच्छोतियावत्तदनुकूलेपेविशेषणयोरूपास्थितीतज्जनकपदानिष्ठमज्ञानिततासर्प
विषयान्वयबोधकत्वेतात्पर्यविषयतावच्छेदकावच्छिन्नशाब्दबोधानुपधानत्वेयोस्ताहृशान्वयबोधोपयिकाकांक्षे
१ ३३४६   १ ४४७७०

१३५ ७०   [illegible]

मू. ग सर्थः सरोजं नीलमित्यादौ नीलमित्यादिमात्रोक्ते सरोजमन्यद्वा इत्यादिं विशेष्ये नीलादेर्विशेषणस्याभेदसंसर्गजिज्ञा शाब्द
८५ सा सरोजमित्यादिमात्रोक्तौ वाक्ये नीलमन्याद्दशं वेत्या[illegible]दिं सरोजादिरूपविशेष्ये विशेषणो विशेषणस्याभेदादि सं
संसर्गजिज्ञासा जायत इति नाद्दशाज्जिज्ञासानुकूलाया नीलसरोजाद्युपस्थितेर्जनकत्वस्य समानाविभक्तिकनीलसरोजादिप
७ दयोः परस्परसाकांक्षाअं[illegible]जिज्ञासानुकूलोपस्थितिघटितार्कांक्षा इत्यत पुरोडाशकपालेन तुषानुपवपतीत्यादौ पुरोडा
८ शाष्टकपालमिति वत्तुर्थीसमासस्याविरुद्धत्वोपपद्यते न समासोपगमे हि पुरोडाशकपालपदानं - - - - - - प्रयो
जनकं कपालत्वेनैवोपस्थितिर्भवेत् तथा च सति कपालस्य पुरोडाशरूपप्रयोजनलाभेन प्रयोजनजिज्ञासापाअसंभवात्
तुषोपवापरूपप्रयोजनबोधोपयिकाकांक्षा नानिर्वहेदित्ति घटः कर्मत्वमानयनीत्यादौ क्रियापदप्रयोगे न तदन्वयिकारकप्र
० कादिजिज्ञासामात्रमादाय क्रियाकारकपदयोः आकांक्षामुपपादयन्ति [illegible] मिति [illegible] पाति [illegible] जिज्ञासा भवतीत्यग्रिमेणान्वयः ८५
[illegible] जिज्ञासा [illegible] एभाइशासंशयमूलत्वाविशेषणं कि किंचित्किं या विशेष्यकघटकर्मत्वानयनबोधोभवात्विति जिज्ञासा [illegible] न्यग्राद्दाइतिजिज्ञा ७०

[illegible]

[illegible] घटमन्यद्दे इति संशयमूला आनयनघते: [illegible] विशेषत: कर्मत्वान्वयबोधोभवतिति छेत्यर्थ: [illegible]
यावता दृशतादृश जिज्ञासाजनकाकांक्षाका[illegible]रकोपस्थितिजनकत्वपाक्षिपाकारकप्रस्तानामेवाकांक्षा निर्वाह इति [illegible]व: [illegible] १
२ घटो नीलो [illegible] स्यादा विवघट: कर्मत्वमानयनेकृ निरित्यादावपि अभेदान्वयप्रकारकजिज्ञासा घटिताकांक्षा सत्वात् कथं ना
भेदान्वयबोध इत्यत आह [illegible] योग्य[illegible] अभेद संसर्गघटितयोग्यताविरहात् योग्यताभ्रमेतु भवत्येवशाब्द भ्र
म इति भाव: तत्र भेदान्वययोग्यतासत्वात् प्रसक्ते भेदान्वयबोधमाकांक्षाविरहेण वारयति [illegible] यटं नयेमिति भे ४
दान्वयस्थलमत्रेत्यर्थ: [illegible] कर्मत्वविशेषणतयेत्यर्थ: अनुपस्थित्याघटकर्मत्वान्वयित्वेन सानुकूलोपस्थिति
विरहेण नक्कंय यांतदन्वयबोधोपयिकाकांक्षासत्वमिति भाव: विशेष्यद्दलप्रयोजनमाह [illegible] अयमेतीत्यस्य [illegible]
णे [illegible] मोपस्थि[illegible] नपुत्रपदार्थेनित्यर्थ: [illegible] रूपमाकांक्ष[illegible] नत्तुरूपप्रकारसाकांक्षं राजपदं तु रूपे [illegible] देन स्वार्थान्वयबो २
धं जनयति जिज्ञासर्मभ्रमासुत्रेणान्वयबोधे जनिते पि राजपदस्य पुरु[illegible]न्वयबोधे [illegible] साकांक्षत्वादर्थांतरवाक्यार्थबोधेज

[illegible]

मू-ग ८६ नितेपि महावाक्यार्थबोधेऽवांतरवाक्यार्थबोधकपदानां साकांक्षत्वा [illegible]त्वा सर्वविशेषणत्वमन्वयबोधविशेषणप्रयोजनभयान्व शब्दखंड
यबोधेना सर्वतत्रैकार्थेनान्वयबोधेजातेऽपरान्वयबोधसाकांक्षत्वानिर्वाहापत्तास्यैविषमान्वयबोधानभ्युपेस्यतासर्पो
विषयतावच्छेदकपारिष्कृविरूर्मीवच्छिन्नानुपधानं निवेशितं [illegible]पदैः कर्मत्वमित्यादिपदेभ्यो घटकर्मत्वादयोविशेषव
लतयाउपस्थितासृ इति न घटकर्मत्वाद्यन्वयपित्तयान्कि याविशेषादिजिज्ञासात्वदेत्यर्थः [illegible]दिभक्ती[illegible]घटमानयनी[illegible]त्यादाव
पीत्याद्ः [illegible]रूपेणोपस्थितिं[illegible]मत्वेकपदेभ्यः पृथक्पृथकस्मातिरित्यर्थः [illegible]न्वयप्रकारकाजिज्ञासे[illegible]घटकर्मकत्वान्वयप्र
कारकान्क्रियाविशेषादिजिज्ञासेत्यर्थः तत्राविशरंखलघटकर्मत्वाद्युपस्थितितोपिघटः कर्मत्वमित्यादिपदाधीनोपस्थितिवि
लक्षणास्येवचताद्दृशाज्जिज्ञासोपयोगिनी त्याशंकानिराकरोतिर्[illegible]घटमानमतीत्यादौ[illegible]हेलक्षणा[illegible]उपस्थितितो
वैलक्ष्यलेपन[illegible]स्थिति[illegible]दुर्वचत्वादितिभावः अत्रलक्षणोपमत्तमित्पर्योराकांक्षानुपपत्तिर्दृष्टव्यानिर्विभागैक्य[illegible]घटाघन रामा ८६
याजिज्ञासानुदयात्वदोवांतरमा[illegible]णा[illegible]राजपुत्रस्[illegible], मित्यर्थः [illegible]म[illegible]राजपुत्रान्वयबोधोस्यान्दिशाकारणविरहा

[illegible]

X [illegible] X

[illegible]

[illegible]

।दित्यर्थः तत्पूर्वमनुगतितान्वयवोधकत्वघटितायाः पूरुषान्वयवोधोपयीकाकांक्षायाः सत्वेनतासयादिविरहस्येवं
न्वयाद्योधोत्तरमपिटीकाकारलक्षणमालस्यासिद्धांतयातेअभिधेयाधातोर्भावणार्थकतयाअभिधानपदंपयो
गकांक्षासंगमनीयातदुभयवाक्यपरंतस्यापर्यवसानेअवरितार्थतापहतशाव्दवोधरूपफलानुपधानमितियावत्
तथाचतद्विशेष्यकतत्प्रकारकतत्संसर्गकशाव्दवोधेमाद्दशावोधाभावः तद्विशेष्याविशेषणपदयोराकांक्षेत्यर्थः पदस्य [illegible]
[illegible] वाशाव्दवोधजननेआकांक्षायाः सहकारितया [redacted] नस्याः पदसंवंधितयापदसाकांक्षत्वव्यवहारनिमित्ततानतुप
दमत्यासन्नतयाशाव्दवोधेसमानाविष ‧ कशाव्दवोधाभावस्यहेतुत्वात् [redacted] यस्यपेनविनानत्वाद्यानुभावकत्वंतस्यचदं
पर्यवसानमित्यग्रिमग्रंथेनपदार्थेष्ठ्यान्वयाननुभावकत्वस्यापर्यवसानरूपतावश्यतेतस्येवप्रकांततयातादयराभा
[illegible] शात्तत्थावोनिष्ठशाव्दवोधाभावस्यापर्यवसानरूपत्वेविरोधइति [redacted] पदार्थेष्वा [redacted] यानुभावकत्वाभावोहिनान्वयवो [illegible]
धपूर्ववर्तित्वघटिततदुपधायकत्वस्याभावः तथासतिशाव्दानुभवपूर्वकालेपरेतत्सत्वेनतदभावरूपकारणासत्वात्शाव्दे

[illegible] [illegible]

रू॰ग॰ बोधानुपपत्तेः परंतु शाब्दबोधोपधानाभाव एव स एवात्मनिष्ठशाब्दबोधाभावपर्यवसित इति [redacted] शाब्दबोधोपधानाभा
८७ वः शाब्दबोधवैशिष्ट्याभावः स्वरूपयोग्ये यद्येवेदं सो सहकारिपदांतरविरहप्रयुक्तः तदा स्वरूपायोग्यावेदेप्य सौ तादृश
स्यैवेत्यतिप्रसंगाभिप्रायः फलोपधायकत्वाभाव एव पदांतरव्यतिरेकप्रयुक्तत्वेन न निवेशनीयः फलोपधायकत्वस्य च फला
व्यवहितपूर्ववर्तित्वे सति तत्स्वरूपयोग्यत्वात्मकस्याभावः स्वरूपायोग्ये विशेष्यीभूतस्वरूपयोग्यताविरहप्रयुक्तो ए
व इति अतिप्रसंगाव नवकाशादिति [redacted] तादृशाभावविवक्षणे पूर्वोक्तानुपपत्तेरिति चेन्न तथा स्वरूपयोग्यत्वसहितफलवै
शिष्ट्यरूपफलोपधानाभावविवक्षयैव स्वरूपायोग्ये पदेऽतिप्रसंगस्य वारणीयतया तात् आत्मनोऽपि समवायिकारणत्वे
न शाब्दबोधस्वरूपयोग्यत्वमात्र स्वरूपयोग्यतासहितफलोपधानाभावस्य फलकाले एवासत्त्वेन फलाभावपर्यवसितत्वा रामु
त् अत एव मिश्रोक्तमीदृशाकांक्षायामपि शाब्दबोधप्रागभावरूपत्वमपि संगच्छते शाब्दबोधोपधायकत्वाभावस्याकांक्षा ८७
त्वे तु संगतेः स्वरूपायोग्यपदे साकांक्षत्वव्यवहारवारणाय पदविशेषनिष्ठत्वमपर्यवसानपर्यायं तदभावपर्यन्त[redacted]स्येति येने

[illegible] पदस्य समभ्यर्थे षष्ठी तथा च यत्पदानिष्ठं स्वार्थान्वयाननुभावकत्वं येन पदेन विना यत्पदव्यतिरेकप्रयुक्तं
[illegible]सोपि तत्पदद्वयनिष्ठं इत्यर्थः [illegible]रूपकप्रकृतावन्वयाननुभावकत्वं [illegible]पर्यवसानं अभिधानापर्यवसानपदार्थः घटादिप
दस्य मादिपदसहकारेण कर्मत्वादौ घटादेराधेयतासंसर्गबोधकतया तद्विघतादृशसंसर्गाननुभावकत्वम् मादिप
दव्यतिरेकप्रयुक्तं अमादिपदानिष्ठं च तत्र घटादिपदव्यतिरेकप्रयुक्तं सहकार्यसमवधानकाले स्वरूपयोग्यनिष्ठस्य कार्यानुपधा
यकत्वस्य सहकारिविरहप्रयुक्तत्वादिति तत्र लक्षणसमन्वयः कर्मत्वादिपदस्य तादृशान्वयबोधायोग्यत्वात् तद्विरहेण घटादिप
देनादृशान्वयावबोधकत्वस्य प्रयोजकत्वेन वा तन्निष्ठं तदभावो घटादिपदव्यतिरेक[illegible]प्रयुक्तः अतो नातिप्रसंगः [illegible]न्वयबोधाननुभा
[illegible] वकत्वस्यान्वयबोधाव्यवहितप्राक्काले निर्वाहायान्वयबोधानुपधायकरूपतयाख्यानात् स्वोत्पत्तिका
५१ लेस्वस्मिन्नन्वयानुपधायकस्य स्वाव्यवहितप्राक्कालावच्छेदेन स्वव्यतिरेके नापि प्रयुक्तत्वात् स्वस्यापि स्वसाकांक्षत्वापत्तिरिति वा
[illegible] रशात्वादत एव आख्यातप्रदीपस्थाप्ययोः तन्तिव नैमानत्वायोरन्वयबोधानिर्वाहः अत्र अन्वयबोधविशेषोपदर्वि [illegible]

[illegible]

मू॰ग्र ज्ञानहेतुताया आवश्यकत्वं अन्यथा कस्यचित्पदानिश्चलदनुपधाने पदान्तरविरहः प्रयोजकः न तु सकलपदनिष्ठतदनुपधाने शा॰ खं॰
८८ इत्यत्र नियामकाभावप्रसंगेनातावतैवंच घटः कर्मत्वमित्यादितो [illegible] दीपकर्मत्वप्रबोधनिर्वाहेऽ[illegible] प्रबोधानुपधानहेतु
तायां निरूपकपदविशेषोपत्वनिवेशनमफलमिति [illegible] पदस्य ज्ञापमानतया शाब्दबोधहेतुतामतेऽपि पदविरहे पिनष्टा
पारपदार्थोपस्थितिसत्वेशाब्दबोधोत्पत्तावपदविरहो न ताहशशाब्दबोधानुपधानप्रयोजक इति प्रसर्गजन्यपदार्थोपस्थि
तेर्यत्पदजन्यपदार्थोपस्थितिं विना स्वार्थान्वयानुभावकत्वं मितिविवक्षणीयं पदस्य स्मृतावप्युक्तत्वेऽपि स्वत्वेन ज्ञा
ने निवेशनीयं यत्पदज्ञानजन्योपस्थितिकाले यत्पदव्यक्तिज्ञानजन्योपस्थितेर्व्यतिरेकः ताहशोपस्थितिप्रयुक्ता [illegible]
न्वयानुभावकत्वं [illegible] विरहात्पोः प्रत्ययोः परस्परसाकांक्षतोपपत्तये प्रकृतधर्मप्रकारकज्ञानजन्यापाउपस्थितेर्यद्धर्मप्रका
रकज्ञानजन्योपस्थितिं विना अन्वयानुभावकत्वं तद्धर्मावच्छिन्नपदयोरैः पर्यवसानं विवक्षणीयं ताहशताहशधर्मः राम
आनुपूर्वीविशेषरूपं घटपदापदत्वादिकं तद्धर्मप्रकारकोपस्थित्योः तज्जन्यप्रवाप्योपस्थितिसोऽस्य कदाचित्कदाचिद् ८८

कसत्त्वेऽपराभावात्कार्याभावव्याप्तेर्नानुपपत्तिः एतेन कर्मत्वादिपदे रम्पदत्वादिप्रमजन्यार्थोपस्थितिकालेऽपि कर्म
त्वादेर्घटादेश्चाधेयत्वसंबंधबोधोदयात्प्रमादिपदत्वेन प्रमादर्थोपस्थितेरपि तद्बोधाद्रामादिपदजन्यार्थोपस्थिति
विरहस्याप्रयोजकत्वेपि न दोषः [redacted] अमृघट इत्यादि विपरीतानुभवकर्तृज्ञानजन्यपदार्थो[redacted]पस्थितिमतोऽन्वयबोधा
नुत्पत्त्या घटादिपदाव्यवहितोत्तरामपदत्वप्रकारकज्ञानजन्यार्थोपस्थितित्वेनैव शाब्दबोधहेतुतोपगमात्तद्रूपावच्छि
न्नाभाव एवान्वयबोधाभावप्रयोजको न त्वमपदत्वादिप्रकारकज्ञानजन्यार्थोपस्थितित्वावच्छिन्नाभावः तेन रूपेणाहे
तुत्वात्तद्विवक्षणीयं च तत्र कर्मप्रकारकज्ञानजन्योपस्थितित्वावच्छिन्नाभावस्यैव प्रयोजकत्वं अन्यथा घटादिपदाव्य
हितोत्तरामपदत्वं प्रकारकसमूहालंबनजन्योपस्थितेस्तादृशं पदत्वादिप्रकारकज्ञानजन्योपस्थितित्वावच्छिन्नप्र
तियोगिताकविरहस्यान्वयबोधाभावप्रयोजकतया कर्मत्वादिपदेऽतिप्रसंगात् तथा च कथं मपदत्वादि धर्मोप
हर्मपदेनोपादेयः [redacted] घटपदाव्यवहितोत्तरामपदत्वादिप्रकारकज्ञानजन्योपस्थिति — त्वावच्छिन्नाभावस्य॰ न्वयबोधा

मू॰ ग॰ नुपधानमप्रयोजकत्वमादौ पैव घटादिपदेतदव्यवहितोत्तरामादिपदसाकांक्षत्वमुपपादनीयं केवलौमादि [illegible] द
८९ त्वावच्छिन्नस्याकांक्षा घटादिपदेनेष्यत एव एवं घटं कर्मत्वमित्यादिवाक्यान्तर्गत घटादिपदज्ञानजन्योपस्थिते घ शब्द॰
टादौ कर्मत्वादिभेदान्वयबोधाजनकतयाऽमादिपदाव्यवहितपूर्ववृत्तिघटादिपदत्वप्रकारकज्ञानजन्योपस्थि
तित्वेनैव ताहशान्वयबोधहेतुताया उपगंतव्यत्वपाके केवल [illegible] टादिपदत्वप्रकारकज्ञानजन्योपस्थितित्वावच्छिन्नाभा ५
वस्यान्वयानुभावानुपधानामप्रयोजकत्वादमादिपदे घटादिपदत्वावच्छिन्ननिरूपिता [illegible] कांक्षाया अनिर्वाहेपि न क्षति
७ ःअमादिपदे अमादिपदाव्यवहितपूर्ववर्तिघटादिपदत्वावच्छिन्नस्याकांक्षाया एव उपगंतव्यत्वादिति एव
मपि घटमित्याद्येकवाक्यान्तर्गतघटादिपदस्य केरपरत्वाहरावाक्यान्तर्गतामादिपदसाकांक्षतापत्तेर्दुर्वारत्वात् [illegible] क ८
र्मत्वादिविषयकशाब्दबोधे [illegible] घटादिपदाव्यवहितोत्तरामादिपदत्वप्रकारकज्ञानजन्यकर्मत्वाद्युपस्थितित्वेन न हेतुता रम
अपितु अमपदत्वादिप्रकारकज्ञानजन्यकर्मत्वाद्युपस्थितित्वेनैव एवं घटादिविषयकशाब्दबोधेपि [illegible] अमादिपदाव्यवहितप ८९

वैत्वमनेतर्भाव्य घटपदत्वादिप्रकारकज्ञानजन्यघटत्वधुपस्थितित्वेनैवाम् घट इत्यादिवाक्याच्छाब्दबोधवारणा
पार्थविशिष्टमनेतर्भाव्य घटमित्याद्यानुपूर्वीप्रकारकज्ञानत्वेन पृथगेकैककारणता कल्प्यते अम्पदत्वघटपदत्व

दिप्रकारकज्ञानजन्योपस्थित्या शाब्दबोधजननेनादृशानुपूर्वीज्ञानस्य सहकारिणोपगमे नाभिपरीतानुपूर्वीज्ञाना
च्छाब्दबोधापत्तिवारणासंभवात् [illegible] नादृशानुपूर्वीज्ञानस्य स्वतन्त्रकारणताकल्पनापेक्षया पदार्थोपस्थितिकार
णतायामेव तादृशानुपूर्वीज्ञानजन्यत्वनिवेशनमुचितमिति प्रकृते प्रत्ययस्य च शक्यत्वस्याभेदेनार्थाभ्युपस्था
दर्थभेदेन पदार्थोपस्थितीनां बहुतरकारणतापां प्रकृतिप्रत्ययानुपूर्वीज्ञानजन्यत्वानिवेशे एकैकमर्थमनेतर्भाव्य एकैक
प्रकृतिप्रत्ययादिजन्योपस्थितेर्बहुविधप्रकृतिप्रत्ययादिभेदेन कारणताभेदात्कारणताकल्पनप्रसंगात्प्रकृ
तिप्रत्ययानुपूर्वीज्ञानानां अर्थभेदमनिवेश्य पृथक् पृथक् कारणताकल्पनस्यैवोचितत्वात् कुंभ इत्यादिवाक्यजन्यशाब्दबोधे घटादि

म॰ ग्र॰ त्याद्यानुपूर्वीज्ञानादिव्यभिचारस्यार्थविशेषाविषकत्वस्य कार्यतावच्छेदके प्रवेशोऽपि दुर्वार इत्याकारणाव्यवहितोत्तरत्वस्यैव शब्दखं॰

९० त्वेवश्यवंश्यकतया तत एवार्थविशेषानवच्छिन्नव्यभिचारस्यासंभवादिति घटपदास्मदर्त्वादिप्रकारकज्ञानजन्योपस्थितेर्वा २

वाच्छिन्नाभावस्यान्वयबोधानुपधानप्रयोजकत्वं दुरपह्नवमित्यतोऽपि न [illegible] उक्तातिप्रसंगस्य अन्यव्यक्त्यादौ साकां

४० क्षत्वप्रसंगस्य दुर्वारत्वा [illegible] पत्पदार्थविशेष्यकपत्पदप्रातियोगिकयादृशधर्मप्रकारकज्ञानत्वेन यादृशान्वयबोधहेतु

तातत्पदस्य तत्पदप्रातियोगिकतादृशधर्मवत्त्वं तादृशान्वयबोधानुपधानसहितं तादृशान्वयबोधोपयिकं तत्पदाकां

क्षेत्युक्ते तादृशधर्मः प्रत्ययपदे प्रकृतिपदाव्यवहितोत्तरत्वं प्रकृतौ च प्रत्ययपदाव्यवहितपूर्वत्वं विनिगमनाविरहेण उभय रास

रानस्यैव शाब्दबोधहेतुत्वादेकतरज्ञानादपि शाब्दबोधोत्पत्तेरानुभविकतया परस्परानिरपेक्षयोस्तज्ज्ञानयोः शाब्दबोधो ९०

५ पधायकताव्यभिचारवारणरीतिरुक्ते [illegible] घटपदाविसादि इह होत [illegible] भक्तेः पूर्वपदसाकांक्षतानुपपत्तिः राव : [illegible]पि

पत्नीमित्यादिस्तत्पुरुषे च पर्वानियानाद्यादिपदसाकांक्षतापि भक्तेर्नस्यात्तदुत्तरपदेनव्यवधानात्तन्नामातिरिक्तपदव्यवधा [illegible] स

विवक्षितत्वान्नायं दोष इति न वाच्यं नामत्वादेरनुपस्थितिदशायामपि शाब्दबोधोदयात्तादृशांव्यवधानज्ञानस्य
तदहेतुत्वात्तस्य च तद्धेतुत्वे घटपदाचानयनीत्यत्र घटादिपदशक्तिग्रहाभावात् योग्यतादिज्ञानविरहाद्वा पदार्थैर्नान्व
यः तत्रापि कर्मत्वादौ घटाद्यन्वयबोधप्रसंगात् न हि द्वंद्वस्थले समासांगैकपदार्थानन्वये ऽपरपदार्था
न्वयं कश्चिदभ्युपैति एवं राजपुरुषं पश्यतीत्यादौ तत्पुरुषेऽपि पूर्वपदार्थस्य राजादेर्विभक्त्यर्थेऽन्वयप्रसंग इति [redacted] सामा
सस्थले समासाव्यवहितोत्तरत्वस्यैव म[redacted]यो समासघटकतत्तत्पदाकांक्षात्वोपगमात् तज्ज्ञानस्यैव प्रत्ययार्थे तत्तत्प
दार्थान्वयबोधहेतुत्वात् राजपुरुषमित्यादि तत्पुरुषस्थले पूर्वपदस्योत्तरविशेषणत्वेन स्वार्थपरत्वापरिगृहीत्वात् त
दर्थेन विभक्त्यर्थान्वयः द्वंद्वसमासस्थले समासघटकैकपदार्थेन विभक्त्यर्थान्वये बोधे अपरपदार्थेनाविभक्त्यार्थान्वयबो
धसा [redacted] अपेक्षणीयतया नोक्तातिप्रसंगः प्रकृतिप्रत्ययाभावोपत्र नास्ति तत्र च तत्तत्पदार्थान्वयबोधे तत्तत्पदयो
रेकधर्मिकापरपदसमभिव्याहारज्ञानस्य हेतुतया तत्तत्पदसमभिव्याहृततत्तत्पदे तत्तत्पदसमभिव्याहारस्य च तत्तत्पदाको

न्द्र ग क्षाअतीनाविभिनवाक्यांतर्गतपदयोराकांक्षासमभिव्याहारस्व्वपरस्परसहकारेणान्वयबोधकत्वाभिमायविषयत्वं उ
२१ द्देश्यविधेयभावेनान्वयबोधेसमभिव्याहारवसीर्वापर्यमप्याकांक्षाअतएवयनोद्देश्यवाचकपदपूर्वं विधेयवाच
कपदं न्यकारोत्ययमेवेत्यादौतत्रनाकांक्षेतिविधेया विमर्शानंदोषः स्तासामाकांक्षरणांविशिष्यवि[redacted]
शिष्यताहस्वरूपेणेज्ञानंहेतुः ननुनिरूपकाकांक्षाव्यवहारविषयतावच्छेद
करूपेणशाब्दानुभवजनकतावच्छेदकप्रकारताश्रयधर्मत्वेनतात्वज्ञानहेतुतायांमानाभावात्विशेषरूपेणहेतुता
याआवश्यकत्वंचानुपूर्व्यादीनांविशेषतः संदेहेविपरीतज्ञानेचशाब्दबोधानुत्पत्तेः घावमानपतिचैत्रइत्यादौघटा
दिपदैरमादिपदानांपरस्परमाकांक्षात्वानुपपादपत्ति[redacted]मपदं माद्विपादं[redacted]कषष्ठादिपभक्तिपदं अमादिस्‌ एम
थिभक्तिपरंधातुपदंनीमभृतिः आख्यातपदंतिवादिः क्रियापदंआनयतीत्यादिः आख्यातांतसमुदायः कारकपदंय २१
टमित्यादिः सुबंतसमुदायः एतेषांनामसमोः स्मपधात्वोः धात्वाख्यानयोः क्रियाकारकपदयोरित्तिपावत्परस्परंवि

८२ ४०७२

परस्परोपस्थितिव्यतिरेकमप्युक्तं [redacted] स्पर [redacted] परस्परोपस्थिते [redacted] स्वार्थान्वयानुभावक [redacted] परस्परार्थान्वयानुभावक-
त्वाभावः अतस्तत्तेसदद्वपस्यमिथः साकांक्षतेतिशेषः [redacted] सुसमानविभक्तिकयो नीलघटादिरूपविशेष्यपदयोरप्याकां-
क्षाया आवश्यकत्वं अन्यथा नीलघटयोर्विशेष्यभावेनान्वयबोधानुपपत्तेरिति कथं नामपदद्वयसत्त्वपदमात्रस्याकांक्षाअ-
भिहितेत्याकांक्षायां परमते नीलघटयोर्विशेष्यविशेषणभावेनान्वयबोधो न भवत्येवातो नामपदयोरेकाकांक्षाविरहेऽपि
न क्षतिः स्वमतेऽपि तयोर्भेदे नान्वयेनाकांक्षा अपितु नीलादिपदस्य धर्मिपरतया तदर्थधर्मिणो घटादावभेदेनैव विशेष-
णतास्वीकारादभेदेनान्वयबोधं प्रति वाकांक्षा नामादिपदानां विभक्त्यादिमात्रेण सांकांक्षत्वं च भेदान्वयाभिप्रायेणाभिहितमि-
त्याह [redacted] मतेइत्या [redacted] परो मीमांसकः इत्यादौ इत्यादिना अरुणया गवेत्यादि परिग्रहः [redacted] र्थादी [redacted] नीलादीनां [redacted] रकाणां
[redacted] घटादीनां [redacted] स्यन्मतेइवीभपत्राप्यभेदान्वये समानविभक्तिकं पदयोः सांकांक्षत्वापा [redacted] दिनादशान्वयबोधोपग- राम
मेन संभवान्मदशान्वयबोधः कथं परैर्नोपेयत इत्यत आह [redacted] षणानि [redacted] विशेषणपदोत्तरविभक्तेर्थः कर्मत्वादिः

लो घटोस्तीत्या दौ नीलादेः स्यात् तच्चे राकियाल्वयवादि मीमांसकम०

स्तु॰ तदनन्वयेन तादर्शाविभक्तेर साधुतापत्तेरित्यर्थः कर्मत्वाद्यर्थेरावद्गिमीयादेरनुशिष्टत्वादि — तिभावः [redacted] नी

५२

— तेपि क्रियाविशेष्यतयातदन्वयात्प्रथमायाः कर्तृत्वं नार्थः — संख्याबोधकतयात्सार्थक [redacted]

विशेषणाविशेष्यभावेन नीलघटयोरन्वयेपि नीला [redacted] दिपदोत्तरप्रथमायाः नीलाद्यन्वितसंख्याबोधकत्वमुपेयत इति

तन्मतेपि नत्सार्थकत्वस्योपपत्तिरिति [redacted] घटपदोत्तरप्रथमया घटे एकत्वादिबोधनेनैतत एवार्थताएकघटनिष्ठाभेदप्रतियो

गिनीलेप्येकत्वलाभात् तेनैकत्वादिबोधोपगमस्यार्थयोनरूत्यप्रसक्त्वात् [redacted] परमतेपि नीलघटपदयोरभेदान्वयबोधस्यो

त्तरकालिकतया घटैकत्वलाभान्नीलेप्येकत्वलाभो भवतीति नीलपदोत्तरविभक्तेरेकत्वपरतानसंभवतीति — नीलं एम

पदोत्तरविभक्तेरेकत्वपरतायामेव विभक्त्यपस्याविशेष्यगताभिन्नैकत्वपरमापालाघवे नानेकत्वपादन्वयानुपपत्त्या धर्मि १२

णोरभेदलाभसंभवेन तदुपयोगिलयाविशेषेणादित्वं नाविभक्तेरेकत्वपरतापाओ चेत्यादस्वं नीलोस्तीत्यतो पथावाकार्थद

—तु०स्फुटोत्तुं

यबोधः तथा तस्य लक्षणसामग्रीवशा [redacted] नीलघटो स्तीत्य त्रापि वाक्यार्थद्वयबोधस्य स्वीकारसंभवान्नीलपदघ
टपदयोः परस्पराकांक्षयाघटितसामर्थ्यान्तरं कल्प्यत्वात् तदर्थयोर्विशेषणविशेष्यभावेनान्वयबोधकल्पनमयुक्तमि
ति [redacted] विशिष्टवैशिष्ट्येनान्वय [redacted] न नीलादिविशेषितघटादौ किमान्वयबोधः इत्यर्थः अपितु नीलो स्ति घटो स्ति
नील मानय घट मानयेत्यादिवाक्यार्थद्वयबोधएवेतिशेषः यं तादृशातौ वाक्यात् नीलपटादौ पीतघटादौ च
प्रवृत्तिः स्यात् एवमरूणयागव्यासोमं क्रीणातीत्यादौ आरुण्यपशून्यगवा अरुणपटादिना च सोमक्रयणं शास्त्रीयं
स्यादित्यर्थं आह [redacted] मा [redacted] नीलघटयोः परस्परसंवलनेन बोधः [redacted] धीनः अर्थात् यत्तैरूपोत्तरकाल
कः एकज्ञानीयविभक्त्यावभिन्नैकत्वाभिन्नकर्मत्वादिपरतापोलाघवेन निरूपणादन्यथानुपपत्त्या घटा
दौ नीलाद्यन्वयलाभः तन्मते अरूणयादिपदं गुणपरमेव गुणस्यैव मुख्यार्थत्वात् शब्दस्य मुख्यपरत्वसंभवे लक्षणानौ
चित्यात् द्रव्यपरत्वे क्रयणसाधनत्वे नैकद्रव्यलाभे साधनत्वेन द्रव्यान्तरान्वये आकांक्षानुपपत्तेरपि द्रव्यपरत्वासंभवात् गुण

श०ग पररवेलघुस्यारूपस्यप्रकपसाधनत्वेनाविधानेतस्यधर्मिभूतद्रव्यामंतराकृत्वेवसाधनत्वमितिमलिसंधानात्किंद शब्द०
२३ व्यमंतराकृत्यसाधनत्वमित्याकांक्षोदपानत्वाह यगोशशक्रमसाधनत्वमित्येलनाभायगवेत्यनेनगोःक्रपसा
धनत्वेनविधानोपपत्तिः गोशशआरूपस्यक्रपसाधनत्वेचगोराररूपापंवेनाघुपपत्त्यामितितत्रतादृशोवणत्वला
भः ... तृतीययागुणस्यैवकरणत्वंक्र[redacted]येमत्ति विस्पष्टंगस्यातेतवद्रव्यद्वारैवगुणत्वेइति[redacted]रूणयेसस्यगु
णपरत्वेस्त्रीलिंगताघुपपत्[redacted] गुणद्वारागुणस्यक्रमसाधनतपागुणिनोपिकरणत्वेतासर्यात्गुणिपरत्वमालइ
१पतेः

अतएवजातिपुरस्कारेणधर्मिबोधकानांगवादिपदानांभट्टमतेपथाजानोवेचशक्तिः तस्याआश्रयद्वाराक्रमत्वाधन्व राम
यः अनंतरमाक्षेपाद्धकेः कर्मत्वलाभः तथागुणादिपुरस्कारेणबोधकानामपिशुक्लादिशब्दानांवैयाकरणैरात्वंका २३
रिकैश्चगुणादौतद्गतजानोवाशक्तिः द्रव्यद्वारैवतत्रक्रियाकर्मत्वाधन्वपइतिद्रव्य[redacted]सेपनोलाभस्त्यपतेमधुकंसंकोतेनश्च

न्नु भेदो आत्मादिर्ज्जीनीरेव वेति एवं वत न्मते ऽरुणादि पदस्य गुणि न्य हलाव पि लिंगां नरपरिग्रहः उपपद्यते अस्मा
कं नैनापि कां नां अभेदानुभवानुरोधात् [illegible] भेदस्यार्थ तो लाभ संभवात् क यं तदनुरोधाद भेदः शाब्दधी विषय इति
[illegible] विभक्ति इ पस्येकेक मत्वादि परतानि श्च यं विनापि न योर भेद वो धस्यानुभव विकलत्वात् संसर्गतयाशाब्दवो धवि
षयत्वमर्थः तथा च तदुपस्थापक पदाभावे पि न क्षति रिति भावः [illegible] वं विभक्ते वै पर्थ्य मत आह [illegible] भाक्तिरि [illegible] विशेष
ण पदो त्तर विभक्ति रित्यर्थः [illegible] धुत्वार्थ [illegible] अभेदान्वयवो धोपयिका कांक्षा निर्वाहार्थः असमासे समानाविभक्तिक
पदयोः समभिव्याहारस्येवा भेदान्वयवो धोपयिकत्वादिति भावः — । प्रकृतिमत्तनामपदस्यानिर्विभक्तिकत्वे ऽसा
धुत्वार्थमिति यथाश्रुतमेव [illegible] समीसानुरोधा [illegible] विभक्ति राहित्यस्या विशेषणपदानिष्ठ विशेष्यपदाप्रकृति त्वरू
प [illegible] स्ये वाभेदान्वयवो धोपयिका कांक्षात्व स्वीकारे विशेषणपदोत्तर विभक्ति विरहेप्याकांक्षोपपत्ताव पि न स
[illegible] विभक्ति प्रकृतित्वं चेन्न दध्य वहित पूर्वत्न मात्रिसं धीयमानत्वं तेन शोभ नंर पीत्यादौ विशेष्यपदस्योत्तरं विभक्त्य सत्वे प

म॰ गू॰ नु संधीयमानप्रथयाप्रकृतित्वेरूपवान्घट इत्यादौ विशेषणपदस्य चाविशेष्यपदाप्रकृतिकानुसंधीयमानप्रथमा [redacted]
२४ प्रकृतित्वमुपपद्यते [redacted] मपि — विशेषणाविशेष्यपदयोः सर्वत्र भिन्नविभक्तिव्याप्तिं प्रकृतितयाविरुद्ध
विभक्तिराहित्यमसमासस्थलेतु यदिं विशेष्यपदाप्रकृतिकेत्यनेन विशेष्यपदप्रकृतिकाविभक्ति विजातीयत्वाविवक्ष
णे च नीलघटरूपमित्यादौ विशेष्यवाचकघटपदप्रकृतिकविभक्त्यप्रसिद्ध्याऽनुपपत्तिरिति [redacted] विशेष्यवाचकपदा
प्रकृतिकेत्यनेन नादृशपदाव्यवहितोत्तरत्वेनानुसंधीयमानाया इति विभक्तिविभाजकधर्मवत्त्वस्य विवक्षणात्सामंजस्यात्
उ॰ [redacted] तेः समासस्थले समानविभक्तिकत्वमेवाभेदबोधे तंत्रं [redacted] न तु निरुक्तानुगतं रूपं न चासत्ति घटो नीलत्वेत्यादावपि घटादे
नीलाद्यभेदान्वयापत्तेः समासस्थले तु विशेषणविशेष्यपदयोः अव्यवहितपूर्वापरभाव इत्येव [redacted] द्वितीयादिविभ
क्तेः कर्मत्वाद्यभावेनस्यादसाधुतापत्तिः द्वारैव कर्मणि द्वितीयेत्यनुशासनाविषयत्वादिति कथं विशेषणविभक्तेर्निरर्थक राम
ग॰ त्वोपगम इति चेत् विशेषणविभक्तेर्निरर्थकत्वे विशेषणपदस्य विशेष्यपदसमानविभक्तिकत्वानुशासनबोधितत्वेन तत्साधुत्वसं २४

भवात् [redacted] रूणापागवेत्य [redacted] गव्यरूणाभेदान्वयवोधोपगमेतत्रतद्भेदाविधानात्कैपसाधनयाविधेयभूतायाविधेय

त्वानुवाधत्वादिरूढद्वयसमावेशः तदुभयाविरोधश्चोद्देश्यतयाभासमानः एवविधेयतयाभासतेइत्यस्यकाप्यद्द

ष्टत्वात् इतितत्रवाक्यभेदएवसाधीयानिति [redacted] गवां ____ शेअरुणायाअभेदेनाविधानेपिसाधनाकांक्षामा

साधनतयाविशिष्टयागोविधानेसमीहितासिद्धेः विशेषणाविभक्तेः अर्थवोधकत्वमपिसंभवतीत्याशयेनाह [redacted]

[redacted] मानाविभक्तिक [redacted]ः समानविभक्तिकपदोपस्थाप्ययोः [redacted] भेदार्थकत्व [redacted] तथाचनीलान्वितोऽभेदः प्रकारतयेवघ

[redacted] टादौभासत इतिभावः [redacted] तुप्रमेयंवाच्यमित्यादौवाच्यत्वाद्यवच्छिन्नभेदप्रसिद्ध्यातद्भेदाप्रसिद्धेरभेदार्थकत्वंविभक्तेर्न

संभवतीतन्नयत्कित्वावच्छिन्नभेदाभावस्यतत्तद्यत्किंविशेषणतयाभानंतुभेदेतत्तद्यत्कित्वावच्छिन्नान्वयेनैवनिर्वहतीस

वतेनरूपेणविशेषणपदादनुपस्थित्यानसंभवतिविशेषणतावच्छेदकाश्रयप्रतियोगिकभेदाभावस्यचप्रतियोगिप्रसि

द्ध्यावापिनप्रसिद्धिः वाच्यत्वाश्रयप्रतियोगिकभेदस्यसर्वत्रसत्वात्तादृशभेदप्रतियोगिताकाभावः प्रसिद्धइतिचेत्तत्रस्यायाव

मू॰ग र्तकतयापदः कंबुग्रीवादिमत्वादेर्योग्यतापत्तिरिति [redacted] अभेदस्य संसर्गतापक्षेऽपि एतद्दोषसंभवात् [redacted] तत्तद्व्यक्ति
२५ त्वावच्छिन्नभेदाभावस्य तत्तद्व्यक्तौ तत्तद्व्यक्तिसंसर्गतया भानसंभवात् संसर्गघटकतत्तद्व्यक्तित्वानुपस्थितावपि तद्भा शब्दखंड
नसंभवादिति — संसर्गतामर्यज्ञानस्य शाब्दबोधहेतुतया तत्तद्व्यक्तित्वानुपस्थितौ संसर्गघटकतयापि तद्भानासं
४ भवात्तत्स्मात् भेदोत्र न भेदाभावः आधेयत्वतद्वृत्तित्वाद्विशिष्टधर्म एव तद्भेदः तस्य च संसर्गतैव प्रकारतयापि भानं न प्र
त्यहं अभेदप्रतियोगितया भासमानव्यक्तीनां उपस्थितावीशेषणतावच्छेदकरूपेणैव भानोपगमात्तद्व्यक्तित्वेनोपस्थितेरन
पेक्षणात् एकवृत्तिविशेषणतावच्छेदकादिधर्मस्य तद्वृत्तित्वाविशिष्टस्यान्यत्रासत्त्वात् भिन्नरूपेणैकरूपेण वाभिन्नव्यक्तिद्वय
परसमानत्वे भाक्तिकपदयोर्न योग्यता आकाशो द्यावित्यादौ द्वित्वेन भासमानस्याकाशस्यातिरिक्ताभेदोप्य घट्याकाशोऽस्तीत राम
ध्यापितेन रूपेण भासमानस्य व्यक्त्यंतरस्यापि तत्राभेदभानात्तस्य बाधितत्वेन न तदाकाशस्य योग्यता [redacted] न घटत्वेन घटान्तरस्यादि ९५
त्वरूपेणायत्रन भानं तत्रैव योग्यताप्रसंग इति — पर्याप्तिसंबंधेन द्वित्वादिमानस्त्वत्तिधर्मप्रकारेण पत्रैकमात्रे

विभक्तिमान्नंतादृशबुद्धेरप्रमात्वात्तज्जनकवाक्यस्याप्रमा [illegible]

विशे वच्छिन्नभेदाभावरूप एवाभेदोऽव्यभासते सच तादृशधर्म एव तस्य च विशेष्यतावच्छेदकावच्छेदेनैवान्वयात् एकमात्रवृत्तिधर्म

स्य च व्यासज्यवृत्तिधर्माधिकरणतानवच्छेदकत्वात् वाधितत्वाकाशत्वाद्यवच्छिन्नाधिकरणत्वाव [illegible] नेनाकाशो घट इत्यादि

वाक्यजन्यबुद्धेर्भ्रमत्वानिर्वाह इत्या [illegible] एतन्मतेनैव घटो न नील इत्यादौ न नानारूपाभेदाभाव एव प्रत्याय्यत इत्यसंसर्गाभा

व एवं न भेदार्थः समासस्थले चाभेदः संसर्गतयैव भासते तदर्थक विभक्त्यविरहात् मतद्वय एव नीलो घट इत्यादौ समानवि

भक्तिकपदयोरभेदान्वयबोधे आकांक्षानुपपादपत्ति [illegible] समानविभक्तिकपदयोः [illegible] भेदानुभवबो

ग्यत्वादित्यर्थः [illegible] षण [illegible] विशेष्यभावानुभाव [illegible] विभक्त्यर्थद्वारा अभेदसंबंधेन साक्षाद्वा नीलघटयोर्वि

शेषणविशेष्यभावे [illegible] नावकत्वाभित्यर्थः [illegible] द [illegible] तादृशनीलघटादिपदयोः परस्परं विनानेतादृशपदयोः तादृशा

न्वयानुभावकत्वाभावः परस्परव्यतिरेकप्रयुक्त इत्यनुकूलाभ्याय [illegible] विभक्त्यर्थाभेदमतेतरन्वये विशेष्यपदस्याविशेषण

मू॰ग पदसमानविभक्तिकत्वं नाभेद्यस्तेराहो शिरः धान्येन धन सादौषधीत्तृतीयार्थाभेदस्य प्रथमान्तपदार्थेऽन्वयात् तथा च नी शा॰ह॰
९६ लो घट इत्यादाविव नीलं घट इत्यादावपि द्वितीयार्थाभेदस्य घटादावन्वयप्रसंग इति [illegible] अभेदस्य संस
र्गता मतेन संसर्गकबोधे समासातिरिक्तस्थले समानविभ[illegible]क्तिकपदयोरेवाकांक्षाविभक्त्यर्थाभेद [illegible] तृतीयार्थस्यापि
वाविभक्त्यन्तरेणाभेदबोधनेपि समानविभक्तिकेनैवासमानविभक्तिकेनापि पदेन तदाकांक्षापरं [illegible] तीयातिरिक्त
विभक्तेः सजातीयविभक्तिरहितविशेष्यपदसमभिव्याहारे साधुता अनुशासनाविरुद्धत्वात् अतो नीलं घट इत्याद
यो न प्रयोगः [illegible] तीययोरपि साधुता तज्जातीयविभक्तिरहितविशेष्यपदयोगेन स्यात् विशेषणपदयोः समा
नविभक्तिकत्वानुशासनविरोधादिति विशेष्यपदे षष्ठ्यादेरसत्त्वेपि विशेषणपदोत्तरं प्रयोगात् अश्रुतस्यापि २
तादृशापकानुशासनस्य कल्पनीयत्वात् मीमांसकमते द्वारमित्युक्ते अध्याहृतपिधानादिना द्वारे कर्मत्वान्वयबोधात् पि राम
धानस्य सुपस्याकपदाभावेपि तदुपस्थापकानुमाना [illegible] २६

दिनाश्रुतपदस्याकांक्षेत्ययेनेत्यत्र पदत्वादिवक्षाभिप्रायेणादर्शप
२८ तिकारमित्यध्याहाराशङ्कापिधानोप प्रकानुमानादिव्यतिरेकप्रयुक्तं नस्याप्यन्वयानुभावकं श्रुतप
दस्यापिधानान्वितस्वार्थवोधकत्वमिति नदाकांक्षेत्यग्रिमेणान्वयः अतः श्रुतपदेन तदाकांक्षेत्यर्थः अनुमानादिविरह
स्यान्वयवोधानुपधानप्रयोजकत्वे हेतुमाह शक्तियोग्यत्वाभावादिति अध्याहारं विनेति काकाक्षिन्यायेन संबध्यते न
थाचानुमानादिकं विना अन्वयप्रतियोग्यपिधानाद्यनुपस्थितेरित्यर्थः तथा चापिधानोपस्थापकानुमानादेः शा
ब्दवो[illegible]धाजनकत्वेपितज्जनकान्वयप्रतियोग्युपस्थितिजनकत्वेन तदुपयोगितया तद्व्यतिरेकस्यान्वयानुप
[illegible]धानप्रयोजकत्वमव्याहतमिति भावः अनुमाना[illegible]देरन्वयानुभवाजनकत्वपात्रस्यानुपधानेस्वभाव एवेति ४
तत्रश्रुतपदाकांक्षाविरहेपिनक्षतिः अ[illegible]नुभवजनकपदनिष्ठाकांक्षाया एव शाब्दवोधोपयोगित्वादित्याशयेनप
१० देस्याकांक्षासत्वमुपपादितं तदपि पयाश्रुताभिप्रायेण पदस्येत्यपरं पत्राकांक्षासत्वं न स्यात्तदुपस्थितेरपरं वा न अपि

म.ग तुतज्ञ्ञोपस्थितिपरंतदापरमतेऽनुमानादिजन्यार्थोपस्थितेरपिशाब्दबोधजनकतयातन्निष्ठंतदजनकत्वंसहकारिवि
९७ रहमसुगमितिपिधानोपस्थापकानुमानेपिपदाकांक्षाउपपद्यतेइत्स्वबोधंलौकिकस्थलेअध्याहृतार्थान्वयबोध
प्रयोजककांक्षांश्रुतपदेसमर्प्यपरमतेवेदस्थलेपितत्रतांसमर्थ्यप्रतिंस्वाजितसममेदंकार्यमितिविश्वजिघागःस्व श्व्द०
र्गकामकार्यइत्यर्थः इतीरत्नाकारकंज्ञानंनाधिकारिणोविनेतिअधिकारित्वेनान्वयप्रातियोगिनः स्वर्गकामस्यउ
ॐ पस्थापकंनुमानादिकंविनाज्ञानानुपधापकत्वंश्रुतपदस्येत्यर्थः तदाकांक्षाश्रुतपदेनाहरागनुमानाकांक्षास्वर्गका
मत्वेनाधिकारिणोबोधोपिनसाक्षात्प्रवर्तकः स्वकर्तव्यताज्ञानस्यैवप्रवर्तकत्वात्तेनाहशांवज्ञानंनशाब्दबोधरूपं
प्रवर्तनीयपुरुषाणांविशेषतोविधिवाक्यार्थंतर्भावेवाप्रभेदादिप्रसंगान्नपरंतुहीव्यानुमितिरूपंतथाचस्वर्गकामत्वेना राम
प्याधिकारिणोऽनुमानात्स्वबोधोभवतुतर्हितस्या[illegible]नुमानोपस्थितस्यशाब्दबोधोपगमेवेत्याशयेनाहदीनकर्तुरिवे ९७
तिपचतीसाक्षात्वित्यादिरबोधोपं नायमतेकृत्वाचकंपदंपत्रनञ्पतेतत्रतस्याक्षेपलभ्यतोत्तिनेपापिकप्रवादात्तो

[illegible]

पिपृथाक्त्वप्रवादानुसारेण [illegible]क्त्वस्तस्यास्येपत्वप्यत्वं आक्षेपलभ्यप्र

थमान्तपदोपस्थाप्यत्वं लाभालाभसंभव गौणलाक्षणिकपदपोस्तज्ज्ञानस्यवाननुभावकत्वमते गौर्वाहीक ग

१० गापोघोषइत्यादौ गौ [illegible] ग वादिपदलाक्षणिकं गंगादिपदमोगंज्ञानस्यव स्वभावतोऽननुभावकतापस्योन्नितपत्पद

स्य [illegible] गौणादिपदजयोपस्थितिसहकारेण तदर्थान्वितस्वार्थानुभावकसमभिव्याहृतशक्यपदेन

त्पदसाकांक्षत्वं तदेवशाब्दबोधोपयोगीत्याशयेन दर्शयति नोणे [illegible]पन्मते शक्तेरनुभवजनकतावच्छेदिका सेव चेह

तित्तन्मते गौणादेरनुभवजनकतावच्छेदकशक्तिविरहेण नानुभवजनकत्वसंभव इति अननुभावकत्वं पन्मतेव शक्ति

र्जनकतावच्छेदिका अपितु परत्वं तज्ज्ञानत्वं वा यन्मते शक्तेरेव कारणभावच्छेदिकात्व तिस्तु शक्यंतरं न्तनयोः अवाचकप ४

देह तिरूपशक्ति विरहेपि शाब्दानुभवाजनकत्वं न वि[illegible]हमिति पक्षद्वयकं तत्पुनरूपस्थापितत्पमौणादिपदोपस्थापि

स॰ग नार्थस्य [illegible]नुभावकत्वं अनुभावकत्वाभावो वाचकपदे इतरपदं विनागेणादि पदव्यतिरेकप्रयुक्त इत्यर्थः अध्याह
९८ तस्य केनापि यथा अध्याहृतार्थविषयकानुभवजनकत्वाभावः श्रुत[illegible]पदे ऽध्याहारविरहप्रयुक्त इत्यर्थः। ननु समानवि
भक्तिकनामपदयोः एवाभेदान्वये पदि सांकाङ्क्षता तदा नीलो घट इत्यादिरिव घटः कर्मत्वमित्यादिनापि अभेदान्वय
बोधो भवतीति तत्राह यद्यपि [illegible] सजातीयेऽन्वयदर्शनं विना विशेष्य सजातीये विशेषण सजातीय
स्यान्वयदर्शनं [illegible]नोऽन्वयः प्रकृत संसर्गः योग्यता न तद्विशेष्ये तद्विशेषणस्य तेन संबंधेनान्वयबोधोप[illegible]पिकयोग्य
तेत्यर्थः पयसा सिंचतीत्यादौ सेकत्वादिना सेकादि सजातीये पयः करणकत्वादिना पयः करणकत्वादि सजातीयस्याश्र
यत्वादि संसर्गस्य सत्वात् योग्यता निर्वाहः वह्निना सिंचतीत्यादौ क्वचिदपि सेकादौ कस्यचिदपि वह्न्यादिकरणकत्वस्य सं
[illegible]सर्गस्य [illegible] योग्यतायाः स्वरूपसत्वा न शाब्दबोधोपयोगिता अयोग्येपि योग्यताभ्रमात् शाब्दबोधोदयाद्यो राम
ग्ये अयोग्यताभ्रमदशायां योग्यताज्ञानाभावेन शाब्दापाता अन्वयबोधे उपयुक्तत्वे विशेष्य विशेषण सजातीयत्वं विशेष्यतावि शे ९८
पि [illegible]

[illegible]र। षणतावच्छेदकावच्छिन्नत्वं तन्निवेशात् पक्षकोपक्ष्यात्किसजातीयस्यपक्षात्किसजातीयेषापघ्नके। एवं घोनगृही
तः तत्रापितव्याद्बो[illegible]धोपपत्तिः नत्वाविशेष्यतावच्छेदकावच्छिन्नेविशेषणतावच्छेदकावच्छिन्नस्यासंसर्गग्रहदशा
यांसतन्त्र्याक्ते त्वादिनानपोः संसर्गग्रहसत्वेपिशाब्दबोधापत्तिः तथा च तद्धर्मावच्छिन्नविशेष्यकतद्धर्मावच्छिन्नप्रकारक
तत्संसर्गकशाब्दबोधेतादृशज्ञानं हेतुरितिपर्यवसितं विशेष्यविशेषणयोर्विशिष्यानिवेश्यतादृशविशेष्यसजातीयेतद्विशे
षणसजातीयस्यप्रकृतसंसर्ग[illegible]कज्ञानेतादृशबोधहेतुर्नोपेयमतेसाजात्यघटकाविशेष्यतावच्छेदकादेर्विशिष्यानिवेश
स्यावश्यकत्वेनतत्तद्विशेष्यादिनिवेशत्वेन तत्तद्धर्मावगाहिज्ञानत्वेनहेतुतापांवह्नतरकारणभावाधिक्यादवच्छेदकगौ ज०४६
ध्यं०७०८ रवात्तचे[illegible]गृहीतविशेष्यकनौतादृशविशेषणव्यक्तेः सामान्यतोपिशाब्दबोधानुपपत्तेः [illegible] पत्त्राविशे
षणतावच्छेदकावच्छिन्नस्यान्वयोग्रहः विशेष्येतज्जातीयत्वं योग्यतेतिसांप्रदायिकाव्याचक्षते [illegible] तथासतिविशेष्यता ४
वच्छेदकावच्छिन्नेविशेषणासंसर्गग्रहदशायां रूपान्तरावच्छिन्नेविशेष्येविशेष्यतावच्छेदकरूपावच्छिन्नोपिवाविशेष

मू॰ग णसंसर्गेजातीयत्वस्याग्रहसंभवात् शाब्दबोधापत्तेः पदिवनद्धर्मावच्छिन्ने तत्संसर्गग्रहदशायां तद्धर्मेण तद्ग्रहनियमाग्र
९९ हेतावविशेषण॰वद्वृत्तितद्धर्मवत्त्वरूपाविशेषणवज्जातीयस्य त्वेयहानुपप[redacted]त्तिरितिउभ्ततेनशाब्दे गौरवं इत्यरिमेवनादश
योग्यतापेक्षणाविशेष्यतावच्छेदकाविशेषणवद्वृत्तित्वस्याविशेष्यतावच्छेदकवृत्तिविशेषणवत्त्वस्य च लघुत्वात् अप्र
येविशेषणाविशेष्ययोः शाब्दसंसर्गबोधानुपपत्तेश्च यथाश्रुतसाजात्यघटकरूपं विशेषतोऽभिधानेविघ्नं वेत्तीवि
तर्कयितूषयति यथा कुर्यात् वृत्तसाजात्यस्योपस्थापनेकेनापिरूपेणसाजा[redacted]त्यस्येत्यर्थः अभावत्वेनकृत्वादिनेत्यवाह्वनासिंचनी
त्यादयो योग्यस्थलेऽप्युपमेयत्वादिना वाह्न[redacted]करणकत्वादिमद्ध्रदादिसजातीयत्वस्य सेकादौ तेन रूपेण सेकादिसजाती
यत्वस्यवगाहराद्ध्रदादौ सत्त्वेनायोग्येऽपि समसंगावारकत्वादित्यर्थः पदार्थतावच्छेदकेनेति अन्वयितावच्छेदकरूपेणेत्यर्थः
७० ज्ञानत्वावच्छिन्ने न्य (स्वाश्रि) स्वाश्रितत्वेवघप्रतियोगिकर्तृत्वदर्शनसंभवे [redacted] नायेक अभावादिनी अन्वयिता हेरंव
वच्छेदकाघज्ञानत्वावच्छिन्नेप्र प्रतियोगिकर्तृत्वसंसर्गदर्शनाभावादित्यर्थः शाब्दबोधानुपपत्तेरितिशेषः पदार्थतावच्छेदकपदस्य ९९
प

[illegible]

नयथाश्रुतार्थपरतासंभवः अघज्ञातत्वस्य पदत्वाविरहेणाघज्ञातत्वस्य पदार्थतावच्छेदकत्वविरहात्पदार्थता
वच्छेदकं केन रूपेण साज्ञात्स्याविवक्षणे रक्तो दंडः चैत्रस्येत्यादौ रक्तो दंडो न चैत्रस्येत्यत्र योग्यतानिश्चयस्य शाब्दामपि पदार्थताव
च्छेदक [illegible] त्वपदर्शनसंभवेन शाब्दबो
धप्रसंगस्य दुर्वारतया तत्सत्वावलेवनासंभवेन तद्दूषणान्तराभिधानविरोधात् [illegible] नयद्रूपावच्छिन्नपद
पान्वकत्वेन संसर्गोन दृष्टः तादृशत्वे [illegible] त्वाघवाच्छिन्नस्य संज्ञा आयजातं निने न चैत्रत्वादि रूपमघज्ञातत्वं पदार्थताव
च्छेदकमेवेति उक्तावपि नमनी [illegible] पदार्थतावच्छेदकं भूतलत्वादिकमेव घटादि रूपविशेषाणामपि तावच्छेदकं त
[illegible] प्युक्तयोग्यतानिश्चयस्य शाब्दबोधात्पूर्वं नियमतो दुर्घटत्वात् अन्यथा योग्यताज्ञाने [illegible] देवमनुष्यादि कार्यनिर्वाहे शब्द
सामान्यविलोपापत्तेरित्याहु [illegible] वाक्यार्थस्येति विशेष्यतावच्छेदकावच्छिन्नत्वस्येत्यर्थः अपूर्वत्वात् शाब्दबोधात्पूर्वं नियम
तो निश्चयस्याभावात् एतद्दूषणमुक्तयोग्यतायां निश्चयमोहे तुच्छे इष्यते तदभिप्रायेण संशयसाधारणतज्ज्ञानहेतुत्वोपगमेऽपि तत्रूक्ते

[illegible]

५७८०न्यु७०५

म॰ग वयोग्यतासाधीयसीतिवोध्यंसमभिव्याहृतेतितत्पदार्थप्रतियोगिकतत्संसर्गव्याप्यधर्मवत्वंतत्पदार्थी[redacted]तत्संसर्गयोग्यतेत्यर्थः शब्दखं८॰
१०० स्तादृशयोग्यतायापत्रसानंत धर्मिणितत्पदार्थस्यतेनसंबंधे नान्वयबोधः धर्मिणिप्रकृतसंसर्गस्ये
८ त्ववाक्यार्थतयाशाब्दबोधाप्रागभावपत्वंनतुतद्व्याप्यधर्मस्येत्याशयः वाक्यार्थस्येतिप्रकृतसंसर्गव्याप्यवत्ताज्ञानस्यप्रकृतसंसर्गा ८०
नुमितिहेतुतयातस्यशाब्दबुद्धोहेतुत्वेसर्वत्रशाब्दधीस्थलेप्रनुमितिसामग्रीसत्वेनतस्यसर्वत्रानुमेयतापत्तेरित्यर्थः नचसमा
नविषयेशाब्दसामग्र्याबलवत्वान्नसंसर्गानुमित्यापत्तिरितिवाच्यंशाब्दबोधेपदार्थसंसर्गस्यसंसर्गमर्यादयाभा[redacted]नसंबंध २
८०७०कृ वगाहिसंबंधाविधेयकानुमितिहेतुसंबंधव्याप्यवत्ताज्ञानघटितसामग्र्यास्तन्नविषयकत्वादृशा।।ब्दसामग्र्यपेक्षयाबल
वत्वात् अथवासर्वत्रसंसर्गानुमितिसामग्रीसत्वेऽनुमानादेव प्रकृतसादिनिर्वाहेनशाब्दप्रामाण्यानुपपत्तिरित्येवार्थः नचु राम
८ संसर्गव्याप्यधर्मत्वेनतादृशधर्मवत्वेवज्ञानप्रमानत्वेपेनतादृशयोग्यतायानघटितायाअपेक्षायांशाब्दधीस्थलेअनुमितिसा १००
मग्रीनैयत्यस्यात् आपितुवास्तवतादृशधर्मवत्व[redacted]मेव योग्यतासापिस्वरूपसत्वेवहेतुर्नतुज्ञाताताथेवशा

नागभूमाआपितस्यात्तानापेक्षायांउक्तदोषः स्यादितिशंकांनिरस्यतिकथेति योग्यताभ्रमादित्वि पक्षेपि स्वरूपसत्येव यो
ग्यताहेतुत्ववादिनायोग्यताभ्रमस्यशाब्दबोधहेतुत्वानंगीकाराद्योग्यताभ्रमाच्छाब्दभ्रमोनोपपद्यत एवेतितदनुपप
त्तिप्रदर्शनेनसंगच्छते तथापिशाब्दभ्रमेयोग्यताभ्रमएवानुगतदोषोहेतुर्वाच्यः दोषांतराणामननुगमात् तथा च स्व
रूपसद्योग्यतारूपसामान्यकारणाविरहेयोग्यताभ्रमोनस्याद्योग्यताभ्रमस्थले स्वरूपसद्योग्यतासत्वाप्रसंक्तेरिसा
शयः केचित्तुशाब्दभ्रमस्थलेयोग्यताज्ञानस्यभ्रमत्वेनसर्वेषिद्धतयाभ्रमत्वस्याविषयबाधाधीनतयास्वरूपसद्योग्य
तायाः स्वरूपसद्योग्यतायाअसत्वादित्येवयोग्यताभ्रमादित्यस्यार्थइतिनासंगतिरित्याहुः तच्चन अतएवेत्यादिग्रं
थस्यैक्येनाविरोधात् अन्यथानिश्चयाविरहस्यस्वरूपसतोहेतुत्वेशाब्दभ्रमस्थलेपितत्सत्वेनशाब्दभ्रमानुपपत्तौ विरहे
णातएवेत्यस्यशाब्दभ्रमानुपपत्तेरित्यर्थकत्वासंगतेरूकरीत्यायथाश्रुतव्याख्यापरत्वेनएवेत्य [illegible]
[illegible] शाब्दभ्रमेयोग्यताभ्रमाधीनत्वोपपत्तेरेवेत्यर्थः [illegible]

म. ग प्यनन्वयानिश्चयाविरहस्य प्रतिबंधकाभावतया स्वरूपसत एव हेतुत्वेन तस्य योग्यतात्वे योग्यताया भ्रमात्मकत्वानस्पशा
१०१ द्भ्रमहेतुत्वासंभवाद्यास्ताभिमत उक्तहेतोर्नासंगतिः [redacted] रिति चेद्यानिश्चयो विशेष्ये विशेषणाभावानिश्चयः स च यद्वि
शेष्यकयद्विशेषणकस्तत्त्वेन प्रसिद्धः तत्रैव तद्विरहरूपायोग्यताहेतुं अतः सर्वत्र भ्रमे प्रमाणाभावेन यादृशस्थले विशेष्ये
विशेषणाभावभ्रमोऽप्रसिद्धः तत्र तदभावरूपयोग्यताया अप्रसिद्ध्या हेतुत्वासंभवोपि नास्तीति एतादृशयोग्यतायाः
कारणतासाधकमेतद्विरहस्य कार्याभावप्रयोजकत्वमाह तत्र धर्मिणीति शेषः तत्प्रकारकत्वेपि यत्र तत्पुरुषस्य ते त
स्मरणा ... विशिष्टबुद्ध्यनुसारस्य सर्वानुभवसिद्धत्वादिति भावः समभिव्याहृते तत्र धर्मिणि तत्पदार्थसं ४
सर्गाभावव्याप्यधर्माभावस्तत्र तत्पदार्थयोग्यतेत्यर्थः वह्निनासिंचतीत्यादौ विशेष्ये वह्निकरणकत्वादिरूपविशेष
२ र्णभावव्याप्यसेकत्वादिसत्वा [redacted] तदभाववत्तेनातिप्रसंगः संसर्गाभावाप्रसिद्धेः विशेषणतावच्छेदकतादा [redacted] सं राम
बंधावच्छिन्नविशेषणीभूताभिधेयत्वाद्यवच्छिन्नाभावाप्रसिद्धेरप्यर्थः निरूपणादिनित व्याप्यधर्मशून्यत्वरूपयोग्य १०१

त्वासमसिद्धेरित्यर्थः । नित्य घटाभावे घटे गेहाधिकरणकत्वाभावे ऽभिलेतेनिश्चितेघटोनास्तीत्यस्य गेह इत्यादिः
तानिश्चये पि गेहसत्वरूपाविशेषणाभावव्याप्यधर्मशून्यत्वरूपयोग्यताया तदभावनिश्चयस्यत
౨౦౭ दभावव्याप्यधर्मावज्ञानाप्रतिबंधकत्वेन तन्निश्चयदशायामयोग्यताज्ञानसंभवादितिभावः अन्वयज्ञानानुदयात्
घटे गेहास्तित्वज्ञानानुदयात् तथा बोधकज्ञाने तु तत्पात्रान्वयबोधाभावान्निर्वाह इति बोधकस्य योग्यतात्वमिति
भावः । बाधकप्रमाणाभाव इति प्रकृतविशेषणसंसर्गानिष्ठो विशेष्यस्य भावप्रतियोगित्वप्रमाविशेष्यता
भाव इत्यर्थः विशेषणसंसर्गे विशेष्यनिष्ठाभावप्रतियोगित्वग्रहे पि सत्येतत्राप्रामाण्यग्रहो विशिष्टबुद्ध्यसाबाधनि ౭౦
श्चयाविधयात तन्निदशप्रतियोगित्वप्रमाविषयत्वग्रहे एवाविशिष्टग्रहविरोधीति तादृशप्रतियोगित्वाभावमुपेक्ष्य त
त्प्रमाविषयत्वरूपबाधित्वाभावानुधावनं यत्र प्रज्ञानं शाब्दधीविरोधि तत्र तदभावस्य योग्यतात्वोक्तिसामं अत्रान्यनि
ष्ठादशप्रयाविषयत्वस्य प्रकृतसंसर्गानिष्ठताहृदशप्रमाविषयत्वस्य अन्यानिष्ठत्वाघ्य विरोधितत्तादृशप्रमाविषयत्वस्यवाप्या

मू॰ग॰ बोधविवक्षितः तत्र प्रथमपक्षे ऽनि[illegible]संसर्गेहात्रैव प्रकृतविशेष्यबाधितप्रकृतविशेषणसंसर्गातिरिक्तवस्तुनीत्यर्थः

१०२ बाधकं तादृशप्रमाविषयत्वं आयोग्यपीति सेकादिरूपविशेष्यबाधितवह्निकरणकत्वसंसर्गादावपीत्यर्थः। द्वितीयपक्ष

स्वरूपपातिनापीति प्रकृतविशेषणसंसर्गनिष्ठं पाकरूपं बाधितत्वं तदभावस्तत्संसर्गनिष्ठ इत्यर्थः तथा च वह्निकरण

कत्वादिसंसर्गनिष्ठस्य सेकादिबाधितत्वस्य अभावस्य तत्संसर्गे सत्त्वान्नातिव्याप्तिरिति भावः प्रतियोगीति पयसा

सिंचतीत्यादियोग्यस्थले प्रकृतपयः करणकत्वादिविशेषणसंसर्गनिष्ठं पसेकादिनिष्ठाभावप्रतियोगित्वप्रभाविशे

२६ ष्यत्वरूपप्रतियोगि[illegible]प्रसिद्धावप्रसिद्धेर्वतत्र तदभावव्याघातादित्यर्थः तथा च लक्षणेऽसंभव इति भावः तृतीयपं

पक्षमाशंक्यानिराचष्टे [illegible] अन्यत्र सिद्धस्य प्रकृतसंसर्गातिरिक्तगोत्वादेः प्रसिद्धस्येत्यर्थः तथा च न प्रतियोग्य एम १०२

प्रसिद्धिरिति भावः बाधकप्रमाण[illegible]धिकरणविशेषनिष्ठत्वाविशेषितानिरूपकबाधकप्रयत्नस्य[illegible]तसंसर्गस्ये

तिवाक्यार्थरूपस्येति शेषः [illegible]प्रकृतविशेषणोभयोपरक्त एव प्रकृतसंसर्गः शाब्दबोधाप्रामाण्यप्रतीपत्तौ प्रकृतयोग्यताशरीरेव

ताहशाविशेषणमात्रोपरक्तः प्रकृतसंसर्ग एव निविशतेन तथा च न तद्वयाहितयोग्यतायाः प्रत्यु तोद्देश्यत्वमत आ[illegible]

[illegible]

दअयोग्येपी अन्यानिषत्वस्य प्रमाविषयत्वाविशेषणत्वेपि अन्यानिषताहशप्रमाविषयत्वाभावस्यापि ताहशप्रमावि
षयत्वमतियोगितीकाभाववत्यात्मादापवाधितसंसर्गेपि निरुक्तयोग्यतासत्वादतिप्रसंगरित्यर्थः अयोग्यस्थले प्रकृतावि
शेषणसंसर्गविशेष्यानिष्ठाभावप्रतियोगित्वप्रमाविषयत्वप्रतियोगिकाभावसत्वेपि ताहशप्रमाविषयत्वत्वावच्छिन्ना
भावविवक्षणे न दोष इति गुरुचरणाभिसंधिप्रायं कल्पनेन पीअयोग्ये संसर्गेपि स्वैवयोज्यं बाधकं ताहशप्रमाविषयत्व उक्ते
आशयमबुध्वा अन्यानिषस्य ताहशप्रमाविषयत्वस्य अभावस्य अयोग्यसंसर्गेनिष्ठत्वसत्वात्तशाब्दप्रमेति तदभावस्ये
[illegible] व योग्यतात्वेशंकितमिमानेन ताहशशंकाशयं [illegible] प्रकाशयन् पूर्वोक्तामसिद्धिदोषेणेव पुनस्तत्पसंदूषय
ति [illegible] ही [illegible] प्रकृतसंसर्गवाधकस्याभाव प्रकृतसंसर्गनिष्ठवाधकं प्रमाविषयत्वस्याभावं [illegible] ताहशाभावश्च अ

[illegible]

म०ग० प्रसिद्ध एवेति योग्यसंसर्गस्थल इत्यादिः अथाभावरूपविरोधिनोऽप्रसिद्धौ तत्र प्रतियोगिमत्त्वज्ञानं भवतु बाधकाविरहा शाब्द०ध्यो
१०३ दित्यत आह अत एवेति योग्यप्रसिद्धेर्वा प्रसिद्धौ इत्यर्थः तत्र बाधकस्याप्यनिरूपणादिति योग्यसंसर्गे निश्चबाधकस्या
प्यज्ञानमित्यर्थः प्रतियोगिप्रसिद्धावेवाभाव [redacted] प्रसिद्धौ प्रतियोगिनोऽज्ञेयत्वानिश्चयमात् इति भावः विशेषणसंसर्गे वि
शेष्यबाधितत्वाभावस्य योग्यतात्वं निरस्य विशेष्ये विशेषणसंसर्गबाधकाभावस्य तत्त्वं निराकरोति कणां वि स्तर
पदार्थसंसर्गेति म स्तुता विशेषणसंसर्गेत्यर्थः अपरपदार्थे विशेष्ये [illegible] योग्यतेति शेषः केवलान्वयिनीति य
त्र विशेषणसंसर्गः केवलान्वयी तत्र तदभावाप्रसिद्ध्याऽव्याप्तेरित्यर्थः अनेनैव केवलान्वयिनि प्रतियोगिनोऽप्रसिद्धत्वे
नेत्यर्थः यत्र विशेष्ये असंबंधग्राहकं प्रमाणं नास्ति यस्य विशेषणस्यासंबंधग्राहकं जनकं प्रमाणं जन्यप्रमा विशेष्यत्व संबं ८१
धेन नास्ति तद्विशेष्यं यो एवं प्रमायाः अभावः इदानीं प्रमाकरणस्याभावो योग्यतेति भेदः अथवा [illegible] संबंधग्राहकं राम
असंबंधविषयको ग्रहः प्रमा सो नास्ति प्रमाणं भवतीत्यर्थः बोधनीयेत्यस्य परबोधनीयेत्यर्थः परबोधनीयार्थं १०३

संसर्गाभावप्रमाविरह इत्यर्थः पूर्वपदार्थस्य पदार्थतावच्छेदकरूपेणान्वेश इदानीं तु तत्पदबोधनीयत्वेनेति वि
शेषः प्रतियोग्यप्रसिद्धेरिति केवलान्वयिविशेषणसंबंधस्थल इत्यादि [illegible]
[illegible]
[illegible] दूषणांतरमाह बोधनीयेति तत्पदजन्य
शाब्दबोधात्पूर्वं तत्पदजन्यशाब्दबोधविषयत्वरूपतत्पदबोधनीयत्वविशेषितायाः परस्य संसर्गज्ञानासंभवादित्यर्थः नन्वेतादृ
शसंसर्गस्याज्ञानेऽपि स्वरूपसद्योग्यताबलात् शाब्दबोधउपपत्स्यतेऽत आह योग्यता [illegible] आदेरिति [illegible] तथा च प्रसिद्धशाब्दभ्रम
स्य योग्यताभ्रमाधीनत्वानिर्वाहो न स्यादिति तु क्षेमत्यादि दूषणांतरमाह योग्य [illegible] एकपदबोधनीये अपरपदबोध
नीयसंसर्गाभावप्रमाविरहत्वरूपयोग्यताया इत्यर्थः अनिरूपणात् अप्रसिद्धेः तथा च प्रतियोग्यप्रसि [illegible] ध्या योग्यत्वव्यवहा
रानुपपत्तिरिति भावः विशेषणसंसर्गविशेष्यनिष्ठाभाव प्रतियोगित्वप्रमारूपबाधकप्रमाविरहस्य विशेषणसंसर्गाभा
वप्रमारूपबाधकप्रमाविरहस्य वा योग्यतात्वपक्षे बाधकांतरमाह [illegible] सीयत्वं प्रमाविशेषणं स्वं शाब्दबोधसमवायिपुरुषः अ

७३२८

भावः ९

रग मो[redacted]ग्ये अयोगपरस्परीयबाधकप्रमाणाः सर्वत्रासत्त्वेपितत्तस्तुरुषीयबाधकप्रमाविरहस्यदशाविशेषे सौलभ्येनयोग्य शब्द्यो
१०४ तामसंगादित्यर्थः तथा च योग्यताभ्रमाधीनत्वेशाब्दभ्रमस्यनोपपद्यतइतिअर्थवाक् प्रमासामान्याभावस्ययोग्यता ध
त्वेनापिदोषइतितत्संसेदोषमाह मा त्रे निश्चेतुं अशक्यत्वादि यात्थ संदेहदशायां याप्याभावस्यैव पर
कीपयाप्याभावादिप्रमाणा अपिविशेष्यारोपसंदिग्धत्वादितिभावः। इदंतु योग्यतानिश्चयहेतुतापक्षेदूषणं संशयसा रां
धारणहेतुतामात्त्वा विशेषणसे निष्ठबाधकप्रमाभाववियत्वाभावस्ययोग्यतात्वेसिद्धांतापिष्यते योग्यानुपलब्धेर्बा
धकप्रमासामान्याभावनिश्चयहेत्वाशंकानिरस्यति प्रमापा योग्यत्वा सत्त्वेपिप्रसक्तासंभवादित्यर्थः तथा च यो
ग्यानुपलब्धिरेवनसंभवतीतिभावः स्वीपत्नीअयोग्यस्थलइत्यादिः [illegible] राम
[illegible] योग्यताभ्रमेयोग्यतिसहरूपसद्योग्यतायाअसत्त्वेत्यर्थः यो १०८
ग्याणवाधकप्रमासामान्याभावस्यप्रसक्तासंभवेप्यनुमानातानिश्चयसंभवेननशाब्दबोधानुपपत्तिरित्याशंकृते पेद्धवर
नुपलब्धिविरहे
ने

[illegible]

अत्वादिना जलादौ सेकं करणत्वादिवाधकं प्रमाविषयत्वसत्वेन [illegible]भिचारवद्द्रव्यत्वरूपहेतोस्तादृशप्रमाविषयत्वाभावरूपसा
[illegible] ध्यव्यभिचारात्तथा च विशेषदर्शने नोक्तहेतुकानुमानसंभव इति भावः [illegible]त्वेन बाधकप्रमाविरहस्यानोपनीयमानकत्वेन
तस्यैकान्वयप्रयोजकरूपस्यैव [illegible]ग्यतात्वापत्तेः शाब्दधीहेतुतापत्तेः इत्यापत्तिशंकां निरस्यति [illegible]व [illegible] प्रयोजकरूप
स्यैव योग्यतात्वम् किं त्वेवाख्यातिशेषः आकांक्षा [illegible] अनातपात्वे स्थिरजलपरपयसा संवृत्तीत्यादिवाक्ये वा आनवतारे त्वपबोध
स्यैव तथा बाधकप्रमा [illegible]तिसत्वात् तिशेष [illegible] वरपकत्वात् [illegible] योग्यतांतरज्ञानहेतुत्ववादिनापि स्वीकरणीयहेतुत्वाक्तत्वा
दित्यर्थः [illegible] बाधकप्रमाविरहस्य पुंलिंगशब्देन तस्य प्रकारांतत्वेपि स्त्रीलिंगयोग्यतापदेन सामानाधिकरण्यात्स्त्रीलिंगतात
उ। [illegible] स्पशेत्येहि पत्ता प्रकृतिर्जलस्येति वा [illegible] विशेषणसंसर्गाभावप्रमाविरहरूपस्य केवलान्वयि [illegible] विशेषणक स्थले प्रतियोग्य
[illegible] सिद्धापर्वपक्षयंथेनापि तत्वेपि बाधकप्रमापदेनाविशेष्यनिषाभावप्रतियोगित्वप्रमाविवक्षणेन तद्विषयत्व सामान्याभाववैशि
न दोष इत्याशयेन बाधकप्रमाविरहस्यैव योग्यतात्वं सिद्धांतपाति [illegible]धके [illegible] पूर्वोक्तदोषोद्धारं स्फुटयति [illegible] नादृशी योग्यतो चेत्यर्थः

मू॰ग अत्र तत्पदस्य पुंल्लिङ्गाभावपदसामानाधिकरण्येऽपि न पुंल्लिङ्गतात्पर्यं तत्पदार्थस्याविशेष्यत्वेनाविवक्षितत्वात् विशेषणपदस्यैव विशे शब्द॰पा॰
१०६ ष्यपदसमानलिङ्गताया अनियतत्वात् न तु विशेष्यपदे [illegible] विशेषणपदसमानलिङ्गताया अधिकरणप्रकारश्चेति द
र्शनात् सर्वयोग्यते सत्र तत्पदार्थस्यायोग्यतापदार्थविशेषणत्वेनाविवक्षितत्वाद्विशेषणविशेष्यभावे कामचारात् तदितरपदार्थ
संसर्ग इत्यस्य विशेषणपदार्थसंसर्ग इत्यर्थः अस्य चाभावे न्वयो न तु प्रतियोगिनि अतो नाप्रसिद्धिरिति नु पदं स्फुटयिष्यति
अपरपदार्थो विशेष्यो विशेष्यस्य च तद्व्यक्तित्वेन प्रवेशः कार्यः न तु विशेष्यतावच्छेदकरूपेण अतो नातिप्रसक्तः विशेष्यतावच्छेदकसा
मानाधिकरण्येन विशेषणसंसर्गेणान्वयपरवाक्ये योग्यतानिर्वाहः एवं चाविशेषणस्यापि तद्व्यक्तित्वेन निवेशः कार्यः ३
न तु विशेषणतावच्छेदकरूपेण विशेषणतावच्छेदकाक्रान्तैकव्यक्तिसंसर्गनिष्ठस्य विशेष्यनिष्ठाभावप्रतियोगित्वप्रमाविशेष्यता रम
भावस्य बाधितविशेषणव्यक्तियोग्यतात्वविरहात् तद्व्यक्तिप्रतियोगिकप्रसक्तसंसर्गनिष्ठतद्व्यक्तित्वस्याभावप्रमाविशेष्यत्वा १०५
७०४ भावस्तु योग्यतेत्यर्थः धर्मिणा बाधितस्यापि संसर्गस्य द्वित्वावच्छिन्नाभावं विशिष्टाभावं वा आदाय प्रसक्तो भावे प्रतियोगि

वैयधिकरण्याविशेषणे न वारणीयः अत एव पञ्चम्याप्यवृत्तिसंयोगादिसंबंधः शाब्दधीविषयः तत्र योग्यतानिर्वाहः संयोगस्य तथा
त्वेन घटवद्भूतलमित्यादीनामार्थयोर्भेदेनान्वयस्यानुभवसिद्धत्वात् तत्र भूतलादौ घटादेः साक्षादनन्वयात् तादात्म्यसंबंधेन घटा
दिसंबंधिन एवान्वयात् अपि तु काष्ठं पचतीत्यादौ आख्यातोपस्थापितवृत्त्यादिरूपव्यापारस्य काष्ठादौ अन्वयस्थले भूतलं घटवदि ८
तं त्यादावपि मतुबर्थपारम्पर्येण घटादेर्भूतलादावन्वयबोधोपगमे संयोगस्य संबंधता बोध्या अथ समवायैकमते वाय्वादावपि सम
वायेन रूपान्वययोग्यतापत्तिः रूपादिप्रतियोगिकत्वविशिष्टसमवायाभावस्य वाय्वादौ सत्त्वेपि तस्य प्रतियोगिसमानाधिकरणत्वे
न लक्षणघटकत्वात् प्रतियोगितावच्छेदकावच्छिन्नप्रतियोगिवैयधिकरण्यस्य लक्षणघटकत्वे चोक्तस्थले संयोग[illegible] संबंधेन यो
सं ग्यत्वानिर्वाहः विशेषणयोगस्याविशेषणत्वनियमाद्विशिष्टस्य विशेष्याविशिष्टप्रतियोगिव्यधिकरणाभावसत्त्वादिति[illegible]पः संबंधो
रभावप्रतियोगितावच्छेदकस्तत्र विशेषणेनाधिकृतावच्छेदकसंबंधावच्छिन्नप्रतियोगिताकविशेष्यानिष्ठाभावप्रतियोगित्वप्रमाविशेष्यता
भावस्यैव योग्यतात्वोपगमात् यत्र हस्त[illegible]नियामकप्रतियोग्यनुयोगिभावादिः संबंधस्तत्र तादृशसंबंधस्य प्रतियोगितावच्छेदकत्वाभा

मू० ग वेनाविशेष्यनिष्ठतत्संबंधावच्छिन्नाभावाप्रसिद्ध्यायोग्यतानुपपत्तिरिति तत्र संबंधनिष्ठ एव बाधकप्रमाविरहो योग्यतास्त्वपगमे शब्द०यो०
१०७ नसामंजस्यात् यद्यपि प्रतियोगित्वाभावनिवेशेनैवोपपत्तिः तथाप्यप्रामाण्यज्ञानस्य विशिष्टबुद्धि विरोधितया विशेष्ये विशे
षणाभावप्रमाविषयत्वज्ञानवद्विशेषणसंसर्गासे [illegible]
विशेष्यनिष्ठाभावप्रतियोगित्वप्रमाविषयत्वज्ञानस्यैव विरोधितामणिकारानुमतापस्य च ज्ञानेबाधनिश्चयविधयाविशि
वा ष्टज्ञानविरोधितद्भावरूपबाधितत्वरूपायोग्यतारस्यारूपेन प्रतियोगित्वप्रमाविषयत्वाभावानुधावनं अत्र च प्रतियोगित्वप्रमा
[illegible] विषयत्वपर्यंतज्ञानस्य विशिष्टबुद्धि [illegible] विरोधित्वेपि प्रतियोगित्वाभावस्यात्तदभावाव्या
त्मकत्वेपि च प्रतियोगित्वाभावज्ञानेपि प्रतियोगित्वप्रमाविषयत्वज्ञानस्य प्रतिबंधकत्वप्रतियोगित्वाभावज्ञानस्य शाब्दबोधहेतुता राम
नुपगम्यापि बाधग्रहकालेशाब्दबोधापत्तिवारणसंभवेन प्रतियोगित्वाभावस्य योग्यतात्वसंभवतीत्याशयेन निरुक्तलक्षणे १०७
प्रमाविषयत्वांशः परित्यज्यते अन्ये पंचाव्याप्तिविशेषणसंसर्गाभावप्रमारूपबाधकप्रमाणस्याप्रसिद्धावपीति शेषः

या ३

मपानिरूपित प्रमेयरूपविशेष्यपदार्थनिष्ठेत्यर्थः [illegible]त्वसंसर्गेवाच्यरूपविशेषणतादात्म्येवाच्यस्यतादात्म्यंवाच्यत्वमस्ति इ
विशेषणसंबंधस्याभिमानेनेदंपदेविवक्षितत्वेनभासमानानामपितत्तत्प्रमेयादीनांविशिष्यानिततादात्म्यावित: दात्म्यात्तद्व्यक्तिसंबं
धतयाभासंतेतदाविशेषणसंसर्गाभावस्याप्रसिद्धत्वप्रकाश: परंतुपत्रविशेषणताविशेषणप्रकारक[illegible]भावस्यघटप
टोभयत्वावच्छिन्नभेदस्यवाविशेषणत्वेनत्रविशेषणसंसर्गाभावाप्रसिद्धे: [illegible]स्यात्तुतत्तद्व्यक्तित्वेनविशेषणविशेष्ययोर्यो
विशेषणा ग्यताशरीरविशेसामान्यरूपेणविशेष्ययोरन्यबोधदशायं तत्तद्व्यक्तित्वेनतदुपस्थित्यनपेक्षातनसर्वत्रयोग्यताज्ञानानिर्वा
ह: समानप्रकारकबाधज्ञानस्यैवविरोधितयासामान्य [illegible] रूपेणविशेष्यादिविषयकबाधग्रहदशायांत
तद्व्यक्तित्वेनतद्विषयकयोग्यताज्ञानसंभवात्सामान्यत: तद्विषयकशाब्दबोधापत्तिश्चेत्यत: सामान्यत: पदार्थद्वयघटितप्रति
योगितावच्छेदकत्वाभावगर्भयोग्यतामाह [illegible]तत्त्विति [illegible]पदार्थसंसर्गेतत्तद्विशेषणतावच्छेदकावच्छिन्नप्रतियोगितावच्छेद
कत्वं तथाचपदद्वयाप्रतियोगित्वविशिष्टपादृशासंसर्गतावच्छेदकयोपदद्वयावच्छिन्नवृत्तिकाभावप्रतियोगितावच्छेदकत्वाभाव: स
[illegible]

[illegible]

मू·ग· तद्रूपावच्छिन्नस्य तादृशसंबंधेन तद्रूपावच्छिन्नेन [illegible] व्याप्तौ विशेषणाकस्थले चालनीन्यायेन सर्वासामेव विशेषणव्यक्तीना
१०८ मनेकवृत्तिविशेष्यतावच्छेदकसामानाधिकरण्येन संसर्गाभावसत्वेपि विशेष्यतावच्छेदकावच्छिन्नवृत्तिकाभावाप्रतियोगित्वेसु
लभमिति तादृशमर्थमवच्छेदकगर्भतया नशंक्यं तद्वतेरपि तत्राद्धित्वादिना भावसत्वेन विशेष्यतावच्छेदकावच्छिन्नवृत्तिकाभावाप्रतियोगि
त्वस्य विशेषणसंसर्गदुर्घटत्वात् अत्र मद्ददस्यादो घटाद्यंतरेण तद्वृत्तित्वरूपविशेषणासंसर्गाभावसत्वात्तद्योग्यत्वानिर्वाहस्या
दिति विशेष्यतावच्छेदकाश्रयवृत्तित्वमुपेक्ष्य विशेष्यतावच्छेदकावच्छेदेन वर्तमानत्वस्याभावे निवेशः [illegible] घटत्वाद्यवच्छेदेन स
त द्देशवृत्तित्वाद्यत्वस्यापि तत्र योग्यताप्रसंग इति [illegible] यतस्तत्र घटादिरूपविशेष्ये विशेषणान्वयेनायोग्यतापरत्वावच्छेद
कावच्छेदेन बोधे विशेषणाविशेष्यतावच्छेदकयोरवच्छेद्यावच्छेदकभावसंबंधेन विशेष्यभावोपगमादुक्तस्थलेपि न योग्यतादृशसं
बंधेनाश्रयत्व अवच्छेदकावच्छेदेन बोधे धर्मितावच्छेदकावच्छिन्नत्वाविशिष्टतत्संबंधो धर्मिणि विशेषणस्य संसर्ग इत्युपगते तथा राम १०८
पि दर्शितस्थले विशेषणप्रातियोगिकतादृशसंबंधाप्रसिद्ध्या न योग्यतालक्षणातिव्याप्तिः एवं यत्र विशेषणांतरोपलक्षित

[illegible] [illegible]

विशेषणवत्त्वं विशेष्ये ऽबाधितं विशिष्टविशेषणवत्त्वं तु बाधितं तत्र [illegible] विशिष्टप्रतीयोगिक
विलक्षणवैशिष्ट्यस्य विशेषणसंबंधता मतेपि तादृशसंबंधस्य विशेष्ये अभावसत्त्वान्न विशिष्टवैशिष्ट्यपरवाक्ये योग्यताति
प्रसंगः यदि च तादृशबोधे प्रतियोगिकत्वाविशेषित एव तत्तत्संबंधो विशेष्ये विशेषणसंबंधः परं तु विशेषणपारतंत्र्येण विशे
षणतावच्छेदकस्यैव [illegible] विशिष्टस्य विशिष्टप्रतियोगिकत्व तत्संबंधरूपपरंपरासंबंधेन प्रकारत्वात् तदा तत्र विशेष्ये विशेष
णान्वये योग्यतैव अयोग्यता तु तेन तादृशपरंपरासंबंधेनाविशेषणतावच्छेदकान्वयस्यैवेति बोध्यं नेनाविशेष्यतावच्छेदकावच्छे
देन वर्तमानाभावानिवेश एतद्देशावृत्ति घटता सर्पके ऽत्र घट इति वाक्येपि योग्यता स्यात् एवं स्थिरजलकर[illegible]णकत्वसंसर्गस्य
सेकेऽभावसत्त्वेपि जलकरणकत्वसंसर्गत्वरूपसामान्यधर्मसेकनिष्ठाभावप्रतियोगितावच्छेदकत्वाभावसत्त्वान्न स्थिरजलता
सर्पकपयसा सिंचनीत्यादिवाक्येऽतिप्रसंग इति वाच्यं तादृशवाक्येपि शाब्दसामान्ये ज्ञाते पयोगिन्या योग्यतायाः स्वीकारे
क्षतिविरहात् तत्र तादृशविशेष्यविशेषणयोर्घटितापायोग्यतायाः अपि रूपसत्त्वाः शाब्दबोधोपयोगिनास्वीकारेणोक्तवाक्यानांप्रामाण्या

श्री ग प्तस्यानवकाशात् अव्याप्यवृत्तिसंसर्गकत्वस्य साधारण्यात् अभावविशेषेणमुपादेयं तत्र प्रतियोगितावच्छेदकविशिष्टव
१०९ त्वगर्भं वाच्यं अतः समवायैक्यमते वा घटादौ रूपादिप्रतियोगिताकत्वविशिष्टसमवायाभावस्य प्रतियोगिसमानाधि
करणत्वेऽपि विशिष्टप्रतियोग्यधिकरणत्वेनातिप्रसंगानवकाशः प्रतियोगिवृत्तित्वविशिष्टसंयोगस्यानुयोगिनि वि
शिष्ट [redacted] प्रतियोग्यधिकरणाभावसत्वेऽपि तद्विशेषणप्रतियोगिकत्वविशिष्टसंयोगत्वस्य तादृशाभावप्रतियोगिता
नवच्छेदकत्वात् अभावविशेषणप्रतियोगिकत्वविशिष्टसंबंधविशेषत्वे विशेष्यवृत्त्यभावप्रतियोगितानवच्छेदकत्वग्रहे वि
शेष्ये विशेषणसंसर्गाभावग्रहस्याभावेन तादृशसंसर्गतावच्छिन्नप्रतियोगिताकत्वावगाहिनस्तुल्यवित्तिवेद्यतया तादृश
संसर्गत्वे अभावप्रतियोगितावच्छेदकत्वावगाहित्वेऽपगम्य कुत्राविद्विरोधिनोपपादनेऽपि सेकोनवह्निकरणकं इत्यादौ विशेष्ये
विशेषणबाधग्रहस्य वह्निकरणकत्वादिप्रतियोगिकसंसर्गत्वे सेकादिनिष्ठाभावप्रतियोगितावच्छेदकत्वावगाहित्वाद्या अभेदे राम
नतादृशे धर्मे प्रतियोगितानवच्छेदकत्वग्रहाविरोधित्वपरतादृशबाधग्रहदशायां वह्निनासिंचतीत्यादिवाक्यात् शाब्दबोधा १०९

व

[redacted] पातेः [redacted] यत्र विशेषणसंबं
धो वृत्तिनियामकः तत्र विशेषणतावच्छेदकधर्मविशेष्यवृत्त्यभावप्रतियोगितावच्छेदकत्वाभावरूपयोग्यतायां विशेष्ये विशेषणतावच्छे
दकावच्छिन्नाभावग्रहस्य दर्शितयुक्त्या तादृशयोग्यताज्ञानाविरोधितया तादृशबाधग्रहस्य शाब्दबोधाविरोधितानिर्वाहः। विशेष्ये वि
शेषणसंसर्गस्याभावग्रहत्वाविरोधीति तस्य उक्तयोग्यताज्ञानाविरोधिनः शाब्दबोधाविरोधित्वमिष्टमेव शाब्दबोधे संसर्गस्याप्रका
रत्वात् यत्र च विशेषणस्य संबंधो वृत्त्यनियामकः तत्र तत्संबंधावच्छिन्नाभावाप्रसिद्ध्या तत्संबंधेन विशेषणवदन्योन्याभावग्रह एव वि
रोधी इति तत्र विशेषणे विशेष्यतावच्छेदकावच्छिन्नविशेष्यवृत्त्यन्योन्याभावप्रतियोगितावच्छेदकत्वाभावरूपयोग्यताज्ञानस्यैव
हेतुतोपपत्तेः अन्योन्याभावविषयकबाधग्रहस्य च तद्विरोधितया शाब्दबोधविरोधितोपपत्तिरिति एवमपि यत्र पदार्थयोः सं १
७ बंधो वृत्त्यनियामकः तत्रान्योन्याभावविषयकबाधग्रहदशायां अत्यंताभावगर्भयोग्यताज्ञानसंभवेन शाब्दबोधापत्तेः द्वि
विधस्यापि योग्यताज्ञानस्य परस्परसहकारेणैकविधशाब्दबोधहेतुतायामनुभवाविरोधः अत्यंताभावे ऽन्योन्याभावे च विशेष्ये

म॰ग वृत्तित्वभ्रमहदशापांअसंत्ताभावा ... ग्भयोग्यताज्ञानस्यासंभवेनयोग्यताद्याज्ञानेपिशाब्दबोधस्यानुभाविक शं॰यो
११० त्वाल्चएवंयाख्याभावज्ञानकालेप्युक्तयोग्यताज्ञानसंभवेनशाब्दबोधापातिं तस्यशाब्दबोधे साक्षात्प्रतिबंधकत्वोपगमे
वाधाज्ञानेएवयोग्यताज्ञानस्यत्तथात्वमुपगम्यतां किंयोग्यताज्ञानस्यशाब्दबोधहेतुतयान्वशाब्दप्रमाप्रमयोः सामग्री
मेदापयोग्यताप्रमाप्रमयोः तद्भयहेतुत्वमावश्यकमिति वा[illegible]दिषयबाधस्थलेप्युक्तयोग्यतासत्वस्योपदर्शितत्वात्तत्र
माप्रमयोः शाब्दप्रमाप्रमानियामकत्वासंभवात् नियामकांतरस्यानुसरणीयत्वात्तस्माद्विशेष्यतावच्छेदकविशिष्टप्रकृत
संसर्गेणाविशेषणता[illegible]वच्छेदकावच्छिन्नवत्वमेवयोग्यता संशयपसाधारणं तज्ज्ञानमेवशाब्दधीहेतुरसौवाकार्थरूपाया ८
ग॰१ स्तस्याः सर्वत्रानिश्चेतुमशक्[illegible]त्वेपि न क्षतिः तज्ज्ञानस्याविशिष्टबुद्धिविरोधिनोयाख्याभावस्यात्यवभेदत्वाप्यतद्वच्छेदकध राम
मेत्ताानांसर्वेषांप्रतिबंधकानामभावकूटस्यशाब्दधीहेतुत्वापेक्षयाप्रत्यस ... प्रतिबंधकशाब्दसामग्रीशरीरनिवे ११०
शापेक्षयाचतावत्प्रतिवध्यदर्शितैकविधयोग्यताधियस्तद्धेतुत्वेतत्सामग्रीघटकत्वेचलाघवेनतद्धेतुतासिद्धिः वाधादिनि

श्वयप्रमात्वे बाधकतायां भ्रमत्वज्ञानाभावोऽवच्छेदकः योग्यताज्ञानहेतुत्वे च भ्रमत्वानिश्चयाभाव इति गौरवं स्वत्वम् इत्यपि
किंचित्करं विशेषअलोकं हि परेषामनुसंधेयः लाघवादिति प्रथमोपदर्शितयोग्यतायाः प्रमागर्भत्वे न गौरवादिति
भावः अशक्यज्ञानत्वादिति प्रथमयोग्यतायां पदार्थान्तरत्वेन प्रवेशनीयतया दुर्ज्ञेयत्वादिति भावः यत्तु स्वकीयबा
धकप्रमाविरहस्यापि प्रसक्तेन तथा पूर्वलक्षणे स्वपरसाधारणबाधकप्रमासामान्यविरहस्य विवक्षणीयतया परकीयबा
धकप्रमायाः सत्त्वेप्यग्रहेण प्रथमयोग्यताया अशक्यज्ञानतापत्तेः चरमायाः प्रमयाऽघटितत्वेन शक्यज्ञानत्वेति पूर्वपक्षे बा
धकप्रमाविरहस्य ज्ञातुमशक्यत्वादित्यस्य दर्शनेनाशयव्याख्यानं तन्न शोभनं वाक्यार्थानिश्चये विग प्रमयाऽघटिताया अ ७
प्यबाधितत्वादिरूपयोग्यताया दुर्निश्चयत्वेन संशयसाधारणयोग्यताधियो हेतुत्वात् बाधकप्रमाभावस्य दुर्निश्चयत्वे
१८७ पि च संशय संभवात् तन्नरशिरोऽस्थि प्राण्यंगत्वात् शंखवदित्यनुमानेन नरशिरोऽस्थनि अशौचाभावरूपशौ
चनिश्चयसंभवेन मलमूत्रपुरीषास्थिनिर्गतं यच्छुचिस्पृष्टमित्यादिवाक्याच्छौचबोधानुपपत्तेः अशौचे बाधितत्वग्रहे

म॰ग पावाधितत्वग्रहरूपयोग्यताज्ञानासंभवादित्याशङ्कां निरस्यति न [illegible] बाधि[illegible]दाधित्वग्रहेणासंभवद्बाधितत्वरूपं स
१११ हकारिसमवधानकात् अन्वयावबोधः अन्वयबोधासंभवः [illegible] जीव्यजातीयत्वे [illegible] शांतरूपेशस्वसाध्यानिश्चयसंपादक
तयोक्तानुमानोपजीव्यभूतस्य भानतावच्छेदकरूपेण सजातीयतायाः अशोकवबोधकशब्दे सत्वेनेत्यर्थः [illegible] बलात् इति श्रि
तमामारोपकबोधजनकत्वात् अशोकवबोधकवेदस्यानिर्दोषसुरूपादिमणीनत्वेनतदि ।स्मृतिवाक्ये च वेदमूलत्वेन तमामामा क
रोपात्तिश्चयः संभवतीति वोध्यं। [illegible] तादशशब्दबोधस्याविरोधिविषयकत्वेन [illegible] नुमितिजनकपरामर्शः भामारोपं या
हपित्वानुमिताव प्रामा[illegible]त्वापन्नाबित्यर्थः तथा च नयोग्यताज्ञानाविघटनमित्तिभावः [illegible] बाधाभावस्यानपेक्ष कारणाराम
तायेनतदभा वबुद्धहेतुत्वकल्पनयापौताज्ञाना हेतुत्वमते गो[illegible] रवंकिंत्वनुमित्यादिसाधारणलौकिकसंनिकर्षाघजन्यावीशि १११
ष्टबुद्धित्वावच्छिन्नप्रतिकूलावाधा[illegible]भावहेतुत्वादेव योग्यतानिश्चयदशांयां शाब्दबोधानिर्वाह इति किं योग्यताज्ञानस्य शा
ब्दहेतुत्वमिति शंकते [illegible] आकांक्षासत्तिज्ञानरूपसहकारि — मात्रसमवहितत्वेन प्रमाणताशाब्दबोधोपधायक

तायोग्यतापि योग्यताधीरूपितां निवेशिनी शाब्दबोधोपधानप्रयोजकसामग्रीप्रविष्टो व्यतेबाधाभावस्यापि बु यानिश्चयपा
भावस्य प्रमामात्रहेतुत्वात्लौकिकसंनिकर्षाघ जन्यादिविशिष्टबुद्धिसामान्यं प्रति कृतैहेतुतयाऽनात्तिप्रसंगत्वेनैव शाब्दधी
विरोधिनिबाधानिश्चयपरिचये तं प्रमाणदोष शाब्दधीजनकपात्क्षेत्र्विज्ञानविरोधित्वमवश्यं वक्तव्यमिति तथा च योग्य
ताज्ञानस्य तद्धेतुत्वे बाधे शाब्दधीजनकपाल्केम्बिज्ञानाविरोधित्वान्निर्वाहात तस्य तद्धेतुत्वमावश्यकमिति भावः विषयबा
धस्यैव प्रमाणदोषतासंभवेन यथाश्रुतासंगतिर्बाधाप्रमाणावि [illegible] द्ज्ञानजनकसकलज्ञानानां बाधस्थले सत्वे
बाधासंभवात्त्वाधत्वं शाब्दबुद्धिविरोधित्वासंभवात् जनकज्ञानं विघटयत एव ज्ञानस्य जन्यज्ञानाविरोधित्वमिति
नियमादिति भावः अनुमितिं प्रति विरोधिनो बाधग्रहस्य तज्जनकज्ञानाविघटकत्वेत त्रैव व्यभिचारान्नोक्तनियमसंभ
व इति अनुमितिस्थलं दर्शयतयाति [illegible] ध व्याप्तिवि [illegible] बाधज्ञानेन व्याप्तिज्ञानाविघटनेन तस्य साक्षाद्व्याप्तिज्ञानवि
घटकत्वासंभवादाह [illegible] उपाधिज्ञानस्यापि व्यभिचारज्ञानद्वारकतया बाधस्योपाधिकल्पकतावीज

म॰ग भ्रतांसुगंकी दर्शयाति निरूपाधा[redacted]तिपक्षधर्महेतोरितिशेषः काध्यानवका[redacted]पक्षावाधितसाध्यकत्वात् अपक्षधर्मव्याप्य
११२ हेतुके हृदो वह्निमान् धूमादित्यादौ उपाधिकल्पकत्वासंभवेपि पक्षधर्मज्ञानाविघटकत्वं बाधज्ञानस्येति निपम निर्वा
होद्रष्टव्यः पक्षधर्मताज्ञानविघटकत्वंच स्वव्यापकत्वेनगृहीतसाध्यस्याभावग्रहे पक्षे हेतोरभावग्रहोत्पत्तिद्वारा वोध्यं
अवाधितत्वादिज्ञानस्यानुमितिहेतुतामते बाधस्य तद्विघटकत्वमेव नियमोपपत्तिरिष्यामस्योजिके[redacted]शाब्दसामान्यप्रतीत्या
दिः शाब्दाभासः शाब्दभ्रमः [redacted]दम संगा[redacted]भ्रमस्थले विषयवाधस्यावश्यकत्वात् स्वरूपसत्याःस्तदभावरूपायायोग्यतापा
असंभवादितिभावः [redacted]पाभावा[redacted] अबाधरूपयोग्यताग्रहे बाधरूपकोटिभानानिष्टाप्तिप्रयोजकाभावादिसर्थः विपर्य
योभ्रमः प्रमां अबाधितत्वकोटिनिश्चयः। तत्साधारणस्य तत्साधारणयोग्यताज्ञानत्वावछिन्नस्य। [redacted]संशयसाधारण शम
योग्यताज्ञानस्य हेतुत्वे प्ययोग्यतानिश्चयदशायां शाब्दधीप्रसंगः अयोग्यतानिश्चयानंतरक्षणे तत्संशयासंभवेपि संशया ११२
नंतरक्षणे शाब्दादिना अयोग्यतानिश्चयसंभवे सामग्रीसत्वादिसत आह [redacted]योग्यतेज्ञानस्य [redacted]शिष्टबुद्धिमात्रं प्रतिबंधक[redacted]विशि

[illegible]

ष्वुद्धिसामान्यविरोधिनः सर्वशब्दादिबुद्धिसामान्याभावात् कारणीभूताभावापेक्षणात् तच्छब्दबोधात् सर्वमो
ग्यतानिश्चयासंभवेन तत्साधारणहेतुत्वाभिधानविरोध इत्यत आह क्वचिदित्यादि [illegible] पानुपलब्धेर्नीपत्राभावस्य अनु
पलब्धियोग्यतात इदभिप्रायेणेदं योग्यानुपलब्ध्या [illegible] ग्रात्वघटाद्यभावस्य प्रत्यक्षतो निश्चये [illegible]
[illegible] विशेषदर्शनेन घटाद्यभावे विरोध्यत्वस्वभावाप्रतियोगित्वस्य तत्प्रमा [illegible] विषयत्वस्य च स्तु निश्चेपत्तं [illegible] मं[illegible]क [illegible]
कार्यानुकूलत्वसंगत्या योग्यतानिरूप्यासत्तिं निरूपयितुमाह आसत्तिश्चे [illegible] अव्यवधाने नीतिविशेषणे तु नीपा तथा चाव्यवहि
तत्वस्यो पस्थितौ वैशिष्ट्यलाभात् तयोः पदार्थयोः परस्परान्वयबोधः तदेका [illegible] र्थोपस्थित्यव्यवहितापरोपस्थितिः तदन्व [illegible]
यबोधोपयिकासत्तिरित्यर्थः नीलो घटो द्रव्यं पटदर्शत्यादौ क्रमोच्चरितनीलादिपदेभ्यः क्रमेणैव ज्ञातेभ्यः क्रमेण नीलाद्यर्थो
पस्थितेः पटाद्युपस्थिते नीलाद्युपस्थित्यव्यवहितत्वान्नीलपटाद्यन्वये नीलपटादिपदानामासत्तिः इयं चासत्तिर्जनक
तासंबंधेन पदस्यासत्त्वमुपपादयति अव्यवधानं च स्वध्वंसाधिकरणसमयध्वंसानधिकरणत्वे सति स्वप्रागभावाधिकरणसम

मु॰ग प्रागभावाधिकरणसमयप्रागभावानधिकरणं यः समयस्तद्वृत्तित्वं पूर्वत्वं तत्र साधारणं बोध्यं एकार्थोपस्थित्युत्तरया अपरप
११३ दोपस्थित्या अपरपदार्थोपस्थितेर्व्यवधानेपि निरुक्तमव्यवहितत्वं नीलो घट इत्यादौ आसन्नानां नीलो घटादिपदानामस
त्त्वमेव नीलाद्युपस्थितिरतीपघटाद्युपस्थितिक्षणोऽनधिकरणत्वात्तद्व्यसत्त्वात्तत्र[?]ः प्रकृतान्वयबोधाननुकूलोपस्थित्य
नंतरितत्वमेवाव्यवधानं वाच्यं अर्थोपस्थापकपदोपस्थितिश्च अर्थोपस्थितिद्वारा प्रकृतान्वयबोधानुकूले वेति तथार्थोपस्थि
तौ नाऽसंगः अतो नीलाद्युपस्थित्यनंतरं घटादिपदघटककमिकघकाराघने कवर्णग्रहोत्तरमेव घटादिरूपार्थोपस्थित्यानु
त्पत्तिक्षणस्य नीलाद्युपस्थितिनाशाधिकरणसमयाध्वंसाधिकरणतया अनधिकाररमत्वात्तविशेषणत्वेऽपि न दोषः प्रका
रादिसकलवर्णोपस्थितीनामेव घटाद्युपस्थितेर्द्वारा घटादिघटितवाक्यार्थबोधानुकूलतया नीलाद्युपस्थित्युत्तरं प्रकृतवा राम
क्यार्थबोधाननुकूलोपस्थित्यनुत्तरत्वघटितत्वस्याव्यवधानस्य घटाद्युपस्थितावक्षतत्वात् नीलः सुंदरो घट इत्यादौ नी ११३
लघटाद्युपस्थितौ विशेषणांतरसुंदरोपस्थित्यादिना व्यवधानेन नीलघटयोरासत्त्यभावादिति दोषस्याप्यनवकाशः अत्र प

[illegible]

कृतत्वादृशानां विशेषणाविशेषित घटादिरूपवाक्यार्थबोधे सुंदरादिरूपविशेषणतदुपस्थापकपदोपस्थितीनामनुकूल
त्वात् तद्व्यवधानस्यानिरूक्तासत्याघातकत्वात् न [illegible] ग्राममुंजान चैत्र ओदनं गच्छतीत्यादौ ग्रामगमनाद्योदनभोजनाद्यन्वयबो
धप्रयोजकासत्ति नः [illegible] व्यवधापकत्वतत्पदार्थोपस्थितीनां तदनुकूलत्वतत्सदोपस्थितीनां च तावत्पदार्थघटित महावाक्यार्थबो
धानुकूलत्वादिति [illegible] पतः पादृशविशेषणविशेष्यतापन्नस्य वा प्रकारतया प्र[illegible]तवाक्यार्थबोधे भानं तदनुकूलनादृशविशे ४९
षणतदुपस्थापकशब्दोपस्थितिस्तत्पश्रतियोगिनदु[illegible]पस्थापकशब्दोपस्थितीनामेव प्रकृतवाक्यार्थबोधानुकूलत्वेन विवक्षणा
घटः सुंदरो नीलरत्यादौ सुंदरादिपदार्थविशेष्यतापन्नघटादौ नीलादेः प्रकारतया नीलाद्युपस्थितेः सुंदराद्युपस्थित्याघटाद्यु
पस्थितिव्यवहितत्वेपि चैत्रो याम गच्छतीत्यादौ ग्रामकर्मकत्वादिविशेषितगत्यादेः चैत्रादौ प्रकारत्वपागत्याद्युपस्थितेर्ग्रामाद्युप
[illegible] स्थित्या चैत्राद्युपस्थितिव्यवहितत्वेपि च नीलघटाद्योर्गतिचैत्राद्योरन्वये नासत्तेरनुपपत्तिः सुंदरादेर्घटक
मेत्वादृश्यानिरूक्तविशेषणह्पत्वात् तादृशतानासत्त्वस्थलेवतादृशाविशेषणोपस्थित्यादिभिन्नभोजनाद्युपस्थितेर्विशेष्याविशेषणो

रू॰ग पस्थितिद्वयव्यवधायकत्वान्नातिप्रसंग अत्र वर्णानां क्रमिकाणां पदार्थोपस्थितीनां एकदाऽसत्वेन सर्वसमूहालंबनात्मिकाता

११४ वत्पदार्थोपस्थितिश्चरमं स्वीकरणीया अन्यथा पदजन्य पदार्थोपस्थिति [redacted] पशाब्दबोधहेतोर्विशेषणज्ञानरूपाविशिष्टबुद्धिहेतोश्च

८० विरहे शाब्दबोधा [redacted] निर्वाहात् तर्हि स्थलेपि समूहालंबनात्मपदार्थोपस्थितिस्वीकारे स्वस्यापि स्वाव्यवहितत्वेन तादृशपदार्थो

पस्थितेरासत्तितया शाब्दबोधनिर्वाहे नासन्नस्थलेतदस्वीकारे उक्तकारणविरहादेव शाब्दबोधानुत्पादान्निर्वाहे च अलमव्य

वहितोपस्थितिरूपासत्तेः शाब्दबोधोपयोगितया [redacted] भेदगर्भाव्यवधानादिवस्य पाक्रमिकोपस्थितीनामेवासत्तितया अनासन्न

स्थले च समूहालंबनोपस्थितिस्वीकारेपि क्रमिकविशेषणविशेष्योपस्थित्योर्व्यवहितत्वेन आसत्तिज्ञानस्यैव शाब्दबोधहेतु ८०

तयानानुपपत्तिः अतएवासत्तिभ्रमादनासन्नस्थलेपि शाब्दधीः क्रमिकोपस्थितानामव्यवधानभ्रमाइति [redacted] वोकाघटक राम

पदार्थानां क्रमिकतया तेषां क्रमिकत्वस्थानस्यावश्यकत्वेपि अवांतरतावत्पदैः पवित्रपदार्थानेकप [redacted] स्थापिता अपितु समूहालंबनं ११४

नस्मातिमारूढे स्वरमभेव समूहालंबनार्थोपस्थितिर्जनिता तत्रासत्त्युपपत्तेः [redacted] न्वयप्रतियोगिन उपस्थितिर्घनर तिबहुव्रीहिणा

[illegible]

न्वयप्रतीतियोग्योपस्थितिः पदं अन्वयप्रतीतियोग्योपस्थापकपदोपस्थितिपरं तादृशपद पदपरं वा तस्याश्च पदोपस्थितेः पदस्य
वा अव्यवधानमासत्तिरिति। तत्र निमित्तयाथासत्तिसाचस्मृतिर्नानुभवोऽतो नान्योन्याश्रयः स्मृतत्वं यद्वा ऽगतेः अर्थोपस्थिते
र्नासत्तित्वपापदोपस्थितेः पदस्यवापरिचायिकाया ऽ तस्याः शाब्दानुभवे ऽ नपेक्षितत्वपातस्या अनुभवरूपत्वेप्यन्योन्याश्रयापत्ते
सत्त्वेः पदोपस्थितेः पदस्य शाब्दानुभवरूपतायाः शंकानैरो हात् भिन्नत्वम् एकपदप्रतीत्यव्यवधानेनान्यपदप्रतीतिर्हि तात्प
र्यमेव पदयोरासत्तिरलंएव मौनिश्लोकस्थले मौनिनाप्रतिसंधितानां विभिन्नकालोच्चरितपदानां अव्यवहितत्वेपि [illegible] तत्तत्प
दप्रतीत्यव्यवधानेन तत्तत्पदप्रतीतीच्छासत्वादासत्तिनिर्वाहः तादृशतात्पर्यग्राहकत्वेनैव श्लोकादितो व्यवहितपदार्थान्वय
बोधे पोजनापाउपयोगः तत्रयोजनाबोधकस्य व्यवहितपदेभ्य एव ततत्पदार्थान्वयबोधकत्वतिनु न पुनः योजयितुरर्थतात्पर्यस्या
सार्वत्रिकत्वात् वक्तृतात्पर्यविषयपदानां चान्वयबोधकत्वात् श्लोकादिस्थबहुपदानां च व्यवहितानामपि अव्यवधानसंभवो
संभवात् अव्यवधाने तत्पदप्रतीत्यभिप्रायस्य क्वचिदव्यवधाने नान्वयप्रतियोगिनामुपस्थितेरुपयोगिनया मूलस्या
[illegible]
उक्तु

मू॰ग पिताद्दशाभिप्रायस्यासत्त्वे तात्पर्यसाचेत्याद्यभिधानेऽन्वलक्षणवाक्यस्य पथाश्रुताभिप्रायेणेत्यकः वक्तुर्लोहत्यापद
११५ जन्यपदार्थोपस्थितिरेवासत्तिः अव्यवधानेनेत्यादिग्रन्थस्यापिस एवार्थः अव्यधानपदस्याव्यवधानघटितपदजन्यत्वार्थ
कत्वात्सच स्मृतिरित्यादावन्योन्याश्रयपदमात्माश्रयपरं ऊर्ध्वं सत्ते: [redacted]नुभवरूपत्वेः स्वरूपसत्त्वाएवात्तस्याहेतुत्वात्तथा ७
क्षादेव शाब्दानुभवे तत्र पेक्षपान्योन्याश्रया प्रसक्तेः अथवा उपस्थितेरनुभवरूपत्वेऽनुभवात्मकासत्तिर्निर्वाह्यशाब्दसा (पृ००७)
मग्र्याः शाब्दानुभवनिर्वाहकत्वमित्यन्योन्याश्रयस्यैव प्रसक्त्यातत्पदं पथाश्रुतार्थमेव नीलोघटोद्रव्यं पटद्द्रत्यादौ गिरिर्भुक्त क
मग्निमा[redacted]न्देवदत्तेनेत्यादौ च नीलपट गिरिपग्निमदादिपदानां च नान्वयबोधः ततत्पदार्थान्वयतात्पर्यस्यएकवाक्यत्वा
भिप्रायस्य वा अभावात्पत्रनाहशं तात्पर्यं तत्रापि तद्ग्रहाविलंबेन शाब्दधीविलंबः कथं चित्तात्पर्यग्रहे च भवत्येव शा एम
ब्दबोधः तद्ग्राहकतयैव च रत्नो काले योजनोपयोगः योजना हि शस्यकाव्यदोषतापि शाब्दधीवि ११५
[redacted]लंवेन रसस्याविलंवादेव [redacted] अव्यहितपदार्थोपस्थितिरूपासत्तिस्त्वर्थः नानुभवे [redacted]भेदगर्भाव्यवधाननिवे

शेनानुभवरूपताप्रसक्तिः अनुभवा कपदार्थद्वयोपस्थितेः ऐक्यात्तथापि भेदगर्भतायाअस्पष्टतयाअभे
देप्यवधानशंकयाअनुभवरूपताप्रसक्तेः नासंगतिः अन्योन्याश्रयस्यैतवाऽव्यवहितत्वरूपाविशेषणानुपपत्तेरिति
शेषः नानाविशेषयोत्तिकारस्य पाठः साधु विशेषणकृत्तिपाठे विशेषणपदादेव स्वार्थे कः नतु बहुव्रीहिसमा
सांतः कर्मकर्त्रादीनां च विशेषणत्वेन विवक्षिततया बहुव्रीह्यसंगतेः तथा च कर्मकर्तृकरणक्रियादिरूपाणि यानि वि
शेषणानि तेषां यानि ऽनेकक्रमिकाणि पदानि वाचकशब्दास्तज्जन्यानां क्रमिकाणां पदार्थोपस्थितीनां न यौगपद्यं युगपद
वस्थानं संभवतीत्यर्थः उपस्थापकपदानां क्रमिकत्वमुपस्थितिक्रमप्रयोजकत्वेनाभिहितं कर्मकर्त्रादीनामेकत्र बोधे वि
शेषणत्वमत्राविवक्षितं कर्तृमत्युपस्थलेरेव कर्मणो विशेषणतया तत्र कर्तुरविशेषणत्वात् संभवनुवागोर्दृश्यते स्त्री
रं चैत्रेणेत्यादौ एकस्मिन्बोधे स्त्रीरमदरूपेककर्मणः कर्तुश्चाविशेषणत्वं तथापि सर्वेषामेकबोधाविशेषणत्वस्य
विवक्षितत्वेन तदाक्षेपसमाधानाय समूहालंबनसत्त्वेन शाब्दबोधस्यस्वीकरणीयतया तदुपपर्यभय दाकांक्षिताम स्या

मः ग दिना अवान्तरवाक्यार्थबोधनिर्वाहे किं समूहालम्बन [illegible] इति कल्पनपेक्षा तेषां संगतिः कर्मकर्त्रादीनां विशेषणानां पर
११६ स्पराकांक्षाविशेषण इत्यादि विषयकावान्तरवाक्यार्थबोधासंभवेन समूहालम्बनस्मृतेरावश्यकत्वात् किं तु क्वचिद्दोषे
कर्मादीनां नानापदार्थानां प्रत्येकं क्रियादीनां क्वचित्करणादीनां क्वचिदधिकरणादीनां क्वचिच्छक्त्यादीनां विशेषणानामादि
पदेन परिग्रहः तथा चोदनं काष्ठैः स्थाल्यां पचती त्वं विवक्षितं क्रियादिप्रयोजनादिपदस्य कर्मादिपदेनाभिसंबन्धात् कर्मादीनामिसा
दीकर्मत्वक्रियादीनां विशेषणानां च [illegible] इत्यादौ स्वर्ककर्मकरणादेरेकस्य पत्र विशेषणतामोदनं पचति काष्ठेन पचती
८७ त्यादौ ओदनकर्मत्वपाकादिविशेषणोपस्थितीनां योगपद्यासंभवेन शाब्दबोधानुपपत्तिप्रदर्शनपरोयं ग्रन्थः इति तत्रापि
समूहालम्बननानावस्पदार्थस्मृतिकल्पनं समाधानं ग्रन्थाभिमतं तत्र चोदनकर्मत्वाद्योः परस्परमन्वयसंभवेनावान्तरवाक्या एम
र्थबोधात् महावाक्यार्थबोधोपपत्त्या पुनरास्ते पसंगतिः मेलकानुपपत्तेः [illegible] मिलनाभावानियमादित्यर्थः क्रमिकोपस्थिती ११६
नां योगपद्यविरहेप्युत्तरकालेन नानावस्पदार्थगोचरस्मृतेः मत्वेकस्मृतिजन्यसंस्कारसमुदायादन्तरापदार्थानामस्मरणे प्राची

नानुभवजन्यप्रत्येकसंस्कारसमुदायात्संभवेन तत एव शाब्दधीरिति समाधातुं क्रमिकपदज्ञानानां यौगपद्यासंभवेते
भ्यः समूहालंबनपदार्थस्मृतेरसंभवात् अंतरा समूहालंबनपदस्मृतिरङ्गीकुरुते श्रोत्रेति क्रमिकवर्णसमुदायात्मकपदस्य
एकदाऽसत्त्वेपि क्रमिकतावद्वर्णानुभवानां पौर्वापर्यरूपानुपूर्व्याविषयकत्वेन तत्तदर्थशक्ततावच्छेदकावच्छिन्नाविषयक
समूहालंबनपदस्मृत्यु[illegible]पयोगित्वेपि चपदघटकोत्तरोत्तरवर्णानां श्रोत्रलौकिकमत्पसे पूर्वपूर्वानुभवोपनीतानां पूर्वपू
र्ववर्णानां ध्वंसवत्त्वरूपोत्तरत्वस्य प्रकारतया संसर्गतया वा भानसंभवेन श्रोत्रसमत्येकपदार्थभवानिर्वाहः तावत्पदगो
चरसमूहालंबनस्मृतीतः अन्यत्र विषयेरतीशेषः स्मृतेरेव हेतुत्वोपगमान्न तत्तत्संस्कारस्य स्मृतिघटितत्वाद्धाउक्तानि
यमस्यतादृशानियमस्य वा भाषाणि कॅरत्याशयेनाह अन्यथानुपपत्त्या समूहालंबनस्मृत्यादिकं विनाऽनुपप
त्याः बलेन वाक्यार्थबोधरूपफलबलेन संस्काराणां प्रत्येकपदार्थगोचराणां स्मरणकल्पना तावत्पदार्थगो
चरसमूहालंबनस्मरणजनकत्वकल्पनात् परस्मरणजनने सहकारित्वकल्पनमितिशेषः प्रत्येकसंस्काराणां तावत्प

[illegible]

[illegible]

मू॰ग दार्थगोचरस्मरणजनकत्वे विवदमानानामु[illegible]क्तनियममभ्युपगच्छतां प्रत्येकं वर्णसमुदायरूपस्मारकत्वेपि विवादसं शब्द आ
११७ [redacted] भवाद्दृष्टांतस्यासंगतिः प्रत्येकवर्णानुभवजन्यसंस्कारसमुदायादेव स्पष्टमतिः पूर्वसौकृलानलुतावल्पद्घ कांड। ८
टकवर्णसमुदायस्य प्रत्येकानुभवजन्यसंस्कारेभ्यः तथाप्यवांतरवाक्यार्थबोधे संभवस्थलेंतरएवमहावाक्यार्थबोध
संभवेन प्रत्येकसंस्कारेभ्यः समूहालंबनपदपदार्थस्मृतौ विवादेपि अवाक्यार्थबोधेप्यपेक्षिते प्रत्येकवर्णानुभवजन्य
संस्कारेभ्यः परस्परणेन विवादसंभवश्च घकारोत्पत्यनंतरक्षणे उत्पन्नस्य टकारस्य द्वितीयक्षणे हला निर्विकल्पकारत्वासंभावा
त्ध्वंसस्य सं——————बंधतापाअप्रामाणिकतयाअज्ञातस्यापितस्य संबंधतयाभानमित्युपगमासंभवात्ः तदानींट
८ काररूपविशेष्यनाशे तदितरक्षणे घध्वंसविशिष्टप्रत्ययासंभवात् घशाब्दजटकारांतविशेष्यकं घध्वंसवैशिष्ट्यावगाहिमत एम
क्षेतत्क्षणे संभवतीति शब्दस्य स्वानवच्छेदकोतरदेशावच्छेदेनैव शाब्दजनकतयाकर्णावच्छिन्नटकारेण कर्णावच्छिन्नटको ८११
रांतरजननासंभवात्कर्णानवच्छिन्नशब्दस्य चाप्रत्यक्षत्वादित्याशयेन दृष्टांतसंगतिः प्रत्येकवर्णसंस्कारमेलकाधीनपदस्मर

[illegible]

[illegible]

७८ ६७२

णं चैतावदेवर्णस्मारणाने वरत्वानुपूर्वीविषयकेन चैतदनुपयुक्तं मानसोपनीतभानरूपानुपूर्वीप्रकारकज्ञानद्वारा शाब्दधीसंपा
दकत्वात् आनुपूर्वीविशेषाविशिष्टचरमवर्णस्पर्शश्रोत्रानुभवयोरत्यन्तामतेरनन्तरक्षणोत्तसंगतिमाश्रीवमतभेदे नचैतदिस्पौलो
कसंगोलेयत्रैकस्मिन्विशेष्येबहूनां न विशेषणानां किं तु विशेष्ये एकपदार्थो विशेषणं तत्र चापदार्थो विशेषणमित्यादिवि ४८
शेषणपरम्पराविषयको ना नाविशेषणको बोधः तत्रावान्तरवाक्यार्थबोधस्यैव सामग्रीबलेन नानाविशेषणविषयकमहावा
क्यार्थबोधात् प्राक् तन्त्रस्याविशेषणज्ञानत्वापदजन्यपदार्थोपस्थितिरूपतया चसमूहालम्बनपदार्थस्मरणकल्पकाभावरस्या
सिपत्तिअथैत्तपघट्टकसाकांक्षस्वार्थसाकांक्षआकांक्षायाअर्थधर्मत्वमतममाश्रित्यैतदुक्तं योग्यस्वार्थसंसर्गबाधकप्रमाराहिते
४९ सन्निधानंमप[redacted]तेस्वार्थोपस्थित्यव्यवधानेनोपस्थितिविषयोभवति तेन न वस्तुना अन्वितः स्वार्थः स्वोपस्थापितोर्थः पदैरेवाव ३८
गम्यते तदनन्तरमेव तैस्तैः पदैर्बोध्यते न यावद्घटमानयतीत्यादौ घटः कर्मकानयनादिबोधात्सर्वं घटाद्यन्वितकर्मत्वादिबोधोत्पस्या
तादृशबोधस्यैवपदजन्यघटाद्युपस्थितिरूप[redacted]तया महावाक्यार्थबोधे घटादिभासकत्वसंभवेन न घटादिविषयकसमूहालंबनस्म

म.ग त्तिः कल्प्यते अपि तु चरमपदार्थस्मृतिमात्रं वः महावाक्यार्थबोधात्पूर्वमवान्तरवाक्येन जननेऽस्त्यर्थः अन्वयान्तराभिधानं अवा शब्द०२
११८ न्तरवाक्यार्थबोधेन पदान्तरसहकारेण अवान्तरवाक्यार्थेन सह पदार्थान्तरान्वयविषयकबोधजननं चेत्स्य व्यापाराभावोऽकाङ्क्षा
न्वयबोधत्वेन निराकाङ्क्षत्वात् या शाब्दस्यैकबोधं जनयित्वा बोधान्तरजननासं वात्स्वयमपि प्रथममवान्तरबोधजनने महावाक्या
र्थबोधजननानुपपत्तावपीत्यर्थः प्रथममन्वये पूर्वमवान्तरबोधानुत्पादे अनुपन्यासात् प्रयोजकस्य दुर्व त्वात् सामग्रीविरहप्र
युक्तप्रयोजकस्याशङ्कां निराकुरुते अत्र स्यादिति अपरं महावाक्यार्थबोधस्येद्ममवान्तरवाक्यार्थबोधे जाते निराकाङ्क्षत्वे सामग्रीवैक
ल्यं सामग्रीविरहप्रयोजकं नतु पूर्वस्यावान्तरवाक्यार्थबोधस्य न सामग्रीविरहप्रयोजकं तत्पूर्वमन्वयबोधानुपधानसहेनानिराकां
८ क्षत्वासत्वादिति भावः तथा च सामग्रीबलादवान्तरबोधस्य महावाक्यार्थबोधात्पूर्वमावश्यकत्वे महावाक्यार्थबोधनिर्वाहाय फलीभूतम
तबोधान्तरविषयकबोधानुपधानस्यैवाकाङ्क्षात्वेऽपगतव्यं पुत्रो राज्ञः पुरुषोऽपसार्यतामित्यादौ तात्पर्याभावादेव न राजपुरुषान्व ११८
यबोध इति भावः पचपि घटमानयेत्यादौ घटकर्मकानयनादितात्पर्यके कथं प्रथम मनोघटकर्मत्वादिमात्रान्वयबोधस्तस्यन्ना

त्पर्याविषयत्वात् महावाक्यार्थभासकतात्पर्यस्यैव तदवांतरवाक्यार्थभासकत्वे । कल्पकाभावात् विशिष्टवैशिष्ट्यावगा
हिबोधात्पूर्वमवांतरवाक्यार्थबोधस्यावश्यकतया विशेषणतावच्छेदकाविशिष्टविशेषणज्ञानस्यापि विशिष्टवैशिष्ट्यबोधहेतुत्वात्
तथा चाविशिष्टवैशिष्ट्यबोधतात्पर्यस्यैव वक्तृत्वाविष्टबोधोपयोगित्वं कल्पनीयमिति एवं मावविशेष्यविशेषणप्रति
रीत्या महावाक्यार्थबोधे तात्पर्यस्यावांतरवाक्यार्थभासकत्वं निर्युक्तिकं घटप्रकारेण कर्मत्वाविषयकप्रतीतिर्भवतु घटक
र्मत्वप्रकारेणानयनप्रतीतिर्भवत्विच्छायोऽज्ञानस्य कर्मताविषयकघटप्रकारकप्रतीतीच्छा ज्ञानत्वेन घटप्रकारककर्मताबो
धं प्रत्येकमेव कारणत्वं तथा च महावाक्यार्थभासकत्वे निराबाधमेवेति उक्तानुगतरूपेण तात्पर्यज्ञानस्य हेतुत्वे कर
णताविषयकघटप्रकारकप्रतीतीतिरेतद्वाक्यान्वयितीच्छाया अपि सम्भवात्त्वेन रूपेण कर्मताविषयकघटप्रकारकप्रतीति
७० विषयकतयोद्देश्यतायाम् अत्र घटमित्युच्चरितं तत्रभ्रमेऽपि नाकर्मत्वं घटीयमितिशाब्दबोधापत्तेः कर्मताविषयकघटप्रकारक
प्रतीतीच्छयोच्चरितमिदमिति ज्ञानस्य तत्र यथार्थत्वात्तद्वारणाय कर्मताविशेष्यकत्वावच्छिन्न घटप्रकारकत्वेन प्रतीत्य

[illegible]

म॰ग॰ वगाहित्वेन तत्प्रकारकेच्छाज्ञानस्य तादृशबोधहेतुत्वोपगमे घटविशेषितकर्मत्वप्रकारेणानयनप्रतीतिर्भवतीतीच्छायां तादृशा
११९ घटप्रकारकत्वेन प्रतीत्यवगाहित्वाभावात्तेन रूपेण तादृशेच्छाज्ञानासंभवात् तादृशेच्छायां कर्मत्वं घटीयमिति बोधोपयो
गित्वानिर्वाहात् एवं प्रथमे तात्पर्यज्ञानं यत्र नासीत् योग्यताज्ञानं ——— वा नव तदभावावान्तरवाक्यार्थ ठ॰ञ
बोधोऽयं घटस्तथापि तुष्यतु इत्यादिन्यायात्सर्वपर्वोद्घोरितपदयोर्याकांक्षादिमत्वे तथावान्तरवाक्यार्थबोधपूर्वकत्वनियमम
भ्युपेत्यैव तत्र समूहालंबनस्मृत्युपगमस्यावश्यकतामाह अस्तु नावदेव मिमि चरमे अवान्तर[redacted]वाक्यार्थबोधनका
लेतावत्पदार्थे अवान्तरवाक्यार्थघटकपदार्थतदन्वयिघटकपदार्थसमुदायस्यैव समूहालंबनस्मृतिरेव सा चावान्तर
वाक्यार्थघटकार्थान्वयपरस्परानुपरागेण परस्परोपरागेण वावगाहते ... चरमपदार्थोपस्थापकचरमपदस्मृतेरनन्त गम
रास्वीकरणीयतया वान्तरवाक्यार्थानुभवाविनाशेन शाब्दबोधाव्यवहितक्षणपर्यन्तं तत्सत्त्वात्प्रत्यक्षानुमितिरूपपदवि ११९
शिष्टपदार्थोपस्थितावपि विशेषणज्ञानादिविधया पदज्ञानजन्यतया स्मृतित्वावच्छिन्नजन्यतया एव निवेशनीयतया शा
ए॰ठ

१ [illegible]०७४

रबोधरूपपरदार्थोपस्थितेः शाब्दबोधाहेतुत्वाच्चेति भावः। यत्तु उक्तैव गतिरित्यस्य महावाक्यार्थघटकसकलपदा
र्थान्निविशाकलितभावेनाविषयीकुर्वाणा एकस्मृतिरेव गतिरित्यर्थः एकदेवतावत्पदार्थस्मृत्यां स्यामितिग्रंथेन तथाविध
स्मृतेरेव पूर्वमुक्तत्वात् तथा च पूर्वमवांतरवाक्यार्थधीसंभवस्थले तन्मूलकस्याविशिष्टस्मरणस्यापि तावत्पदसमूहस्मृ
तिरूपोद्बोधकबलादेव संभवेनाविशिष्टरवलनावत्पदार्थस्मरणाभिप्रायकत्वभावकथनाविरोधः इत्यालोच्यावांतरवाक्यार्थबो
धसंभवस्थले समूहालंबनस्मरणाभावाभ्युपगमपरतामस्तु तावदेव मित्यस्योपगम्यतथापि चरमामित्यादिफ
क्किकया नीलः सुंदरो महान् घट इत्यादिनानाविशेषणविशिष्टविशेष्यपरवाक्यस्थले समूहालंबनरूपाविशिष्टरवलनावत्प
दार्थस्मरणस्यावश्यकत्वपरतां [illegible]ु तत्र हि विशेषणानां नीलत्वसुंदरादीनां गुणानां च परस्परमत्वाद् संबंधः समत्वात्स्या
दितिन्यायेन परस्परं निराकांक्षतया तास्वपि विरहणं च परस्परमनन्वयेन तात्पर्यविरहेणैव वैकविशेषणविशिष्टविशेष्य
परविशेषणविशिष्टप्रमानासंभवेन महावाक्यार्थबोधस्यावांतरवाक्यार्थबोधपूर्वकता न संभवति नहि एकत्र नानाविशेषण

[illegible]

मू॰ ग कबोधतात्पर्यमेव एकविशेषणावच्छिन्ने परविशेषणवैशिष्ट्यभासकं, तथा सति केवलमेकत्र द्वयमिति रीत्या बोधाविलक्ष [illegible]
१२० प्रसङ्गात् नियमेनोभयोरेव विशेषणयोरुभयधर्मितावच्छेदकताप्रसंगश्च विभक्त्यर्थकरणत्वादेः संसर्गविधया भानेऽप्यनेकार्थे ४
ख्यात्मा मोदनं पचतीत्यत्र रत्यादौ आकांक्षायोग्यताविरहेण कारकत्वात्मादिविशेषणानां मिथोऽन्वयासंभवेनाख्यातरवा
क्यार्थबोधानियमः करणत्वादेः प्रकृत्यर्थविशेष्यतामते तु काष्ठाद्यन्वितकरणत्वादि वि[illegible] [illegible]
[illegible] वानरवाक्यार्थबोधस्य संभवतीत्यवधेयम् पदजन्यपदार्थोपस्थितेरासत्तिविधया शाब्दबोधहेतुत्वमते कृमानानागु
रूणामासेत्प्रभुपन्यस्यतिआत्वदं नौमि स्तान्मेधिरिमि [illegible] उपस्थितिरित्यर्थः शाब्दजन्यपदस्मरणशाब्दजन्मात
मावशब्दार्थीनां सन्निकायपदार्थोपस्थितेरेवासत्तिविधयान्वयबोधहेतुरिति नैयायिकप्रसिद्धो नियमो नैतत्संस्था मुदाहार्थः अत्र
तदानीं पदजन्योपस्थितेरविषयः तदनन्तरक्षणोत्पन्नशाब्दानुभवीयसंसर्गनामविषयताश्रयोन घटादि प्रतिपत्तिः ननु
पदजन्यपदार्थोपस्थितिः शाब्दत्वावच्छिन्नजनकतया बाधात्मापि पदैस्थितित्वं शाब्दबोधजनकतावच्छेदकं तदवेतियत्र प्रस [illegible]

[illegible]

౧ పుస్తకము

तवाकार्थघटकस्य कस्यचिन्न शब्दादुपस्थितिरपि त्वन्यत एव तत्र शाब्दबोधवारणाय परमते पि तत्तदाकांक्षार्थबोधे पदज
न्यतत्तदाकांक्षार्थघटकार्थोपस्थितित्वेन हेतुताया आवश्यकत्वात् वाच्यापत्तेः [redacted]
[redacted] नापि पदजन्यतदुपस्थितित्वेन द्विपकशाब्दधीजनकतावच्छेदकेन वैशिष्ट्या
पत्तिवारणाय तत्तदाकांक्षार्थबोधे पदजन्यतत्तदाकांक्षार्थघटकार्थोपस्थितित्वेन कारणतापेक्षया लाघवेन तद्विषयक
शाब्दबोधे पदजन्यतदुपस्थितित्वेन हेतुतायाः परैरप्यंगीकरणीयत्वात् न्यायमते पि पदशक्तिलक्षणाज्ञानयोरस्मिन्नुग
मासंभवेन शाब्दादिज्ञानजन्योपस्थितेः पृथक्कारणताया वक्तव्यतया मिथो व्यभिचारेणाव्यवहितोत्तरत्वस्य कार्यतावच्छेद
केऽवश्यं निवेशनीयतया अध्याहृतानामपि केषांचित्पदार्थानां शाब्दधीविषयत्वसंभवात् रूपं तु विशेषः न्यायमते वाकांक्षार्थघ
౨౦౦ टकसकलार्थपदजन्योपस्थितिघटिता सामग्री वाकांक्षार्थबोधोत्सारप्रयोजिका गुरुमते पृथक्पृथक् पदजन्यैकैकार्थोपस्थि
तिघटिताः सामग्र्य इति [illegible]सिस्ताहाविकोपि घेहीत्यादि केणेनाहारमित्यादिकमेव पत्रत्रान्तर्गतेत्यर्थ [illegible] अध्याहारे [illegible] पदस्य तत्ति वि

(పు.౯) ౮౮ ౩౦౬ ౯౦౦)

[illegible]

मृ.ग नापितद्विषयकशाब्दबोधसंभवादिति पाठेत्. तथा च श्रोतुः शाब्दबोधस्य न तदीयपदज्ञानकार्यकतेति योग्योपस्थिते
१२१ नान्वयबोधदर्शनात् द्वारकर्मकत्वादेरन्वयबोधदर्शनात् शब्दस्यापिधानाद्युपस्थापकपदस्य वा[illegible]पि श्रोत्र
श्रुतपदसमभिव्याहृतत्वेन ज्ञापकतेऽपि इति कल्पनं इति शेषः. तथा चोक्तनियमस्य न भंग इति भावः. अनुपयोगादि[illegible]पद
ज्ञानस्य शाब्दबोधानुत्पादकत्वादित्यर्थः. तत्तदर्थोपस्थापकपदो[illegible]पस्थि[illegible]रिति विशेषार्थं विज्ञ इत्याकांक्षायाम
र्थस्य शाब्दबोधाविषयतानतु पदस्येति विशेषमाहार्थस्येवेति. अन्वयप्रतियोगित्वेन अन्वयप्रतियोगिनः शाब्दधी
[illegible] विषयत्वेन अनुपयोगित्वादिति. उपयोगिज्ञानविशे[illegible] र्थः. नन्वर्थस्य शाब्दधीविषयत्वेप्यर्थोपस्थितिस्तु उपस्थापकपदोपा- [illegible]
स्थितिर्वा शाब्दबोधहेतुरित्यत्र किं विनिगमकमित्यत आह आवश्यकत्वादिति. पदोपस्थितेर्हेतुत्वेप्यर्थोपस्थितेर्हेतुताया राम
आवश्यकत्वादित्यर्थः. अनुपदोपस्थिते शाब्दबोधानुपयोगित्वेप्यर्थोपस्थितिं विना शाब्दबोधानुपपत्तिकरणकार्थापत्ति १२१
रर्थकपदोपस्थितिं विषमीकरोतीत्यत आह अर्थापत्तेरिति उपपादकविषयत्वात् उपपादकमात्रविषयकत्वात्. तद्व्यतिरेके

[illegible]

णप्रतीतेरनुपपत्तेः तन्मात्रकल्पकत्वनियमादिति यावत् अन्यथाऽतिप्रसंगादिति भावः उक्तमावश्यकत्वं विवृणोति [redacted] नहीत्य
र्थः शब्दमात्रे अर्थोपस्थितेः [redacted]पादक[redacted]भवन्मतेपीत्यादिः तदर्थ तदर्थोपस्थितिरपि अन्यथा यत्र पदज्ञानमात्रेनत्वर्थोपस्थि
तिस्तत्रापि शाब्दबोधापत्तेरिति भावः तथा च कथं शाब्दोपस्थितेः शाब्दधीहेतुता वाच्येति शेषः [illegible]
[illegible] ननु तदर्थगोचरशाब्दबोधे तदर्थोपस्थितेः कारणत्वमावश्यकम
स्ति तथापि विधानार्थकपदश्रवणस्थले तदर्थोपस्थितिवत्तदर्थोपस्थापकपदोपस्थितेरपि प्रामाणिकतया व्यभिचाराग्रहेण द्वि
षयकशाब्दबोधे द्वयोरेवान्वयव्यतिरेकशालित्वरूपकारणत्वकल्पनासंभवात् द्वारमित्यादौ पिधानाद्युपस्थितेरिव तदर्थकपदो
पस्थितेरपि कल्पनं स्यात् घटं नयेत्यत्र व्यभिचारेण पदोपस्थितेरकारणत्वमेवार्कि नापाद्यतरति [redacted] अर्थोपस्थितिवत्पदोपस्थि
तेरपि तद्वत्संदिग्धतया व्यभिचारानिश्चयात् व्यभिचारसंशयस्य चार्थोपस्थितिसाधारण्यादित्याशंक्यान्यथासिद्धेः पदोपस्थि
तिकारणत्वापवादकतामाह [redacted]कल्पने ति अर्थसाहचर्येण अर्थज्ञानसाहचर्येण [redacted]स्थले शाब्दज्ञानस्य तथात्वं शाब्दज्ञानसा

मू॰ग कारणत्वानिश्चयेन तद्विना शाब्दबोधानुपपत्तेः प्रतिसंधातुमशक्यत्वेन परमानस्योक्तस्थले कल्पनाऽसंभव इति भावः ननु मा
१२२ भत्तदर्थविषयकशाब्दबोधे तदर्थकपदज्ञानत्वेन हेतुता अन्यथासिद्धत्वात्तथापि पदजन्यपदार्थोपस्थितितो यत्र तत्पदार्थवि
षयकशाब्दबोधः तत्र पदज्ञानजन्यपदार्थोपस्थितित्वेनैव तत्तद्धेतुत्वग्रहे बाधकाभावात्तादृशपदार्थोपस्थितिं न एव शा
ब्दबोधोऽस्ति प्रतिसंधानेन पदज्ञानाद्विषयपरिरूपात्तादृशपदार्थोपस्थितिकल्पनापाउक्तस्थले संभवत्येतत आहान्वये
अन्यथा पदज्ञानजन्यपदार्थोपस्थितिं विना एव शाब्दबोधस्वीकारे [illegible] बोधतत्स्यैव पदोपस्थापितस्यैव। अन्वयबोधकत्वं
अन्वयबोधाविषयत्वं। [illegible] नियमशक्तिकल्पनापत्तेः [illegible] एतादृशानियमानिर्वाहकाविशेषरूपावच्छिन्नकारणताकल्पना
पत्तेरित्यर्थः अर्थाध्याहारवादिमते वैशिष्ट्यवैशिष्ट्यबोधसामान्यं प्रति विशेषणतावच्छेदकादिप्रकारकज्ञानस्य या हेतुता स
र्वमतसिद्धा तत एव तन्निर्वाहे न शाब्दबोधे [illegible] पोस्थितेर्हेतुत्वान्तराकल्पनादिति भावः [illegible] शाब्दबोधे पदार्थतावच्छे राम
दकाविशिष्टवैशिष्ट्यभानं नानुपपन्नं पत्रैकपदार्थतावच्छेदकाविशिष्टस्यापरपदार्थे तद्विशिष्टे परपदार्थस्याप्यवैशिष्ट्यं १२२

८ गाधितं तत्रोपलक्षणं यापि पदार्थतावच्छेदकभानादितिपदार्थोपस्थितेः शाब्दबोधे हेतुत्वांतरमावश्यकमितिवाच्यं त
थापि तात्पर्यस्यानादेः पदार्थोपस्थितिरूपतया न हेतुतयैवानुपस्थितानां शाब्दबोधवारणसंभवे न गुरूणां पदार्थोप-
स्थितेः स्वतंत्रहेतुताकल्पनात् नचु द्वारमित्यादौ द्वारादिपदज्ञानमेव पिधानादिभासकमर्थाध्याहारवादिना वाच्यमंश
ब्दस्य तदभानाप्रयोजकत्वे तदंशे शब्दे शाब्दत्वानुपपत्तेस्तच्च न संभवति पदानां स्वार्थमात्रपरतानियमात् द्वारादिपद[illegible]
पिधानादिपरत्वाभावात् तदर्थपरस्यैव च तदर्थभासकत्वादिति शब्दाध्याहार आवश्यक इत्याशंकते स्वार्थान्वयपरत्वं अ
न्वयप्रतियोगितया स्वार्थमात्रपरत्वं न पिधानाद्यन्वयबो[illegible] पिधानादिविषयकत्वानिर्वाहात् पदस्य कत्वं द्वारमित्यादौ पिधे
हीत्यादौ शब्दाध्याहारस्वीकारः — आवश्यकत्वस्य णापामिति लाक्षणिकदस्य अभासकतया लाक्षणिकगंगादि
पदघटितवाक्यस्थघोषादिपदे गंगादिपदत्वस्य तीरादिभासकतयाचीकरणीयञ स्वार्थतीरादिपरे व्यभिचारे शाक्त
नियमासंभवादित्यर्थः तथापि याप्रमतेपि प्रवृत्तीत्यादौ कर्त्रादेस्तेप लभ्यत्वप्रवादानुरोधेनाध्याहृतेन कर्त्राद्यन्वयबो

[illegible]

[illegible]

मू॰ग धोपगमेनोक्तनियमाभावाद्वेत्यर्थः अथ द्वारादिपदस्याश्रुतपदार्थपिधानादिभासकत्वे द्वारादिपदस्य द्वारादिविषयक
१२३ शाब्दबुद्धित्वमिवास्वार्थपिधानादिशाब्दबुद्धित्वमपि कार्यतावच्छेदकं वाच्यं अन्यथा तत्पदस्यास्वार्थभासकतानुपपत्तेरित्ये
वैकपदस्यैव बहुतरकारणताकल्पने हि सादिशब्दस्यैव द्वारादिपदमात्रश्रवणस्थले तत्पदसहकारेणापिधानादिबोधक
त्वं कल्पयितुं युक्तमिति पदाध्याहार आवश्यक इति शंकते अथेति [illegible] द्वारपदसहभाव[illegible] द्वारपदसहकारित्वमात्रं पिधेहि शब्दस्या
ध्याहृतस्य कल्प्यते नतु द्वारपदस्य पिधानादिरूपार्थाध्याहारसहकारेण तदर्थभानप्रयोजकत्वमिति मात्रपदलभ्योऽर्थः
अनेकशब्दोपस्थिते[illegible] पिधेहि आच्छादयेत्यादिना नापदोपस्थिति संभवे [illegible] नियामकाविरहात् [illegible] पिधेहि पदोपस्थितेः स
४ मानार्थकपदान्तरोपस्थितेर्वा पिधानभासकत्वं कल्प्यते इत्यत्र विनिगमकविरहरित्यर्थः अत एव न चेति संबध्यते [illegible] कारस्तास्त राम
न्येन [illegible] नानापदगोचरसंस्काराणां कस्यचिदेव कदाचिद्बोधः ननु सर्वेषामिति विशेषेणेत्यर्थः [illegible] विशेषस्य नेति [illegible] एकपद १२३
स्येव स्मृतेरित्यर्थः नानासंस्काराणां युगपद्बोधकल्पने समूहालंबनानुभवं विनापि समूहालंबनस्मृतेरावश्यकतया संस्कार

ष्यत्वाविषयभिन्नाविषयकस्मरणजनकत्वनियमोच्छेदप्रसंगादिति भावः संस्काराणां परस्परसहकारेण

स्मृत्यहेतुत्वेन स्मृतिजनकत्वस्योपगतत्वात् संस्काराणामनेकेषामपि युगपदुद्बोधे बाधकाभावात् परंतु एकदा अनेकपद र्थं

स्मरणेपि न क्षतिः स्मृतानां सर्वेषामेव तत्तदर्थभासकत्वोपगमात् संभेदे मतरावेपर्य्यात् भासकभेदभास्यत्व

स्मृत एकस्यापि विषयताभेदप्रसंगः एकदा घटोस्ति कलशोस्तीत्यादि समानार्थकवाक्यश्रवणेन जन्यबोधे घटादिवि ना

षयिताया अभेदादित्यत्रैव तात्पर्यं अत्र द्वारादिपदस्याकांक्षादिमादितरार्थान्वितस्वार्थविषयकशाब्दबुद्धित्वमेव कार्य

तावच्छेदकमिति पिधानादिविषयकबोधे तस्य हेतुत्वासंभवेपि न क्षतिः उक्तकार्य्यतावच्छेदकगर्भस्वार्थस्येव [redacted] र्था

न्वापि पिधानादेरपि विषयतामात्रनिवेशनात् तद्धर्मावच्छिन्नहेतुतयैव स्वार्थान्वापि पिधानादिभासकतासंभवात् आकांक्षा

च जिज्ञासारूपा अर्थस्यैव धर्म इत्यन्वयप्रतियोगिन आकांक्षादिमत्वं उक्तधर्मस्य च पदकार्यतावच्छेदकत्वमावश्यकमन्य

था शक्तपदस्य लक्ष्यार्थभासकतानुपपत्तेस्तस्यान्वयबोधाविषयत्वान्निर्वाहादिति समाधत्ते स्वार्थत्व स्वार्थवि

[illegible]

[illegible]

मू. ग्र.: पयकैस्त्वावच्छिन्नहेतुकैत्वस्याला घवेनपदस्यार्थस्यत्वोपस्थितिकल्पनेनालाघवेन अर्थाध्याहारात् अध्याहारस्यैवोपगमात्. नच
१२८ स्वार्थपरत्वग्रहं विनानन्वतपदस्याश्रुतार्थभासकत्वनिर्वाहः स्वार्थप्रतीतिप्रयोजनकत्वरूपस्वार्थपरत्वग्रहस्थले च नास्वार्थ
प्रतीतिपरत्वग्रहः संभवति अर्थानित्यपुरुषवचसि सामान्येतोर्थप्रतीतिपरत्वग्रहेपरिशेषयो वास्वार्थप्रतीतिपरताग्रहात्
स्वार्थप्रतीतिपरत्वाभावग्रहेस्त्वेवपरिशेषानुमानप्रवृत्तेः पयाल्ल इयास्थलेइतिद्वारनिष्पादोस्वार्थपरतपागमाणे
श्रुतपदे अध्याहृतार्थपरत्वाग्रहेणाननतम्भासकता संभवइसाशंकनैष्कतेपसंहतानासर्वविधयीमनोपपत्तदर्थान्वयस्तदर्थसंस
र्गप्रतीतिः अध्याहृतापरसंसर्गाभानेविनापातदनुपपत्तिस्तथे सर्थः अध्याहृते अन्वयप्रतियोगपुतरैतासर्पाहृतानोपपादकता
तासर्यकल्पनात्र्यं कतेकथमितिः नहीतिसमभिव्याहृतपदानुपस्थितशाब्दबोधोपययद्सर्थः समभिव्याहृतमात्रान्वयः अ
समभिव्याहृतकपालादेः पाकाद्यनन्वयः स्वत्वास्वत्वेनान्वयसंभवात् तासर्यनियमात् तत्र तासर्यस्य ओदननियतत्वा
७० तर्कपाहावसत्वादिनियामतरः तथापिकथनतदन्वयस्साकांक्षायामाहपसरइतिपूत्याद्यैः शाब्दः यः शाब्दः सशाव्दार्थः सएवत राम
१२४

न्तन्य त्राद्बोधे विषयः क्वचित्सहित्राद्यर्थ इतिपाठः तत्र हिरेवावधारणार्थः हिना अवधारणादसमरः तत्पुरुष जन्यतद्थे बोधे तस्य रे
नटथेपरत्वग्नहस्य हेतुत्वादितिभावः तेनकपालाद्यन्विनपाकेउक्त स्थलेप चधातोस्तास्यर्थेसत्वेपि परिनशाद्बोधः न हासमभिव्याह्य
रत्ता नहेतुत यानक्षारघा तदुभयोपस्थापितार्थयोरन्वपबोधे तदुभपसमभिव्याहारता नस्यहेतुत्वात् अर्थाध्याहार स्थलेचय[redacted]घयद
मर्थोपस्थापकं तत्तत्समभिव्याहारत्ता नमेवहेतुरिति बोध्यम्मायमतेपित्राद्बोधेतास पीनपेक्षापामाहान्यथेति तासपीनपेक्षाया
मितसर्थः तथा तिप रुज न्योपस्थितिहेतुता वादिनोपिवचनसहस्त्रतेस्कपत्वस्य यावोक्ता तरस्थकपोलादिपदोपस्थापितेनाप्यन्वयबो
धापत्तिरिष्ठव्या[redacted]क्रिपापदेतिप न्वुतीस्यादिकर्तृत्ववाचकलकारेसर्थः कर्तुरनभिधानात्समम[redacted]भिव्याहृतपदस्य साकतुरनुप
स्थापनात तृतीयास्यादिति अनभिहितेकर्तृदित्तृतीयानुशासनादितिभावः कर्तुरनभिधानादित्यापमते कृतावारग
तत्रातिरितिभावः तथाच कर्त्रनभिधानस्यतृतीयानियामकत्वे[redacted]षमतेप्युक्तस्थलेतृतीयापत्तिर्दुर्वारेतिदर्शितकर्तृसंख्या
नभिधानस्यतृतीयासाधुत्वनियामकत्वाशयेनशीकतेकत्रिति ––– तेन अध्याहृतलकारेपास्यादि देवदत्तस्पेत्यादेक
तृसंख्यानभिधानस्यतृतीयानियामकत्वइत्यादि तृतीयापत्तेरितिकुतासंख्यानभिधानादितिभावः ममत्र कर्तृकर्मणोः

कु॰ ६

मू॰ श्री॰ क्रतीसनेन षष्ठ्यनुशासनेनबाधस्त्विनत्तत्तीपाप्रसक्तिः नन्वसंबंधत्वेन कर्तृसंबंधविवक्षायांस्त्वेनेन सत्रे पाषष्ठीविधीपते अतः कार्तृत्वत्वेनकर्तृ शब्द॰ आ॰
१२५ त्वविवक्षायांस्तत्वेनत्तत्तीपाप्रसक्तिरितिमिश्रोक्तंपुकमितिवाच्यं तहिंद्रेवदत्तपदोत्तरविभक्त्यतिरिक्तेनक[redacted]रेरप्यनभिधानात्कसाधनमिधानति
पाककर्तापदेस पितत्रत्वतीपापा[redacted]रुवेरत्वात् [redacted]पिदेवदत्तः पाचकरस्याहोतत्तीपायन्तिरे वसाप्यानभिधानस्य तृतीयानिपाककर्तापदेस्ष्परणां
[redacted] इष्टं
देवदत्त ओदनमित्यारो अध्याहृतेनापिकर्तुरनाभिधानेनत्तत्तीपाप्रसक्तिमुद्दर्तुमाश्रांकते[redacted]सपतसति आत्रपतासंबंधेनकसाधनन्वपवो
धेनेमवकर्त्रभिधानेदेवदत्ते आत्रपतपाकस्यान्वपवोधेतास्यपतित्तत्तीपादेवदत्तेनपच्यते रसायवो[redacted]ख्यात[redacted]स्पकस्पर्यतामेनेपिक्रि
पायांजन्यत्तासंबंधेनेवकसाधनन्वयानत्तत्तीयाइतिमिश्राणांस्याधीनो अस्माकंतत्तीपानिपमरसर्यः तुल्यमिति अर्थाध्याहारमेतपि
देवदत्तओदनमित्यारो अध्याहृतपाकादिकेतेरात्रपतासंबंधेन अन्वयत्तास्यमत्रत्तत्तीपायतिरिसर्थः ननु इतरान्वितस्वार्थानुभवे रा॰ सु॰
परत्वेनसामान्यतोहितुताप्रागुक्तानसंभवतिस्वत्वानतुगामात अपितु नत्त्वपर्थविषयकबोधेतत्तरर्थपरे[redacted]स्त्वापकपरत्वेनविशि
ष्टोवतेपाविद्वानानुभवेपथाहरा प्रस्थालिकत्वसेति द्विमित्रस्यारोपेपहीसादिरयावाध्याहार आवनूपकं ऽपस्थापकत्वत्रात्तया अतो रा॰ म॰
२५

[illegible]
[illegible]

त्वात्संपि कस्यानुभावकेतस्य[illegible]पेनज्ञाते तन्निति अन्वयप्रतियोगीति संसर्गनिरूपकेत्यर्थः संसर्गनिरूपकत्वं च विशेषणतया वैशि
ष्ट्यस्यापि संसर्गस्योभयनिरूप्यत्वादिति विशेषणपरिष्कारे तदुपस्थापकपदसत्त्वे पदस्याध्याहारावश्यकत्वापत्तिरिति भावः तदुपस्थापक
पदत्वेनैतिपावत्तदुपस्थापकपदत्वेनेत्यर्थः अन्वयप्रतियोगिपदार्थोपस्थापकपदत्वानेत्वेनेतिपावतन्यापमतेप्यके[illegible]पस्थापकैकपदत्वा
नस्यैवोपेक्षयाध्याहृतस्य पदस्यावत्त्व विशेषणस्य परित्यागः एवमिति एवंविधं पदमित्यर्थः अन्वयप्रतियोगपुरुस्थापकं पदमिति
पावत्पिधानान्वयबोधस्थले अध्याहृतपिधानान्वयबोधस्थलेपि द्वारपदस्यैव तथात्वादिति भावः द्वारान्वयप्रतियोगिवाचकपद
त्वेन हेतुतो दृष्टांतविधया प्रथमतो अभिधाय पिधानान्वयबोधे पि पिधानान्वयप्रतियोगिवाचकपदसाधारणेन हेतुतामध्याहृत
पिधानान्वयबोधार्थमभिधत्ते एवमित्यपि[illegible]तु हेतुविशेषे ते संबंधप्रतियोगित्वस्याव्यावर्तकत्वपा[illegible]त वाक्यार्थाघटकघ
टाघुपस्थापकपदस्यपि पदानुपस्थितद्वारपिधानादिविषयकशाब्दबोधापत्तिः ततसंसर्गविषयकबोधे ततत्संसर्गनिरूपका
र्थोपस्थापकपदोपस्थितित्वेन हेतुतया नायमतिप्रसंग इति चेत्त हि अध्याहृतपिधानरूसाधन्वयबोधानुपपत्तिः द्वारादे
स्तदन्वयप्रतियोगित्वात् अत्राहुः ततद्वाक्यार्थबोधे ततद्विशिष्टार्थघटकतावच्छेदकावच्छिन्नार्थोपस्थापकपदत्वेन हेतुत्वा

म॰ गा॰ न्नोक्तदोषः द्वारत्वोद्देश्यद्वारकर्मकपिधानकृत्यादिरूपविशिष्टार्थघटकतावच्छेदकत्वात् द्वारमित्यादौ इतरविच्छिन्नोपस्थापकपदस्यत्वेनतादृ शब्द
१२६ शविशिष्टार्थविषयकशाब्दबोधोपपत्तेः एवमपि पिधानादिविशेषितकृत्यादिरूपविशिष्टार्थविषयकशाब्दबोधे तादृशविशि
ष्टार्थघटकार्थोपस्थापकपदोपस्थितिर्हेतुना द्वारकर्मकत्वादिविशेषिताध्याहृतपिधानादिविषयकशाब्दबोधे व्यभिचाराद्द्वा
रएवेति तत्तद्विशिष्टार्थविषयतावतः पातिविषयतान्यबोधत्वस्य कार्यतावच्छेदकत्वोपगमात वस्तुतः लाघवेन तादृ त
य र्थविषयकान्वयबोधे तत्तदर्थोपस्थापकपदज्ञानत्वेन पदज्ञानत्वतत्तदर्थोपस्थितित्वेन वा हेतुत्वकल्पनायामेव उचितत्वात् पदा
त् ध्याहार आवश्यकः वाक्यार्थानन्तर्भावादर्शितकार्यकारणभावोपगमे द्वारमित्यादिरूपएकैकार्थघटितवाक्यार्थानामेव बहुतरतया
पदार्थभेदभिन्नकारणत्वापेक्षया कारणतावच्छेदकत्वापत्तिरिति वाक्यार्थानामपि सर्वेषां पदार्थतया लक्षणया घटादिपदार्थ
तयाच पदार्थभेदेन कारणताभेदस्तत्तद्वाक्यार्थभेदेन कारणताभेदस्यावश्यकतया तन्मतेऽप्येवं गौरवादिति तत्तदर्थविषयकशाब्दबो
धे तत्तदर्थोपस्थापकपदत्वेन हेतुत्वे बाधकान्तरमाह [illegible] योग्यतालक्षणिका[illegible]र्थोऽपि लक्षणापाकृत्साघटोपस्थापित राम
पदार्थस्य च अन्वयबोधो न स्यादिति वाच्यं तादृशोपस्थापकपदज्ञानरूपकारणाभावादिति भावः शक्यतावच्छेदकत्वेन तदुपस्थापकत्वं के २६
च

त्वेकार्यं निवेशयितुमित्यत आह तयोरननुभावकत्वादिति तयोः गौणार्थल ऋषिकयोः पदयोः शक्त्येत्यस्मान्नं तभावितयोरप्यननुभावकत्वेन
स्यादिति भावः अध्याहृतपिधानाद्यर्थानामनाकांक्षिततया नान्वयबोधप्रवेशसंभव इति सिद्धान्तयति। क्रियापदेति क्रियापदं धा
तुपदेन तदुपस्थापितक्रियाधात्वर्थः कारकपदं कारकविभक्तिः तदुपस्थापिते कारके कारकान्वयिकर्मत्वादिके परस्परसाकांक्षतिपरस्प
रान्वितस्वार्थविषयकजिज्ञासारूपाकांक्षाविषयो भवति ननूपस्थितमात्रं पदार्थः कथंचिदुपस्थितमेवाकांक्षतीत्यनुयोगे यान्वयः
अन्वयविशेषजिज्ञासायां पदविशेषजन्योपस्थितेरन्वयव्यतिरेकेणाहितत्वादिति भावः अन्यथायस्थितिमात्रस्यैव जिज्ञासारूपा
कांक्षासंपादकत्वोपगमे पिधेहीत्यनंतरमपि द्वारमित्यत्रापीत्यस्यैवेधर्मिकमन्वयानुपस्थापितकर्मत्वादेः क्रियासाकांक्षतोपगमे उक्त
स्थले पिधात्वे द्वारकर्मत्वान्वयप्रसंगः क्रियापदानुपस्थापितक्रियायाः कारकविभक्तिसाकांक्षतोपगमे द्वितीयस्थले तत्प्रसंगः
क्रियाकर्माध्याहार इति तन्मते क्रियायाः कर्मणो वा यत्राध्याहारस्तत्रैवेत्यर्थः क्रियाध्याहारस्थलं द्वितीये कर्माध्याहारस्थले
प्रथमे दृष्टांतः यद्यपि द्वारं पिधानेति कृतिरित्यत्र पिधानपदस्य धातुपदघटिततया तज्जन्यापिधानोपस्थितिर्वर्तत एव तथापि
कृत्याद्यर्थकप्रत्ययसमभिव्याहृतधातोरेव क्रियापदत्वमत्र नेन विवक्षितं पिधानपदं वा पिधानोपस्थापकतया दि[redacted]पद्येप लक्ष

[illegible]

म॰ग॰ कमित्यशेषः कर्मणा इति कर्मत्वस्य सर्वस्तुल्यत्वात् अध्याहारस्य तत्पदान्तराधीनोपस्थितिस्थलसाधारणत्वात् वैषम्यं नोक्ते सर्वं वि शब्द॰
२७ धेति कर्मतापिधानादिपदोपस्थापिते स्वकर्मत्वपिधानादेः पिधानकर्मत्वान्वये जिज्ञासा न भवतीति ताद्दृशजिज्ञासां प्रति तत्स्व
स्योपस्थितेर्हेतुत्वात् अध्याहाररूपोपस्थितेः न हेतुतोपगमेन तु अध्याहृते तत्र तदन्वयजिज्ञासाभवत्येवेत्यर्थः नहीति तत
सहाधीनोपस्थितेरन्वयविशेषस्य जिज्ञासाप्रसहेतुत्वोपगमे इत्यर्थः आकांक्षा च अन्वयविशेषजिज्ञासा यायद्विशेषो
पस्थापितत्वमित्तिः पदविशेषजन्यैवोपस्थितिरित्यर्थः तत्र हेतुः ननूपस्थितिमात्रे न तदध्याहारे साधारणीउपस्थितिरित्यर्थः
कर्मतापिधानादिपदविशेषजन्यत्वस्योपस्थितिकारणतावच्छेदकगर्भे वर्णपनिवेशनीयत्वादिति भावः स्वकर्मत्वादिपदाजन्य
३० त्वेव न तज्जन्योपस्थितिव्यावर्तनेनोपनिवेशं पन तु विभक्त्यादिपदजन्यत्वमित्यध्याहारस्थले आकांक्षा निर्वाहेति असा
दिपदकर्मत्वादिपरद्विपपकसमस्याली वन जन्यकर्मत्वाद्युपस्थितेः संग्रह प्रसंगात् एतत्तु वैजिज्ञासारूपायाः अकांक्षाया
ता न्तस्य हेतुतामनुसारे याति कारकाद्यन्वितक्रियादिविषयकशाब्दबोधे क्रियाकारकपदसमभिव्याहारादिरूपाकांक्षा या
नस्य हेतुतापाद्दर्शितस्थले शाब्दबोधवारणाय कल्पनीयत्वात् क्रियामात्रपदस्तुतिस्थले कारकपदाध्याहारः कारकपदमात्र रान
२७

स्तुतिस्थले च क्रियापदाध्याहारस्तदन्वयबोधानुरोधादावश्यक इति तत्त्वं उक्तस्थले क्रियाकर्मभावेनान्वयबोधानुपपत्तिर्न तु जिज्ञासारूपा
पा आकांक्षापाविरहात् जिज्ञासापामुपस्थितिमात्रस्य तत्र तथात्वात्त्रापि जिज्ञासोपगमात् अपि तत्त्वज्ञानेन प्रतिबंधादेव निराकांक्षत्वस्य
व्यवहारोयसाधुत्वादेवेति शंकते अर्थविशेष व्यवहारं कर्मते त्यादि मित्यस्याप्यसाधुत्वा ति कारकविभक्तेः क्रियापदयोगस्यैव
साधुत्वादिति भावः तथा चासाधुत्वज्ञाननिरासार्थं कारकपदे क्रियापदसमभिव्याहारज्ञानापेक्षया सुक्तः पदाध्याहार इत्याशयः तद्ये
योग इति पयाकथंचिदुपस्थितत्वक्रियान्वयतात्पर्ये द्वयोः तुल्यत्वात् द्वारं पिधानमित्यादिस्थलसाधारण्यात् न घाचत त्रजिज्ञासा
रूपाकांक्षोपगमे शाब्दबोधापत्तेरुक्तत्वादिति यं जिज्ञासायां पदविशेषजन्याया उपस्थितेर्हेतुत्वमावश्यकमिति पदाध्याहार आवश्यक
इति भावः साधुत्वज्ञानस्य शाब्दबोधे हेतुतयाऽसाधुत्वज्ञानस्य न तद्विरोधितासंभव जनकज्ञानाविरोधिनो ज्ञानस्य प्रतिबंधक
त्वायोगादित्युक्तस्थलेऽन्वयबोधवारणाय पदविशेषजन्यत्वापस्या आवश्यकी साह धुत्वज्ञानस्य प्रयोजकत्वा अजनक
त्वात् तदजनकत्वे हेतुमाह व्यभिचारमप्याह गा अन्नापत्रे स्थले असंसर्गाग्रह इत्युपस्थितपदार्थानां असं
सर्गाग्रहमात्रेन स्वान्वयबोध इत्यर्थः तथा च न तत्र साधुत्वज्ञानव्यभिचार इति भावः न चेत्तत्र हेतुमाह धकाभावादिति संस

[illegible]

स० ग: ग्रेवो धेवाधकाभावादित्यर्थः साधुत्वज्ञानस्य हेतुत्वात् सिद्धान्तस्याभावस्याबाधकत्वादिति भावः उपसंहरति पदपदानि पदज्ञानपरा
१२८ पि विनाः परस्मै अतः केवलकारकादिपदेष्विति पौपदो धात्वाहारापेक्षाया उक्तत्वेपि तत्र न निर्भरः अपितु आकांक्षानिर्वाहार्थं तदपे
क्षापामेव अतो अर्थयोगसाधुत्वमात्राकथनादेरपि धातमित्यत्रापि अर्थयोगसत्वेन साधुत्वमभिधायाकांक्षाविरहेणात्र तत्र शाब्दबोधो
वारितः इदानीं साधुत्वार्थं पदाध्याहार इत्यत्रापि निर्भरं करोति अपि क्रियापदे धातुपदस्यार्थः तीयानुपपत्ति इतीयायाः सा
धुत्वानुपपत्तिः धातूपस्थितार्थान्वयिन एव कारकत्वात् कर्मसंज्ञायाः कारकाधिकारीयत्वात् अकारकस्य कर्मणि द्वितीयस्यानुशा क
सनाविषयत्वादिति भावः धात्वर्थस्यान्यत उपस्थितस्यापि योगे कारकत्वं कर्मत्वं चेत्याशंकां निराकरोति पापदार्थयो
गेऽपि अन्यत उपस्थितस्यापि धात्वर्थस्यान्वयपरस्य अर्थः तामह देविषयइति शेषः नीयत्विः आनुशासनिकी तिशेषः आ
नयनमिति भेदविवक्षायामेव घटआनयनमित्यादि प्रयोगः न तु क्रियाकर्मभावविवक्षायां तद्विवक्षायां क्वयोगे षष्ठ्यनु
शासनात् घटस्यानयनमित्यादेरेव प्रयोगात् इतो घटआनयनमित्यादौ द्वितीयाप्रसक्तिः नेघटेनापि घटस्यानयनमित्यादौ ष
ष्ठ्यनुशासनेन बाधात् अपि घटस्य तदित्यादौ आनयनाद्युपस्थापकतदादिपदघटितवाक्ये द्वितीयाप्रसक्त्या शेषषष्ठ्यनु ग्रंथ

पास्थितिरिष्टव्यानयेत्यस्य चतुर्थ्यनुपपत्तिरित्यनेन संबंधः पराध्याहारं विना परम्परासंबंधगं विना तस्य तु तत्तत्पराध्याहारं विना वक्तुं तत्सदेकवाक्यता
भिप्रायेणाच्चतुर्थ्याः साधुतयायथाश्रुतासंगतेः अथवा पराध्याहारमितिपयाश्रुतार्थपरमेव चतुर्थ्यनुपपत्तिरित्यस्य चतुर्थ्याः साधुत्वहा
नानुपपत्तिरित्यर्थो न तु तस्याः साधुत्वानुपपत्तिरिति अनुपपत्तिरित्यस्य हेतुरीप्सित इति सूत्रे पास्यहधातुयोग एव कर्मणः संप्रदा
नसंज्ञा न तु ग्रामस्य नादितिभावः चतुर्थीत्यस्य हेतुरीप्सित इति सूत्रानुशिष्टसंप्रदानतावत्त्वादिति शेषः साधुत्वार्थं द्वितीयाचतुर्थ्योः
साधुत्वहानार्थं हारमित्यादौ विधेह्यपराध्याहारः पुष्पेभ्यः इत्यादौ स्पृहयतिपदाध्याहार इति पर्यासंख्यमन्वयः अनुमन्यते स्वी
क्रियते अन्वयबोधार्थं अन्वयबोधानुकूलान्वयप्रतियोग्युपस्थितये तत्स्यान्वयबोधस्य अन्वयप्रतियोगित्वाना पदाज
न्यान्वयप्रतियोग्युपस्थितिनैयायिकसंगं विना पोगहानं विनाकारकविभक्तिरित्यत्रान्वयोपेतिविपरीयातस्यसंबंधः क्रियाप ०८
दैन्वान्वयपोग्यमिति शाब्दबोधजनकमित्यर्थः साधुत्वहानस्यानुशाब्दधीहेतुत्वाभ्युपगमेनेदं केवलकारके [redacted] केव
त्वकारकपदश्रुतौ साधुत्वार्थं साधुत्वहानार्थं न तु ज्ञानेनैव क्रियादिपदजन्यैव उपस्थितिः क्रियाद्युपस्थितिः अन्वयबोधोपयि
कीक्रियान्वयबोधजनिकाताद्दृशोपस्थितेः सर्वत्रसंभवेन व्यभिचाराभावादित्याशयः इत्यस्याप्यान्तः अयमर्थः शब्दप्र

मु॰ ग॰ न्यपवोधेन मानाभावेन च साधुत्वज्ञानस्य शाब्दधीहेतुत्वानुपगमात्साधुत्वज्ञानार्थं तत्तत्सदसमंव्याहारज्ञानस्य क्वचिदपेक्षितत्वेपि पपत्रप्र
१२८ कारांतरेण साधुत्वज्ञानेन तत्र तदनपेक्षणात्पपत्रवातत्तत्सदसमभिव्याहारज्ञानं तत्रापि पदार्थोपस्थितेस्तत्तत्पदजन्यत्वानियमेना
मार्थानोपस्थितितः शाब्दवोधोत्पत्तौ वाधकाभावेन पदजन्योपदार्थोपस्थितिं विना न शाब्दधीरिति नैयायिकमतं निर्वाहात्तु गौरवविपा
पदजन्यत्वस्योपस्थितिनिष्ठहेतुतायामनवछेदकत्वात नव माभूत्पदजन्यत्वं कारणतावछेदकं तथापि पदजन्यै वोप प्यजाति
४ विशेषपुरस्कारेणा तस्मा हेतुत्वोत्तरशाज्ञाते स्वपदाजन्योपस्थितावनभ्युपगमादिति वाच्यं तत्तदर्थविषयकवोधे तत्तदर्थज्ञानत्वेन हेतुत्वे गौ
रवाभावेन तज्जनकतासंभवात्तदवछेदकतया जातिविशेषासिद्धेः नव पदाजन्योपस्थितेर्जनकत्वे गौरवाज्जनकत्वस्य तथात्वे तत्त्वज्ञान
त्वस्याप्यतिप्रसक्ततया तत्त्वछेदकत्वासंभवात्तदवछेदकतया वैजात्यसिद्धावनुपकेनेति वाच्यं एवं घटादिजनकतावछेदकतया [redacted] ४८
स्यापि न घटं ज्ञादित्याहतायाः फलोपधायकमात्रवृत्तिजातेरपि सिद्धिप्रसंगात् जातिविशेषपुरस्कारेण पदार्थोपस्थितेर्हे [redacted] तुत्वे वि
पत्तघटादिविषयकशाब्दवोधजनकस्मरणोपदादेरवोधकातरामरानंतत्रपदजन्यपदाद्युपस्थितिं विनापि तच्छाब्दवुद्धेर्निष्प्रत्यू एम
हत्वापाताद्घटपदाद्यन्वयवोधजनकतावछेदकजातीजातोभेदोपगमे च जातिसंकरप्रसंगात् तस्मात्सर्वेषु वोधेपुलाघवाद् निर्भरतः १२८
२ऊ

त्रापि द्वारं पिधानेन कृतिरित्यारोहात् कर्मकपिधानाद्बोधमनुपपाद्य तः केचिद्द्वि वदन्ते न हि तत्रानुभवविरोधः अध्याहारवादिनां तत्र द्वारक
मेकत्वाद्यन्वयबोधौपयिकाकांक्षाऽस्त्येव द्वारं द्वितीयादिपदानां अध्याहृतपिधानाद्युपरागेणैव निराकांक्षापिधानादिपदोपस्थापिततत्तदुप
रागया पिस्वार्थबोधकतापा आनुभविकत्वानारंगोपस्थितेरध्याहाररूपोप [redacted] स्थितस्य विशेषात् अनुभवविरुद्धत्व
पत्रप्रकृते वाक्यार्थे द्वारकस्य कस्यापि अर्थस्य पदस्यान्वयबोधौपयिकीनाकांक्षा तत्रान्वयः पिधा द्वारं कर्मतापिधानादिकृतिरित्यादौ
वा वेतत्रान्वयबोधे रपाप कर्मत्वाद्यन्वयबोधे द्वितीयाद्यंतपदजन्यद्वाराद्युपस्थितेर्हेतुतापा आवश्यकत्वे कथमध्याहृतद्वारकर्मत्वादेरन्वयबो
धे मानमिति वाच्यं पदविशेषानुपूर्वीरूपाकांक्षा नाएकविधान्वयबोधौपयिकी नामप्यननुगमेन पदस्य अध्याहाराधीनबोधे व्यभि
चारस्यापि तावतैवाकारणान्तद्वारकर्मत्वादेरध्याहारापि माने बाधकाभावात् नन्वेवमुक्तरूपेण विसकांक्षस्थलेऽन्वयबोधोऽस्त्वेदपि
व्यभिचारप्रसक्तया तत्रापि द्वारकर्मत्वादिघटितवाक्यार्थबोधापत्तिरिति वाच्यं द्वारं कर्मकपिधानकृत्यादिरूपवाक्यार्थबोधोऽस्यैतादृश
मित्याद्यानुपूर्वी ज्ञानजन्यद्वाराद्युपस्थितिघटितविधेहीत्यानुपूर्वीताननुज्ञानपिधानाद्युपस्थितिघटितसामग्र्यन्यतरस्य प्रयो
जकतया उक्तस्थले तादृशसामग्र्योरन्यतरस्या अप्यसत्त्वेन तादृशबोधस्यासंभवादिति अभेदबोधे पदि - - - - - द्वारं पिधा

गदाधरः सिसाधयिषापदं पिधानं कृतमिति सिसाधयिषाकालस्यापरत्वं पिधानाद्युपस्थितिसमकालोत्पन्नपिधानाद्युपरक्तद्वारकमेतादृशमनुभवे पक्षतास्त्वा
१३० नुभवार्थं द्वारं पिधेहीत्याद्यन्वितद्वारं पिधानमिसाधयिषुकाः प्रयुञ्जीरन् नैवमिति तदनुपरञ्जनस्यायागव्याप्युपस्थितेः शाब्दधीहेतुत्वेने
पापिका नोपपद्यते सा हि करतुरगस्य प्रत्यक्षप्रवारितिद्वि[redacted]हस्य तथाह कश्चित् सिसेपेक्षितत्वस्याम इति तत्रासेयास्त्वयमांतपरस्या स्तु तस्मा
पस्थितिसानतारश्चाप्रयमांतपरत्वलभ्यते पैवकत्तुरगस्य पलाभ्यतोपपत्तिरिति वृस्यामद्रष्टव्यः [redacted] अनंतरं तासपस्य निरूप
णीपतपातत्रासत्यामहेकैकार्थकारितस्य गमिस्त्रीपतितात्पर्याधीन[redacted]तार्थ्यपरत्वज्ञानाधीनमिसयर्थः [redacted]प्रामा[redacted]शाब्दस्य तत
र्थ्यविषयकानुभवजनकत्वं तत्तदर्थविषयकशाब्दानुभवेयादि नज्ञ ननीपततदर्थपरत्वज्ञानस्य सहकारित्वात् अन्यथा अनेके
षां अर्थानामुपस्थितौ सति [redacted] स्यापोग्यतादिज्ञाने कस्य चिदेव शाब्दबोधो न सर्वेषां इसनुभवसिद्धमिति पमव्याघातादिति भावः अ
तस्तन्निरूपणमिति भावः तद्वेति तस्य रस्यनिरूपणीयां कत्तयाद्विषयतापाःस सम्पूर्णतयाप्रकृतनिरूपणाविषयीभूतामिसयर्थः तदे
व परं प्रयोजनं पस्याभूतिव्युत्पत्तिप्रयोजन[redacted]लक्ष्यसा [illegible] रूपतपातासर्वत साध्यक [illegible] पर्येवसितमितिपक्षनिराकारोतिनेति राम
पर्यायितत्साध्यकत्वेनत्साधनत्वमेवपर्यवसितं तत [illegible] परत्वात् साध्यार्थकं तथाचतात्पर्यमिसत्रसह [redacted] पदपदमो वहुव्रीहि १३०

वन्नतुपक्षीत्तत्त्सुहपत्तिसूत्र पितुतन्साध न त्वमित्वन मिधापवद्धुग्रौ साध्यपणो ननतत्साध्यकत्वमिस्सुकंएवमेव पि [illegible] साध्यता[illegible] त्वाज्जन्यत्वा
न्तेयान्वघटादिपरेघटादिगोचरप्रतीसाद्दिपरत्वमेवत्वमवद्धिं पतननतुघटादिपरत्वेतन्संसर्गपरत्वेनेतिभावः तादृशो चेत्यतः तत्संवरप्रवृत्तिनि
वृत्तीसाध्येपृस्पतत्त्वमित्यर्थः अनेनघटादिविशेषणान्येकसाध्यपरस्यपर्वेमिपातेनसाध्यत हि चरप्रवृत्तिनिवृत्तिकत्वमित्येववतु स्वन्वितेन[illegible]
पितेदेवपरसाध्यप्रवृत्तिनिवृत्तिकपरत्वमिति साध्यप्रवृत्तिनिवृत्ति [illegible] कार्यकपरपदेनवद्धुग्रौ हिपणात्तात्पर्यपदनिष्पत्तिरितिसर्ववपितुस्येक
४५१ परार्थघटकसाध्यांशप्रवृत्तिनिवृत्तिसंसर्गापेक्षैवधानेनोपादाने तत्रैव रप्रवृत्तिनिवृत्तिसाधनत्वमेव पर्यवसितार्थः प्रवृत्तिनिवृत्तोः प्रफलत्वेना
नुगमः घटमानेपसादिवाक्ये घटानयनादिपरत्वेपरिणतिस्तुरसं आम्रफलं परिणतिविरसं कं टकिफलमित्यादिप्रयोगं साकिंचिवाक्येपरि
णता [illegible] त्रमसपादिपरत्वेसंगमयतितत्त्वे साक्षिनात्र प्रवृत्तिनिवृत्तिजनकत्वे [illegible] कार्यतायाविनार्थकवाक्यस्य [illegible] साध्यप्र
तिकारणा [illegible] कापितोत्तानजनेनेनपश्चात्तात्पर्यकापितावोधकस्येतत्संज्ञासानिं [illegible] प्राशस्त्येन निंदितत्वेन च परिणा
ताम्रादिरूपार्थप्रतिपादन [illegible] दारमञ्जस्त्त्वेमकृष्टसुखजनकरसाम्रपत्वेनिंदितत्वंचदुःखजनकरसाम्र
पत्वेतज्ज्ञानेनचतादृशाम्रादिभोजनेच्छानिष्ठसाधनताज्ञानेसंपादकेवोधमर्गपावसेरित्यादिवाक्यस्थलास्तु पिकेनगादिपरस्यनी

बा० रा० ४५।२३ ४१।०० [illegible] २
१४०

[illegible] [illegible] [illegible]

गदाधर ४ १३१ रादिप[illegible]ते का पितापकत्वाच्छानुभवेवतीरादिभासकत्वोपगमेननीरादिगोचर [illegible] त्स्यार्थानुभवरोत्पादिजनकत्वे शाब्द॰ ता॰

२ मयोजकत्वमिसस्यानुसारिप्रवृत्यादिजनकत्वेन तद्योग्यतातथासति लवणानयनादिपरस्यसैन्धवमानेयस्यादिवाक्यस्यघोटकानयना

दिप्रतीतिपोग्यतपातद्वेचरप्रवृत्त्यादियोग्यतापाअनपा। तत्सरत्वापत्तेः अपितु तदुपधायकत्वमेवप्रवृत्त्युपधानात्मपर्वं नप्रवृत्युपधा

पकत्वंतु निष्फलमितिप्रवृत्तुपधानानंतरमेवतास्त्वपनिष्फलपातप्रवर्त्तकत्वं वक्तानोसत्याप्रवृत्तुपधानमिसन्योन्याश्रयान्नि रूपितात्सर्घता

नस्वशाब्दबोधहेतुतासंभ[illegible]वदितिदूषपति[illegible]तत्सरत्वनिष्फलेयतद्धृत्वानंतद्धावरशाब्दबोधं [illegible]तिशाब्दस्यतादिः [illegible]प्रवर्त

क[illegible]तद्धेचरप्रवृत्युपधापकत्वे[illegible]वर्तकत्व तद्धेचरप्रवृत्युपधायकत्व[illegible] अननुभावकत्वमतेपि[illegible]यीप्रायेप[illegible]

रतत्सरत्वस्याव्यापकत्वात्तथाचतद्धेचरानुभवद्वाराएतस्य तत्प्रवर्तकत्वाभावप्रसंग इतिभावः [illegible]लाघविकस्याननुभावकत्वेपित्व

[illegible] स्यार्थोपस्थितिद्वाराप्रवर्तकत्तद्धेचरानुभवप्रयोजकत्वपातस्प्रवर्तकत्वमभ्याहतमेवेतिवाच्यं एवमपितस्यस्वार्थसंसर्गपरत्वानुपप

तेः [illegible]भावार्थवाचप्रशंसादिवान्यातिरिक्तवाक्यस्यार्थः [illegible]पा[illegible]नमात्रपरत्वेन तत्तद्वाक्यार्थबोधमात्रजनकत्वेनमा

त्रपदप्रवृत्सारिजनकत्वम्बोधः[illegible]वसा[illegible]चारितार्थ्यात्तथाचतत्रतत्तत्संसर्गपरत्वानुपपत्तेःशाब्दबोधानुपपत्तिरितिभावः परप गम प

[illegible]

[illegible] १३१

देन साध्यप्रवृत्त्यादिकपरस्यापि तु साध्यबुद्धिकार्यकमतो नाप्रवर्तकवाक्येऽ[illegible]प्तिर्नवा प्रवृत्तेः प्रधानस्य तात्पर्यमिति अपापेत्यपकीपते साज्ञायेना
हत [illegible] अनुभवः अतस्य कार्यपरता [illegible] नार्थे तिरस्कारयोऽनय [illegible] तिमस्तेगः [illegible]वेपरिया निसर समित्सादिवाक्यस्य परिपाती त्यादिने दृ
पापरत्वे प्रवृत्त्यादिपरत्वं च न स्यात् तद्विषयकप्रवृत्तिजनकत्वेऽपि तद्विषयकज्ञानाजनकत्वादित्याशङ्कामाशिष्यापस्यानिराकुरुते [illegible] से [illegible] र्थ
२ धीहेतुत्वेन स्वार्थधीहेतुतानुरोधेन [illegible] रस्येव नादृशार्थपरस्येव उपेयते इति शेषः [illegible] मात्रपदेन इष्टपादिपरत्वव्यवच्छेदः स्वार्थपरतैव स्वार्थबो
धकत्वनिर्वाहे स्वार्थप्रतिपाद्यभक्षणादिपरत्वाभावे सति विरहादिति भावः एवं सति तत्र भक्षणादिपरत्वव्यवहारं परिहारव्यस्यति तत्र साध्यप्र
वृत्त्यादिविषयार्थकतयोपपादयति [illegible]तानुमितिमशास्त्रादिनस्वार्थं ज्ञानेनेस्यार्थः प्रशास्तत्वेनेष्टसाधनत्वेन ज्ञानक्रियापापानिति
८ त्वेनानिष्टसाधनत्वेन ज्ञा[illegible]तक्रियातः स्वविषये प्रवृत्तिनिवृत्तीजनयतीति स्वविषयभक्षणादिविषयानिष्टसाधनता ज्ञानेनैव घत
प्रवृत्तिनिवृत्तीजनयतीत्यर्थः [illegible] भक्षणादिपरं एवं तादृशवाक्ये प्रवृत्त्यादिपरत्वव्यवहारः परत्राव्यस्य तन्निर्थकतयोपपादनीयः अन्य
था प्रवृत्त्यादिघटितत्वस्य पोप्पगतेस्तस्य प्रवृत्त्याघप्रवर्तकत्वात् अननुभावकत्वा [illegible] तथा च पर्वतस्यानुया इवात्रा विगोपाला
स्यपिका व्याप्तिरिति भावः तयोरप्यनुभावकत्वोपगमे तद्दोमा नवकाज्ञा [illegible] एवं वक्ष्यमाणस्यापमाह [illegible] [illegible] जनने नेऽउपधाने

गदाधारः
१३२

नन्वेवमस्तु तत्स्वरूपत्वनिरूपः तत्स्वरूपत्वनिरूपे च तद्दुष्टपदार्थमिति शेषः ननु तत्तत्त्वयोग्यत्वमिति तदुद्भवस्वरूपयोग्यत्वमित्यर्थः विवक्षणीयमिति
शेषः तत्त्वप्रागपि योग्यतावच्छेदकनिरूपात्तन्निरूपमितिभावः एकत्रोच्चारणेऽपि तत्तद्वर्णादिरूपैकप्रत्यायने रूपा[redacted]रितदर्थः ता
नार्थसैन्धवादिपदेनानार्थपरत्वेऽपि लवणादिपरतावदश्वादिपरतोऽपि स्यादित्यभिमानात्वपः लवणापाल्लक्ष्मीतीरादिप्रत्यायने रूपा
श्रीतीतीरादिपदेषु मुख्यार्थपरत्वं प्रवाहादिपरत्वे अपि केन्यतासत्त्वात् इति तदर्थविषयकशाब्दबोधवृत्या तत्तदर्थोपस्थापकपदत्वेनैव
स्वरूपयोग्यत्वात् सत्तत्तदर्थान्तरबोधयोग्यतासत्त्वादित्यर्थः तत्प्रतिपाद्यकत्वं तत्त्रिष्ठप्रतिपाद्यतानिरूपकत्वं तत्प्रतिपत्तिनिष्ठजन्यतानि
रूपकत्वमितिभाव तत्तत्प्रतिपत्तिश्चोक्तमनुभवः ज्ञानकत्वज्ञानकत्वानिरूपकत्वयोः स्वरूपतो भेदाभिमानादनयोर्व्याप्यतास्वभेदः
तात्पर्यं विना तात्पर्यनिरूपं विना नत्वाननतत्प्रतीत्युपधानं [illegible] तद्विनाव्यनन्तप्रतिपत्तिनिष्ठफलोपधानरूपजन्यतानिरूप
कत्वरूपतात्पर्यनिरूपइति शेषः अत्रसाध्यप्रतिपादकत्वात् प्रहेत्वादिपरस्वव्यवहारानुपपत्तेरितिशेषः अप्रतिपादकत्वात्
अनुभवनिष्ठजन्यत्वानिरूपकत्वात्तल्लक्ष्यार्थपरत्वोपपत्तिरितिशेषः ननु तत्प्रतिपादकत्वं तत्प्रतिपत्त्यनुकूलसंबन्धवत्त्वं त
च्चप्रतिपत्त्यपधाना[illegible]गपि संभवमिति नान्योन्याश्रयः प्रहत्यादिपरत्वव्यवहारस्य च नव्यशाब्दबोधोपयोगिनिरूपकतासंपत्तिविषयः रा.म.
१२२

अपितु प्रवृत्त्यादिजनकत्वमेव तावता सापि कपरस्य तत्त्वस्यार्थ [redacted] परत्वमप्युपपद्येत शाब्दबोधं प्रति तस्याजनकत्वेपि तदनुकूलत्वस्स
पारूपसंबंधस्य चैतत्र सत्तान्तरस्यापि च पदनिष्ठस्य तित्त्वविनाभावनिरूपकार्थज्ञापकत्त्वरूपातत्पार्थस्य स्वबोधानुकूलः संबंधः
३ सांशकत्वे अयमिस्वार्थाविना भावितीस्य पार्श्वतीरप्रतिपत्त्यनुकूलतारत्वविनाभावनिरूपकप्रवाहार्थकतत्वरूपसंबंधवदित्यर्थः एत
६४ द्विशेषणांतसरस्त्वनिर्वाहो प्रयोजकतयाविवक्षितं न स्वार्थपरंतेन विनाभिन्नेच भिन्नेत्व पुरुषसत्वेन पुरुषेमंचाविनाभावविरहेपि पु
रुषेमंचपरस्य तात्पर्यातिर तथात्वतदनुपपत्तिरित्यर्थः ननु तादात्म्यसंबंधेन मंचस्य पुरुषं प्रति आधेयतासंबंधेन मंचस्य स्वाश्रयता
संबंधेन मंचवृत्तित्वविशिष्टपुरुषप्रतिवतादात्म्यसंबंधेन तस्य व्यापकतया मंचपुरुषयोरविनाभावत्वस्य तथा व्याप्तिरस्त्येव अ
मथा मंचपरस्यापि तत्परतया स्थितिरहेणा पुरुषबोधकत्वासंभवेन तस्य रत्वानुपपत्तेरकिंचित्करत्वात् तत्तु तं ज्ञापकस्य पदः कथ्यन संबंधस्य वत्त्व
स्यपाधदक्ः नत्वविनाभावस्वाभिधेयाविनाभूतप्रतीतिस्तेस्योच्चतेरस्यादौविनाभूतेस्मेनेन संकद्मेववक्षितं तथात्वंमच्चाः
केर्त्रांतीसादेनानुपपतिंगंधोपीस्यात्रांषपदोषात्तरमाहे गंगापद[illegible]तीरप्रतिपादनेछ्यो[illegible]रमित्यादिः मत्स्यादीसाप्रदेनमु ५
त्वार्थस्यपरित्यागः स्यादित्यभिमतामं बध्यते मुख्यमुख्यार्थमयुक्तेः रतिशेषः गंगादिपदमित्यनुपपत्तेः तथा च गंगापात्रापादि ५

गदाधरः साक्षात्कारमपि तीरपदं स्यादिति समुदायार्थः । अविनाभावस्य मत्स्यतीरादौ प्रवाहविशेषरूपगंगादिपदार्थाविनाभावस्यांगतेद्वोषमुद्दिधीर्षुर्ल श्रद्व
१३३ क्षणो विशेषणान्तरमन्तर्भावयति मुख्यार्थेति मुख्यार्थेवाधितत्वसमभिव्याहृतपदार्थसंसर्गकत्वे सतीत्यर्थः । इत्यतीति विशेषणादेपमिति शेषः । त
था च गंगापादस्त्रापादिस्रोतोगंगादिपदस्य तीरबोधानुकूललक्षणारूपसंबन्धत्वेऽपि मुख्यार्थसमभिव्याहृतपदार्थसंसर्गबाधात्तीरपर
त्वं अपि तु गंगायां घोषः स्नानादिवास्तु गंगादिपदस्यैव तत्परत्वमिति भावः । तर्हि तद्विशेषणोपादाने मुख्यार्थपरतैवेति गंगायां स्नानादि स्या
दिवास्तु गंगादिपदस्य सादिः । नस्मान्निति मुख्यार्थबाधरूपविशेषणाभावादिति भावः । नस्मान्निति गच्छ गच्छसि चेत्कान्तपन्थानः सन्तु
ते शिवाः ममापि जन्म तत्रैव भूयाद्यत्र गतो भवानिति तत्र स्वामोद्यतं कान्तं प्रति नायिकायामुक्तौ मा गच्छेति गमननिषेधपरत्वमपि गमन ४२७०तुर्थः
रूपमुख्यार्थेऽप्यनुमतत्वस्यावाधितत्वेनोक्तविशेषणासत्वात् तत्र कान्तप्रवासे कान्तायाः दुःखं तत्तत्तदनुमतत्वबाधादमधातो गमना
त भावेलक्षणेति स्वरसेनानुपपत्तिमिति वाक्यस्य गमनस्य कान्तसमीहितत्वेन कान्तायाः कान्तापातेच्छानुमति संभवात् अतएव गच्छसि चेदि व
र्थ त्यनेन कान्तगमनेऽ[illegible]मस्यानुमतिरेतु तत्पराभिधानं संगतिः गमनाभावानुमतेरेव तत्र वाक्यार्थत्वे तत्र कान्तगमनप्रवृत्तेरहेतुतया तद् हम
संगतेः तत्र गमननिषेधो न पदार्थसमतीपत्ते अपि तु गमनानुमतिरेव तदा तत्र गमनाभावपरत्वं नास्त्येवकस्यानुपपत्तिः प्रहर्षे १३३

२८०७७तु

तद् इति [illegible] ग्राह्यास्त्रयमतो गमनाभावप्रतीतावपि तत्कालीनतत्प्रतीते धर्मोऽस्तीति वाक्यस्य वन्यादिपरत्ववत्तात्पर्याद्वा वाक्यस्य गमना
७ भावानुमतिपरतापि आवश्यकत्वात् तदो धर्मे लेकारिकाणां व्युत्पन्नानां त्वन्नसंतराधीनः शाब्दबोधः स्यात् प मतेतात्पर्यलिंगकानुमिति
रूपः। गमनाभावगोचरोत्कराऽनुमितौ तात्पर्यं बोधयितुमेव च नमापीत्यादिनाकांतत्याम्येदेशे स्वज्ञानान्नुसामभिधायत्वम् न स्यस्वकी
२६० यमरयोरेतु ते प्रतिपादितेन नरस्वत्वकप्रसंगे नजन्यमेवनापेक्षते तीतत्वप्रसाम्यतेनत [illegible] प्रयोजकत्वेपि स्वेपति नविरोधं एतद्व
पाभिधानमुपलक्षणं पाक्यकार्थेपरनाना [illegible] र्थस्यायां तरतात्पर्यसंगोपि हृष्टस्य प्रयोजनमेव परपदार्थ इति सिद्धे तपतित [illegible] प्रयोजनक
त्वमिति [illegible] वं सैंधवपदत्वेपरिपरमितिव्यवहारानुपपत्तिः पदार्थस्यानुत्व्यसाध्यतया निवेश्यपायात्मयोजनकत्वविरहादिति
तआह [illegible] र्थं [illegible] तिपरपदत्वमभिव्याहृततत्तद्वत्त्वेपारिणाम्यार्थस्येस्य [illegible] ति तदर्थप्रतीतिः [illegible] ति निबन्ध [illegible] ति तत्तदर्थ
गोचरप्रपत्त्वप्रश्नतकं परस्पर बोधकमेवनतुप्रवर्तते किं तत्तत्प्रतीतिपरतया तत्संप्रत्तुसा वाक्यमात्रास्तार्थे विनियोगात् बोधकं
अपितद्गोचरप्रपत्त्वपरत्त्वपात्तत्परमुच्यत इति पद्यकप्रातीतिप्रपत्त्वाभ्यार्थकत्वसीकारस्तत्त्वः तीतिपरं तत्प्रवृत्तिमित्याद्योपपद
समभिव्याहृतपदद्वयमपास्त्रुतार्थकमेव सपि स्यात् तत्तदर्थगोचरत्वात् बोधेतत्तदर्थप्रतीतिपरत्वमेवोपपद्यते न तु प्रवृत्त्यादि

गदाधरः परत्वमिसमवधेयं प्रयोजनत्वं निर्वर्तकं साध्यत्वादिरूपं न त्वकेवोक्तान्योन्याश्रयादिनाप्रतिक्षिपति साध्यत्वमितिपाद्येति प्रतिपाद्यः संबोध्यपुरुषः राम
१३५ प[illegible]तिपस्य संबोध्यपुरुषस्य तदर्थप्रतीत्यादिभिन्नमविषयकस्तु इच्छाविषयः तं प्रति वाक्यस्य तत्परत्वापत्तेरित्यर्थः इत्यतिप्रसंगमुद्धर्तुं शंकते तत्र
इच्छेतिपसरतो[illegible]पाद्य व्यभ्यते शाब्दस्तस्यार्थस्य साध्यत्वेन स्वसाध्यतया इच्छाविषयत्वं नेवे[illegible]च्छा नियमः वस्त्वंतरेच्छाव्यवच्छेदः तथा च सा
३ ध्यतया संबोध्येच्छाविषयत्वमेव प्रयोजनत्वं तथा मतिच नातिप्रसंग इत्याह नार्थः अत्रापदिसाध्यत्वं तन्मत्वं तदात्मत्ववर्णा परमिसादित्व
४००० वर्णादिपदं तत्प्रतीतिपरत्ववर्णाघर्ष्यस्य शाब्दजन्यतया साध्ये इच्छाविषयतायामेवात्मपदिव ताप्यत्वं तत्तदात्मवर्णादिपरस्य तत्प्र
तीतौ तत्त्वस्य गाडपेपते शाब्दताप्यस्य त्ववर्णादेरेव तत्वेनेच्छाविषयत्वरूपप्रयोजनत्वात्कृतेरि सा[illegible]: पत्र संबोध्यनानापु
रुषाणां शाब्दजन्यत्वेन विभिन्नार्थप्रतीति[illegible]विषयिणी शाब्दताप्यत्वेन विभिन्नार्थविषयिणी वा इच्छा वक्तुः चरकार्यप्र
सापनेच्छेव शाब्दं प्रयुक्तः तत्रानेक परत्वापत्तिरिति रूपपति [illegible]धनरस[illegible]कार्यप्रसायनेच्छापाप्रयुक्तेवाक्ये जन्यताविति
शाब्दजन्यानां धर्मवस्यादिप्रतीतौ नानाज्ञाप्यानां धर्मवत्स्यादीनां भेदेन साध्य[illegible]साध्यतया संबोध्येच्छाविषयस्य बहुविधतया का
कभेदप्रसं[illegible]तायां पर्भेदप्रसंगात [illegible]नुसंवेषां संबोध्यानां तच्छब्दसाध्यत्वेनेक[illegible]साध्यविषयिण्येवेच्छा ज्ञापते राम
१३५

इति नापेक्षेप इत्यत आह युगपदिच्छायामिति प्रतिपादकेच्छाविषयत्वमिति स्वसाध्यत्वेन प्रयोक्तृपुरुषेच्छाविषयत्वमित्यर्थः प्रयोक्तृत्वमित्यनु
षज्यते तेन तथा च स्वसाध्यत्वेन स्वप्रयोक्तृपुरुषेच्छाविषयत्वं तत्त्वमिति तत्त्वं फलितं लघुत्वस्य प्राप्तमाह एकशाब्दस्येति तदिच्छायाः प्रयुक्तत्वे त
सत्त्वमित्यर्थः प्रयुक्तत्वं तात्पर्यविषयत्वं नियतैकादिस्थले मानप्रतिसंहितशाब्दत्वानानुकूलव्यापारेति लिप्स्यादि ततश्च प्रतीतीच्छायास्तेन कृत
इति शाब्दस्य तदिच्छया अतुच्चारितस्यापि तत्सत्त्वं साचेति शाब्दप्रयोगानुकूलत्वं चेत्यर्थः प्रतिपाद्येति संबोध्यपुरुषेत्यर्थः इति निरुक्तेति
धीविषया ग्रहत्वादि विषया चेत्यर्थः तत्सत्त्वमिति शाब्दस्य तत्पुरुषीयप्रवृत्त्यादिपरत्वमित्यर्थ इति नन्वेतात्पर्यधीरिच्छागर्भे नानार्थादिस्थ
ले शाब्दबोधविषयतानियामकं तदा नानार्थप्रत्यायनेच्छमाएकस्य वा नानार्थशब्दप्रयोगोऽत्र तत्र युगपदनेकार्थभानमुपेयं तथा च स
कृदुच्चरित एकमेवार्थं बोधयतीति नियमो भज्येतेति परं वेपक्षे नानार्थादिशब्दविषयकैकानुसंधानेनेकार्थप्रत्यायनप्रकारिकावक्तुरि
च्छा न संभवतीति तादृशप्रत्यायकत्वस्य तत्राबाधादत इच्छागर्भे तात्पर्याभिधानेऽतादृशादपि शब्दाद्युगपदनेकार्थप्रतीतिः एकानु
संधानानंतरभावे नानेकार्थप्रत्यायनेच्छागर्भे तत्तात्पर्यमाह त्वात्क्रमिकनानार्थ बोधे नापि चारितार्थं भवती
ति त्राह तस्यैवार्थांतरबोध इति प्राचां समाधानेऽप्यनुपपत्त्यापतिनानार्थादिति नानार्थपरघटितो [illegible]

७६

गदाधरः १३५ [redacted] मानयेसादिवाक्यादिसर्थे ह्लिस्यासितिसुवर्णोप[redacted]सादितः कांचनन्नोभनवर्णोपवनपबोधकवाक्यातनतुम्वेतोधावतीःस्यादितः
न्वितहपवान्यावतीन्स्वारतोधावतीसाधमयार्थकवाक्यारन्नस्वारते रसस्कतपदा तसंधाने विनास्वारतोधावतीतिबोधानुदपात
न्नेतपदातिरिक्ततादन्नापदीनुसंधानेर्थेद्यबोधकभिन्नपदानुसंधानवन्नाराइतिविनाप्युभयान्वयबोधस्यैकदासंभवादेवे
वेति अनेककारकान्वितक्रियापुते ह्यबोधकातघटपटंचानेघेसाध्यावक्यादिसर्थः [redacted] लान्तिकपद[redacted]ज्ञाकलन ह्यणो
नपपदानगगादिपरघटितानगगायाजलंघोषस्तिघतीसादिवाक्यादिसर्थः [redacted] मिकतततद्वाक्यानुसंधानेन[redacted]देव
[redacted]तासर्वविषयतावद्यविषयकसमूहालंबनमितिन्नोघः [redacted] इत्यादि[redacted]कस्यपदानुसंधानस्वस्वसमानार्थकपदघंत
रानुसंधानासमवहितस्यपदानुसंधानस्येतियावत[redacted]एकार्थबोधकत्वनियमनिश्चयेनेसर्थः उभयस्वार्थाबो
धकत्वानिश्चयेनेति यावत[redacted]नोच्चार[redacted]एकानुसंधाने अनेकार्थपरत्वाभा[redacted]वाधेनोभयार्थबोधप्रकारिकापारछयाअ
संभवाप्तिसर्थः अथ[redacted]घटौघटादस्याहएकघटपदानुसंधानस्याप्यनेकघटादिबोधकत्वान्नोक्तनियमसंभवः [redacted] तत्रेसदपेक ८ राम
न्नेघेपामसरूपपदांतरानोपातस्वतिसंधानादेवनानाघटादिबोधः तथाचतत्रपदानुसंधानेसमानार्थकपदांतरानुसंधा १३५

नोक्तनियमभंगः अत एवैकस्यैव घटस्य शाब्दत्वार्थत्वमपि अन्यथा … ऽनेकपदेना
नासमवच्छिन्नत्वरूपमेकत्वमेव वनास्तीति प्रसक्त्या सकृत्पदप्रयोगे तल्लोपविधायकत्वरनुशासनवैयर्थ्यापत्तेरिति वाच्यं तथापि घटा
नेकघटादिबोधसंभवेः नेकघटादिप्रयोगप्रसक्त्या सकृत्पदप्रयोगे तत्र नाम्नाप्युपस्थितौ नियमासंभवात् प्रतिपादकं तत्र भाव्यं तथा सति घटं पटं वा
वानयेत्यादितोऽनयनरूपार्थस्यैकेनधात्वर्थेनान्वयबोधनान्नियमासंभवात् तत्रावृत्तिस्वीकारविरोधात् नानावृत्तिविषयावाधकत्व
नयेत्यादेः क्रियापदेनैकेनापि तत्र नानानयनादिबोधनसंभवात् तत्रावृत्तिस्वीकारविरोधतादवस्थ्यात् नैकवाक्यार्थबोध
तिपदमपि न संभवति एकस्मिन्नेव घटपटयोरनयनपरयोरेकस्यैवोपस्थापनेनावृत्तिस्वीकारविरोधतादवस्थ्यात् घटंपटंवानयेत्यादौ … घटानयनादिरू
२ कर्त्राभावनियमो भिद्यतेः घटं वानयेत्यादौ घटरूपार्थैर्नरूपवाक्यार्थस्यैकत्वाद्घटंपटंवानयेत्यादौ वाक्यार्थभेदस्याव्यावर्तकत्वात् पटंवानयेत्यादौ वाक्यार्थभेदस्य विचार
४६ पवाक्यासमभेदात्तामन्तस्यमितिपदार्थभेदेनरूपेणित वाक्यार्थभेदस्यावश्यकत्वाभावनियमः घटं वानयेत्यादिवाक्यजन्यबोधे घटरू
सहत्वात् नैकपदानुसंधानजन्यबोधेतरूपेतिष्ठत्येकविषयताकत्वभावनियमः घटं वानयेत्यादिवाक्यजन्यबोधे ऽपि एव घटं पटं वानयेत्यादिवाक्यजन्यस्य
१००७ पत्वाघवच्छिन्नघटरूपादिविषयतानतिरिक्तत्वाद्घवच्छिन्नानयनरूपादिविषयतावाचकत्वेऽपि नेव घटंपटंवानयेत्यादिवाक्यजन्यस्य
स्तवघवच्छिन्नघटरूपादिविषयतानतिरिक्तत्वाद्घवच्छिन्नानयनरूपादिविषयतावाचकत्वेव घटं पटं वानयेत्यादिवाक्यजन्यस्य
प्रत्वाघवच्छिन्नघटरूपादिविषयतानतिरिक्तत्वात् विभिन्नधर्मावच्छिन्नविषयताद्वयमवच्छेदकभेदसिद्धतया इति नानुपपत्तिरितिवा
ह्यलंवनबोधेघटानयनत्वपरानयनत्वादिविभिन्नधर्मावच्छिन्न

[illegible]

गदाधरः घटदानेच्छास्यादित्यादौ तु मेयो देशकघटदानपनविषयिता या अपरघटदानपनविषयिताभेदस्तदानीं पनेनपरघटक मेकत्वं बाधितं तद्दानपन
१३६ विषयविषयतापास्तु पदानपनावतितस्य घटक मेकत्वावच्छिन्नद्घटदानपनादिनिष्ठविषयतामेदं नतत्तादात्म्यवृत्तिधर्मावच्छिन्नतन्निष्ठ
विषयताकत्वेनन्यमत्वप्रसंगात् तत्तद्विषयताभेदस्यावच्छेदकतया तादृशानियमे विमनिचारात्कचित् स्वदविषयकैकानुसंधानतत्
त्त्वबोधे मियो विलक्षणत्वं परस्परानवच्छिन्नप्रतिबंधकतावच्छेदकत्वं घटं पटं चानयेत्यादिवाक्यजबोधसमस्तत्वं न बोधघटदान
पनविषयताः पोः आनयनं घटकर्मकं न वा आनयनं पटकर्मकं न वेति संशयनिरूपितपरस्परानवच्छिन्नप्रतिबंधकतावच्छेदकतया
मियो वैलक्षण्यमिति एकबोधेन तदुभयसंभवात् एवं सेवानयनद्धयबोधः घटदानेच्छाघटदयानयत्वेनानयनद्वयविषयतयोर्न
निरुक्तवैलक्षण्यं समानप्रकारकत्वेनैव विपरीतज्ञानस्य प्रतिबंधकतया तद्घटदानपनविशेष्यकरूपावच्छिन्नविषयतायाः तदान
पनेतद्घटीयत्वकोटिकेपाहार्यसंशयविरोधितावच्छेदकत्वं अन्यघटदानपननिष्ठतद्रूपावच्छिन्नविषयताया अपि तदानयनेतद्
घटीयत्वकोटिकसंशयविरोधितावच्छेदकत्वादिति काव्यघटयदानयेति वाक्यात् समूहालंबनविलक्षणस्य आनयनत्वावच्छिन्नयाप
द्द्यपटकर्मकत्वामपविशेषणतया वा गौहेतोबोधस्यानुपपत्तेः तादृशबोधीयघटकर्मकत्वावच्छिन्नतायाः तदानपनविषयतायाः राम
१३६

परःकर्मकत्वावच्छिन्नापाः तदानयनविषयतायाश्च निरूपकत्वेन सप्पसत्त्वात तन [redacted] नत्रावृत्त्यैवक्रमेणानयनेबोधः इति वाच्यं तया सति घटप
टपटयोः सामर्थ्यविरहेणाद्वन्द्वानुपपत्तेः अत्रो[redacted]ऽनेएकपदानुसंधानजन्यबोधे एकविषयत्वानिरूपितत्वनत्तदर्थविषयताद्वयाभावनियमा
भिप्रायकोऽयं पंथः घटावानय घटपटावानयेत्यादौ आनयनभेद [redacted] नविषयताभेदेपित द्रुमपविषयतानिरूपिता आनयन
त्वस्य प्रकारतारूपविषयता एकैवोपेयते विषयभेदविरहात् घटं पटं चानयेत्यादिवाक्याच्च समूहालंबनबोधसंभवं घटानयनं पटान
यनमिति समूहालंबनबोधे तत्तदानयनविषयतानिरूपितानयनत्वविषयताया अपि भेदात्समूहालंबनबोधस्य प्रत्येकतानोसा
दकसामग्रीसमुदायाधीनतया प्रत्येकत्वानीयः विषयताद्वयनिरूपामकवृत्तिविशेषितायोगासंभवात अतस्तत्रावृत्त्याक्रमेणानेकार्थबो
धस्वीकारः [redacted]वं सरूपैकशेषानुशासनमफलं घटादिस्थले विद्यत्वघटत्वाद्येकैकविषयतानिरूपितनानाविषयताशालिबोधस्ये
केनापि घटादिपदेन जननसंभवात [redacted] नानाघटविषयतानिरूपितघटत्वाद्येकैकविशेषणनिष्ठनानाविषयताया द्वन्द्वबोधे
तत्तात्पर्येण घटादिविषयकवाक्यप्रयोगोपपत्तेपरस्तु शासनमिति वा[redacted] तत्रासामर्थ्यान्नं द्वन्द्वापवादत्वं सरूपैकशेषस्य द्वन्द्वापवादकता
विरोधादिति [redacted]नानुशिष्यते एवकान्तरादिव्याकरणप्रणेतृभिः सरूपैकशेषः भगवान्पाणिनिस्तु एकं नानेति यदिकपदेनानेक

गदाधरः १२७ स्वार्थविषयैकैकबोधजनकमिति नियमाभिप्रायेणासहपैकशेषमनुं आस[redacted]इतिकृतंविलक्षणा[redacted]विशेषदर्शनस्येच्छायामविरोधितया
तज्ज्ञानकाङ्क्षघटनेन तत्र तस्य विरोधित्वेपि विशेषदर्शनस्य सार्वत्रिकत्वपातत्स्वरविषयकमेकमनुसंधानेपतत्स्वदर्थार्थद्वयबोधपर्य
र्तस्य स्वार्थद्वयविषयकैकबोधे तत्र च तु इत्सामिश्राविणावकाङ्क्षचित्स्यपर्यवसेवतद्वत्तादुक्तस्थले एकदानेकार्थबोधोदयादिः नव्य
तास्वयेतेपिपर्याननिराकांक्षवाक्यार्थतास्वपदविषयत्वपधीत्तथाप्रकृतेद्वयपर्यवसितेच्छाघटितत्वस्यैतस्यैव प्रयुक्तानियमभं
गमेनानेकार्थविषयकैकबोधानभ्युपगम इति कार्थं ऽकतास्वघटितानेकार्थबोधसामग्रीणामेकदासत्त्वे तद्वत्तादेकस्यापने
कार्थबोधेऽक्तनियमभंगस्य बाधकत्वासंभवात् एवं एकानुसंधानाधीनतत्प्राविनरंदपदस्यार्थद्वयबोधपर्यवसितसाकाङ्क्षत्वच्छतत्र
कमिकबोधे तत्तद्विषयपति कृत्वपिसामग्रीवशेन युगपदनेकार्थबोधोदयादिः नव्यसमानार्थकपदद्वयानुसंधान...यामिवोभयार्थ
विषयकबोधस्य प्रसिद्ध्यात दभावादेवन युगपदुभयबोध इति कार्थं एक. पदानुसंधानजन्ये कार्थबोधोत्तरमपरस्मात्तदनु
संधानादर्थान्तरबोधस्यभवतापिस्वीकारात्प्रथमानुसंधानस्यापिसामान्यतः तत्सदानुसंधानत्वेनार्थान्तरबोधहेतुतया राम
प्रथममर्थान्तरबोधसामग्र्या अक्षतत्वेन प्रथमं तद्बोधस्य दुर्वार[redacted]त्वात पर...त्वततनद्र्थबोधोपधायकतत्तदनुसंधानव्य १२७

क्तिविरहात् तत्तदर्थबोधसामग्रीविरहः निपतमंगोपि न तत्तत्पाकिलावच्छिन्नोपधायकतत्तच्छक्तिलावच्छिन्नानुसंधानाभावस्यापि
तत्तदर्थविषयबोधत्वरूपसामान्यधर्मावच्छिन्नाभावप्रयोजकत्वोपगमेपि सुच्यते तत्[illegible]विकस्यार्थस्य प्रथमं कस्य चरमं बोधउ
पपत्तेः स च विनिगमकः भिन्नमिति युगपन्नानार्थबोधो दुर्वार इति नानार्थे तेरवकाशाख्यात् रत्नासर्पभ्यो आत्म[illegible]त्रूम[illegible] अनेका
र्थप्रतीतीच्छ[illegible]निरस्तवदेव भीतकेयास्कंचबोधपत्तिविति समस्ह्यले वनाहीच्छपेसर्यः [illegible]कमुच्चारण[illegible]मेकास्पपराघुच्चारणं म
वे[illegible]भवतीति निर्विवादमेव[illegible]पा: निपतु[illegible]न तद्विषयभासकसामग्रीसत्त्वेस्फविषये वस्तुनान्यविषयेति विषयनिषा
स्याशक्यत्वात् आवृत्तिकल्पनानुरोधेनापि भवतामेकपदेनानार्थप्रसापकत्वमकारके[illegible]स्वीकार्ये साहचर्यदेवेति [illegible] उच्चारण
समस्ह्यले वनेबोधजनकत्वेन तदनुमते अः स्वागदिपदोच्चारणानानेकार्थपरं नानेकार्थप्रसापनेच्छधीनैः [illegible]वृत्तिरपि नस्या
त्तत्वावृत्तिकल्पनमपि निर्वीजं स्यात् तात्पर्यनिर्वाहार्थं तात्पर्यविषयानेकार्थबोधनिर्वाहार्थं [illegible] अन्यथा तात्पर्यविषयबोधानुरो
धं विनाप्यावृत्तिकल्पने[illegible]प[illegible]कार्यबोधकत्वापास्वेमतसिद्धपदेपि [illegible]स्यानेकार्थप्रसापनेच्छपाय्यकपदोच्चारणासम्भ
वात् एवं तदुच्चारणस्य एकपदोच्चारणस्य [illegible]पपा[illegible]रता[illegible]उभयार्थपरत्वस्यैकस्यम हेपा[illegible]तिकल्पनमिति आवृत्तिवि

गधारत्नः नैवमेकदोभयार्थबोधसंभवेननानार्थविषयनिर्वाहादितिभावः असाधारणनानार्थपरायुगपदुभयान्वयबोधमुपसंहरन्नुदयति शब्द॰
१३८ तस्मादिति अनेककारकान्वितक्रियादिपरायुगपदनेकार्थानुभवमेवघटपटंचेत्यादिनाअग्रेउपसंहरिष्यतिनिबंतुयन्नाकवलनार२७
४ विनिगमनाविरहेणप्रथमैवचान्वितस्वार्थबोधसामग्रीकल्पनयापिनिर्वाहयितुमशक्यत्वादित्यर्थः नानार्थस्थलेरवैकरानाना
र्थबोधस्यविरोधेबोपगमासंभवमाशंक्यते अथेति अर्थांतरभासकतात्पर्येणानाघसमवहितात्तपरानुसंधानेसिद्धसाधनत्वारया
४२८३० पविवादाध्यासितमितिनत्वपक्षतावच्छेदकोक्याहेवच्छेदनसाध्यमाधनेअंशतःसिद्धसाधनमदूषकमितिअवच्छेदकावच्छेदन
साधनस्यासेनासंपदप्रतीसाधेशक्यैपणाविभीतंकेपदप्रतीसाकारकात्तपदार्थद्वयविषयकबोधजनकात्तपरानुसंधानेःत्वातो
३६० ४ वा[illegible]संभवात्विवादाध्यासितं[illegible]नेकशक्तिविषयानुभावकत्वेनप्रतिवाद्यनुमतत्वंअनेकशक्तिविषयार्थभासक
२०५० तात्पर्येणानादिसमवहितत्वेवा[illegible]चावच्छेदकावच्छेदनसाध्यतेतदाअसेनासंपदप्रतीत्यादावंश्यातोबाधवारकंअसपदसमा
नार्थकपदांतरानुसंधानासमवहितत्वरूपमेवानेनविवक्षापीयं[illegible]नेधाप्यनुभावानुपधायकेःसपदानुसंधानेबाधोद्धारः
४७० साध्यघटकेभावा[illegible]तिक[illegible]भावदत्वस्यसाध्यघटकत्वे अनुभावकत्वेनापिपक्षस्यविशेषणीयत्वात्उच्चारणापदमनुसंधानपदं गम
१३८

आवृत्या नानार्थबोधकत्वोच्चारणास्वरे तु तथा पर्यायाश्रुतासंगतेः एकशक्तिविषयमेकमेवानुभावप्रतीतिरितिवादः तत्र अर्थरूपानुभा
वकत्वरूपस्य [redacted] एकमेवानुभावयतीति नानार्थस्य साध्यत्वे समभिव्याहृतपदान्तरार्थबोधकत्वेन बाधः अत एकशक्तिविषयमिति एक
पदशक्तिविषयमित्यर्थः शक्तानुभावकस्य विशेषणत्वे एकस्याः शक्तेर्विषयीभूतपर्यायरूपेतरैरनुभावकत्वस्य साध्यत्वे नानानाशक्तिविष
यनानार्थानुभावकत्वाप्रसिद्धेः पातः एकशक्तौ सत्त्वे नैकपदस्य नानार्थत्वे एकपदशक्तिविषयरूपानुभावकत्वलाभे तेनासिद्धा एक न
प पदे नानाशक्त्युपस्थापितनानार्थानामुपगमबाधस्य प्रतिक्षेपनिर्वाहः एकशक्तिविषयमेवेति कविताकः तत्रापि एकमित्यस्य पदे कोनाका अर्थ
र्थलाभः घटो घटः इत्यादौ घट [redacted] दिपदे शक्तिविषयघटरूपार्थबोधैककोशानुशासनतुल्यघटादिपदान्तरानुसंधानोदयसंभवतीति इति त
त्वेऽधज [redacted] नकघटादिपदानुसंधानेन व्यभिचारवारणाय अस्मिन्नासन्नप्रतिपत्ति अस्मिन्नविभौ नैकपदप्रतीतिसादिवाक्यार्थबोधजनकाप्र
दिपदानुसंधाने व्यभिचारवारणाय हेतुः स्वैकपदस्य स्वविषयपदसमानार्थकपदरूपानुसंधानासमानकालीनत्वरूपानुसंधानरूपो
च्चारणपदार्थविशेषणीभूते कार्येकतोपगमात् घटादिपदानुसंधाने च तदभावात्तद्विषयत्वेऽविशेष्यत्वे नादिपदगोचरैकानुसंधानेत
स्य शक्तिविशेष्यसत्त्वे दृष्टसादिरूपनानार्थानामुपगमधर्मे व्यभिचारवारणाय विहितानां धर्मावच्छिन्नविशेष्यकैकशक्तिमत्त
౧ [illegible]
[illegible]

गदाधरः स्वविषयकत्वेन हेतुघटकानुसंधानं विशेषणीयं तत्र च ज्ञानत्वावच्छेदकभेदेपि न ज्ञानभेदः तथा मतिपदोत्तरविज्ञप्तिधर्मं विनापि तास्या
१३९ परान्तररूपोऽस्ति पक्षे कैकार्यस्य बाधापत्तेः अवच्छेदकभेदेपि अवच्छेदकतापाएकस्या व्यासज्य वृत्तेरवच्छेदकद्वयाराबभ्युपगमेन ज्ञा
नभेदापपत्तिः अतएव ज्ञानद्वयानुभावकत्वं वस्तुविषयोः यस्तत्भिन्नत्वतच्छक्तपदज्ञाक विषयकानुभवानुपपाकत्वं स्वपदार्थो
ऽनुभवः एतेनानेकेषामपि प्रत्येकमेकत्वेन नानापदज्ञानां नानार्थे नाज्ञानवद्बोधप्रोनेनबाधापि प्रसंगो निरस्तः स्वविषयत्वेन ता
दृशोप[illegible]दविशेषणीयत्वं च हेतु[illegible]नदनुसंधेयं तेनाद्वाराहदृष्टस्मारितवाक्यार्थानुभवस्यहर्षा कपदज्ञानद्वयविषयक २
[illegible] त्वेपि तास्याहर्षादिपदस्यार्थवादिपदानुसंधानावि
षयत्वेन तादृशज्ञानुसंधाने निरुक्तरूपाभावान्न व्यभिचारः अथैवमपिघटवान्येस्मादो आनयनद्वपादनुभावकधात्वादिपदानुसंधाने
व्यभिचारो दुर्वार इति चेन्न एकप्रातिपदिकानुसंधानत्वस्य हेतुकरणीयत्वात् नेनन्दपात्रैकत्वादिबोधके यदिपदानुसंधानेपि न व्यभि
चारः अथवा एकधर्मावच्छिन्नपदशक्तिद्वयविशेष्यद्वयानुभावकत्वं साध्यमुपेयं आनयनादिरूपं च धात्वोरेकशक्तिविषयत्वेन
तिनतेऽनुभावकधातुपदानुसंधाने व्यभिचारः यदि पदैकवचनत्वादिकं संख्यादिरूपतावच्छेदकं तत्तौपाधिकं तावच्छेदकं अतोऽनन्त रामः
[illegible] १३९

■व्याप्यमहत्वत्वाणुत्वत्वाभ्यांसाज्ञात्वविरहात: चैन्नं तयापित्वलपरमाणुत्वाकृते तज:त्रु क्वापेसमाअपकृषे असपकृष पार्थिवत्रु
क्वापेसमाचोत्कृषष्व्यभिचार:स्वसमानाधिकरणा द्रव्यविभाजकोया धिसमानाधिकरया वधिकोत्कर्षनिवेशेपिव न्त्स्पर्शापसृपा
पकृषेअसंतापकृष्टो ह्यास्पर्शापेस्त [redacted] याचोत्कृष्टे स्पर्शी तपाघारंभकपरमाणुस्पर्शोव्यभिचार: इति [illegible] द्व्यणार
४० केद्रिमाण्यात्वेनउत्कर्षस्यापकर्षस्यवाविशेषणीयतयाऽभ पत्रव्यभिचारस्वापा संभवात् जलतेज:परमाणुरूपस्पर्शौनि
७ ष्ठोत्कर्षापकर्षयोव्यस्तुस्त्वरूपेस्पुजलतेजो [redacted] पस्पर्शगतत्वेनद्व्यणारकचतुस्त्वगुभ्यांग्रहणात्तेजः परमाणुनां सर्वेषां
स्पर्शाअवि सघारएवतद्दास्थवह्निसोगतपाकोत्कर्षानपरमाणुस्पर्शगतविशेषाधीना: परन्तुनिमितीमतादृष्टविशे
षाधीना एवऽभ्यवानुभवव्रतेइतिदि तयाचोक्तोप्रतिसाधकोहेतु:पक्षे:सिद्ध इति भावं अप्युपसाहति केवलनाकार ४
तित रत्वमहत्त्वयोरुत्कर्षापकर्षयोरितिचानुषज्ञनेजातिसंकरभेपात्वादरससाधारणोत्कर्षापकर्षयो
रैकेतुत्वरसत्वाभ्यांसंकरप्रसंगेन रसनादोभपसाधारणार्थभावात् रासनपरत्वोतत्वाद्रूपपक्षोभयसाधारणाभावेनत्वा
दनिषपोर्हेतुत्वेदृष्टांतासिद्धे:रसनिषपोर्हेतुत्वेनस्वरूपासिद्धिरित्यर्थ:अतएवेति:परवोक्तदोषपरामर्शकात्तु सिद्धेवेत्यार्:

चिं॰ टी॰ वह्न्यभावाद्यपेक्षोत्कर्षापकर्षलिङ्गकानुमानेन तद्ग्रहानवकाशात् एतेनैव स्फुटेऽपि व्याप्तितारत्वादेर्दिशा दिनानुमीयेतिपे[illegible]तादृशा
१७१ नुगतरूपावच्छिन्नयोरुत्कर्षापकर्षयोः प्रत्येकमेव हेतुता न तु मिलितयोः परममहत्त्वादिमात्रापरमाणुपरिमाणयोरिति तदभिभावक
त्वाभिभावकत्वविरहेण मत्स्ये कुसुमतन्त्रव्यभिचारविरहात् न महत्त्वाभावात् साक्षात्कारकारणतद्भावप्रतियोगितावच्छेदकमहत्त्वत्वादिमति
३०८ परममहत्त्वादौ व्यभिचारः तत्प्रथममहत्त्वे सत्तानीयपरंज्जातिमद्रूपकं न तु स्वाश्रयसत्तानीपार्थकतावसर्पेत न निवेशानर्थक्यात्।
५ ४ स्वत्वघटितत्वेनानत्[illegible]गमात् [illegible]घटादिसाक्षात्कारप्रतिबन्धकतावच्छेदकभिन्नविषयकानुमितिसामग्रीसाधकसिद्ध्यभावा ६
दिमहितवन्त्यादिव्याप्यवत्तापरामर्शत्वघटकत्वानत्वमात्रेऽपि व्यवस्थानेन व्यभिचारवारणाय स्वाश्रयज्ञानीयसाक्षात्कारनिवेशा
नमावश्यकमिति वाच्यं तत्त्वेनैवेशोऽपि तत्र साक्षात्कारप्रतिबन्धकतावच्छेदकतारतम्याधर्मघटकत्वानत्वसामान्यमात्रेऽपि स्वरता
नेऽव्यभिचारस्फुरत्वात् न न द्वारयापविषयविषयिभावानवच्छिन्नप्रतिबन्धकतापारवान्निवेशनीयत्वात् सामग्रीघटकप
रामर्शप्रतिबन्धकताया अन्याप्यादिविषयतावच्छिन्नत्वात् तावतारतम्यादिसाक्षात्कारप्रतिबन्धकतावच्छेदककामिनी राम
तिसाक्षात्त्वघटके छायामात्रापगमवदिच्छायां व्यभिचारापित्ताऽऽरोपितोऽभवति[illegible]लौकिकत्वरूपविशिष्टविषयितावच्छिन्नप्र
१७१

वध्यतानिरूपितप्रतिबंधकतानिवेशाद्नुमित्यादित्वावच्छिन्नविषयताप्रतिबंधकताया आपनव्यभिचारप्रसक्तिः [illegible]पनीतभान
विषयित्वस्यापितत्प्रतिबध्यतावच्छेदकत्वादितितत्तन लौकिकत्वप्रकारकेच्छाविरहविशिष्टानुमित्यादिसंग्रहः लौकिकत्वा
वच्छिन्नंप्रत्येवप्रतिबंधकत्वात् महत्लाघवमावसा[illegible]त्कारस्यमहत्वादिप्रतिबध्यस्यजातिमद्विषयकत्वेपिजातिमन्निरूपित
लौकिकत्वरूपविनिष्ठविषयितावच्छिन्नप्रतिबध्यतानिरूपितप्रतिबंधकतानिवेशान्नोक्तव्यभिचारःऽलंकरोत्स्मस्यत्रांस्यशीतस्य
शीतानुक्तारो[illegible]स्पर्शाभिभावकस्यसजातीयोपःपरमाणुस्पर्शस्योस्त[illegible]घ्राणंपवेवत्तप[illegible]किषापद्व्यभस्यपानंतरंपानीयेपीपमा
नेयाद्रौमधुर[illegible]नुभूयतेनासौकषायरसस्यकिंतुजलस्यैवतत्रांरसस्यकस्यचित्पार्थिवमधुररसादुत्कृष्टत्वात्तज्जातीयेजल
परमाणुतिसांसेव्यभिचारोदुर्वारइतिसजातीयपदस्यात्रपसमानाधिकरणद्रव्यविभाजकोपाधिमत्समवेतपरत्वाच्चसर्वेषा
मेवजलपरमाणुरसानामविलक्षणानांतरंपानीयपानद्रष्टापाश्चानुभूयमानतित्तरसस्यैवोत्कर्षापामनुभूयमान
स्योत्कटमधुररसस्यापिपार्थिवत्वमेवजलस्यमाधुर्यंतुतत्स्पकृष्टमेवमहज्जतयैवानुभूयतइतिमतंत[illegible]पर्याप्तंतुतमेवसो
धीपःतादृशसाक्षात्कारप्रतिबंधकत्वस्यहेतुत्वेमद्वयुनुक्तापाप्रतिबंधकीकृतेतादृशाद्धेभागासिद्धिरतःप्रतिबंधकतावच्छे
[illegible]

ग: टी: रूपसामान्येहेतुकत्वेतादृशत्वोद्विषयितासार्वकालिकसंबंधेननिःसत्ताधारणातयाव्यभिचारःस्यादिति । तमवायेनहेतुतालाभायसामान्यपदं अ
१७२ तिमद्द्रव्यवृत्तिरूपकत्वावसत्त्वेपितेन्साधारण्यप्रसक्तेपिननतत्रभागासिद्धिः तत्रत्त्रासत्ताभिभावकतावच्छेदकतादृशत्वासत्त्वेपिता
दृशसाक्षात्कारेवभुक्तिसितमद्दत्वेनप्रतिबंधकतयातदुक्तमेतत्तद्रूपतावच्छेदकताप्रतिबंधकतावच्छेदकसामान्यमादायहेतुसत्त्वात् अ
यकृष्णरसस्यवसुक्तिसितस्यापिनऽकटरसाभिभावकत्वयानेकादिपानसमर्पयति तत्तादृशच्छायसत्त्वेपिन्नार्कादिरससाक्षात्कारस्य ७४
सर्वानुभवसिद्धत्वादितोज्जल माधुर्यगतापकर्षस्य न सजातीयसाक्षात्कारप्रतिबंधकतावच्छेदकत्वमिति न जलपरमाणु ४
रसेव्यभिचारः प्रमातिकि... सजातीयप्रतिबध्यत्वं सजातीयाभावजन्यत्वं तत्र सजातीयपदरानेमहत्वाभावात्मकमहत्वा ७०७०
दितन्यसाक्षात्कारविषयितावच्छेदकमहत्त्वादिमतिपरममहत्वादौव्यभिचारवारणाय सजातीयेतिसजातीयत्वं चान्नन्ता
तिमत्वमात्रंपित्तादिदोषप्रतिबध्यसाक्षात्कारविषयतावच्छेदकमधुरत्वादिजातियोगिनि जलपरमाणुरसादौव्यभिचा
७९ रस्यावारणात नापि स्वाश्रयप्रकृतिगुणत्वव्याप्य ● प्यजातिमत्वंनार्करादिमधुररसस्यमधुररसत्वतासातादृशाजलमधु ११म
ररससाजात्यसमत्वेन तदभिभाव्यतावच्छेदकजलमाधुर्यगतापकर्षस्य तज्जलपरमाणुरससाधारण्यात् ऽकव्यभिचारस्ता दृवस्था १७२

७९

७०३४०७०

त अपि तज्जातीयजातिव्याप्यजातेः तत्त्वमतारमं प्रयोगुणत्वव्याप्यत्वात् तत्व्याप्यवर्णत्वव्याप्यकत्वादिना साजात्ये नरावेहेतुसत्वेनर
षातमं ना स्वाघपक्वरमाधुर्ये — मधुरत्वाव्याप्यत्वादिति न्यतावच्छेदकजातेः संतरे पासजातीयप्रकाष्टान्मादिरसाभिभाव्यता
वच्छेदकापकर्षरूपजातेः सादिहेतुत्वेन स्वरूपासिद्धिदृष्टोनासिद्धेरभावात् जलरसगतापकर्षेण नोक्तजातेः साक्रान्तरसाभिभाव्यतावच्छेदकः जलर
सामिभावककार्करादिमाधुर्यस्य मधुरत्वव्याप्यजात्या जलरससाजात्या [illegible]
[illegible] नावात अतोन तारतम्यापकर्षवति जलपरमाणुरसे व्यभिचारावकाशः अतएव व
८ स्वाधुस्सस्यत्वाभिभाव्यतावच्छेदकतावधिकापकर्षरूपसामान्यवतो सौरकिरणारंभकतेजःपरमाणुस्पर्शेऽपि न व्यभिचारः व
जुं स्यादिस्पर्शे गुणत्वव्याप्यस्य स्पर्शत्वमाप्यो [redacted] तव्याप्यजात्या सौरकिरणादिस्पर्शे साजात्यविरहात् तदुभयसाधारणजातेः ३
तरस्याप्रामाणिकत्वात् वह्निस्पर्शनिष्ठोष्णत्वव्याप्यजातिविशेषः तत्त्वात् उत्कर्षापकर्षौ चेन्धनविशेषप्रभवा
प्रभववह्निरपि तोप्रामाणिको ता हृणापकर्षरूपतारतम्यस्याभिभाव्यतावच्छेदकत्वमान्यात्सपवे स्वारंभकपर
माणुस्पर्शे व्यभिचारं वारयाप गतिष्क्षितनीया प्रतिबध्यासास्यात्कमरविषयितावच्छेदकत्वं च प्रतिबध्यतावच्छेदकस्वात्मपसा

ग: टी:

१८३ साक्षात्कारकत्वे अतो मधुरत्वादेरप्युत्कटमधुरास्वा[redacted] प्रतिबध्यापकस्य मधुरसास्वादसाक्षात्कारविषयितावच्छेदकत्वपातटस्थितजलपरमाणुरसा
दौ न व्यभिचारः नापि तादृगकारणत्वमिति तत्स्वरूपस्योपाधिना तेनानुमानेन दूषणमिति साध्य[redacted]नावच्छिन्न[redacted]मते गुणात्वस्य साध्यवत्तिमाधुर्यादौ सत्त्वेपि द्रव
त्वमतिप्रसक्तम् तादृशासत्त्वेन वृद्धसाध्यव्यापकत्वासंभवात् साधनावच्छिन्नसाध्यव्यापकत्वाभिधाने तु खोदावुत्कर्षापकर्ष
सत्त्वेपि तस्य सजातीयाभिभावकनाघसत्त्वान्नानैकान्तिकतानुगतसाधनवत्त्वमिति न तत्र विशिष्टसाध्याव्यापकत्वं मतं गुणात्वम
तेसमवेतत्वसाधनाव्यापकत्वे चास्य पक्षेतरतो वेद्याऽपि व्याप्यं व्यापकमुपाधिमाह [redacted]स्त्रोत्रगुणत्वस्य[redacted]श्रोत्रे विशिष्टसाध्या
व्यापकत्वस्य सत्त्वेन श्रोत्रसंयोगादेरस्य साध्याव्यापकत्वाप्रतियोगिरूपभेदविशेषणाद्वात्वरूपपक्षवृत्तेः श्रोत्रमा
त्रसमवेतपरिमाणादिकमपेक्ष्यावर्तेप्रतीतिर्न पक्षमात्रव्यावर्तकतया तूपाधित्वप्रसंगः श्रोत्रपदेनाकाशमेवत्वेवाभि
तेनं तु कर्णावच्छिन्नमाकाशं प्रयोजनाभावात् तेन कर्णावच्छिन्नशब्दे उपाध्यभावस्याभागासिध्या नास्य सत्प्रतिपक्षोन्नापक
त्वानिर्वाहप्रसंगः ध्वनेर्वीपवीपत्वपरानुमानमिति न तत्रोपाधिरूपस्यासाध्याव्यापकत्वे प्रसक्तिः अश्रोत्रगुणत्वस्य सत्त्रा[redacted] राम
त्रतस्येति कश्चिन्मतम्. अश्रोत्रत्वे श्रोत्राग्राह्यत्वे तस्य ध्वनावव्याप्ते साधनावच्छिन्नसाध्यप्रसव्यापकत्वेपि च १८३

[illegible]

[illegible]

धर्मच्छ निमित्तत्वावच्छिन्नसाध्ये [redacted] द्वितीयेऽपि पक्षधर्मावच्छिन्नसाध्यव्यापकत्वमभिरंध्यातः स्वातोच्यमिष्यास्तस्या हस्यप्रामाण्यादेकत्वमापेराधेः अप्रयोजकत्वादिति दूषणं प्रथमेऽन्तर्मिलितोत्कर्षापकर्षरूपे हेतावप्यभिहिते नोभयस्यैकत्र सत्त्वकारणाप्रयोजकमिति सन्निमाप्रयोजकत्वापरीहारात्संकामसंगतिः अन्यथा उपहितोत्कानुगतहेतुपक्षेऽप्युत्कर्षापकर्षयोः पक्षगवहेतुतपामिद्विस्पकारणाप्रयोजकत्वेऽपि प्रत्येकहेतोः स्वाश्रयप्रकारपाधीनत्वंवेउतेनाप्रयोजकत्वतार्ववैङ्गनोत्कर्षकापा असंगतेः कारणाधीनत्वेतिस्वाश्रयोत्साहकसामग्रीविशेषाधीनएवसर्थः पेनस्वाश्रयस्योत्पत्तिरूपसाध्यराहित्येऽप्युत्कर्षापकर्षरूपहेतुमत्वानिर्वाहेपानाप्रयोजकत्वंशंकास्यापीतिभावः अपकर्षश्चेतिचकारोवार्थः समुच्चयार्थकत्वेसमुच्चितस्पकारपाधीनत्वनिपमेनिराकृतेएकतरस्पकारपाधीनत्वशंकापा अनिराकरणादेकतरहेतुत्वशंकाताः [illegible] तः परममहत्तेति अहेतुकरसादिः परिमाणारंभकत्वेनावध्यतेपर्वपिकारणाविनापुरमहत्परिमाणादेर्त्कमत्वेपितारतम्योत्कर्षादिः सजातीयाभिभावकतानवच्छेदकतपासजातीयाभिभावकतावच्छेदकोत्कर्षादेर्हेतोः स्वाश्रयप्रकार

गु॰ टी॰ पप्रयोजकत्वेनैतावतासाध्यसाधननिराकृतंभवतिनव्याप्यतावच्छेदकधर्मादेः कारणानधीनत्वेऽपि तेः विशेषणतावच्छेदकधर्मादेरपिकारणाधी
१७५ नत्वात् अर्थक्रिमसमंजसं [illegible] पूर्वेहेतुमप्रयोजकत्वेऽप्रयोजकत्वाविस्पुत्कमतेनासंगतिरित्याहुः कारणप्रयोज्यमितितथाचप्र
पमहेतोनाप्रयोजकत्वमितिशेषः प्रसे[illegible]साहितितथाचैकैकस्यकारणानधीनत्वेअप[illegible]स्यतथात्वमसृतमितिभावः।
पवपितुभस्यप्रसेकानतिरिक्तत्वेपिप्रसेकाधिकरणतानवच्छेदकत्वावच्छिन्नाधिकरणतानिरूपितप्रसेकाधिकरणतायाः ।।
७३८ धीनतयापि [illegible] तायाः नतथात्वनिर्वाहः तथापिप्रसेकाधिकरणताद्वयस्यकारणानधीनतयाएकत्राहेतुकेंद्रपसत्वेऽभ ४
पत्वाघवच्छिन्नाधिकरणात्वमपितत्रावच्छेदकंतस्यतद्भयव्यापकत्वादितिसामंजस्यात्मकत्वमेवत्राक्यातिसत्व[illegible]विनाशि
त्वरूपमनित्यत्वंत्वावस्यप्रसक्तप्रमाणासिद्धमितिसर्पः नाशस्यविनाशप्रसक्तमसिद्धमित्यानंद्यकांक्षायतत्प्रसक्तस्यानुभवि १०
कत्वमाह[illegible]स्याप्रिश्रोत्रव्यापारस्त्रवयामतोयोगः नतुश्रोत्रसंनिकर्षः श्रोत्रविशेषविशेषणतारूपस्यतस्यनित्यत्वात्तद्ध्वं
समागमावयोरसत्ताभावविरोधितामत्तेगकारेनास्तीतिप्रसक्तस्यापिध्वंसविषयकत्वपातात्त्वामतोनेरस्तंताभावविं ताम
षयकत्वापिएवोपलब्धः गकारतानासत्वेनैवनिर्वाहणोक्ताकारप्रसक्तस्यापिनाशसाधकतावोध्या[illegible]तुविनाशित्वे १७५

स त्वं तत्तिमत्वरूपमनिसत्वे वं प्रसक्तासंभवादिति न तैपापिकाभिमतत्तिद्धिरिसत्त्वरूपविनाशी [illegible] तिमत्वासिद्धेत रभावस्य
भावत्वविशेषितस्य विनाशित्वाभावसाधकत्तयाप्रसक्तप्रमाणा [illegible] पिनविनाशित्वमिति [illegible] सम्भवः अभावत्वसाधकत्व
तिभावग्राहकस्य प्रमाणत्वादिसाशंकां निरस्करणायोपत्तिसाधनमिसप्रामाणु: अयोग्याकाशाधिकरणकनयानन्तरध्वंसमसक्तसं
भवः साशंकां निराकरोति प्रसक्तेति प्रभृति योगिकत्वमेव ध्वंसप्रसक्तता प्रयोजकं न च शब्दध्वंसे अस्त्येवेति कुतो नास्याप्रस
क्तत्वमित्यर्थः अधिकरणाप्रसक्तत्वस्य तत्र तादृषपति [illegible] धर्माभावेति अदृष्टध्वंसेत्यर्थः आपत्तेरिति प्रतियोगिसमवायिन
४३ मंक्षितत्वेन अस्मदादिपत्तस्यत्वरूपे अस्मदादिप्रत्यक्ष [illegible] किंचित्करत्वादित्याशयेनाह [illegible] दिया [illegible] प्राप्यारत्तना [illegible] सापेक्षितं तदावसक्तसामान्य
५ भावेति योगिसमवायिनिर्गंधस्य संभवापि निप्रसक्तत्वं सौरादेः [illegible] रसाभाववतः तद्धिन्नेषाभावयोः आधिकरणाप्रतियोग्युभयप्रस
क्तताया: तत्रतोपगमे अदृष्टध्वंसप्रसक्त्यापत्तिवारणासंभवात्तागोरवेणापि निराकरोति [illegible] भपविनाशि नन्तु नरधिकरणका
भावप्रसक्तेन रधिकरणप्रसक्त्यपरिहेतुरुच्यते तदानेनात्कौरवं अधिकरणोत्तरास्याभावधी हेतुत्वस्य उभयसिद्ध

ప్రత్యక్షఖండే ... తలరాయుపతదన ... ౧౭౫ ...

ग: हः
१७५ त्वात् तत्कारणतायामेव ज्ञानत्वस्य लेप्रसक्तत्वनिवेशोपगमादिति तत आह स्मरतघटेति प्रत्युघटस्य न प्रसक्तं वर्तते अपि तु स्मरणमेव
तत्र घटप्रसक्तं विनापि तत्र भूतले घटत्वसंयोगेन घट इति घटाधिकरणकध्वंसप्रसक्तौ सत्याव्यभिचारादित्यर्थः पदि [redacted] प्र ३
सक्ते इत्युक्तौ न कल्प्यते अपि तु तदभावप्रसक्तेस्तदभावाधिकरण्यां प्रसक्तत्वेन व्यभिचारसंभवे विडपनीताधिकरणाक
रणाभावादि प्रसक्ते व्यभिचारो दुर्वार एवेति भाव प्रतियोगि [redacted] योग्यत्वस्य प्रतियोगिमात्रयोग्यत्वस्यातन्त्रत्वे भावयो
ग्यतापामेवस्थितत्वे तस्य वायुस्पर्शध्वंसस्य ग्राहकत्वे नित्कर्षाभावादित्वित तत्सत्त्वेऽग्राप्यतं तदग्रन्थस्य सत्त्वेन तदग्रन्थघटितत्व
गसंयुक्तविशेषणतारूपग्राहक [redacted] सन्निकर्षाभावादित्यर्थः ननु [redacted] योग्यत्वे पिञ्जलपरमाणोः पृथिवीत्वाभावेन गत्स्यते:
अतो योग्येऽधिकरणे योग्यस्य प्रतियोगिनः अनुपलब्धिरूपायाः योग्या[redacted]नुपलब्धेरभावप्रत्यक्षप्रयोजकतास्वीकरणीयात
याऽऽचाधिकरणायोग्यताग्राह्याभावप्रसक्तेपेक्षिते वेत्याशंक्य योग्याधिकरणे योग्यस्य प्रतियोगिनोऽनुपलब्धिर्न योग्यानुपल
ब्धिः तथा सति पार्थिवादिपरमाणौ महत्त्वाभावस्य महत्त्ववायावुद्भूतरूपाभावस्य प्रत्यक्षं न स्यात् परं तु योग्यानुपलब्धि ताम
रभावग्राहिका अनुपलब्धेर्योग्यता च प्रतियोगिसत्त्वप्रसंजितप्रतियोगिकत्वरूपा पारिभाषिकी तद्वती चानुपलब्धिः क्वचिद १७५

योग्यप्यधिकरणे अकस्मन्वितस्तंभवनीतिसमाधत्ते किंचेति स्वप्रतियोगितावच्छेदकसंबंधेन यद्वत्त्वमितियावत् [illegible]धिकरणे अनुपल
ब्धिविरोधिविषयतया [illegible]
प्रतियोगितावच्छेदकसंबं[illegible]धेन प्रतियोग्युपलंभापादानयोग्यं तस्याभाव इति तत्र तद्धत्वानुपलब्धेरित्यादि तस्य प्रतियोगि
सत्वोपलंभापादनयोग्यतायाः तत्रासत्वे सति प्रतियोग्यनुपलंभव्याप्यत्ववास्तवमतो व्याप्तिभ्रमे पार्थिवजलपरमाणौ पृथिवीत्वस्य पृ
थिवीत्वोपलंभापादकत्वेपि न तत्र तदभावप्रसक्त्यभावः योग्यजलादावपि पृथिवीसम्बन्धविशेषणतावैशिष्ट्यावच्छिन्नस्य न
पृथिवीत्वोपलंभापादकत्वसंभवात् इंद्रियसंनिकर्ष[illegible]स्यापाद्यमणुरूपापाद्यमुच्यते तत्परिहितायाश्च पृथिव्यांत व्यभिचारात् अत्र
इंद्रियसंयोगमहत्वोद्भूतरूप[illegible]पविशिष्टस्य तत्त्वस्य तदुपलंभापादकत्वेन योग्यानुपलब्धिर्निर्वाच्या तत्र पृथिवीत्वाभावप्रसक्त्युपपा
दनीयतयाच जलपरमाणावपि ज्ञानेन पृथिवीत्वेन तदुपलंभापादनसंभवात् तत्रापि तदभावप्रसक्त्यापत्तिः स्वंपार्थिवा
णुभिन्नत्वजलपरमाणौ [illegible]घयान्यतरत्वादिविशिष्टेनापि पृथिवीत्वेन जलपरमाणौ तदुपलंभापादनसंभवादित्यसंगोऽदृ वा
रद [illegible]त दधिकरणावृत्तिनाप्रतियोग्यन्यांशेकिञ्च विशेषणतावच्छिन्नप्रतियोगिसत्वापाद[illegible]ककास्सेत्तियोग्यप्रति

[illegible]

ग॰ ग्रि॰ १७६ योगिकत्वरूपस्य प्रतियोगिक[illegible]धिकरणप्रतियोग्यनुपलंभस्यानधिकरणाभावग्राहकत्वेनातिप्रसंगानवकाशात् महत्वादिविशेष
णस्य जलपरमाणावाश्रवत्वे पार्थिवाणुभेदादेः पृथिवीत्वाद्यग्राहकत्वात्तदवच्छिन्नस्य प्रतियोगिनस्तदुप लंभापादकत्वस्य तदधि
करणाविषयकाभाव प्रत्यक्षप्रयोजकयोग्यानुपलब्धि निर्वाहकत्वात् प्रतियोगितावच्छेदकभिन्नत्वेन तादृशाविशेषणविशेषणी
भूतेन घटत्व घटविशिष्टत्वाद्यवच्छिन्नाभावप्रत्यक्षविषयाधिकरणावृत्तिनाप्रतियोग्यग्राहके पात्र घटत्वेनैव घटादिरूप प्रतियोगिता
वच्छेदकात्मक विशेषणाविशिष्टस्यैव प्रतियोगिनो विशिष्टप्रतियोग्युपलंभापादकत्वेऽपि न तादृशाधिकरणेतरत्वाभावप्रत्यक्षा
नुपपत्तिः यत्राधिकरणे एकावच्छेदेनेन्द्रियालोकसंयोगोऽन्यावच्छेदेन चा [illegible] वृत्तिघटकपि संयोगादिरूप प्रतियोगी वर्तते तत्
[illegible] त्राधिकरणे समानाधिकरणपसंबंधेनेन्द्रियालोकसंयोग्युपलंभापादकत्वेनिराबाधमेव [illegible] वं तादृशाप्रतियोगिसत्त्वापादका [illegible]
पतिगर्भयोग्यानुपलब्धिवत्त्वाद्यन्यावच्छेदेनालोकसंयोगवति भूतले तदन्यभागावच्छेदेनाभावग्रहप्रसंगात्। [illegible] तदवच्छे
दकावच्छिन्नतदधिकरणाधर्मिकाभावग्रहे तदवच्छिन्नतदधिकरणावृत्तिविशेषणानवच्छिन्नप्रतियोगिसत्त्वप्रसंजितप्रति राम
योगिप्रयोग्यानुपलब्धिहेतुत्वात् उक्तस्थले चापादकविशेषणस्यालोकसंयोगस्य परभागावच्छेदेनाभावग्रह आपाद्यते तत्र व १७६

[illegible]

धिकरणाद्वृत्तिता [illegible]न्यपरमाणावाद्रिमहत्त्वसमानाधिकरण्याद्रूपादिव्यक्तीनामभावग्रहे दुर्वाररावप्रसावृत्तिमहत्त्वविशेषणानवच्छि
४ न्नेनापितत्द्रूपादिव्याक्तिमत्वेनैतदुपलंभापादनसंभवात् [illegible]महत्त्वादिविशिष्टतद्रूपवत उपलंभव्याप्तिग्रहो तु शक्यते तादृशस्य
प्रतियोगिसत्त्वे नैतदनुपलंभसामग्र्याः कार्यास्तीतिप्रयोजकत्वं भ[illegible]ततादृशप्रतियोगिसत्त्वे तदुपलंभकसामग्रीसत्त्वाद्यनु
कूलतर्कसंभवात् इति [illegible]व्याप्यग्रहेपि वास्तवव्याप्तिसत्त्वेनापत्तियोग्यतापा अक्षतत्वात् यत्र वास्तविकी उपलंभव्या ३
४६ प्तिस्तत्राभावस्योपलंभव्याप्यभावाव्यापकतया उपलंभाव्याप्यत्वेन तत्राभावस्यैवानन्तआपत्तिसंभवेन व्याप्तिग्राहकतर्कसो
लभ्यादिति [illegible] पघटकारणसमुदायसत्त्वे प्रतियोगिसत्त्वे अवश्यमुपलंभः तत्तत्कारणविशिष्टत्वमेवतद[illegible]धिकरणनिष्ठ
प्रतियोग्यनुपलंभस्य प्रतियोगिसत्त्वविरोधित्वं परमाणौ तत्तद्[illegible]पानुपलंभस्य न तत्कारणात्मतमहत्त्वासमवहित ४
त्वान्न तत्र तदभावग्रह[illegible]प्रतियोगितव्याप्येन रसाचाधीयोग्यानुपल ब्धेरेव पर्यवस्यादिति [illegible]का सूतिः तस्याए ४०
४ वयोग्यानुपलब्धेर्मण्यिकतानां तत्तरेणाक प्यनात [illegible]स्वाचापि योग्यानुपलंभविरहेणामीमांसकानां गकारयभा
वप्रसक्तेः निराकरणानवलम्ब्यतेतरसत्त्वेपि मयिकारीययोग्यानुपलब्धिसंभवादित्याशंका मिम्मैरुक्तरूपविरोधोहीत्या

ग:टी: दिना मणिकारेण योग्यानुपलब्धेरन्यापरयोग्यानुपलब्धिपर्यवसानमुक्तं अ प्रतियोगिसत्त्वविरहमात्रप्रयोज्याधिकरणताकत्वमेवो शब्द°
१७७ न विरोधित्वं परमाणौ पृथिवीत्वाद्यनुपलंभवत्वे महत्त्वादिविरहप्रयोज्यमपीति न प्रयोग्यसत्त्वमात्रप्रयुक्तमतो नातिप्रसंगः
तन्मात्रप्रयोज्यत्वं च तत्तत्प्रयोज्यत्वं तत उभयवृत्तित्वं अतो महत्त्वादौ घटाद्यनुपलब्धिमत्त्वस्य घटसत्ताधीनघटेन्द्रियसन्निकर्षविरहप्र
३०२४ योज्यत्वेऽपि न तत्र तदनुपलब्धेर्योग्यताहानिः योग्यानुपलंभस्य प्रतियोगिविशेषनियंत्रिततया जलपरमाण्वादिधर्मि
कपृथिवीत्वाभावादिसत्त्वाप्रसिद्ध्या तदधिकरणकतत्प्रतियोग्यनुपलब्धिहेतुताघटकत्वनासंभवेन च योग्यानुपलब्धि रूप
कारणविरहस्य तत्र तदभावप्रसक्त्यापत्तिवारकत्वासंभवः अन्यकार्यकारणविरहस्यान्यकार्यविरहाप्रयोजकतया प्रसि
द्धयोग्यानुपलब्ध्यंतरविरहस्याकिंचित्करत्वादिति अधिकरणविशेषमनेन तदभाव्यविषयताविशेषसंबंधेन पृ
३ थिवीत्वाद्यभावप्रसक्तेः पृथिवीत्वाद्विरहमात्रप्रयोज्याधिकरणतासंबंधेन पृथिवीत्वाद्युपलब्धिविषयताविरहस्य स्थू
लजलादिधर्मिकतदभावप्रसक्तिस्थलेऽक्षुण्णत्वात्परमाणौ तादृशाधिकरणतासंबंधावच्छिन्नपृथिवीत्वाद्यनु
५० पलंभाभावस्य विषयतया तत्साक्षात्कारोपलंभस्याभावनिर्वाहकत्वादिति तत योग्यानुपलब्धेर्हेतुत्वादेव इति एम
१।०।०

ईदृशयोग्यानुपलब्धिविरहादिति विशेषः। योग्ये अधिकरणे प्रतियोग्यनुपलब्धेर्योग्यानुपलब्धित्वेप्येतन्निर्वाहादाह [redacted]
पा[redacted]। उक्तरूपाभावः निरुक्तयोग्यानुपलब्धेस्तत्र सत्त्वादिति शेषः अन्यथा यथा॰ तयोग्यानुप
लब्धेस्तत्रासत्त्वेन तत्स्तूपपत्तेरिति भावः प्रकृते तत्सत्त्वेऽपि पति। [redacted] स्तिचे [redacted] ता। दृशी योग्यानुपलब्धिः। [redacted] ति ७
[redacted] शब्दस्येत्यर्थः। तत्र शब्दस्य सत्त्वे [redacted] कर्णावच्छेदेनेति शेषः। [redacted] वधाने सति श्रोत्रमनोयो[redacted] सत्तिप्रतीतिप्रसंगो[redacted] सा सा ३
८ [redacted] त्कारनियमात् शब्दत्वे न तदुपलंभापादनसंभवादिति शेषः। [redacted] वा समवधाने च सन्नंतर[redacted] मुलंभनियमे नेति फरणी ५
पाम नीतिप्रसंगादित्यस्य तत्सत्त्वेन तदुपलंभापत्तिसंभवादित्यर्थः अधिकरणस्याकाशस्यायोग्यतया तद्विषय[redacted] यीत्राभा थि
वप्रतीतिर्भविष्यति तादृशी चाभावधीर्नास्तीति कथं शब्दनाशः प्रत्यक्षः स्यादित्याशंकते। [redacted] धिकरणे [redacted]। अधिकरणानुपरक्ता
भावप्रत्यक्षं न संभवतीत्यर्थः। आकाशरूपाधिकरणस्यायोग्यत्वेपि [redacted] पनीपुततद्विशेषणाकाभावधीर्भवतीत्याशयः आहत्विति
:४ [redacted] तस्मादनिरूपित [redacted] तदधिकरणोपरागेणो वध्वंसः प्रागभावश्च साक्षात्क्रियत इत्यर्थः। यत एवाभावनिरूपणे अधि ६
करणस्य प्रामाणिकत्वमपेक्षितं न तु साक्षात्क्रियमाणत्वं अत एव प्राचीनैरपि प्रतियोग्यधिकरणयोः प्रामाणिकत्वमेवाभा

[illegible]

[illegible]

गः दाः निरूपणेतत्र मुक्तमित्याशङ्कते नेति [illegible] प्रामाणिकाभ्यां [illegible] सासाक्षिय मापालमेवतत्र सत्वमितिकथ न्तुपष्ठं म इतिवा [illegible] अभावप्रस
१७८ त्यक्षायां प्रतियोगिनः [illegible] कार नियमस्येकेनाप्यनुपगमात [illegible] द्व्याधिकरणकाभावप्रसक्ते इन्द्रियसंयुक्तविशे [illegible] णतापा हेतु
४ ताहक्का शारूपाधिकरणांश्चात्रापिच नत्संयोगविरहात कथं तदधिकरणकाभावप्रसक्तमितिसत्तआह [illegible] व्याभावस्य [illegible] तत्व विशेष
२०७ णतारूपसासात्संबंधेनैव [illegible] पसन्निकर्षत्व [illegible] त्रसंबंधत्वात [illegible] सन्निकर्षापेक्षा नाश्रयेण्यात्र संयोगापेक्षा तयावस्त
विशेषणतया इन्द्रियाग्रमात्राभावप्रत्यक्षेऽपि इन्द्रियसंयोगाप्रसिद्विशेषणतानाहि [illegible] नतु शब्दाभावप्रत्यक्षे तत्संसृष्टप विशेषणतैयव
त्र हारितिभावं श्रोत्रविशेषणतानाम ग्राहिका इन्द्रियविशेषणतान्वस्तु विशेषणतावदितिशब्दाभावस्यश्रोत्रवि
शेषणतारूपपक्षे फलवलेनयोग्यत्वस्यकल्पनीयतया [illegible] धनार्थपकत्वस्य च न्यन इति भावः [illegible] पिफलेविवदमानस्यपर
स्पतयोग्यत्वेपि विवादसंभवः [illegible] पिअतुकूलतर्क [illegible] नेसंदिग्धोपाधित्वं दुर्वारमेत्याशयः [illegible] सहचारदर्शी ३
नमात्रेणाव्याप्तिसिद्धे [illegible] रूपादेः [illegible] संयुक्तसमवायेन संयुक्तसमवायमात्रेण [illegible] हणदर्शनात् [illegible] संयुक्तसमवायातिरि गम
क्तेन्द्रियसंबधाग्राह्यत्वदर्शनात [illegible] समवायेन शब्दग्रहस्याग [illegible] शब्दादिपसंयुक्तसमवायातिरिक्तेन्द्रियसंबंधाग्राह्यः गु १७८

[illegible]

[illegible]

णत्वादप्रवृत्तिरिति अनुमानात्तत्रोत्रसमवायेऽशब्दत्वस्यानुपपत्तिरित्यर्थः इत्यनौस्तुत एवांगकरोन्नास्ति इत्यादेः गकारस्यानुपलंभविषयक
त्वे उपपत्तेर्न शब्दध्वंसविषयकत्वमिति समाधत्ते सत्त एवेति शब्दध्वंसविषयकत्वे किंबाधकमित्याकांक्षायामाह व्याप्येत
रेति। तस्य स्वत्वनुपलंभप्रतियोगिघटाभावे पि प्रतियोग्युपलंभकसन्निकर्षादिसत्वात् तत्र पृथिवीत्वाद्यनुपलब्धेर्योग्यताविर
౩ पाय तदुपलंभकेसाकल्यविशेषणा तथासंतत्र न इत्यादिः समवधानाभावान्नसकलपृथिवीत्वाद्युपलंभकसमवधानरूपायाः पृ
थिवीत्वाद्यनुपलब्धेर्योग्यतायाः प्रसंगः प्रतियोगिप्रकारकसाक्षात्कारज [illegible]
विरप्यसत्वेन उपलंभकतावच्छेदकायावंतो धर्माः प्रत्येकंतदवच्छिन्नसमवधानेऽवश्यपणीयरूपमहत्वादिरपित
त्प्रकारकाधिकरणप्रसक्ते तु तयातत्समवधानरूपगगनरूपवत्सरमहितस्याभावप्रसक्त्यानुपपत्तिरिति प्रतियोगीतरत्वत
दुपलंभकविशेषणाउपलंभकतावच्छेदके प्रतियोग्यवृत्तित्वविशेषणापर्यवसितारूपमहत्वादिप्रतियोगिग्राहकचक्षुःसंयुक्त
౪ समवायादेर्गगनपरमाण्वादावसत्वात्तस्यैवानुपपत्तिरिति प्रतियोगिव्याप्येतरत्वमुपलंभकविशेषणाउपलंभकतावच्छेदके त
द्वृत्तीतरत्वविशेषणापर्यवसिताप[illegible]प्रतियोगिनिष्ठकिंचित [illegible] निकर्षादेर्नयत्तियोगिनोदेशिकीव्याप्तिर्वप्युधि

[illegible]

ग॰टी॰ १७९

कारणतानाविघटरूपाद्यभावप्रतियोगिनां पृथिवीत्वाद्यभावप्रतियोगिनां च कालिकी व्याप्तिः सर्वत्रैव तत्त्वात् ...न्तत्वव्याप्यपदस

साधारण्यात्तदुप लंभकपरं। असाधारण्यत्वं प्रतियोगिविषयतानिरूपितधर्मिविषयताप्रयोजकत्वं तेनात्मनः प्रसक्तीनां साधार

२ णोपलंभकानामभावप्रत्यक्षविषयमत्तत्वादिरूपधर्मिष्ठत्वासत्त्वेऽपि न क्षतिः तेषां मत्तलाघप्रत्यासन्नतया हेतुमत्तानां तद्वि

षविषयत्वाप्रयोजकत्वरूपासाधारण्यसत्त्वात् तथा च प्रतियोगीतरनिरुक्तधर्मिविषयताप्रयोजकसकलप्रतियोग्यु

पलंभकारणसमवधानमनुपलब्धेर्योग्यतेति पलितम्। प्रकृते [redacted] लेपावदुपलंभकसमवधानमुपपादयति प्रतियो

ग्युपलंभके...। एतच्चापध्यामु नाभिप्रायं यतोऽभिनं व्यंजकवायोर्धर्मिविषयतायामप्रयोजकत्वेन नि[redacted]रुक्तयावत्कारणानं

तर्गतत्वात् न तु नास्तीति तेनोपलभ्यत इत्यर्थकत्वसंभवेऽपि विनष्ट इतिप्रतीतेः ध्वंसो ...कारणीभूतयोग्यानुपल

ब्धिबाधेन सापलपनीया वायोर्व्यंजकत्वेनाभ्युपगम्यमानस्यानुभवसिद्धप्रतीतेरपलापायोगाद्वायो[redacted]र्व्यंजकतास्वीकारसे

वोऽचत... दित्याशंक्य विनाशप्रत्यक्षस्य सोपाधिकत्वेन नित्यत्वाभावान्नाहि...नष्टप्रतीतिरपी...। व्यर्थेषु विनाशप्रतियोगि

विषयिणी प्रत्यक्षरूपापि प्रतीतिरित्यर्थः। ...व्यंजकवायुस्पर्शध्वंसोपाधिके...। वर्णाव्यंजकोऽपि वर्णास्पष्टोक्तो वायुस्तदीयस्पर्शो १७९

[illegible]

ध्वंसरूपोपाधिप्रतियोगित्वविषयिरोपवैसर्थं । ध्वंसस्योपाधित्वे तत्रिकर्षघटकीभूतप्रतियोगिस्वभासकतयास्पर्शो ध्वंसस्याक्षेत्रायोगपत्वेन
वर्णो कथं तत्प्रतियोगित्वप्रतीतिरितिशंकानिराकर्तुं स्वर्णादियोपनीते ति ध्वंसविशेषणो । तदर्थमत्वाच्च प्रत्यक्षेऽपनीतत्वात् [redacted]
उपनीतभानरूपध्वंसप्रतियोगित्वारोपस्वीकारेऽस्मि माया ध्वंसांतरप्रतियोगि पसंभवाखंतकवापुस्पर्शो ध्वंसपर्यन्ता नुधाव
नमफले [redacted] तथापि पनीतभानाभावात् असंसर्गाग्रहसहितत्वान च्यपस्यैवारोपनया ध्वंसप्रतीतौ सा साक्षात्कारित्वग्रहानुरोधे
नताहृशा ध्वंसप्रतियोगित्वारोपस्य स्वीकर्तव्यात् ध्वंसांतरस्मरणे सा साक्षात्कारित्वग्रहासंभवात् । स्पर्शो ध्वंसविषयकत्वाचे
आरोपांतर्गते ततु ग्रहसंभवात् [redacted] अत्र किंचिन्निगमकमिति व्याप्यस्कतापक्षे विनिष्ठप्रतीते रुक्तप्रपासमंतरयौवोपप
तेःतत्सस्पर्शपरित्यागे किंवीजमिसर्थः [redacted] मिहानेमि वृ [redacted] प्रमत्रस्य विनिगमकमितिसंवध्यते अप्रतीतनाशाविनष्ट घ
टविषमानघटाभेदप्रसयस्पकयन्विद्वत्पत्तेराहा [redacted] ध्वंसप्रतीत्समंनंतरमिति । प्रकृते ध्वंसप्रतीत्यमित्यर्थः [redacted] आनुभविक
त्वात विशेषइत्यभावः । [redacted] त्वेति ईश्वानारं [redacted] त्वादिविरुद्धधर्म योगत्वादिसामानाधिकरण्यावगाहि प्रतीती नामिसर्थः । [redacted]
[redacted] रहानी गकारो नास्ति विनष्टः कोऽलोहलङ्कसादिप्रसपानान्वेस पिद्र घव्यम । [redacted] मत्व कल्पनं [redacted] वाधित्तामे स्व

ग.टी० गाहित्वकस्यनम अतएवेत गांपस्पष्ट पाति [illegible] स्त्विति [illegible] मे दनिप तो त्कर्षापक र्षविन्न विद्यमान प्रतीति पु [illegible] नी [illegible] विद्यमाना
१८०तु स्वपि [illegible] भेदप्रसमित्तानाम तेऽकारापमेदप्रतीते सायाच तारत्वमन्त्वादिरूप विरुद्धधर्मप्रतीतीनां सास्त त्वं धावगाहित्वे त
प्रतीतिस्तत्वे विरोधिनिरूपसत्वेनाभेदप्रसये पिं भ्रमरूपोत्पिनस्यादिति तादृशप्रतीतीनां परस्तं वं धावगाहित्वे भवस्वीकरणीयं तथा ८००
चाविरोधेनाभेदप्रत्यय प्रमात्वेपितत्प्रतीतीनां भ्रमात्वापप [illegible] त्यागकस्यहीनामभेदसिद्धिर्निष्प्रत्यूहैं वतितेषां नि [illegible] त्वमितिभाव ७६
नैयायिकःशंकेते [illegible] तो [illegible] पलसाध्य [illegible] प्रपत्तनयोस्वारस्य [illegible] वकृप्तपवलस्य कण्ठाघभिघातेना [illegible] दृ तयान्त्रा
दकारपात्वेनतत्कार्यत्वस्याघनेवाधात [illegible] स्वमतेभगवत्वत्वस्य शास्त्रकारस्यातपानवाधाव कात्वगरतिवा [illegible] रातत्त्वप्रप
२० ७६ त्वसाध्य स्वैवसाधनीयत्वात् अन्य [illegible] देनौत दनन्तरमेवेस स्वैवप प्योगं [illegible] पोपदनमिवं गत्वेसतिपदनंतरमेवोपलभ्यमा ७६
नस्स तत्तन्यदृति सामान्य तोव्या तौपदनंत्तरमेवेसत्तुपादानंदउघनमिव्याप्यो पलभ्यमानेच परासेदशादिजन्यत्वाभावे ७६
न व्यभिचारस्यादिति तदुपादानसामर्थ्यकामितिवाच्यमासामान्यव्या [illegible] रेपिपदनंतरभिसादोपव्यतिरेकप्रयुक्तव्यतिरेकप्र ४।ाम
तिपोगपुपलमकत्वरूपेपत्सेदनभ्व [illegible] पल [illegible] कार्याभावप्रयोजक [illegible] तिरेकाप्रतियोगिनउपादानासंभवेनवत्तत्रप १८०

लस्यैवोपादेयत्तयासिद्धेः। यस्य तादृशप्रयत्नजन्यत्वस्य बाधेन प्रयोज्यतायाः साध्यनिवेशासम्भवरूपकत्वात् हेतौ तत्सद्धे प्रयत्नपरामर्शीकं
व्याप्तिर्विशेषणतस्साम्मान्यतोऽग्नात्प्याप्तस्तं तोपादानास्त्रयत्नानन्तरमुपलभ्यमानस्य प्रयत्नाग[redacted]भिव्यंजपघटत्वादेस्तत्र साध्यत्वेपि न व्यभिचा
रः। [redacted]न्याप्यमते विषयीभूतवर्णद्वारा वर्णाभिव्यंजकं प्रयत्नप्रयोज्यतयास्वमते पि वर्णे प्रयत्नानभिव्यापत्तासिद्धेः। यदि च प्रयत्नजन्य
साक्षात्कारविषयत्वं तदर्थः। वर्णसाक्षात्कारे वर्णोत्पादकस्य प्रयत्नस्यान्यथासिद्धतया जनकत्वे न[redacted]त इति सिद्धिरित्युच्यते तदा[redacted]सत्त्वे
तेन घटत्वादौ व्यभिचारो न वर्ण्यते घटत्वाद्यभिव्यंजकेन्द्रियसंनिधापकस्य द्रष्टुः परम्पराप्रयत्नस्यान्यथासिद्धत्वात् तत्रापि तद्
त्नसत्त्वात्। [redacted]स्याद्वारकप्रयत्नप्रयोज्यसाक्षात्कारविषयत्वस्य तदर्थत्वे तथा[redacted]स्व[redacted]तोऽसिद्धिः स्वमते वर्णस्य
स्वरूपद्वारैव तत्प्रयत्नस्य प्रयोजकतया स्वपदेन वर्णोपादानासंभवेन घटत्वादेरेवोपादेयतया तज्जन्यत्वस्य वर्णेऽपि सत्
त्वात्। [redacted] घटत्वादिकमपि तादृशं [redacted] तद्वारकत्वाप्रसिद्ध्या तद्द्वारकाप्रसिद्धेरिति तादृशांशस्वजन्यमेव तज्जन्यत्वं च घ
टत्वादौ व्यभिचारीति वा[redacted]प तस्य द्वारकत्वं न द्वारकान्यत्वमपि तु स्वप्रदीपद्वारभिन्नं तत्त्वमेवेति निष्पादितादृशास्व
पदेनोपादानसंभवात् अनभिव्यंजकेन्द्रियगगनादेः प्रयत्नधियैवोपलभ्यमाने प्रयत्नासाध्ये घनगर्जितादौ सामान्य

౧ శేషప్రయుక్తవృత్తిరేకప్రతియోగ్యంశ)ఫలంత్వరత్వలాభ దంత్యఘ్నగ్రత్వాదాయపదార్థత్వవిశిష్టఫలసత్త్వరత్వం పూర్వః శ్వరవివి ౧

౧౩౦౪ ६०

ग:६ टी: सोऽर्थ ज्ञाने घभिव्यंजेपेतरसाधेपदारोव व्यभिचारेणापविशेष्यस्त्वेतदनेतरभिसंतरमेवकारप्रयोगेन तच्चतेऽपदस्येन्द्रियसंबंधानुकूलमप्पलाभिव्यं

१२१ ज्पत्वेपिदेववशेन मतं तद्विनैव पत्रपदेरिन्द्रियसंबंधस्तस्यैव विशेषव्याख्यारूपत्वे दृष्टान्तता सामान्यव्याप्तौ तु कुविंदप्रयत्नं तुरीवेमादिकं वा

हाप परसामान्यस्यैव दृष्टान्ततां संभवः । तदभिव्यंपचतेदेवप्रसिद्धस्य सर्वलोकोपेरस्य वस्यहेतुत्वात् वर्णाभिसत्तावादिभिवेशोऽसारक

त्वेनाभिमतप्रयत्नस्यैव वर्णाभिव्यक्तिप्रयोजकत्वोपगमात् स संतदत्नस्य तन्मते सिद्धिरतस्तत्सिद्धेपप्रयत्नस्य तदभिव्यंजकतां

निराकरोति । अभिव्यंजकत्वं हीति साक्षादनभिव्यंजकस्य प्रयत्नस्येत्यादि । अभिव्यंजकत्वं अभिव्यक्तिप्रयोजकत्वं इन्द्रि

पु३७० पसंबंधकापनायनापकत्वा[redacted] विषयें[redacted] द्रियसंबंधप्रयोजकतत्प्रतिबंधकव्यवधानविरहसंपादकत्वादिस्यर्थः

इन्द्रियसंनिधापकत्वा[redacted] प्रतिबंधकाभावमद्धीकसविषयेन्द्रिय ______ संबंधसंपादकत्वादित्यर्थः दृष्टमितिशेषः प्र

घमेदृष्टान्तमाह[redacted] तरसारयोनेति । [redacted] रिन्द्रियप्रेरणादिना वेतिशेषः । अतो न द्वितीयप्रयोगदृष्टान्तदर्शनेन तस्य

न ता[redacted] दीनां[redacted] कुघातहितानां नारन्तरितानां मुखावस्थितानां पदादीनां[redacted] भिव्यंजकत्वप्रयत्नस्य सनुघस्यते[redacted] तार तामं

शाठभपविधमभिव्यंजकत्वं[redacted] विषयेनिसमवेतत्वेन वर्णानां सर्वदेवश्रोत्रसमवायपरूपसंनिकर्षो[redacted] पत्वेन आ १२१

३७ गै।

१९०/२०१ क्र० ५ २९३/२०१८

वर्णेन्द्रियसन्निकर्षविरोधिव्यवधायकेन आवरणमप्रतीयैव सन्निकर्षसंपादनेन तदभावात् तदपसारणस्य तस्य वाय्वादिभिर्व्यञ्जनेनोपल
ब्धत्वासंभवात् ... करीति चेन्न उपलस्य वर्णाभिव्यञ्जकत्वेपि वर्णाभिव्यञ्जकवायुविशेष प्रेरणयाश्रोत्रेन्द्रियसंयोगरूप ५
३ सहकारिसमवधानेन तस्यात्रभिव्यञ्जकत्वं दुर्वारमिति क्वान्तराकरोतीति ... श्रोत्रसहकारिसमवधानेन इन्द्रियसंस्कारकस्य
इन्द्रियविषयग्राहकसंयोगविशेषरूपसहकारिसमवधानसंपादकस्य ... युगपदेवेन्द्रियसन्निकृष्टयोग्यपावद्विषयो
पलम्भकस्य सहकारिसमवधानस्य संपादकत्वमपि संभव: ... वायुरपि प्रपलम्भेरितो वर्णाभिव्यञ्जकवायुरपि ... युगपदेवोप
लब्धव्यस्य संवेधामि सर्व: ... संपादयेत तावता किमित्यत आह तथा ... सर्वेषां स्रोपलब्धि: स्यादिति ... कारणैक
वर्णाभिव्यक्तिकालेपि स्वकारणभूतपलम्भकसहकारिवायुसंयोगसमवधाननियमेन विषयतत्सन्निकर्षसत्त्वे न च स्वकारणे
नां सर्वेषामुपलब्धि: स्यादिति समर्थ: । तथा चायं दोषस्य पदे नुपलब्धिस्तदा श्रोत्रेत स्वभावं ... १
... वतदनुपलब्धिनिर्वाहकं उग्रं तत्प्यर ८
सविचार ... वतदनित्यत्वं प्रपलस्यापि तत्तदूपो विषयद्वारैव तदभिव्यञ्जकत्वमिति ... दलपाटिने हेतुरपिना

सिद्ध इतिभावः। एतादृशं निस त्व. बाधकं मान्वीन नैयायिकाभ्नां संवादमाहा। समक ... ति। मकृतिस्य प्रकाशोपदिसनेन संबंधः सं ... व
१८२ योभि व्यंजक वायुसंयोगसमवहितेन ... सहकारित ... मवहितमपि इन्द्रियविषयस्व भांत एकस्यैव ग्राहक मित्याशंकां निराक
रोति ... घट इत्यादि ... नार्थमपीत्यर्थः। ... संनिकर्षादिमिनेव ... इति नहीत्यर्थः। बुभुत्सितावुभुत्सितत्व विशेषविषय
रि विषयाणां न ग्रह नियमः। तदा तु तदा ... विशेष रहितानामिति सर्वपि तु घटापेक्षयाप्यनेक कारणसति ... समत्वापि
कारणागन्तारेता विभिन्नजातीय वर्णाञ्जननेकं ... स्थानवायुसंयोगविशेषादिरूपसहकारवैचित्र्यणा विचित्रा तासामग्री
णामनियमात् तथा मन्यते अभिव्यक्तिसामग्र्या एव विजातीयवायुसंयोगघटितत्वेनैव चित्रादेकवर्णाभिव्यक्तिसामग्र्यम ... ४४
[illegible] वर्णाभिव्यक्तिसामग्र्यनियमेन न युगपत्स
वेशब्दोपाधिरित्याशंकते अपेति। कार्याभिव्यक्तिभिन्नजातीयकार्येष्वेव प्रति नियतं जनकं ... कारादिविभिन्नाभिव्यक्तिरूपका ४७
पै [illegible] विभिन्नसामग्रीजन्यत्वमित्यर्थः। तथाच विषयमद्वारीकृत्यैव वायुप्रेरणानविलसपाततत्त्वपाद ... रम
राप्रयत्नस्य कादिव्यंजकतयोक्तप्रयत्नसाध्यत्वसाधकहेतुरसिद्ध एवेति भावः। नैयायिकं प्रति नियातव्यंजकव्यंग्यत्वमेवकका

१२२   २२   २३   १२१

रहीनोत्तरभावसाध्यकानुमानेनतिराकरोतिकेचित्तुक्यां [illegible] ककाररवकाराद्यद्दस्यर्थः अत्रप्रतिनियतव्यंजकव्यंग्यत्वाभावःखकाराद्य
व्यंजकव्यंग्यत्वाभावरूपः ककारादेर्नसाध्यःएकत्वपरिमाणयोर्दृष्टान्तयोःसेनमनापाररणीपापात्मावच्छेदेनपक्षसमानेदेशत्वेसति
समानेद्रियग्राह्यत्वेपत्तेत्तरव्यंजकाव्याप्यमितिसामान्यव्याप्तौएकत्वसमानदेशौकपधकत्वेएकत्वाव्यंजकावधिद्दानव्यप्यभिचारा
तरतिककाररवकाराद्रूपपरस्परसमानदेशत्वेसतिद्रव्यादिर्नपारस्पर्शसापद्यघटसन्ययंतान्यत्वसाध्यमितिमत्त्वएवव्यक्तौभविष्यति
परस्परव्यंजकव्यंग्यत्वरूपमित्यस्य वस्त्वाव्यंजकव्याप्यघटत्वतद्व्यंजकव्यंग्यत्वतस्मपमित्यर्थः।ककारादेःपरस्परव्यभिचारीसन्निक
र्षविशेषादिरूपव्यंजकव्यंग्यत्वरूपककारादेःकत्वादिनाभेदासत्वेकिंतत्तद्रूपत्वावच्छिन्नभेदसत्वान्नबाधःकारेप्रत्येककत्वाद्यो
देत्वावच्छिन्नभेदसत्त्वेपिकत्वाभपत्वादिरूपपक्षतावच्छेदकावच्छेदेनापक्षाश्रयव्यंजकव्यंग्यत्वतस्मपत्वावच्छिन्नभेदेनानुमत
इतिनसिद्धसाधनावकाशः।[illegible]व अवयवसंयोगावयवघातमि[illegible]व्यंजकव्यंग्ययोरपिप्रत्येकाद्वित्वेनभेदसत्वाद्व्यभिचारानक
[illegible]शारेसकावच्छेदकावच्छेदेनेतिहेतुविशेषणस्यैवपथ्यमितिवा[illegible]मासत्त्विग्यरामर्शोप्रमानुमितिमन
शीकुर्वताप्राचामनेऽभयत्वादिसामान्येनकुट्टपकुप्रत्वाघुभयत्रपक्षतावच्छेदकेन[illegible]घाटपोभयत्वा

ग॰टी॰ वच्छिन्नेद्रव्यगुणोभयत्वावच्छिन्नभेदसिद्धिर्वारणा तावच्छेदकताख्यापकसाध्याधिकरणतावच्छेदकताकत्वरूपव्याप्तेरेव पक्षतावच्छेदकाव
१८३ च्छेदेन साध्यानुमितौ पोषकतायां वाच्यत्वात् पाउक्त विवेकोषणनिवेशे अवयवसंयोगावयव्याद्युभयत्वस्य समानदेशेऽपि
य[illegible]त्वरूपहेत्वधिकरणतावच्छेद[illegible]साध्याधिकरणतानवच्छेदकत्वात् उकव्याप्तिभंगप्रसंगेन विशेषणतार्थक्यात् ककारादे
व्यंजकव्यंग्यत्वककारादिकत्वविशिष्टस्य खकारादिव्यंजकव्यंग्यत्वस्य तदुभयस्यैव वाभावः खकारादिसमानदेशातेन
सहिततत्समानेन्द्रियग्राह्यत्वेन हेतुना साधनीयः यत्समानदेशत्वं तत्समानेन्द्रियग्राह्यत्वं तत्व्यंजकव्यंग्यत्वकत्वसत्तितव्यंज
कव्यंग्यत्वस्य तदुभयस्यैव वाभाववत्तय[illegible]घटैकत्वसमानदेशत्वघटितहेत्वाश्रयः स्याद्व्यंग्यपदस्वतरं द्रव्यादिशब्दा
दिवादन्यघटपरिमाणविपरीतघटैकत्ववारितिसामान्यमुखीव्याप्तिरित्यपि कश्चित् एतन्मते एकत्वपरिमाणयोरेकस्य स्पृष्टान्त
त्वसंभवेऽपि एकमात्रेऽपि च अपरस्य[illegible]रष्टान्तमिति सूचयितुं द्वयोर्दृष्टान्तत्वं पोपन्यासः एवं मते तु उभयत्वावच्छिन्नस्य दृष्टान्त
त्वात् पेति वोध्यम् अस्वाव्यंजकत्वस्वभानाप्रयोजकत्वस्य साक्षात्कारत्वावच्छिन्नाजनकत्वमिति यावत् व्यंग्यत्वं च तज्जन्य राम
तावच्छेदकस्वसाक्षात्कारत्वकत्वं अतस्तन्मते व्यंजकविजातीयवायुसंयोगस्य कत्वोभयविषयकसमूहालंबनसाक्षा १८३

त्कारजनकत्वेपिकविषयकत्वावच्छिन्नप्रत्यजनकत्वेनकार्यत्वात्स्वस्पर्कासुजनकत्वापत्तेः एवं
कत्वाव्यंजकत्वात्स्परागभेसाध्यव्यभिचारप्रसक्तिरितितदृगर्भनहृदृदं अन्यथास्वाव्यंज व्यापतत्कत्वाभावस्य [redacted] पिरूकस्पर्शकत्वमंतकावधितानस्पए
स्यायमतेकविषयत्वावं [redacted] श्चाजनकात्मनोयोगादित्रन्य स्वार्क त्कारविषयत्वेपिवकरुरिस्तद्विषयकत्वस्तन्ममनोयोगादिजन्यतानव [redacted] नेवसामंजस्यात् ६२
च्छेदकनयास्वकारस्तेकौस्यगपत्वनिर्वाहः नम्म कार्द्रःस्वाव्यंजकव्यापत्वस्वाकारादिकत्वेपिवाव्यंजकमनोयोगादिजन्यतावच्छेदकविषयता
कत्वविरहेणासाध्यसत्वनिर्वाहात्स्वाव्यंजकव्यापतत्कत्वेपयाप्युनमेवास्तितिवा [redacted] । एकदिग्गिनिरुक्तव्यापत्वनिवेशेनवाध
वारयोपिरूकयकत्वासत्कमनोयोगनिरूपितव्याप्तताया एकत्वेसत्वात्एकत्वमादायएकएयकत्वेव्यभिचारवारणायस्वाव्यंजकव्यापत
त्कत्वेनिरुक्तव्यापत्वस्यैकयकत्वमादायैकत्वेव्याभिचारवारणायचतस्व्यंजकव्यांगपत्वशरीरेनारुह्यस्यनिवेशनावश्यनावश्यक
त्वात्ताते स्व्यंजकेस त्राव्यंजकत्वपर्यवसानाध्यं अन्यथाककएरूपपस्येतेषामपिपर्यवतरवाव्यंजकव्यापत्वासत्वेनसिद्धसाधानापत्तेः
स्वविषयकत्वावच्छिन्नात्जनकजन्यतावच्छेदकविषयताश्रयत्वेस्वाव्यंजकव्यापत्वपर्यवसितेएवंतद्व्यंजकव्यापत्वमपिविवक्ष्यम
८ अव्यंजकमावतेनविशेषयमर्येतेरूपपरिमाणादीनापरस्पराव्यंजकविभिन्नदेशाभावव्यापत्वेपिनव्यभिचारः । एवंव्यापविष

[illegible]

गा: टी: १८४ पेतत्वेनापि॥ अन्यथा तेषां परस्परं अंतर्भक्तत्वस्वत्वंप [redacted] तया व्यभिचारप्रसंगात् [redacted] मंतर्भक्तत्वे अंग्योपधायकत्वं एकसाक्षात्कारविष

यत्वेनेष्यापि काभिमतककारत्वकारणघोरवपक्षतातककारणैकत्ववादिनो मते तयोरेवककारत्वकारणयोः परस्परविनिर्मोकेनापिक

रणविरहभावान्नसिद्धसाधनं समूहालंबनयोगापापोः अप्येकैकमात्रविषयकत्वकसाक्षात्कारजनकवायुसंयोगादिव्यक्तेः करत्वसाक्षात्का

रानुत्पादकत्वात् एवं चस्वाविषयकसाक्षात्कारविषयत्वत्वं स्वाव्यंजकं साक्षाद्विषयैकप्रत्यक्षत्वकत्वासत्वेन स्वाविषयकसाक्षा

द्विषयैकत्वकेप्येकप्रत्यक्षत्वेत्रकत्वा विषयकसाक्षात्कारविषयत्वास्तत्वेन साध्यसत्वान्न व्यभिचारः साक्षात्कारदोषाभावकाली नो

त्राव्यः। अत एव रूपपरिमाणयोर्विषयविशेषत्वेनापरस्परध्वनिर्मुक्तयोः साक्षात्कारैर्येन व्यभिचारः मूलाप्यावच्छिन्नशरीरनरूतम

योगयोः परस्परांतर्भक्तत्वस्वावच्छेदकत्वं अपयोः समवायेनसमनियतयोरपि एकावच्छेदकावच्छिन्नत्वान्न व्यभिचारः व्याप्यत्वेतर

३५ प्यावच्छेदकोपगमान्नौतेत्यावश्यव्याप्यवृत्तितया स्वरूपासिद्धेर्नेयास्वेतासिद्धिः [struck] व्यर्णानां चरमोव्याप्यवृत्तित्वेपि कालेस्वाधि

करणदेशावच्छेदेन वृत्तेरेकावच्छिन्नत्वत्वसमानियतावच्छेदकताकत्वमतो विभिन्नावच्छिन्नसमानदेशसंयोगयोः कालेएक गम

समवाप्यवच्छिन्नवृत्तिकत्वेपि न व्यभिचारः। एवं समानदेशत्वविशेषणेन व्यधिकरणयोः परस्परव्यभिचारिसमाना १८४

[illegible]

धिकरणयोर्वा काले वृत्तौ विभि[redacted]न्नाधिकरणयोरवच्छेदकतया संम्निपन्नावच्छेदकताकत्वविरहेऽपि व्यभिचाराऽनवकाशादिति वा[illegible]ं [redacted] स्वस्वप्रति
योगिमत्त्वहेतुग्रयोर्घटभेदपटत्वा संताभावयोर्व्यभिचारवारणाय समलोनत्वाघटकस्य तस्यावश्यकत्वात [illegible] रङ्गोऽपि एकदेशावच्छे
देन विभिन्नत्वरणावच्छेदेन रूपनादौ वर्तमानयोस्संयोगबोर्व्यभिचारस्यापि नावकाशः एकावच्छेदेनैकत्रैव वर्तमानत्वापत्तेः [redacted] निबता
वच्छेदकताकत्वविरहादित्याहुः [illegible] समभिव्याहृतावच्छेदकताकत्वसम्बन्धेन तत्तद्रूपसमानदेशत्वयोर्दलयोः पृथक् निवेशे एकावच्छेदे
न समानदेशत्वसमतीमिलित्वनासंगतेः ततः एकावच्छिन्नवृत्तेलाभात् नत्वेकावच्छेदेन समानाधिकरणवृत्तेः एकदेशावच्छिन्नवि
भिन्नत्वरणावच्छिन्नसंयोगयोर्व्यभिचारस्यानवच्छिन्नएकदेशावच्छिन्नवृत्तिकत्वनिवेशेऽपि वारणीयः तत्र शाखायां विभिन्नस्यावय
वावच्छिन्नायाः एव संयोगद्वयावच्छेदकत्वात् [illegible] तत्र न शाखासंयोगावच्छेदिका अपि तु शाखाविशेष एवेति न व्यभिचार इति [redacted]
[illegible]नावस्येशाखायां संयोग इति प्रतीतेर्दुर्वारत्वात् अन्यथा संयोगादेरन्यमात्रे शाखायवृत्तेः वस्तुतो विभिन्नावच्छेदकानवच्छिन्न
समनियतसमवायावच्छिन्नाधिकरणताकत्वं एकावच्छेदेन समानदेशत्वं व्याप्यवृत्तेरवच्छेदकानभ्युपगमे विवक्षणीयमन
वधिमिन्नावच्छेदकानवच्छिन्नत्वपरस्परानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वं व्याप्यवृत्तेरवच्छेदकाप्रसिद्धेन प्रसि[redacted]तीति वा[illegible]एकाधिकरणता[redacted]ता

ग॰ दी॰ परनवच्छिन्नात दनवच्छिन्नत्वस्यापराधिकरणतायां निवेशनीयत्वात्तत्र नत्वेककालावच्छेदकावच्छिन्नत्वस्य समनियतसंख्यापरिमाणाद्यभावयोः

१८५ कालेपि तुल्यावच्छेदकावच्छिन्न [redacted] योर्व्यभिचारवारणाय समवायावच्छिन्नेति एवं चा नवच्छिन्नत्वस्यावच्छेदकाविशेषणत्वेपि

नोक्तसंयोगयोर्व्यभिचारः अनवच्छिन्नात तस्य समवायावच्छिन्नाधिकरणतानिवेशे च पातपेव निवेशान्न घटपटयोः घटकुड्ययोः स

मवेते विभिन्नावच्छिन्ना नंसपि द्विपृथक्त्व [redacted] पृथक्त्वे व्यभिचारवारणाय समनियतत्वमधिकरणतायां निवेशितं एकेन्द्रियग्राह्य

त्वानिवेशान्न विभिन्नेन्द्रियग्राह्ययोः भिन्नत्वे न विशेषणीयं विभिन्नपुरुषीयापेक्षाबुद्धिजन्यद्वित्वयोः वि

भिन्नपुरुषीयेन्द्रियग्रा [redacted] ह्ययोरेकेन्द्रियग्राह्यत्वाभावाद्भूलत्वेन न व्यभिचारः फलोपधानघटितपक्षे विभिन्नकालीन समाना

धिकरणक्षणादिध्वंसयोः विभिन्नकालावच्छिन्नवृत्तिकत्वान्न हेतुसत्त्वमतो न व्यभिचारः एकेन्द्रियग्राह्यत्वस्य एकसाक्षात्कारविष

यत्वरूपत्वे तदभावेनापि न व्यभिचारप्रसक्तिः हेतुविशेषणानां साध्यस्य परस्परगर्भतायाः च प्रयोजनं प्रदर्शयति तादृशावव

यवसंयोगवद्वित्वे [redacted] मेतक व्यापेक्षाबुद्धिनः तेनावपि नोक्तं न [redacted] वच्छेदकत्वमपेक्षाबुद्धिमपावसंयोगावयववत्त्वकत्वेनेति या

वता फलोपधानघटितसाध्यपक्षे च संयोगवद्वित्व विषयकसाक्षात्कार विषययोर्व्यभिचारः ननु वहुत्वीत्याद्यदः [redacted] तत्फलत्वमत्र कथं

ताम

१८५

पाव्यं । मता हेत्वादीप जन्यस्य स्मात्का रावि षयेयाद तावतासौ रालोक व्याप्यत्वलाभः । नचैवतावतापि न व्यभिचारप्रसक्तिः [redacted] लोकस्य लोकत्वेन उ
४३ सत्वस्य जनकत्वादिति । उसत्त्वविषयतानवच्छिन्ना या विशेषरूपावच्छिन्नसौरालोकजन्यता यात द्विषयताया अनवच्छेदकत्वात् ।
तद्विषयकत्वानवच्छिन्नजन्यतावच्छेदकविषयताकत्वरूपतद्व्याप्यजनकत्वस्यैव मादाय व्यभिचारप्रसक्तिः फलोपधानघटित [redacted] साध्यपक्ष
त्वयोः परस्परविषयकतामौलारविध्यापकत्वमुक्तव्यभिचारस्य योजकतया विवक्षितं तत्र च नानुपपत्तिरिति । योऽपि पक्षता जनकत्व
७ पेनेति । प्रथमवक्षदारब्धं व्याप्यव्याप्यत्व नाद्यसेनेन न द्वितीयविभिन्नावच्छेदकावच्छिन्नत्वरहितम् । नीलस्य कालिक
याप्यवृत्तित्वे वोध्यम् । उत्पन्नत्वेन संसर्ग नैयायिकत्वयोर्घटत्वाद्यः विभिन्नसंस्थानव्याप्ययोः फलोपधानगर्भताध्येतारत्वाम्
धिकरणरूपादिव्यक्तयोः । वोगाय हेतोः समसत्तं समानेह्यासमानेऽपि यम्नात्य विभिन्नावच्छेदकावच्छिन्नत्वयोगाद्योः परस्पराव्यं जनकत्व
स्यावच्छेदकस्य हव्याप्य व्यभिचारवारणाय [redacted] यद्कावच्छेदेनेति [redacted] न व्याप्यमेतेन कारणवकारादीनोदैशौ व्याप्यवृत्तितया क
१०७ देशोत्तद्वत्तावच्छेदकादेकावच्छेदेनैकत्राहृत्तित्वस्य यस्य सिद्धिरितिवा [redacted] व्याप्यवृत्तेरप्यवच्छेदकाप्रतिनेहतु मिद्धेः नैवकावच्छिन्न
त्वरकेत्याहृतित्वपक्षग विशेषणं तथाचककारस्वकारादि नाद [redacted] कविरहेपि काले अव्याप्यवृत्तित्वस्याधिकरणाकान्तात्प

४५१७०२४३८०

ग: शी: देशावच्छिन्नतया प्रतियोगिताव्यापकत्वे तदेतदवच्छेदकावच्छिन्नाभावप्रतियोगितावच्छेदकत्वम् अनुपगमेऽपि नेदृशत्वसिद्धिरिति एतावदेकावच्छेदेन समानदेशेन सतीत्यत्र एकावच्छेदकावच्छिन्नैकदेशान्तिप्राधि
१८६ करणताकत्वस्यैव लाभात् एकावच्छेदकावच्छिन्नत्वेसति एकदेशाद्यतिव्याप्तिरिति तीसस्या लाभात् तथाविवक्षणे एकसंवपि रूपादेशा
वच्छेदेन कालेवर्तमानयोर्विभिन्नावयवावच्छिन्नसमानदेशसंयोगाद्योर्व्यभिचारस्य दुर्वारत्वाच्च एकावच्छेदकावच्छिन्नैकदेशावृत्ति
त्वाधिकरणताकत्वनिवेशेऽपि विभिन्नावयवावच्छिन्नसमानदेशसंयोगाद्योः कालं एकावच्छेदकावच्छिन्नवृत्तिकयोर्व्यभिचारो दु
र्वार इति वा एकावच्छेदेन एकदेशावच्छेदेन सर्वकत्वात् नैवं विभिन्नकालावच्छेदेन एकदेशाव्यभोः क्रमिकरूपादिष्वतोऽपि फ
लोपधान गर्भसंयोग परस्पराविषयकसाक्षात्कारविषयतयाव्यभिचारव्याप्त्यन्तरवच्छेदकोपगमे पारकावयवरूपदेशा
वच्छेदेन केशावृत्तित्वादितिवा देशाकाल साधारणावच्छेदकनिवेशेऽपि स्थलकालरूपेकावच्छिन्नतयोतयोर्व्यभिचारतादवस्थ्या ४
तत्सेते सैं केदशावृत्तेरेकावच्छिन्नत्ववत्त एकरूपावच्छिन्नत्वस्यापि प्रत्येकं निवेशानोपपत्त्वात् एकदेशावच्छिन्नवृत्तिकत्वनिवेशे ६
ततरुवघटत्वपटत्वयोर्व्यभिचारवारणात् अथैवमपि विभिन्नभागावच्छिन्नैकदेशत्वावच्छिन्नयोः रूपतत्त्वयोः अवच्छिन्नरूपनत रामः
संयोगयोर्व्यभिचारो दुर्वारः तयोः शाखारूपैकदेशावच्छेदेन वृत्तित्वात् तादृशसंयोगयोर्विभिन्नभागावच्छे १८६

७

स्कौ ननु शाखेति नन्वयोरेकोऽन्यावच्छिन्नत्वमिति वा [illegible] गवोर्यानेपेन संयुक्तस्तु इति प्रसपक्षदूरूप इव तन्मावच्छेदकत्वगौ व्याता नन्व प एम
रस्यान नवच्छेदकानवच्छिन्नत्वमेव एकावच्छेदेने स्यापर्य इति नोक्तसंयोगयोर्व्यभिचार इति वा [illegible] नव्यास तित्समानेऽत्राले सती सस्य वैय्य
र्थ्यात दर्शितद्वि एकं [illegible] घोः परस्परान वच्छेदकुड्यावयव वय [illegible] वयवावच्छिन्न त्वेन मिथो नवच्छेदकावच्छिन्नत्वस्यैव सत्वादिति
[illegible] निरवच्छिन्नेकावच्छेदकावच्छिन्नत्वविरहमयाऽुक्तसंयोगयोः शाखारूपेकावच्छेदकावच्छिन्नत्वमादाय व्यभिचारानवकाशा
त विभिन्नस्व वयवावच्छिन्नापारवत्राखायाः संयोगद्वपावच्छेदकत्वा [illegible] विभिन्न भागावच्छिन्न शाखावच्छिन्नरूपेन वरया ६
द्वपावच्छिन्नरूपे न तद्वसंयोग द्वयव्यभिचारवारणाय विभिन्नावच्छेदकानवच्छिन्नाधिकरणताकत्वेति वेद्रूपं न तु विभिन्नावच्छे
दकानवच्छिन्नत्वपर्याप्तं लिवेनाधिकरणत्वाभावे पर्यर्थ्यमर उपदर्शितसंयोगयोः रूपेन निष्ठं त [illegible] निष्ठं वाधिकरणताद्वयं मिथो ८
नवच्छेदकावच्छिन्नमिति न तयोर्मिथो नवच्छेदकानवच्छिन्नाधिकरणताकत्वमुपदर्शितद्वित्वयत्क द्वपस्य घटकुड्य योर्हेतोर्मि
थो नवच्छेदकत्तत्तरवयवावच्छिन्नत्वेपि घटादिनिष्ठत्व उभमाधिकरणताद्वयस्य मिथोनवच्छेदकावच्छिन्नतपाता दशाधि ९
करणता भहेतोस्तत्र सत्वात तत्र व्यभिचारवारणाय समानस्थान इति समानियतोऽधिकरताकत्वसमानेऽत्रात्वं [illegible] व्याप्यव

ग्रं० ८४

ग॰टी॰ ते स्वावच्छेदकप्रसिद्धौ मिथोनवच्छेदकावच्छिन्नत्वेन प्रसिध्यतीति [ink blot] एकाधिकरणतापदेनावच्छिन्नात्तरनौच्छिन्नत्वस्याधिकरणतायां निवेशानी
१८७ यत्वात् इति तत्त्वं समानदेशत्वेसमावायेन बोध्यम् तेन परस्पराभावं जनकस्वस्वप्रतियोगितानां [ink blot] रूपयोः घटत्वासत्ताभावघटान्योन्याभावयो
र्नव्यभिचारः समानदेशयोः परस्पराव्यञ्जकविभिन्नेन्द्रियग्राह्ययोः गन्धरसयोर्व्यभिचारवारणायविशेष्यदलम् एकबहिरिन्द्रियग्राह्यत्वं
तदर्थः । तेनोक्तयोरपि मनोग्राह्यतया न व्यभिचारः । विभिन्नपुरुषीयापेक्षाबुद्धिजन्यसमभिपतद्वित्वादौ
प्रतिनियतपुरुषवेद्ययोर्व्यभिचारो नाशंकनीयः उभयोरेकजातीयेन्द्रियग्राह्यत्वेऽपि [ink blot]केन्द्रियजन्यग्राह्यत्वाभावात् एकपुरुषाभिन्ना
र्थकत्वात् । अनेकजातीयार्थकत्वात् एकलौकिकसाक्षात्कारविषयत्वं तु विशेष्यदलफलितार्थः । फलोपधानगर्भसाक्षात्का ग्रं० ७५
रविषययोरपि परस्पराविषयकावधितानकालीनस्थानैव चास्तु घसाक्षात्कारविषययोः स्पर्शैकव्यक्तयोर्व्यभिचार
ग॰ ४ पादपरस्पराविषयकैकजातीयसाक्षात्कारविषयोभयान्यत्वसाध्यमादरणीयम् । एकत्वपरिमाणवर्तितिककारादीनां
प्रत्येकपर्याप्तत्वपक्षे परस्परैकत्वपरिमाणयोर्न ____ समानदेशत्वे सति समानेन्द्रियग्राह्यत्वेन तस्याप्यघटपरिमाणकत्व
त्तत्वाभिव्यञ्जकत्वं यं पक्षभिन्नाभिसर्पः । कथं दूरस्थभयत्वस्य पक्षतावच्छेदकत्वेऽपि समान ____ देशत्वेस ____ रा॰भ॰

ग्रं० ७४ १८७

[illegible]

[illegible]

तिसमानेन्द्रियग्राह्यत्वे घटैकत्ववत्त्वस्य रूपा[illegible]योरभयं परस्परावच्छेदकत्वेऽपि पटरूपं रसगं[illegible] रूपमपि भिन्नाश्रयेऽपि सर्वत्र एकावच्छेदेनस
मेदे ज्ञाते सतीत्यस्य वच्छिन्नत्वे इति कत्वात् संयोगग्राहकतावच्छेदकत्व रूपत्वे वपविनत्वं विषयकसाक्षात्कारवि
षयत्वात् अवयविनोः सत्वस्पर्शयोश्चावयवसंयोगसाक्षात्कारस्य अवयविविषयकत्वात् परस्य सवि — षकसाक्षात्कारविषयत्व
पसाध्यस्य तत्वमयेः सत्वात् एवमवयवत्वे अवयविनोऽपि व्यभिचारः प्रसज्यते वस्तुत्वस्य पावरा[illegible] सन्निधौ घटे नरने वगात्घव
पविनो ग्रहात् अवयवस्य सत्वस्पर्शवां विद्यमानस्यावयवत्वस्य वृपविन[illegible] ही त्वापि[illegible] रूपयोग्यता[illegible]
अवयविविषयतावच्छिन्नकार्यता निरूपितकारणतावच्छेदकप्रसङ्गात् अवयवसंयोगादिव्यञ्जकतया तद्विषय
तावच्छिन्नाञ्जनकरूपादेश्चावयविव्यञ्जकतयोभयस्यलेव्यभिचारप्रसक्तेः तन्नीलरूपस्य दीपालोकसमवधानेनाग्रहणात्[illegible]
काधीनाभिमतिकत्वात् उत्सत्तत्वजाते नीलाभिव्यक्तौ नपेक्षयोपयस्यस्त्वान विशेषग्रहयोग्यत्वात् एवं समानदेशयोरेकत्वैकप
कयोरपि व्यभिचारः प्रसज्यते यदि वयोरेकाश्रयं जनकत्वं गगनत्वं साध्यमुपपद्यते अत एव तन्तुकाधिरस्पति[illegible] अवयव
संयोगेऽपि अवयवसंयोगत्वं[illegible] परंजनकावच्छेदक[illegible] वहान्त्रपसन्निकर्षव्याप्यतावच्छेदकानावप[illegible] विना स्पर्श[illegible]

[illegible]

[illegible]

ग: टी: १८८

प्रधानगर्भसाध्यपक्षे अवयवसंयोगवत्त्वयोरव्याप्तिकापा अवच्छेदकयह्पाव[illegible]अपसन्निकर्षासमवहिता सामा[illegible]धीतस्याः व्यंग्येनावप
विनेतितत्पुरुत्स षलम्पएवार्थो विवक्षितः अपलत्वेतिस्वाव्यञ्जकद्रियालोकाघटितसामग्री व्यंग्योसललकेनतन्नीलिमेत्यर्थः ऊपल
नीलसाक्षात्कारे दीपालोकत्वेनाविशेषणेन हेतुतेति तो फलोपधानगर्भसाध्यपक्षे तत्सत्वलाभात्सामंजस्येपि स्वरूपयोग्य
तागर्भसाध्यपक्षे दीपालोक स्यालोकत्वेन सामान्यकारयातामाह्योसल नीलिमव्यंजकतयादीपाव्यं
ग्येनेति पर्यवसितमर्थघपि हृद्वहतेत्यापि दीपाव्यंग्यत्वस्याभिव्यक्तिफलानुपधायकदीपकत्वरूपमेव विवक्षितं तावता सौरालो
कत्वेनासलत्वे नीलसाक्षात्कारहेतुतालाभेपि तावता चासलत्वविषयापि तानवच्छिन्नसौरालोकत्वावच्छिन्ननिरूपितजन्यतावच्छे
दकविषयिताकत्वरूपमिष्टं तद्व्यंजकव्यंग्यत्वस्य नीलिमनि [illegible] लाभे साध्यासत्वलाभात्सामंजस्य[illegible]क ५ का
व्यंजकव्यंग्येनेति स्वरूपयोग्यतागर्भसाध्यैककपक्षे परव्यंजकस्यावधिहानस्य व्यंग्यताहेतोनैकत्वेनसार्थः फलोपधानघटितसा
ध्यपक्षे पूर्ववद्घ्याप्तुतमेव साधु[illegible]याव्याप्यवृत्तिनो[illegible]संयोगस्यैकदेशिकमव्याप्यवृत्तित्वं नीलरूपस्य कालिकमव्याप्यवृत्ति
त्वंस्वाश्रयासतिकालेतत्रासत्वात् एतच्च विभिन्नावच्छेदकानवच्छिन्नवृत्तिकत्वं सत्यैकावच्छिन्नवृत्तिकत्वस्याभावस्वरूपाहकंचि राम

१८८

ज्ञेषणं। असाध्यवृत्तेर्संाप्यवृत्तेन वच्छेदके नेरोनें चावच्छिन्नतयोद्वेन्ना हेत्वसत्वात् नीलोत्पलत्वयोर्न्येनाधिकरणावृत्तितयापि नसमानदेश
त्वगर्भहेतुसत्वमित्यारम्भलत्वस्येति। अधिकेत्राद्वृत्तित्वे नेमि। नीलरूपापेक्षयेत्यादि चकारणत [redacted] नतरं योऽपः। वच्छे
रेनघ्रसमाकादि विभिन्नावच्छेदकानवच्छिन्नाधिकरणताकत्वसहितसमानेदेशत्वरूपहेत्वभावादित्यर्थः। समानकालस्थापि तमा
नेदेशावपि स्थितद्वयवववृत्तयोरेकत्वेकपृथक्त्वयोर्हेतुसत्वेन साध्यस्य परस्परगर्भतोस्फुटी कृत्ता दर्शनासाध्यस्यसत्पाद्यभिचा
रमुरतिकवृत्वेति वृत्तव्यंजकव्यपत्वंवृत्वेव्यंजकसकलसामग्रीव्यत्वं अवयविनः पृथक्त्वं व्याप्यत्वे तद्यंजकसामग्रीव्यपत्वेव
त्वस्येति। अतो न परस्परेति तयोरित्यादि वृत्तस्यावयवाव्यंजकसामग्रीव्यपत्वेपि अवयविनो वृत्त्वाव्यंजकसामान्यव्यपत्ता
२५६ ता एकं [redacted] कस्यैकतांव्यंजकसामग्रीव्यपत्वेपि एकस्यैकपृथक्त्वाव्यंजकसामान्यव्यपत्वादिति भावः। स्वरूपयोग्यतागर्भसाध्य
(५०२) पक्षे नेतद्दूष्यासंगतिः वृत्वेकपृथक्त्वव्यंजकसामग्रीणामवयव्येकत्वाव्यंजकत्वलाभे वृत्तपृथक्त्वयोरवयव्येकत्वाव्यंजकपाव रामरुद्रीय
दृष्टिपरसन्निकर्षावधितान व्याप्यत्वेपि अवयव्येकत्वयोर्नव्यवृत्तपृथक्त्वव्यंजककारणसापेक्षाभिव्यक्तिकत्वमित्यर्थलाभेनव्यभिचारशं
कोद्धारणता अवयविन इवावयवववृत्तस्यापि साक्षात्कारप्रतियोग्यत्वमेव नीरूपादिसमवेतवेवृत्वादि प्रसक्तवारणाय गुणप्रस

ग॰ धरी॰ सोपि हेत्वादेः व्याप्यतासंबंधेन हेतुत्वात् यद्विषव हुत्वादिविषयतानवच्छिन्नरूपादिज्ञप्ततायां द्रव्यविषयताया अवच्छेदकत्वात् तन्नद्विष
१८९ यतानवच्छिन्नज्ञप्ततावच्छेदकविषयताकत्वरूपवहुत्वाव्यञ्जकव्यंग्यत्वमवयविनो ह्वीरादिसुच्यते तेन तारतम्यतद्व्यंग्यत्वं नानेव
यप्रत्यपि तु तद्विषयितावच्छिन्नज्ञानकतारूपज्ञप्तौ निरूपितविषयावच्छेदकविषयिताकत्वरूपं यथाश्रुतमेवं तत्तासोरत्वाविशेषिते
नाप्यालोकत्वेनोत्सत्वत्वादिव्यञ्जकतासोरालोकत्वावच्छिन्नव्यंग्यपासत्वनीलादिन व्यभिचारः अत एवेति स्वरूपयोग्यतागर्भ ४७०
साध्यस्य व्यंजकस्य भावत्वेन विशेषयाल्पफलोपधानगर्भसाध्ये दोषाभावकालीनत्वनिवेशादेवेत्यर्थः वल्लाकायाः रूपाव्यञ्ज
कदोषसत्वे परिमाणाव्यक्त्यभिव्यक्तिर्दायविशेषाभावात् एवं कदाचित् परिमाणव्यंजकदोषविशेषाभावात् रूपमात्राभिव्य
क्तेरितिभावः अस्येति संख्या एकत्वद्वित्वान्यतररूपापरिमाणादिघटत्वादिमीमांसकसम्पादितमेवमितिप्रतीतेः पूर्वापवर्णि
तसाध्यप्रतियोगितावच्छेदकमत्रसाध्यंकारकत्वेका — रोभयाश्रयापरिमाहकेन्द्रियग्राह्यत्वं हेत्वर्थः न तु यथाश्रुतं तदुभयाश्र
यग्राहकेन्द्रियग्राह्यत्वविवक्षिते रससहितगंधस्यापि तानुरोधेन पदुभयाश्रयग्राहकेन्द्रियग्राह्यत्वं तदुभयं निरुक्तप्रतिनियतव्य गम
ञ्जकव्यंग्यमितिसामान्यतो व्याप्तो घटादिरूपव्यञ्जकाभयत्वावच्छिन्ने व्यभिचारात् तत्र कादाचित्कसाध्यतामतेन तत्वं च तद्दोषसमा १८९

ग:रा:ध हापगंधसात्त्वेदृष्टांतः परं नेप गगनस्य नीले नभ इत्यादिश्चाभ्रमविषयत्वान्न हेत्वसिद्धिः नन्वयदुभयाश्रयाग्नाह केंद्रुपप्राग्घंयत् तन्निरुक्त
१९ प्रतिनियतंव्याप्यमितिसामान्यतोव्याप्तो गुरुत्वगंधोभयघटकगंधेव्यभिचार इतिवाच्यं लौकिकसाक्षात्कारविषयत्वेन हेतुघटको
भयस्यविशेषणीयत्वादितिआपानतइति समहात्वनसाक्षात्कारमात्रविषयगंधयोः प्रामाणिकत्वेतत्रव्यभिचारः विषयमिन्न श्री
सामग्र्यान्येनाधिकत्वविरहादितिताहृशाव्यभिचारास्फूर्तीविसर्गः ॥ ॥ ॥ ॥ इतिश्रीगदाधरभट्टाचार्यविरचिताप्रति
नियतसंज्ञकसंप्रदायपर्यंताग्रन्थपरिच्छेदः समाप्ताः श्री श्री श्री श्री श्री श्री श्री श्रीश्री

हह-
१.५०

[illegible]

[illegible]